

Barcelona Metròpolis 92 - Juny / June / Junio 2014

www.bcn.cat/bcnmetropolis
<http://twitter.com/bcnmetropolis>

Ajuntament
de Barcelona

Barcelona Metròpolis

Capital en transformació

www.barcelonametropolis.cat
Número 92 / Juny - June - Junio 2014 - 6 €

Rutes insòlites per Barcelona

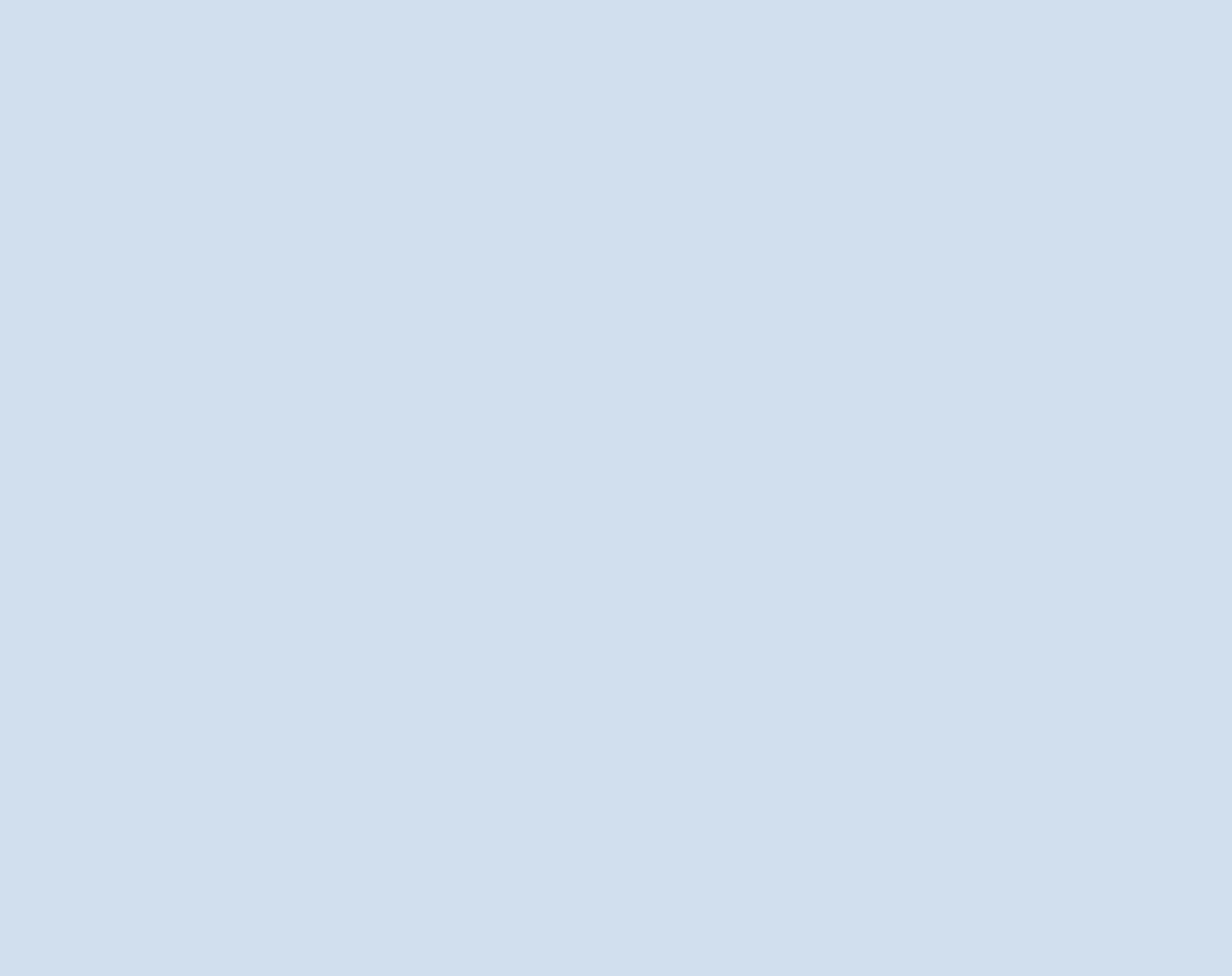
Unique routes through Barcelona
Rutas insólitas por Barcelona

L'elegia barcelonina de Gaziol

Gaziol's Barcelona elegy
La elegia barcelonesa de Gaziol

Entrevista / Interview
Albert Serra

Les imatges que il·lustren l'editorial i l'interior de la portada presenten diversos aspectes de la Barcelona insòlita a la qual dediquem el nostre dossier monogràfic.

Fotos: Dani Codina i Albert Armengol

Ulls nous sobre Barcelona

Una de les imatges més curioses que podem trobar avui a Barcelona és la d'un turista ensumant encuriosit una parada de Bicing. És un dels pocs serveis que ofereix la ciutat que li són vedats. Com nosaltres, el turista agafa el metro, el bus o un taxi, però ben sovint, després de mirar-se amb perplexitat totes aquelles bicicletes arrencades, opta per fer una de les coses més antigues del món: caminar.

Avesats com estem a desplaçar-nos sobre rodes amb pressa, el turista ens pot ensenyar a viure la ciutat a un altre ritme, a contemplar-la amb ulls nous. La mirada que projecten sobre els nostres carrers i monuments és un reflex que ens retorna una imatge del que som. També és cert que el record que s'emportaran de Barcelona anirà, en bona mesura, lligat a les nostres empremtes i orientacions. Dels turistes podem aprendre moltes coses, sí, i una és tornar a caminar per la ciutat i parar-hi compte.

Sovint tendim a creure que els turistes són formigues gregàries que només volen recórrer els circuits de la Barcelona gòtica o modernista, però la realitat és que n'hi ha molts que tenen prou curiositat per perdre's per la ciutat, explorant barris excèntrics o racons difícils de trobar a les guies. I troben meravelles que nosaltres ja no sabem valorar.

En aquest número de *Barcelona Metròpolis* hem encarregat a nou autors que ens descobreixin rutes alternatives i insòlites per la ciutat. La Barcelona dels passatges o dels túnels conviu aquí amb la Barcelona maçònica o romana. Descentralitzar el turisme no és únicament una estratègia circulatoria, sinó patrimonial.

En una carta escrita l'any 1903 al director d'*El Liberal*, Benito Pérez Galdós recorda la primera estada a casa nostra, l'any 1868, quan Barcelona ja havia trencat "la cintura de murallas que oprimían el cuerpo de la histórica ciudad y empezaba a estirar sus miembros robustos nutridos por sangre potente". En aquell temps el mar i les muntanyes van passar a ser les muralles de Barcelona, però avui, paradoxalment, la via marítima s'ha convertit en la porta

d'entrada de turistes i la muntanya cada vegada serà més transitable, un cop la carretera de les Aigües es converteixi en un gran corredor verd. *Barcelona Metròpolis* us convida a trencar unes muralles invisibles que hem anat construint al voltant d'una idea fixa de la ciutat.

Barcelona ocupa la sisena posició del primer rànquing mundial de ciutats amb millor reputació o marca, segons es desprèn del "Guardian Cities Global Brand Survey", elaborat per Saffron, una consultoria de marca especialitzada en *branding* urbà, que ha fet un índex de les 57 principals urbs del món. Aquest reconeixement cal agrair-lo als esforços de molta gent, però també cal honorar-lo estant-hi a l'alçada i sent fidels al que som.

No fa gaire unes joves estudiants d'història de l'art van fer una descoberta singular al passeig de Gràcia: uns operaris municipals que estaven enrajolant la vorera amb uns motius gaudinians encaixaven malament les peces del mosaic. És un incident sense més importància, però molt esperançador, perquè ens convida a creure encara en una ciutadania desperta que vetlla per la integritat i l'autenticitat del nostre paisatge. Una ciutat és viva si els seus vestigis són vius.

Si ens conformem amb els rèdits d'un turisme previsible, fàcil o segur, aboquem el nostre visitant a la veritat banal, al tòpic adotzenat, a la postal de sempre, al *truisme*, en definitiva, que de tan conegut es torna fals. En canvi, ensenyar-li els nostres racons més amagats, descobrir-li els secrets de la nostra història, convidar-lo a entrar dins la ciutat que realment és més casa nostra, serà sempre un exercici d'*altruisme*. ■

Marc Puig i Guàrdia
 Director de
 Comunicació i
 Atenció Ciutadana

The images illustrating the editorial and the inner cover present different aspects of the surprising Barcelona to which we dedicate our monograph dossier.

Photos: Montse García and Mediapro - Antena 3 Films / Gravier Productions / Àlbum

Barcelona through different eyes

Marc Puig i Guàrdia
Director of
Communications and
Citizen Service

One of the more curious sights you come across in Barcelona these days is that of a tourist curiously sniffing around a *bicing* stop. This is one of the few services the city offers that are forbidden to them. Like us, a tourist gets the metro, a bus or a taxi, but often, after looking in bewilderment at all those bikes lined up, they opt for one of the oldest things in the world: walking.

Accustomed as we are to rushing around on wheels, tourists can teach us to experience the city at a different pace, to see it from a different perspective. The gaze they cast over our streets and monuments is a reflection that shows us an image of what we are. It is also true that the memory of Barcelona they take away with them is largely linked to the traces and pointers we leave. We can indeed learn a lot from tourists, and one of these things is to start walking round the city again and paying attention to it.

Often we tend to think of tourists as gregarious little ants that only want to follow the usual routes round Gothic and Modernist Barcelona, but the reality is that lots of them are curious enough to lose themselves in the city, exploring neighbourhoods far from the centre and nooks and crannies that are hard to find in the guidebooks. And they discover marvels we no longer know how to appreciate.

For this issue of *Barcelona Metròpolis* we have asked nine authors to find us alternative and unusual routes round the city. The Barcelona of passageways and tunnels coexists with Masonic and Roman Barcelona. Decentralising tourism is not just a circulatory strategy, but one related to heritage, too.

In a letter written in 1903 to the editor of *El Liberal*, the writer Benito Pérez Galdós recalls his first stay here, in 1868, when Barcelona had already snapped “the belt of walls holding in the body of this historical city and was beginning to stretch its robust limbs, nourished by powerful blood”. Then, the sea and the mountains became Barcelona’s walls but today, paradoxically, the maritime

highway has become the gateway for tourists and the mountains will be easier to cross once the Carretera de les Aigües has been turned into a huge green corridor. *Barcelona Metròpolis* invites you to break down some of the invisible walls that we have built round our fixed idea of Barcelona.

Barcelona takes sixth position in the first world ranking of cities that have the best reputation or brand, according to the *Guardian Cities Global Brand Survey*, conducted by Saffron Brand Consultants, who have produced an index of the world’s 57 main cities. We must thank a lot of people for their efforts which have led to this recognition, but we must also honour it by living up to it and being faithful to what we are.

Not long ago, some art history students made an unusual discovery on Passeig de Gràcia: some council workers, who were retiling the pavement with Gaudí motifs, were not fitting the pieces of the mosaic together correctly. An insignificant incident yet a very encouraging one, because it gives us grounds for believing there are still citizens who are alert, keeping an eye on the integrity and authenticity of our cityscape. A city is alive if its relics are still alive.

If we limit ourselves to what predictable, easy, safe tourism gives us, we confine our visitors to banal truths, vulgar stereotypes, the traditional little postcard, in short, to a *truism* that ends up being false because it is so common. If, on the other hand, we showed them our hidden corners, revealed the secrets of our history, invited them into the city, which is our real home, that would be an exercise in *altruism*. ■

Las imágenes que ilustran la editorial y el interior de la portada presentan diferentes aspectos de la Barcelona insólita a la que dedicamos nuestro dossier monográfico.

Fotos: Albert Armengol

Ojos nuevos sobre Barcelona

Una de las imágenes más interesantes que podemos encontrar hoy en Barcelona es la de un turista curioseando una parada de Bicing. Es uno de los pocos servicios que ofrece la ciudad que le están prohibidos. Como nosotros, el turista coge el metro, el bus o un taxi, pero, muy a menudo, después de ver todas esas bicicletas alineadas con perplejidad, opta por hacer una de las cosas más antiguas del mundo: andar.

Avezados como estamos a desplazarnos sobre ruedas con prisa, el turista nos puede enseñar a vivir la ciudad a otro ritmo, a contemplarla con ojos nuevos. La mirada que proyectan sobre nuestras calles y monumentos es un reflejo que nos devuelve una imagen de lo que somos. También es cierto que el recuerdo que se llevarán de Barcelona irá en buena medida ligado a nuestras influencias y orientaciones. De los turistas podemos aprender muchas cosas, sí, y una es volver a caminar por la ciudad prestando atención.

A menudo tendemos a creer que los turistas son hormigas gregarias que solo quieren recorrer los circuitos de la Barcelona gótica o modernista, pero la realidad es que hay muchos que tienen la suficiente curiosidad como para perderse por la ciudad y explorar barrios alejados del centro o rincones difíciles de encontrar en las guías. Y encuentran maravillas que nosotros ya no sabemos valorar.

En este número de *Barcelona Metròpolis* hemos encargado a nueve autores que nos descubran rutas alternativas e insólitas por la ciudad. La Barcelona de los pasajes o de los túneles convive aquí con la Barcelona masónica o la romana. Descentralizar el turismo no es únicamente una estrategia circulatoria, sino patrimonial.

En una carta escrita en el año 1903 al director de *El Liberal*, Benito Pérez Galdós recuerda su primera estancia en nuestra ciudad, en el año 1868, cuando Barcelona ya había roto “la cintura de murallas que oprimían el cuerpo de la histórica ciudad y empezaba a estirar sus miembros robustos nutridos por sangre potente”. En aquel tiempo el

mar y las montañas pasaron a ser las murallas de Barcelona, pero hoy, paradójicamente, la vía marítima se ha convertido en la puerta de entrada de turistas y la montaña cada vez será más transitable, una vez que la carretera de las Aigües se convierta en un gran corredor verde. *Barcelona Metròpolis* invita a romper unas murallas invisibles que hemos ido construyendo en torno a una idea fija de la ciudad.

Barcelona ocupa la sexta posición de la primera clasificación mundial de ciudades con mejor reputación o marca, según se desprende del “Guardian Cities Global Brand Survey”, elaborado por Saffron, una consultoría de marca especializada en *branding* urbano, que ha confeccionado un índice de las 57 principales urbes del mundo. Este reconocimiento hay que agradecerlo a los esfuerzos de muchas personas, pero también hay que honorarlo estando a la altura y manteniéndonos fieles a lo que somos.

No hace mucho unas jóvenes estudiantes de historia del arte hicieron un descubrimiento singular en el paseo de Gràcia: unos operarios municipales que estaban embalsando la acera con unos motivos de Gaudí encajaban mal las piezas del mosaico. Es un incidente sin más importancia, pero muy esperanzador, porque nos invita a creer todavía en una ciudadanía despierta que vela por la integridad y la autenticidad de nuestro paisaje. Una ciudad está viva si sus vestigios están vivos.

Si nos conformamos con los réditos de un turismo previsible, fácil o seguro, abocamos a nuestro visitante a la verdad banal, al tópico adocenado, a la postal de siempre, al *truismo*, en definitiva, que de tan conocido se vuelve falso. En cambio, enseñarle nuestros rincones más escondidos, descubrirle los secretos de nuestra historia, invitarlo a entrar a la ciudad que realmente es más nuestra casa será siempre un ejercicio de *altruismo*. ■

Marc Puig i Guàrdia
Director de
Comunicación y
Atención Ciudadana

Barcelona Metròpolis Número 92. Juny 2014

Editor Ajuntament de Barcelona

Consell d'edicions i publicacions Jaume Ciurana, Jordi Martí i Galbis, Marc Puig, Miquel Guiot, Jordi Joly, Vicent Guallart, Àngel Miret, Marta Clari, Albert Ortas, Josep Lluís Alay, José Pérez Freijo, Pilar Roca

Edició i producció

Direcció de Comunicació i Atenció al Ciutadà. Marc Puig, director
Direcció d'imatge i Serveis Editorials. José Pérez Freijo, director
Passeig de la Zona Franca, 66. 08038 Barcelona. Tel. 93 402 30 87

Direcció Bernat Puigtobella

Coordinació editorial Marga Pont

Edició de textos Jordi Casanovas

Col·laboradors Jordi Amat, Neus Bergua Joanpere, Xavi Casinos, Xavier Cazeneuve, Carles Domènec, Joan de Déu Domènec, Oriol Lladó, Imma Merino, Marc Piquer, Josep Sala i Cullèll, Genís Sinca, Isabel Sucunza, Xavier Theros, Mireia Valls, Aina Vega, Daniel Venteo, Marcel Ventura, Ignacio Vidal-Folch

Maquetació Daniel Muñoz

Fotografia Albert Armengol, Dani Codina, Montse García, Fabiola Llanos, Pere Virgili. Arxius i agències: Àlbum, Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca de Catalunya, El Deseo, Fototeca CLABSA. Agraïments: Museu de la Música de Catalunya

Il·lustracions Andreu, Elisenda Llonch, Lluísot

Portada i contraportada Andreu

Correcció i traducció L'Apòstrof SCCL, Linguaserve, Nova Language Services, Tau Traductors

Producció Maribel Baños

Administració general Ascensión García

Distribució M. Àngels Alonso

Dipòsit legal B. 37.375/85 ISSN: 0214-6223

Adreces electròniques

www.bcn.cat/bcnmetropolis – <http://twitter.com/bcnmetropolis>
bcnmetropolis@bcn.cat

Els articles de col·laboració expressen l'opinió dels seus autors, que no ha de ser necessàriament compartida pels responsables de la revista. Els continguts de *Barcelona Metròpolis* es troben disponibles al lloc web de la publicació sota una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya. Més informació a www.bcn.cat/bcnmetropolis.

ÍNDEX

6 Entrevista

Albert Serra: "Aposto per les obres que ens fan millors" Imma Merino

9 Dossier Rutes insòlites per Barcelona

Un relat viu de dos mil anys d'història Daniel Venteo

Viatge al món subterrani Mireia Valls

El diable no té pont Joan de Déu Domènec

La ciutat en deu passatges Neus Bergua Joanpere

Seguint el pas discret dels maçons Xavi Casinos

L'exotisme que a tots enriqueix Marc Piquer

Una projecció cinematogràfica Xavier Cazeneuve

Viatge al passat a través de la publicitat

Xavier Theros

Monòleg al Derby Ignacio Vidal-Folch

30 Biografia

L'alcalde Porcioles i l'Operació Catalunya

Genís Sinca

32 Generació etcètera

Ignasi Cambra o tocar amb els ulls tancats

Marta Rodrigo i la veu amb criteris històrics

Joan Bagés ens acosta a la música acusmàtica

Aina Vega

34 Barcelona vista des del fiord

Un lloc meravellós però imperfecte, màgic però cruel Josep Sala i Cullèll

36 Reportatge

L'elegia barcelonina de Gaziell, una antologia inèdita

Jordi Amat

41 Llibres

Els escriptors que es van estimar tant

Marcel Ventura

La ciutat modernista de les joguines

Carles Domènec

Un parc nou, una vida millor Oriol Lladó

43 El conte

El Raval, ciutat oberta Isabel Sucunza

SUMMARY

44 Interview

Albert Serra: "I go for the works that make us better" Imma Merino

47 Dossier

Unique routes through Barcelona

A live account of two thousand years of history
Daniel Venteo

Journey into the underground world Mireia Valls

There is no bridge for the devil

Joan de Déu Domènec

The city in ten passageways Neus Bergua Joanpere

Following in the discrete footsteps of the Masons

Xavi Casinos

The exotic enriches us all Marc Piquer

A cinematographic projection Xavier Cazeneuve

A journey to the past through advertising

Xavier Theros

Monologue in the Derby Ignacio Vidal-Folch

68 Biography

Mayor Porcioles and Operation Catalonia

Genís Sinca

70 Generation etcetera

Ignasi Cambra or playing with closed eyes

Marta Rodrigo and the voice with historical criteria

Joan Bagés presents acousmatic music

Aina Vega

72 Barcelona as seen from the fjord

Marvellous and yet imperfect, magical and yet cruel

Josep Sala i Cullerell

74 Report

Gaziel's Barcelona elegy, an unpublished anthology

Jordi Amat

79 Books

The writers who admired each other so much

Marcel Ventura

The modernist city of toys

Carles Domènec

A new park, a better life Oriol Lladó

81 The story

The Raval, an open city Isabel Sucunza

ÍNDICE

82 Entrevista

Albert Serra: "Apuesto por las obras que nos mejoran" Imma Merino

85 Dossier

Rutas insólitas por Barcelona

Relato vivo de dos mil años de historia

Daniel Venteo

Viaje al mundo subterráneo Mireia Valls

El diablo no tiene puente Joan de Déu Domènec

La ciudad en diez pasajes Neus Bergua Joanpere

Con discreción, tras los masones Xavi Casinos

El exotismo que a todos enriquece Marc Piquer

Una proyección cinematográfica Xavier Cazeneuve

Viaje al pasado a través de la publicidad

Xavier Theros

Monólogo en el Derby Ignacio Vidal-Folch

106 Biografía

El alcalde Porcioles y la Operación Cataluña

Genís Sinca

108 Generación etcétera

Ignasi Cambra o tocar con los ojos cerrados

Marta Rodrigo y la voz con criterios históricos

Joan Bagés nos acerca a la música acusmática

Aina Vega

110 Barcelona vista desde el fiordo

Un lugar maravilloso pero imperfecto, mágico pero

cruel Josep Sala i Cullerell

112 Reportaje

La elegía barcelonesa de Gaziel, una antología

inédita Jordi Amat

118 Libros

Los escritores que se quisieron tanto

Marcel Ventura

La ciudad modernista de los juguetes

Carles Domènec

Un parque nuevo, una vida mejor Oriol Lladó

120 El cuento

El Raval, ciudad abierta Isabel Sucunza

Fotos: Pere Virgili

Imma Merino

Albert Serra

“Aposto per les obres que ens fan millors”

Des que va obtenir el Lleopard d'Or del Festival de Locarno amb *Història de la meva mort*, en què imagina la trobada de Casanova i Dràcula, Albert Serra no ha parat de voltar món amb presentacions i col·loquis. Continua la trajectòria d'un cineasta de qui Olivier Père va dir que renovava la manera de fer cinema dels pioners i els somiadors.

Quan ens vam trobar per fer l'entrevista, Albert Serra acabava d'arribar de Nova York, on *Història de la meva mort* es va projectar al MoMA i al Lincoln Center en el marc del New Directors/New Films. Aquesta condició de viatger ja l'havia exercit a pler anys enrere arran de l'estrena d'*Honor de cavalleria*, una aproximació desmitificadora i a la vegada respectuosa a la figura del Quixot, i *El cant dels ocells*, film que s'atreveix amb poesia i humor amb els tres Reis d'Orient. Les dues obres, que comparteixen uns personatges errants i que Albert Serra va realitzar amb una gran fe en el mateix cinema, van revelar un cineasta que, en paraules d'Olivier Père, el seu descobridor a la Quinzena de Realitzadors del Festival de Canes, representa l'aparició cinematogràfica més bonica dels anys 2000 perquè és completament anàrquica, impertinent, entusiasta i inesperada, i renova la manera més antiga, justa i lliure de fer pel·lícules, la dels pioners i els somiadors.

“Començaré per dir que els festivals no m'interessen –aclaireix el cineasta de Banyoles–. Tampoc no m'agrada viatjar i menys a llocs que no siguin d'Europa, exceptuant els EUA, que em fascinen. El cas és que sóc eurocèntric, sento que formo part de la cultura europea i on em trobo a gust és a ciutats com Londres, París o Roma. Dit això, volto pel món per acompanyar les pel·lícules perquè em dec als meus fans, a la gent que m'estima o, en fi, estima el meu cinema. A més, si acompanyo les pel·lícules s'entenen millor i la conversa és sempre interessant. Jo faig pel·lícules que donen per a la conversa, que donen molt de joc al públic dels festivals. Per què existeixen? Què representen en la història del cinema? Cada pel·lícula té una singularitat i sempre hi ha motius per a la conversa.”

M'ha arribat que, quan va pel món, no diu que és espanyol, però tampoc que és català; que sempre diu que és de Barcelona, tot i que sigui tan de Banyoles...

Banyoles es coneix poc. El cas és que si dic que sóc de Barcelona no és per res ideològic, sinó perquè tothom coneix la ciutat i, a més, quedo bé. Seria fàcil dir que sóc d'Espanya, perquè la identifiquen, però no vull que em vinculin al cinema espanyol. Si dic que sóc català he comprovat que molta gent no sap on és Catalunya i menys què és, de manera que perdo molta estona explicant-ho. En canvi, tothom coneix Barcelona i molts hi han estat. Però no és només això: la consideren una ciutat moderna, maca, agradable. No he trobat ni una sola persona a la qual no agradi Barcelona. Hi ha una unanimitat favorable que fins i tot em sorprèn. Té una imatge tan bona a l'exterior que ho trobo exagerat. Tant d'entusiasme em sembla injustificat fins a cert punt, encara que a mi Barcelona m'agrada, sobretot perquè hi fa molt bon temps.

Si no parla de Catalunya pel món, s'estalvia de fer-ho de l'actual procés polític. No sé si en vol parlar.

Sempre lleigeixo amb interès el periodista Antonio Baños, que ara parla de la possibilitat que amb la independència hi hagi un cert canvi social a Catalunya. Però no m'interessa la política. Sóc apolític total. Des d'un punt de vista cultural, procuro fer el bé a la humanitat d'una altra manera. Com que hi ha tant de mal, s'hi ha de lluitar en contra...

Com ho fa?

Autoimmolant-me. Quan parlo malament d'altres directors, dels actors o de qui sigui, es tracta d'una immolació de mi mateix. Molta gent es pensa que cultivo un personatge per sortir als diaris. S'equivoquen. Què en trec? Crear-me enemics, que no oblidaran mai què n'he dit. Jo no en trec cap benefici. No ho faig per mi, sinó perquè a la llarga serà un benefici per a la humanitat.

Ho diu de debò?

No en dubtis. Jo aposto per les obres que ens fan millors i per això milloren la humanitat. A veure, genera més bé una pel·lícula de Godard o una de Spielberg? Surts millor persona d'una pel·lícula de Straub o d'una de Scorsese? No sé per què hem de ser tan complaents amb les pel·lícules comercials que tenen una influència perversa. Olivier Père, que ara és director de la unitat de cinema de la cadena Arte, em deia fa poc que, després de veure *El lobo de Wall Street*, va pensar que, més o menys a la mateixa edat que ara té Scorsese, Bergman va dirigir *Fanny i Alexander*. Qui ha fet més bé a la humanitat? És lamentable que, a la seva edat, Scorsese faci aquestes *xorrades* que causen tant de mal. Potser seria hora que comencés a produir alguna cosa digna.

L'art, doncs, pot canviar la societat?

Potser no ho sembla a curt termini, però sí a la llarga, i per això s'ha de fer d'una manera exigent, radical, quant a la forma: els artistes que han seguit aquest camí sovint han estat bescantats i menystinguts a la seva època, però són els més reconeguts amb el pas del temps perquè s'ha posat en evidència que les seves obres ens fan millors. S'ha de valorar el que millora i s'ha de denunciar el que és perjudicial. He estat criticat per la meua intervenció als premis Gaudí quan, en donar el premi al millor muntatge, vaig defensar els muntadors i les muntadores, una gent menys-

valorada en el món del cinema malgrat que la seva feina és determinant per al resultat de la pel·lícula. Tant o més que la dels actors, que són molt més visibles i més ben pagats.

Potser no calia que, per defensar els muntadors, suggerís que els actors fossin expulsats de l'Acadèmia i enviats a Guantánamo...

Calia que, per defensar els actors, Eduard Fernández manifestés pena per la mort de Philip Seymour Hoffman entre els aplaudiments del públic? Aquest actor era un egoista integral que, morint d'una sobredosi, ha causat molt dolor a la seva família. Si el comparem amb els muntadors, gent humil i sovint malpagada, és millor que ells aquest actor podria de diners amb un apartament de multimilionari a Manhattan i que va gastar-se milers de dòlars comprant droga?

Potser tampoc cal comparar-los.

Tu em dius això, però jo et contestaré una altra cosa. Què han fet en contra de Guantánamo els assistents als Gaudí que es van indignar amb el meu comentari? Diria que el mateix que jo: res de res. Hi afegiré una cosa més. Després de l'entrega dels premis, vaig anar a la festa. Hi havia tècnics, directors i fins i tot productors, però hi vaig veure pocs actors. De fet, només tres actrius. Què passa? Els actors no es barregen amb el poble? No els importa la resta de gent del món del cinema? No sóc precisament un entusiasta d'aquesta mena de festes, però faig un esforç i el cas és que vaig parlar amb gent molt diversa, tot i que no m'interessa el cinema que fan o produeixen o en el qual participen.

Diu que molt del cinema que es fa no li interessa perquè prové de gent que sembla influïda només pel cinema. I que aquest no és el seu cas.

És una qüestió de metodologia. Si véns del surrealisme o t'agrada Dadà, saps que una cosa que es fa per diversió o per provocar es pot convertir en una obra d'art. I que per a això no necessites preparar-te acadèmicament. En fi, jo no he anat a cap escola de cinema. I els músics de rock tampoc han anat a cap escola de música per ser-ho. També sabem que als concerts, en unes condicions que no sempre són òptimes, de vegades es crea una màgia que la mateixa gent no aconsegueix en un estudi, gravant amb tots els mitjans. Això també passa a la vida: pots preparar una festa d'aniversari i avorrit-t'hi molt; en canvi, pots trobar-te per casualitat amb dos o tres amics i passar una de les nits més màgiques de la vida. Jo procuro que els rodatges (i fins i tot el muntatge, en què vaig triant sense idees prèvies entre totes les possibilitats que ofereixen les imatges) siguin una *performance*: m'avorriria si tot estigués calculat, si no hi hagués risc, si tot estigués supeditat a la tècnica. Al final, com saps, l'important és la visió de l'artista. Gràcies a aquesta, del caos surt el que ha de sortir, com si fos una cosa màgica inevitable. Les meves pel·lícules depenen de mi i serien igual de bones si les fes amb altra gent. Cada cop intervinc i parlo menys en els rodatges. No cal.

D'alguna manera ha expressat la idea que l'artista pot convertir la merda en or, com passa de manera literal i a la vegada metafòrica a *Història de la meua mort*, amb els excrements de Casanova.

Ja hem parlat alguna altra vegada que les meves pel·lícules estan elaborades amb detritus: els actors no són professionals i tampoc no ho són part dels tècnics. A més rodo amb les càmeres pitjors. Però, certament, el talent tot ho pot.

Resulta curiós que aconsegueixi mantenir l'esperit de la performance en la creació d'una pel·lícula, que és un procés llarg, que requereix una organització del rodatge, que passa per la laboriositat del muntatge –que és una manera d'ordenar–, encara que en el seu cas digui que hi preval l'element aleatori.

En cada moment ha de ser possible descobrir una bellesa nova. Si faig cinema és per ser lliure, per viure una vida diferent, més divertida i més boja, per viure coses més interessants que a la vida real. Això s'encomana, perquè també ho volen viure els qui fan cinema amb mi. No deu ser casualitat que, durant el rodatge de la meva última pel·lícula o sota la seva influència, cinc dels qui hi participaven canviessin de parella. L'art et canvia fent-te enfrontar al caos de manera harmònica. És un contrastament harmònic. Pel que fa a la meua manera de treballar, sempre procuro posar-me a la pell de l'escriptor. Per molt que estudiï normes d'escriptura, un escriptor com cal no s'hi fa. No has de copiar un estil, ni seguir una metodologia acadèmica. En tot cas et pots deixar influir per una actitud. Tinc molt present que un escriptor ha d'estar concentrat i que ningú no pot escriure per ell. Encara que en una pel·lícula hi treballi molta gent, sóc jo qui ha de realitzar-la. Hi ha molts directors que s'ajuden amb croses com ara els actors professionals o els directors de fotografia. Volen que aquests els facin la pel·lícula i, per tant, no assumeixen el seu treball, que és exposar-se al full en blanc, igual que un escriptor. També n'hi ha que copien, que és una manera de no anar enlloc. D'altres potser no volen copiar, però es noten massa les influències.

Ha comentat que, en tot cas, pot influir positivament una actitud.

Tal com he dit, a mi m'ha influït el surrealisme. També la literatura, que és una cosa seriosa. En tot cas, amb relació a l'actitud, sobretot m'inspiren dues persones: Fassbinder, tot i que els seus resultats no sempre em convencen, i Warhol, l'obra del qual m'agrada més. Treballaven concentrats, intensament, sempre amb una mateixa gent. Fassbinder i Warhol fan una barreja amb Buñuel, Carmelo Bene i Straub, del qual admiro el rigor formal. Ara bé, el meu estil no té res a veure amb ells. No l'he copiat de ningú. En el fons, és un reflex de la meua personalitat. I és intransferible, com ho és el d'aquests cineastes amb una actitud que m'ha influït. Són inimitables i si algú els ha volgut imitar no se n'ha sortit. Això passa clarament amb Warhol. A Buñuel i Carmelo Bene ningú no els ha influït i tampoc no han influït vertaderament en ningú. No poden tenir seguidors. Potser, de fet, això passa amb molts dels grans cineastes. Si anomeno Godard em diràs que...

... fins i tot ha influït en Tarantino, que, en realitat, copia de tothom.

Però en el fons ningú no el pot seguir perquè Godard sempre és més radical que els seus seguidors. Aquest radi-

calisme és el que m'interessa. Torno a dir que no sé per què hem d'intentar que el cinema comercial ens resulti interessant. Hi ha qui s'hi esforça. Jo no. Ara recordo que George Sadoul, un crític que ara està totalment desprestigiada, deia que la humanitat li deu molt més al cinema marxista que al cinema comercial. A mi no m'interessa tant la qüestió ideològica com la radicalitat formal que ha fet aportacions a la història de l'art i, per tant, a la humanitat. A partir d'aquí, afirmo que la importància de Scorsese o de Coppola no està lligada a la història de l'art, sinó al poder dels EUA sobre el món. Et diré una altra cosa: no és improbable que d'aquí a cent anys es reconegui que jo sóc més important que Coppola i Scorsese per a la història de l'art.

Què ho fa probable?

Que no faig concessions que em podrien resultar convenients a l'hora de fer o de vendre una pel·lícula. Mira, he voltat molt pel món, i començo a pensar que no hi ha persona més incorruptible que jo. No parlo només de pensament, sinó d'accions. Potser n'hi ha molts que acaben contractant actors professionals coneguts perquè les televisions paguen més bé, o que accepten introduir algun canvi per complaure el gust de la gent, malgrat els propòsits inicials que tenien. Però jo, sense sotmetre'm, faig el que vull, i això no només em permet ser lliure, sinó que em convertirà en més important que Spielberg, Scorsese i Coppola. Una cosa extraordinària, però no impossible.

Sempre m'ha admirat la fe que té en el propi cinema.

Si no en tingués no el podria fer. Es necessita molta convicció per donar vida a les meves pel·lícules. Això és possible perquè tinc una productora. En realitat considero més inversemblant el que he dut a terme com a productor que com a director. És més fàcil fer les meves pel·lícules que fer-les possibles. Si no hi cregués, com podria tirar-les endavant? Tindria sentit? Una cosa que em sembla important destacar és que, amb convicció, estàs tranquil. El talent, la capacitat per fer les coses, hi ajuda. Em sembla que va ser Prosper de Merimée qui, amb una certa enveja, va dir que Stendhal escrivia tranquil i mai no s'enfadava amb ningú. També devia ser un home convençut del que feia.

Parlant de Stendhal, que va escriure sobre com l'experiència estètica ens pot trasbalsar, la seva pròxima pel·lícula girarà entorn del món de l'art, però diu que sobre el seu cinisme...

El projecte està en marxa, però necessita recursos per materialitzar-se. Hi estem treballant mentre encara tinc pendents alguns bolos amb *Història de la meua mort*. Tinc ganes d'una mica de vacances. Quan arribi l'estiu aniré amb els meus amics uns dies a Cadaqués. Saps quan sóc més feliç? A dins el mar i mirant cap a muntanya, a la platja del Llané. Una vegada també vaig ser molt feliç volant en Ryanair cap a Madrid. A punt d'arribar-hi, hi va haver una gran tempesta. Va ser un moment de gran plenitud vital, físicament i espiritualment. ■

© Andreu

Rutes insòlites per Barcelona

Tots tenim una imatge de Barcelona, una imatge viscuda que ens hem construït a partir de les nostres experiències i del relat que la ciutat explica de si mateixa o ha transmès als visitants. Barcelona és la imatge que n'hem fet, però també la que hem venut als altres. La visió que ens retornen els forasters pot engrandir la nostra percepció de la ciutat, però sovint també la pot reduir a un estereotip.

En aquest nou dossier hem convidat set autors a passejar fora dels circuits més fressats pels turistes o els congressistes. I els hem demanat que ens proposin rutes alternatives més enllà del Barri Gòtic o de la Barcelona modernista.

El resultat ha estat un recull d'itineraris insòlits que ens descobreixen capes urbanes recòndites, des de la Barcelona maçònica fins a la ciutat amagada dels passatges; des dels vestigis romans fins a les traces de la publicitat centenària que encara conserven algunes façanes; des de l'autèntic *barri Xino* dels nostres dies –el districte més poblat per la nova immigració xinesa– fins a la Barcelona de sota terra.

Els turistes que ens visiten sovint es mouen dins els confins de les muralles imaginàries que els han parat els operadors turístics. L'Ajuntament s'ha proposat descentralitzar el turisme per tal que els visitants es desplacin a tots els barris. Hi ha una altra Barcelona per descobrir, però si abans no la coneixem nosaltres mateixos difícilment la podrem ensenyar.

© Andreu

Daniel Venteo

Historiador i museòleg

Un relat viu de dos mil anys d'història

A les places i els carrers de les tres Barcelones suggerides per Robert Hughes –la metropolitana, la medieval i la romana– se sintetitza una història urbana més que bimil·lenària amb una continuïtat només comparable a la de capitals d'estat europees com Londres, París o Roma.

Robert Hughes, autor de l'obra sobre Barcelona amb més projecció internacional de la història, afirmava que la capital catalana era, en realitat, tres ciutats en una: la metropolitana, estesa de riu a riu amb l'Eixample i els barris de l'entorn perfectament delimitats, dins la qual se'n diferenciava clarament una de més antiga, la Ciutat Vella medieval, i dins d'aquesta encara una altra de més arcaica, l'antiga ciutat romana de *Barcino*.

Amb les seves paraules, el prestigiós crític d'art austríac estava proposant un itinerari pels més de dos mil anys d'història de Barcelona. Fixem-nos, per exemple, en tres espais representatius de períodes clau de la trajectòria bimil·lenària de la ciutat: la Barcelona romana i altmedieval, la Barcelona de l'època gòtica i la metròpolis del principi del segle xx.

En els últims temps l'arqueologia ha recuperat una de les troballes més sorprenents del passat de Barcelona: la catedral visigòtica cristiana oculta en el subsòl de la basílica dels Sants Just i Pastor (plaça de Sant Just, 1). Es tracta del baptisteri d'una catedral esmentada a la documentació antiga però que fins ara no s'havia pogut certificar arqueològicament: el temple de referència per a la població local

catòlica en el segle vi, quan la ciutat estava governada per elits visigodes, que professaven l'arrianisme i celebraven el culte a l'espai de l'actual catedral.

Aquesta descoberta s'emmarca en les actuacions del Pla Bàrcino, un ambiciós pla per recuperar el patrimoni cultural de la Barcelona romana i visigòtica i posar-lo a l'abast de la ciutadania mitjançant tota mena d'accions públiques, entre els quals destaca el web del Servei d'Arqueologia Urbana, <http://cartaarqueologica.bcn.cat>, que presenta més de tres mil punts d'interès de totes les èpoques històriques.

El Call, antecedent del Born

La història de Barcelona es pot llegir en clau de palimpsest. En els temps antics, els escriptors sovint es veien obligats a reutilitzar els mateixos pergamins, eliminant els textos ja existents i afegint-ne de nous. A través de la seva anàlisi, la crítica literària ha posat en vàlua uns textos que, amb l'aparència d'un únic document, amaguen diversos relats, alguns del tot evidents i altres d'ocults. De la mateixa manera, la història de la ciutat està escrita en les seves pedres i en els seus documents tant a través del que podem reconèixer a simple vista com també en tot allò que va ser destruït premeditadament i passa desapercbut.

Un exemple paradigmàtic l'ofereix, sens dubte, el subsòl arqueològic de l'antic mercat del Born (plaça Comercial, 12), amb les restes del barri de la Ribera, destruït per ordre de les autoritats borbòniques després del 1714. Segles abans, l'any 1391, l'aniquilació de la comunitat jueva local i la destrucció física del seu barri, el Call, havien estat un antecedent d'aquest episodi, igualment sagnant i traumàtic.

La toponímia dels entorns de la placeta de Manuel Ribé recorda al vianant la presència jueva a la Barchinona medieval. Des de la plaça de Sant Jaume és fàcil endinsar-se en el Call, tant a través del carrer homònim i continuant pel de Sant Domènec del Call com també pel carrer de Sant Honorat i després pel de la Fruita. Tots dos duen el passejant al que està considerat l'emplaçament de la sinagoga major (Marlet, 5). A poques passes, una làpida hebrea –en realitat es tracta d'una còpia; l'original es conserva al Museu d'Història de Barcelona– recorda la fundació, el segle XIII, d'un hospital per als més necessitats (Marlet, 1).

La visita al Centre d'Interpretació del Call (placeta de Manuel Ribé, 3) és imprescindible per descobrir l'empremta que la Barcelona jueva ha deixat en altres indrets, com les restes de la necròpolis de Montjuïc –declarades recentment Bé Cultural d'Interès Nacional– o les làpides funeràries reutilitzades com a material constructiu als murs del Palau del Lloctinent (Comtes, 2) o al subsòl del Saló del Tinell (plaça del Rei, 9). Tot i l'aferrissament de la ciutat cristiana medieval contra la població jueva, les restes del Call han aflorat de manera irreversible als nostres dies, a manera de palimpsest.

L'edat mitjana revisitada al segle xx

El barri de la catedral, conegut més popularment com a Barri Gòtic, és una peça de la ciutat on Barcelona es mostra a si mateixa com un *patchwork* urbà. Avui, les construccions genuïnament medievals, com la capella romànica de Santa Llúcia (Santa Llúcia, 3) i la capella gòtica de Santa Àgata (plaça del Rei, 9), conviuen amb edificis profunda-

A l'esquerra, restes de làpides funeràries reutilitzades als murs del Palau del Lloctinent, visibles al pati del Museu Marès. Al centre, reproducció de la làpida jueva del segle XIII que recorda la fundació d'un hospital, al carrer de Marlet. A la dreta, detall de la façana de la Casa Padellàs. A sota, la Casa dels Canonges. El conjunt està unit al Palau de la Generalitat pel famós pont gòtic fals del carrer del Bisbe.

Fotos: Dani Codina

ment remodelats a mitjan segle XX, com la seu del Centre Excursionista de Catalunya i les restes de l'antic temple romà (Paradís, 10), el Palau Reial Major i el seu Saló del Tinell a la plaça del Rei i, per sobre de tots, la Casa dels Canonges (Pietat, 2). Comunicada amb el veí palau de la Generalitat a través del pont neogòtic del 1928 del carrer del Bisbe, la reinvençió d'aquest edifici durant els anys vint està considerada la intervenció fundacional del modern Barri Gòtic. Encara més sorprenent és la història dels edificis viatgers, com la Casa Padellàs (Veguer, 2), traslladada pedra a pedra des del seu emplaçament original al carrer dels Mercaders fins on ara es troba al conjunt monumental de la plaça del Rei, que va possibilitar la descoberta del subsòl arqueològic romà.

En el cas de la catedral, el contrast d'èpoques històriques i estils artístics es produeix subtilment entre la façana neogòtica de final del segle XIX i la resta de l'edifici, fonamentalment medieval. Al seu davant, dues construccions –la Pia Almoïna, seu del Museu Diocesà (avinguda de la Catedral, 4), i la Casa de l'Ardiaca, seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat (Santa Llúcia, 1)– són dos exemples paradigmàtics de com uns edificis medievals construïts sobre l'antiga muralla romana s'han anat transformant al llarg dels segles fins als nostres dies, i han esdevingut dos equipaments moderns l'evolució arquitectònica dels quals relata els dos mil anys d'història urbana.

El Barri Gòtic és tot menys un barri inventat, tal com sovint s'afirma. La seva

transformació va respondre a un pla perfectament dissenyat arran de l'obertura de la Via Laietana el 1908 i sobretot a partir de la constitució d'una ponència de monumentalització del barri de la catedral el 1922. Els seus factòtums van ser l'arquitecte Adolf Florensa i l'arqueòleg i arxiver Agustí Duran i Sanpere. Un dels aspectes que encara avui continua cridant l'atenció del Barri Gòtic a barcelonins i forans és la solidesa i l'absoluta preeminència de les façanes de carreus de pedra. L'ambaixador florentí Francesco Guicciardini ja ho

afirmava l'any 1511 en el seu *Diario del viaggio in Spagna*: a diferència d'altres poblacions peninsulars, Barcelona sobresortia pel fet de ser una ciutat construïda fonamentalment en pedra.

A les places i els carrers de les tres ciutats suggerides per Robert Hughes se sintetitzen, en definitiva, més de dos mil anys d'història urbana amb una continuïtat al llarg del temps només comparable a la de capitals d'Estat europees com Londres, París o Roma. ■

© Andreu

Mireia Valls

Directora del Centre d'Estudis de Simbologia de Barcelona i autora del llibre *La Barcelona subterrània*, 2013

Viatge al món subterrani

La realitat és ben diferent de com la suposem. L'invisible i ocult és l'origen del que s'acabarà manifestant. Els inicis i la raó de ser de Barcelona s'amaguen a les seves entranyes, on no podem davallar de qualsevol manera, sinó ben agafats al fil d'Ariadna.

Sota la planúria on s'erigeix la ciutat transcorren un munt de rieres que transporten aigua ininterrompudament des de temps immemorials, les quals van ser aprofitades pels romans per fundar la petita Barcino. Per arribar a aquests corrents naturals es van construir, al llarg dels segles, uns llarguíssims túnels de l'alçada d'una persona, anomenats *mines*, dels quals encara avui dia se'n conserven un bon grapat en perfecte estat; és el cas de la mina del Monestir de Pedralbes, la de Can Travi, la de Can Masdeu o la d'una finca del Putxet.

També es van excavar innumbrables pous a diferents profunditats i en diverses èpoques històriques; posem com a exemples els que s'amaguen als soterranis d'algunes cases del Barri Gòtic i el que Gaudí va fer perforar a Bellesguard, amb més de quaranta metres de fondària. L'aigua també s'acumula en dipòsits naturals dins el ventre de la muntanya de Montjuïc –d'antuvi una illa als peus de la qual es diu que el mític Hèrcules va fer la seva obra de fundació–, en petites llacunes actualment segellades o sepultades sota noves

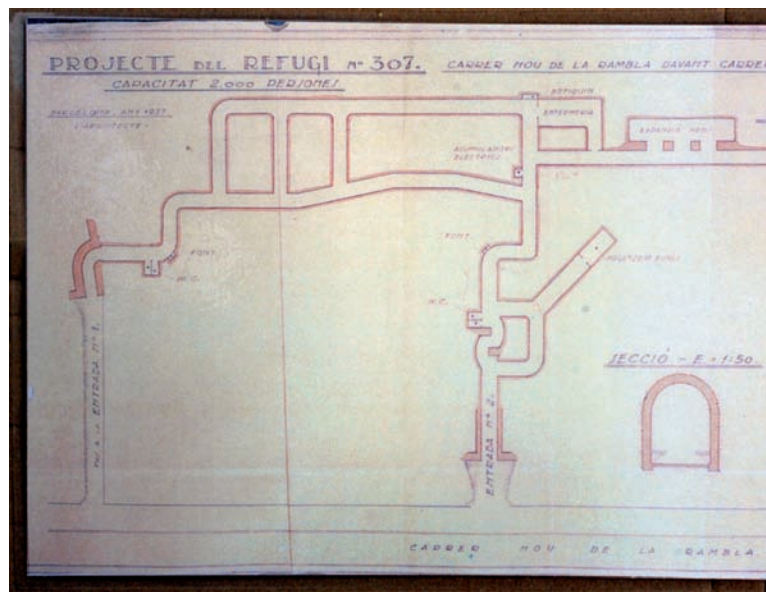
edificacions, on els nens de la zona es banyaven a mitjan segle passat. I si les aigües fan possible la vida, també és imprescindible evacuar-ne les brutes per preservar-la. D'ací que Barcelona disposi d'una xarxa de clavegueres de més de mil quilòmetres de longitud, algunes de les quals tan curioses com la que discorre sota el carrer de la Bòria i la plaça de la Llana, un tram de l'antiga Via Augusta, o la de la Palma de Sant Just, de l'època romana i perfectament conservada.

Els refugis de la Guerra Civil

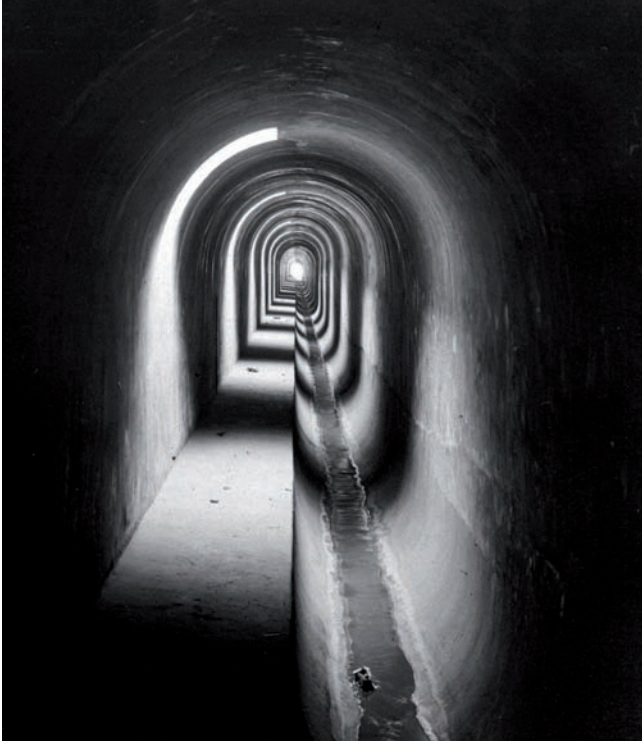
El món subterrani és idoni per amagar-se, protegir-se i escapolir-se. Durant la Guerra Civil es van construir més de 1.400 refugis repartits sota tota la ciutat per tal de preservar la població dels bombardejos (són visitables el de la plaça del Diamant, el de la plaça de la Revolució i el 307, situat al carrer Nou de la Rambla, al peu de Montjuïc), però també hi ha amagatalls d'èpoques molt anteriors, com la curiosa sala circular per a set persones sota el Pati Llimona, o bé el que se suposa que va ser un indret de reunions clandestines d'en Serrallonga i els seus esbirros, uns soterranis avui esfondrats vora el Palau Mercader.

De la mateixa manera, ens podem referir als incomptables corredors (dels quals ningú no gosa parlar per por o prudència) que comuniquen molts dels edificis emblemàtics de Ciutat Vella entre si i que arriben fins i tot a travessar els límits de l'antiga muralla romana, túnels que van ser emprats per escapolir-se sense ser vist. Es coneix, per exemple, una xarxa de galeries que connectaven el centre de la ciutat amb el Mas Guinardó (on vivia un altre bandoler, en Rocaguinarda), i igualment diversos túnels que fins i tot creuaven la serra de Collserola, un dels quals –el que arrenca del Palau de les Hores– va ser utilitzat pel Govern de la Generalitat durant la guerra, tot i que avui dia està aterrat. El món de l'hampa també s'ha refugiat en el subsòl de Barcelona, en els famosos túnels de la punta del Morrot coneguts popularment com l'Hotel Montecarlo, o bé en sinistres corredors sota una antiga fàbrica de joguines d'Horta –actualment anomenada "La Jungla"–, on una horda de persones violentes té atemorit el veïnat. Però de ben

© Dani Codina

© Frederic Ballell / AFB

© Fototeca CLABSA

A l'esquerra, una imatge de 1912 de les clavegueres de Barcelona, i el col·lector situat a la confluència dels carrers d'Aragó i dels Enamorats, una obra dels primers anys d'aquest segle. A sota, d'esquerra a dreta, plànol del refugi antiaeri 307, al Poble-sec; col·locació de dovelles al col·lector sobreexidor del Bogatell en una intervenció recent, i visita d'autoritats i periodistes a les obres de l'estació de la plaça de Catalunya del metro transversal, actual línia 1, el març de 1925.

segur, una de les facetes més sinistres del subsòl urbà són les txeques, aquelles sales de tortura actives durant la Guerra Civil de les quals molt poques persones van sortir amb vida.

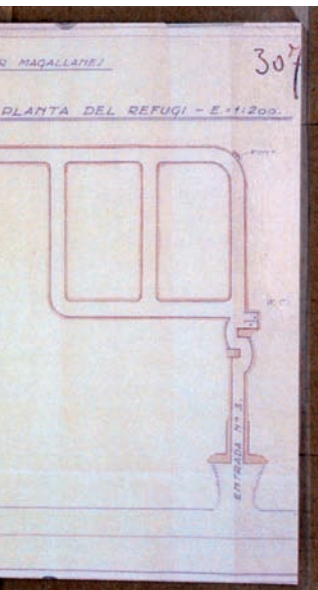
Coves poc conegudes

Ara bé, el ventre de la ciutat té també una cara acollidora i maternal: la cova. Un indret fosc i silenciós, apte per al recolliment i la trobada amb un mateix. Barcelona amaga algunes coves molt desconegudes; ja hem fet esment de les de Montjuïc, però hi ha també les que durant el segle XIX van ser habitades per ermitans al barri dels Penitents. I no podem oblidar la que van descobrir Gaudí i Güell a la muntanya del Carmel, just al lloc ocupat actualment pel bar, els serveis i el magatzem de conservació del Park Güell, on van trobar restes d'un home primitiu i d'un mamífer. I per descomptat, la sala secreta anomenada Capelya, que l'arquitecte va fer construir sota el turó de les Tres Creus, recinte hermètic al qual només es podia arribar a través de la xarxa de galeries que solquen l'interior d'aquesta

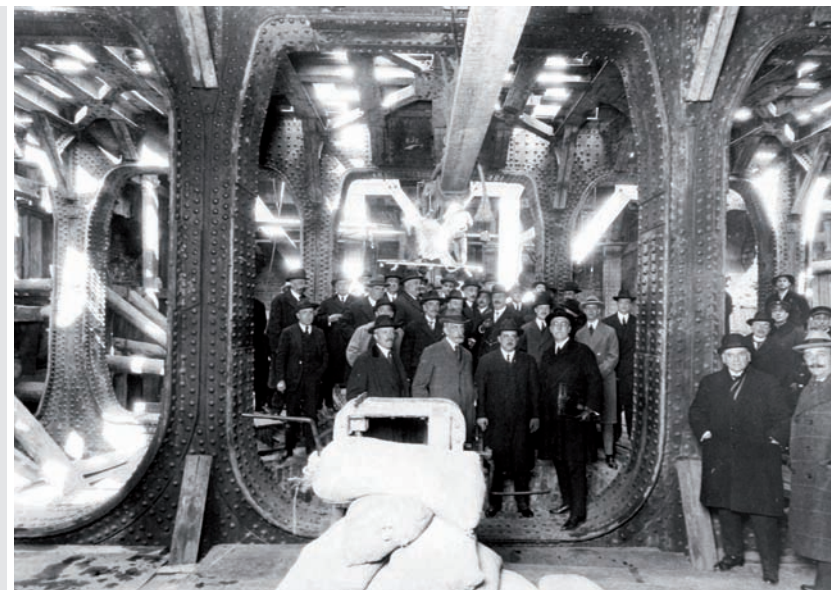
muntanya. Es tracta d'un llarguíssim entramat de corredors excavats durant l'edat mitjana, o fins i tot abans, per extreure'n mineral de ferro. Són les anomenades coves d'en Xiroto i d'en Cimany, que donen nom a un centre educatiu del barri. Finalment cal esmentar l'extraordinària gruta que es va fer construir l'excèntric indià Altimira sota la seva finca de la Bonanova, amb estalactites i estalagmites autèntiques, aquaris, lluernes i una estranya sala en forma ovoide que va anomenar "de l'eco". Un lloc només de divertiment?

Tots aquests móns dins de móns, d'espais secrets, solitaris, plens de perills i paranys, sovint molt propers a les xarxes de metro i ferrocarril amb què viatgem amb tanta freqüència, componen un extens laberint que convé recórrer i traspasar. Si no hem deixat anar el fil d'Ariadna, aquest ens menarà directament al centre, on hi ha el temple de la Sagrada Família. I podrem sortir-ne airosos cap a la llum. ■

© Fototeca CLABSA

© Josep Domínguez / AFB

© Andreu

Joan de Déu Domènech
Historiador

El diable no té pont

Els ponts privats són dels més antics de Barcelona, encara que també n'hi ha dos de moderns i ben coneguts: el fals gòtic del carrer del Bisbe i el “de la vergonya”, al carrer de les Egipcíaques. El diable, però, no té cap pont dedicat.

Barcelona no té riu però Déu n'hi do la de ponts que té. Pont de Marina, pont de Mühlberg, pont de la Foixarda, entre alguns dels que hi ha avui. Pont de la riera d'Horta, pont dels Àngels, pont de l'Esparver, per dir-ne tres que existien al segle xx. I encara més: a Sant Martí hi havia una zona coneguda com el barri del Pont, i del parc de la Nova Icària, se'n diu el parc dels Ponts.

Un pont és una construcció feta sobre una depressió o un obstacle –riu, barranc, tren– que serveix per passar d'una vora a l'altra. Un pont fa feliç. Sempre és beneficis –vegeu el joc de l'oca, vegeu el calendari. A més, un pont té un punt de màgia i de meravella. Anar d'aquí allà sense enfangar-se, ni haver de baixar, pujar i suar, només recte, i ja hi som. Un pont uneix el que està separat, i qui roba un cotxe, farà un pont per fer contacte i engegar-lo. No és estrany que alguns ponts siguin dits “del diable”, perquè tot pont refà la natura; fins i tot algú ha dit que altera la creació divina. Pont del Diable, llegendes, però d'aquesta aparició del dimoni alguna cosa n'ha quedat a la parla i al món dels ponts. Es diu “salvar un riu”, on *salvar* val per evitar un obstacle, vèncer una dificultat; tanmateix, la primera accepció de *salvar* és “preservar de la mort”: la salvació; és a dir, allunyar-se del mal, del diable.

A Barcelona no hi ha ponts del Diable, i avui són pocs els qui salven accidents geogràfics. Els qui més, vies ferroviàries

i, sobretot, cinturons, vies ràpides, autopistes. Els de Barcelona són ponts de la revolució industrial; són ponts de la modernitat. No sempre ha estat així. Quan no existien trens ni cotxes, la geografia era molt més evident. Feia veure que Barcelona està en un pla inclinat, encaixada entre la serra de Collserola i el mar, i limitada per dos rius. Això i la sèrie de turons (Rovira, Peira, Creueta, Carmel, Putxet i Monterols) fan que el desnivell, en alguns indrets, sigui molt pronunciat. Per salvar-lo, vet ací el viaducte de Vallcarca, amb el veí pont de la plaça de Mons, que cobreixen dos ramals de la riera de Vallcarca; o els ponts de Reina Elisenda per damunt de J.V. Foix i Duquesa d'Orleans, per on transcorria la riera de Sarrià. Rieres desaparegudes, perquè han estat soterrades i canalitzades cap a la xarxa de clavegueram. I el que abans era de l'aigua, ara és terreny per a cotxes i persones.

La majoria dels ponts que dialoguen i resolen problemes de la geografia física tenen una orientació concreta. Paral·lels a Collserola i als turons, per permetre el pas entre les aigües que baixaven cap a mar. Una altra orientació tenen els del tren. Són tot el contrari, perpendiculars. La línia fèrria que travessa Barcelona era un problema i un perill. Més que el soroll i el fum, la rasa, una nova i terrible frontera que es va imposar amb la industrialització. Va separar carrers, barris, espais de vida que fins aleshores estaven a tocar. Per solucionar-ho es van fer alguns ponts. Pocs, tot sigui dit. Al carrer d'Alcolea, al carrer del Nord (avui Galileu), a Sants. El del Mico, a Aragó-Casanova. I al cantó de llevant, els ponts de Marina, d'Espronceda, del Treball i de la Maquinista. Pocs ponts i alguns passos a nivell, sempre més econòmics que la construcció d'un pont. I ja se sap que allò barat sempre acaba sortint car. Si més no, en vides humanes.

Els ponts salven torrents, platges de rails, fins i tot el mar, com el de la Porta d'Europa –un pont basculant que comunica el moll de Ponent i el moll Adossat–, i, de vegades, també salven carrers. Són ponts particulars. Com tots els ponts, fan la vida més fàcil; en aquest cas, només per a uns, perquè són ponts privats.

Entre casa i el paradís

De tots els ponts de Barcelona, alguns dels d'aquesta mena són dels més antics de la ciutat. Al carrer d'en Carabassa n'hi ha dos. Eren per unir les cases d'un costat amb els jardins de l'altre. Sembla que són del segle XVIII. Igual funció devia tenir el que hi ha al carrer dels Ocells. El de la Mercè i el de Sant Pere són barris molt ofegats. Carrers estrets i solars reduïts. Qui podia comprava el del davant, per tenir-hi un hort, un jardí. És a dir, a una banda, l'habitatge; a l'altra, un tros de cel, un racó de paradís.

Un altre pont particular, de ferro i vidre, és el que hi ha al passatge de Bacardí. Mentre que els de Carabassa i Ocells són ponts descoberts, el de Bacardí, no. Aquest és un dels elements que el fan singular: un pont cobert en un espai cobert, com ho és aquest passatge. L'altre element és que als vidres hi havia pintats uns paisatges tropicals. El pont encara existeix, però de la decoració antillana no en queda res de res.

Dels ponts privats, els més comuns són els que comuniquen dependències d'edificis institucionals. El pont del carrer del Bisbe, que uneix el Palau de la Generalitat amb les Cases dels Canonges, potser és el més conegut. És obra

de Joan Rubió Bellver; es va inaugurar el 1928, en aquells anys de deliri en què, enderrocant per aquí, traslladant edificis per allà, s'inventava un barri gòtic. Per pretensions, amb un gòtic sobrecarregat, el pont no va agradar gairebé a ningú, i va ser motiu de tota mena de burles. Ricard Opisso va fer una sèrie de quatre dibuixos, i en cada un d'ells apuntava el punt de ridícul d'aquella construcció. Ara és un dels elements més fotografiats de Barcelona. Si la Generalitat té un pont, l'Ajuntament no podia ser menys i també té el seu. És més discret i amagat. Passa pel carrer de la Font de Sant Miquel, i uneix l'edifici antic amb el de la plaça de Sant Miquel.

El pont de Santa Maria

Els ponts particulars aïllen de la gent; es passa per damunt del carrer, per damunt de les persones. Són l'emblema d'una manera de viure. És el cas de la noblesa. Al pla de Palau, davant la Llotja, hi havia un edifici gòtic, remodelat una i altra vegada, propietat de la ciutat, que el 1654 Felip IV es va fer seu. El monarca va decidir que seria la residència dels virreis. Amb els Borbons, i fins al 1844, va ser la dels capitans generals i, des d'aleshores, palau reial, per allotjar Ses Majestats quan tenien l'ocurrència de visitar la capital de Catalunya, fins que el dia de Nadal del 1875 va cremar tot i no en va quedar res. O gairebé res. El que es va salvar va ser el pont.

L'havia fet fer el 1700 el virrei, príncep de Darmstadt. Era un pont cobert, que sortia del palau, anava pel carrer del

Malcuinat i seguia pel Fossar de les Moreres i el carrer de Santa Maria per arribar al temple, a l'altura d'una espaiosa tribuna, al cantó de l'epístola. El pont va ser enderrocats l'any 1823 per acord de l'Ajuntament i tornat a construir el 1827,

Inauguració del viaducte de Vallcarca, l'any 1926; el pont del Mico, sobre la rasa del tren del carrer d'Aragó, a la cruïlla amb Casanova, en una data indeterminada entre 1930 i 1932, i el pont de Santa Maria, que unia la basílica de Santa Maria i el palau reial, i que va perdurar parcialment fins a la dècada dels vuitanta del segle passat, en una imatge del principi del mateix segle.

© AFB

© Josep Domínguez / AFB

© AFB

Fotos: Dani Codina

D'esquerra a dreta i de dalt a baix: un dels ponts domèstics del carrer de la Carabassa; el pont de ferro i vidre del passatge Bacardí; el pont de l'edifici de Correus i el que, des de la seu del CSIC, es va aixecar cap al "territori enemic" de l'Institut d'Estudis Catalans.

quan va girar la truita. Va durar bastants anys. En fotografies dels anys vuitanta del segle XX encara se'l pot veure. També en alguna col·lecció particular. Va ser una de les primeres pintures de Santiago Rusiñol: *Façana lateral de Santa Maria del Mar; des del passeig del Born* (1887).

De fet, el pont de Santa Maria no era cap construcció singular, sinó que

seguia una tradició. A la catedral hi havia un pont que unia el palau reial amb la seu. Se'n veuen les restes a la façana de la plaça de Sant Iu. El pont és del temps de Martí l'Humà, rei gras i missaire. Com que li costava moure's, el capítol va permetre aquella construcció, com a obra de pietat, i estalviar al monarca l'ofec i el fatic de les escales. El pont va ser enderrocat "en nuestros

días", escriu Pi i Arimon el 1854. Un altre pont eclesiàstic és el de la parròquia de Sant Martí de Provençals. Uneix el temple amb la rectoria, i té tot l'aspecte d'un pont defensiu.

Ponts a la Generalitat, a l'Ajuntament, a l'Església, ponts, també, en edificis de l'Administració de l'Estat. A la part posterior de l'edifici de Correus, al carrer d'Àngel Baixeras, hi ha un altre pont particular, construït al mateix temps que l'edifici (1926-1927) i que comunica dues parts administratives de la mateixa institució. No gaire lluny d'allà, al carrer d'Ocata, hi ha un altre pont. És de menys alçada i més curt, i uneix dos edificis de l'estació de França, una manera de recordar-nos que molts dels ponts de Barcelona han estat per salvar les vies del ferrocarril.

El pont de la vergonya

El d'Egipcíaques és un altre pont particular, i de trista memòria. Va de la seu regional del Consell Superior d'Investigacions Científiques a la de l'Institut d'Estudis Catalans. És un pont que fa present l'ocupació franquista de Catalunya. Per un decret, datat a Burgos el 1938, es va fundar l'Instituto de España, que, al cap d'un any, es va transformar en el CSIC. Com tota institució creada en temps de guerra, va arrambar amb tot el que va poder: l'obra i les dependències i propietats de la Junta para Ampliación de Estudios, i, a Catalunya, les de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1942 va arribar a Barcelona. Estava en pisos al Portal de l'Àngel i a la Via Laietana, fins que els anys 1952-1954 se li va construir un edifici descomunal, obra d'Alfons Florensa, al carrer de les Egipcíaques i, enmig, un pont: l'avançada per ocupar el terreny de l'enemic. És el pont de la vergonya, i encara existeix.

Hi ha més ponts; són alegres i divertits. I a Barcelona n'hi ha gairebé tants com parcs. En els que han estat dissenyats els darrers anys, és habitual que hi hagi un pont; als jardins de Joan Reventós, als de Ca n'Altimira, i al parc de la Pegaso n'hi ha més de dos i de quatre. No hi ha torrents, ni trens, ni cotxes; no hi ha geografia i, per tant, són ponts decoratius i que fan veure com en aquest país encara està molt arrelada l'estètica del pessebrisme. ■

Neus Bergua Joanpere

Gestora cultural. Autora de *Barcelona insòlita* (2010)

La ciutat en deu passatges

Cada passatge barceloní és un món diferent, per l'origen, l'ús actual, la situació i la morfologia. En les línies següents subratllem la singularitat d'aquest tipus de via per mitjà de deu exemples ben diversos, un per districte.

Què i com és el passatge, quina és la seva funció? Tradicionalment es consideren drecceres que connecten dos carrers, però també poden ser atzucacs. Uns són merament residencials, senyorials o populars, però altres han esdevingut veritables eixos comercials; travessen parcs i horts o trenquen la trama urbana; poden estar empedrats o mancats de cap mena de paviment, obrir-se o no al trànsit, tenir arbres o mostrar-se erms de vegetació. N'hi ha que són pràcticament invisibles o s'amaguen dins de porteries de veïns, i fins i tot alguns no existeixen encara malgrat que tenen un nom assignat.

Pel que fa a la tipologia urbanística, a la Dreta de l'Eixample trenquen la trama regular ideada per Ildefons Cerdà i travessen illes horitzontalment o verticalment; a la Sagrada Família o al Poblenou es troben com a resultat de l'aprofitament de l'espai en terrenys industrials; n'hi ha en forma de diagonal, en ziga-zaga, de T o L, que separen l'hort i la casa, o bé formats per escales.

N'hem volgut triar un exemple a cada un dels deu districtes de la ciutat, intentant mostrar-ne les diverses tipologies i la seva singularitat.

© Andreu

La Cadena de Ciutat Vella

Cal arribar a la terrassa interior del restaurant Bitàcora per descobrir l'antic passatge de la Cadena, que encara conserva la retolació. Com que era al voltant de l'Estació de França, el tancaven amb una cadena per la proximitat de la línia del ferrocarril a Mataró.

Delimitava el barri de la Barceloneta per la part nord, era de sorra, tenia orientació diagonal i conduïa directament al Torín, la primera plaça de toros de la ciutat, oberta el 1834 i que va funcionar fins al 1923. El comerç El Mas dels Arcs, al carrer de Balboa, 13, també en manté el record, ja que el magatzem se situa en un tros del carreró.

Onze casetes blanques de l'Eixample

Si travesseu l'accés de l'escala de pisos del número 29 del carrer de Rocafort, us sorprendrà trobar-vos enmig d'aquesta delícia urbanística formada per onze casetes blanques d'una planta i terrat, construïdes al voltant d'un passatge interior, sense nom, que no trobareu en cap plànol ni guia, format per dos carrerons plens de plantes que hi han deixat els veïns.

El passatge de la Cadena, a la rodalia de l'Estació de França, i el passatge interior accessible des del número 29 del carrer de Rocafort, sense nom ni representació en plànols i guies.

Fotos: Albert Armengol

El passatge de Ministral, format per 25 cases al barri del Coll; el passatge esgraonat del Dipòsit, a Can Baró; el petit barri anglès de les Corts, oficialment passatge de Tubella, i el vial de l'Esperança, a la banda oriental de Virrei Amat.

Es tracta d'habitatges d'uns 35 metres quadrats, que a la part del darrere tenen un petit pati cobert –lloc on originalment es trobaven les latrines– amb l'escala que dona accés al terrat. Va ser el 1924 quan el propietari en va demanar el permís de construcció a l'Ajuntament. Possiblement eren habitatges per als treballadors de l'Exposició Internacional de l'any 1929.

Ministral, l'encisador de Gràcia

Una gran portalada de formes arrodonides anuncia l'encisador passatge de Ministral, establert en sòl privat, al barri del Coll. Duu el nom del propietari dels terrenys des de l'any 1922. La construcció de les 25 cases és del tot curiosa i original, ja que se salva el fort pendent en tres nivells diferents i els habitatges disposen de claraboies de ventilació.

Es diu que l'edificació va ser residència de treballadors de la construcció, molts provinents de la pedrera del turó de la Creueta del Coll, i que la part més subterrània va servir de refugi durant la Guerra Civil per a un grup d'anarquistes.

Horta-Guinardó: el Dipòsit sorprenent

A la part alta del barri de Can Baró sorprèn el passatge del Dipòsit, format per una escala de 248 graons en fort desnivell. A dalt hi ha un mirador privilegiat sobre la trama urbana i el mar.

Mentre es puja s'observa l'antic dipòsit circular, situat a 95 metres d'altura, que li va donar el nom. Va ser construït l'any 1870, després de l'expropiació de terrenys de la finca de Can Baró per la Societat General d'Aigües de Barcelona, companyia belga fundada a Lieja el 1867.

El barri anglès de les Corts

El passatge de Tubella fa referència al nom del comerciant que en va fer la urbanització a partir de l'any 1925. S'hi van construir un conjunt de 22 cases unifamiliars de dues plantes, a banda i banda del vial, amb un petit jardí reixat al davant i un pati interior. Cal destacar-ne l'estil, amb una barreja d'influències modernistes i noucentistes, i els diversos colors que presenten. Estan molt ben conservades i, si n'exceptuem dos blocs de nova construcció, formen una unitat estilística i harmònica.

Pensades per donar allotjament a uns tècnics anglesos que havien de treballar a la fàbrica tèxtil de Joan Tubella, finalment les cases es van vendre a obrers qualificats de les diverses indústries que s'instal·laven a les Corts i a Sants.

L'Esperança de Nou Barris

A la banda oriental de la plaça del Virrei Amat se situa el passatge de l'Esperança, format per quinze habitatges unifamiliars adossats que daten de l'any 1927. Són cases d'estil noucentista amb planta baixa i un pati posterior, que segueixen totes la mateixa tipologia arquitectònica, amb algunes petites variacions.

La urbanització del passatge es va fer per iniciativa de la Sociedad Cooperativa de Cargadores y Descargadores de Algodón. Igual que altres col·lectius professionals, la societat es va acollir a les lleis impulsades durant la dictadura de Primo de Rivera que fomentaven la construcció de cases a preus assequibles per pal·liar el dèficit d'habitatge a la ciutat.

Fotos: Albert Armengol

Sant Andreu: el passatge de les magnòlies

Al barri de Navas, entre els carrers d'Olesa i de Juan de Garay s'obre el tranquil passatge d'Artemis, ple de magnòlies a banda i banda. S'hi pot descobrir un conjunt bastant uniforme d'habitatges, construïts al voltant de l'any 1932, formats per semisoterrani, pis principal i primera planta amb balcó, i pati posterior.

El nom fa referència a la deessa grega de la natura i la caça, germana bessona d'Apol·lo, i símbol de la bellesa virginal, que sovint es representa armada amb un arc i una sageta d'or. Un tram de l'antic torrent de la Guineu, que va donar nom al barri del Guinardó, i que naixia a la popular Font del Cuento, travessava aquest vial.

El passatge d'Artemis, al barri de Navas; el de Robacols, al Clot, accessible des del número 37 del carrer de Rossend Nobas; el *pasillo* de la Bordeta i el petit vial de Mallofré, que uneix Major de Sarrià i el carrer del Clos de Sant Francesc.

Sant Martí: vestigis del món rural

Per la portalada del número 37 del carrer de Rossend Nobas, al barri del Clot, accedireu al curiós passatge de Robacols, un exemple clar dels darrers vestigis de la Barcelona rural i un dels conjunts d'arquitectura popular més senzills. Tot i que molt abandonat, conserva nou cases adossades, de planta baixa i pis, totes situades a la dreta; a l'altra banda es veuen restes d'antics patis, abans destinats a petits horts o jardins, i ara plens de plantes i trastos vells.

El passatge es va urbanitzar al segon terç del segle XIX i es va destinar a habitatges per als treballadors del barri. El nom fa referència al sobrenom popular de la família Casas, propietària de nombroses terres al barri del Clot i al Camp de l'Arpa.

Sants-Montjuïc: el *pasillo* de la Bordeta

La construcció d'habitatges en passadissos molts estrets, els anomenats *pasillos*, era habitual per buscar una solució a la manca d'habitatge des del final del segle XIX. Un dels últims que sobreviuen a la ciutat és a la Bordeta, al carrer de Bartomeu Pi, un antic fabricant d'objectes de cuir que era propietari dels terrenys.

El passatge no té nom i el formen deu habitatges molt senzills, d'uns trenta metres quadrats, que es van construir entre el 1925 i el 1930 en unes caverissos o magatzems de farratge d'una antiga fàbrica.

La dreuera de Sarrià-Sant Gervasi

El petit vial semicobert de Mallofré, obert entre els anys 1866 i 1870, comunica els carrers Major de Sarrià i del Clos de Sant Francesc. Porta el nom del borsista Josep Mallofré i Trius, que va comprar els terrenys ocupats per un edifici que havia estat una caserna, i que servia de garatge per als cotxes d'una companyia de transports.

Després d'enderrocar les edificacions existents s'hi van construir tres cases: una al carrer Major, l'altra al Clos de Sant Francesc i una tercera a l'interior, de manera que formessin un passatge que alhora era una dreuera per comunicar els dos carrers principals. ■

© Andreu

Xavi Casinos
Periodista

Seguint el pas discret dels maçons

Una rèplica de l'Estàtua de la Llibertat rep els visitants de la Biblioteca Pública Arús al capdamunt d'una escalinata imponent. Aquesta és la primera fita d'una ruta iniciàtica pels símbols i els indrets de Barcelona relacionats amb la maçoneria.

Tot i que Barcelona no té tants símbols maçònics com altres ciutats europees, encara se'n troben alguns que han sobreviscut als anys de sagnant persecució franquista. El dictador no només va ordenar afusellar, empresonar o inhabilitar els membres de les lògies, sinó que també va donar instruccions per fer desaparèixer els símbols d'edificis, monuments i cementiris.

És gairebé un miracle que la Biblioteca Pública Arús, al número 26 del passeig de Sant Joan, es conservés intacta i que tot el seu fons no acabés a l'Arxiu Històric de Salamanca, que al principi va ser un centre de documentació des d'on es dirigia la repressió de la maçoneria i el comunisme. La biblioteca va ser una donació a la ciutat del dramaturg i periodista català Rossend Arús, el gran impulsor de la maçoneria a Catalunya a mitjan segle XIX, que va deixar establert al seu testament que la seva residència es dediqués a aquesta finalitat per formar la classe obrera. Maçoneria i moviment obrer són les seves dues grans especialitats. L'ordre de decomís de la policia franquista no es va executar mai. La biblioteca simplement va ser tancada i algú, que devia ser força influent, va vetllar perquè no patís

cap mal fins que es va reobrir a mitjan dècada dels anys seixanta.

En aquest inici de la ruta, un ja es pot impregnar de l'atmosfera dels misteris de la societat secreta –o discreta, com prefereixen qualificar-la els maçons–, a més de consultar centenars de llibres i documents i, fins i tot, assabentar-se que els colors del Barça poden tenir origen en una lògia, Avant, a la qual pertanyien el mateix Arús i el suís Emili Gaissert, un parent d'en Joan Gamper que el va allotjar a Barcelona.

Passeig de Sant Joan avall i creuant l'Arc de Triomf i el Saló de Lluís Companys –el president de la Generalitat va ser, per cert, maçó–, s'arriba al parc de la Ciutadella, on a la cantonada amb el passeig de Picasso hi ha l'actual Museu de Ciències Naturals, edifici també conegut com a Castell dels Tres Dragons. Va ser dissenyat per Lluís Domènech i Montaner com a restaurant de l'Exposició Universal del 1888. El seu perímetre superior està envoltat d'unes peces de ceràmica on hi ha dibuixades espècies animals. Una d'elles és una estrella de mar de cinc potes que al centre té quelcom semblant a una G. Pot ser casualitat, però una estrella de cinc puntes amb una G dins és un dels símbols més importants de la maçoneria. La G representa l'origen, el gènesi, la geometria, Déu, God en anglès.

Milícia i gastronomia

Prop de la Ciutadella hi ha el carrer del Comerç, i abans d'arribar al Born es troba la caserna construïda al segle XVIII a l'espai de l'antic convent de Sant Agustí, edifici que avui allotja el Centre Cívic de Ciutat Vella, l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona i el Museu de la Xocolata. Doncs bé, sobre dues de les tres portes del carrer del Comerç es pot veure el símbol maçònic més conegut, un escaire i un compàs, cosa que fa pensar que a l'edifici potser hi va haver una lògia, fos quan el va ocupar l'exèrcit de Napoleó o més tard quan va ser la seu de l'Acadèmia Militar de Matemàtiques. A la tercera porta no hi ha cap símbol, però es veu clarament que el van eliminar: segurament els militars franquistes es devien cansar abans d'acabar la feina i van deixar les altres dues portes intactes.

Ara anem cap al Born i Santa Maria del Mar per acabar al passeig d'Isabel II, on hi ha els coneguts Porxos d'en Xifré. L'edifici va ser finançat per Josep Xifré, indià que va fer una gran fortuna a Amèrica. Tot i que molts volen veure abundants elements maçònics a la façana, segurament tenen més relació amb la mitologia del mar i el zodíac. On sí que es troben traces maçòniques és al conegut restaurant Set Portes dels baixos. Diuen que el primer propietari, Josep Cuyàs, era maçó, i de fet el local era freqüentat per molts maçons durant el segle XIX. El terra en forma de tauler d'escacs, com el de les lògies, i les fulles d'acàcia –un altre dels símbols dels mestres maçons– repartides per tot el restaurant fan pensar que a l'establiment tenien lloc activitats molt més secretes que servir cafès i plats de cuina.

Després us podeu adreçar al carrer d'Avinyó. Arribats al número 27 busqueu el timbre de la Gran Logia Simbólica Española (GLSE), la segona organització maçònica més important del país. Tant si teniu cita prèvia com si convenceu algú que hi hagi en aquells moments, podreu visitar el temple i la resta d'instal·lacions. També podeu provar que us

rebin altres organitzacions: la Gran Logia de España (Gran Via, 617), la Gran Logia Femenina de España (Josep Estivill, 32) i el Gran Orient de Catalunya (Mallorca, 125).

Els maçons i el canonge

L'origen de la maçoneria es remunta als gremis medievals de constructors de catedrals: per comprovar-ho res millor que passar per la catedral de Barcelona, on trobareu signes del pas d'aquests obrers, que tenien grans coneixements de geometria i regles laborals i morals compartides, i que es reconeixien entre ells per paraules i signes secrets. S'organitzaven per categories i practicaven cerimònies, com les d'iniciació de nous aprenents, en un petit edifici situat al costat de l'obra, dit *lògia*, on també descansaven, menjaven i guardaven eines i plànols.

Fixeu-vos primer de tot en les marques de moltes pedres de la façana de la capella de Santa Llúcia que dona al carrer del Bisbe. Tallar una pedra era una feina tan especialitzada que cada maçó la signava amb un símbol identificatiu. També es troben símbols maçònics medievals –escaires, compassos i altres– sobre algunes de les finestres de la part exterior de l'absis.

Ja dins el temple, el més interessant és la capella dedicada a Sant Sebastià i Santa Tecla. La va finançar al segle XVI el canonge Joan Andreu Sorts, que tenia al seu càrrec la supervisió de les obres de la catedral. La relació del canonge amb la lògia de maçons que les feia devia ser tan important que la va reflectir al seu escut capitular, com es veu en diversos punts de la capella i sobre el seu sepulcre. A l'escut s'hi troba un compàs obert amb les puntes cap avall, una rosa i dos cometes. Aquesta relació de les antigues corporacions de constructors amb persones alienes a l'ofici va ser determinant per al sorgiment de la maçoneria moderna.

Abans de deixar enrere el centre històric, podeu anar al carrer de la Portaferrissa, on sobre la porta principal del número 11 hi ha un petit conjunt escultòric format per dos nens que sostenen eines pròpies dels maçons medievals.

De Cerdà a Ferrer

Marxant ja de Ciutat Vella, ens endinsarem a l'Eixample, obra del maçó Ilde-

Fotos: Albert Armengol

fons Cerdà. Durant molt de temps s'ha via especulat amb la pertinença de l'enginyer a la maçoneria –estudiosos com Josep M. Carandell van mantenir la tesi de la concepció maçònica de l'Eixample pel seu disseny en quadrícula–, però no se'n tenia constància documental fins que es va trobar en un dels seus diaris una frase que només podia pronunciar un maçó. El que sí que es coneixia era la condició de maçona d'una filla, la concertista Clotilde Cerdà.

Hi ha altres punts d'interès maçònic a Barcelona. A Montjuïc, a l'avinguda de l'Estadi, hi ha el monument a Francesc Ferrer i Guàrdia, maçó, anarquista i fundador de l'Escola Moderna, que va ser afusellat el 1909, acusat de ser l'inductor de la Setmana Tràgica. El monument, rèplica d'un que hi ha a Brussel·les, va ser promogut per la fundació que duu el nom del pedagog.

I per acabar, no hi ha res com un passeig per la Barceloneta, on al número 8 del carrer de Santa Clara hi ha la Biblioteca La Fraternitat, a la seu d'una antiga cooperativa obrera amb aquest nom. A la façana hi ha un extraordinari conjunt escultòric d'indubtable significat maçònic: dues mans entrelaçades en forma de salutació, tal com la fan els aprenents, emmarcades per un triangle. Abans de la Guerra Civil, lògies maçòniques, cooperatives obreres i ateneus populars solien estar estretament vinculats. ■

El monument a Francesc Ferrer i Guàrdia, maçó, anarquista i fundador de l'Escola Moderna, a l'avinguda de l'Estadi de Montjuïc.

Una de les portes de l'antiga caserna del carrer del Comerç, amb l'escaire i el compàs ben visibles a la llinda. A sota, conjunt escultòric al damunt de la porta del número 11 del carrer de la Portaferrissa, amb dos nens que sostenen eines característiques dels maçons medievals.

© Andreu

Marc Piquer
Periodista

L'exotisme que a tots enriqueix

Barcelona té menys habitants que París però una quantitat similar d'immigrants, procedents de tots els continents. La ciutat i la seva àrea d'influència han estat unes amfitriones molt bones: aquesta evolució ens ha enriquit a tots.

Un indret fascinant i poc conegut de París és Little Jaffna, a vessar de comerços de Sri Lanka. Recórrer la Rue du Faubourg-Saint-Denis no té preu. Però el xoc cultural que m'havia causat anys enrere agafar el metro de la capital francesa o passejar per La Goutte d'Or s'ha mitigat durant aquesta visita més recent al *quartier* singalès. La raó: Barcelona, amb menys habitants que París i una quantitat semblant d'immigrants. La meua ciutat ha canviat molt i ho ha fet molt ràpidament (ha passat d'un 1,9% d'estrangers empadronats el 1996 a més d'un 17% el 2013), formant un mosaic d'ètnies diferents que no es limita a només quatre barris. En alguns, tanmateix, la tendència a agrupar-se és evident. I en d'altres que no ho és tant, podria ser-ho ben aviat.

Els noms Rawal o Ravalkistan defineixen amb encert quina població nouvinguda predomina a l'antic Xino. Pakistanesos del Panjab i del Caixmir l'han fet seu, i en són ja tants, que molts han hagut de buscar altres destins: el Besòs, el veí Poble-sec o la Trinitat Vella. Qui no allibera mòbils al carrer de Sant Pau, talla cabells per quatre euros al carrer de les Carretes, seu contemplativament en un banc de la rambla del Raval, o despatxa darrere el taulell d'una carnisseria *halal*. A Tejidos Orientales (Hospital, 88), s'hi

venen saris i *salwar kameezes*. Més amunt, el Kami Bismillah té el seu petit imperi, i en destaca un local excel·lent de kebabs (Joaquín Costa, 22). Posseeix també un locutori –que va de baixa– i una de les moltes pastisseries que exhibeixen *gulab jaman* i porcions de *barfi* a les vitrines. Restaurants pakistanesos com l'històric Shalimar (Carme, 71) oculten la seva veritable procedència i anuncien als quatre vents que fan “cuina índia”. No és el cas del Zeeshan Kebabish (Marquès de Barberà, 26), de fama merescuda, i que inclou especialitats de Karachi i Lahore: *haleem*, *nihari* i *karhi pakora*. De postres, em porten *ras malai* i un batut de mango servit en un vas que sembla sortit de l'arca perduda. “La gent, quan entra, entra a casa seva”, em diu en Javed Munir, l'amo. I m'ho crec: tot són bones cares i panxes satisfetes.

El Raval sud és una capsa de sorpreses. Sense fer soroll, una altra comunitat, provinent de Bangladesh, s'hi ha instal·lat darrerament. Els bengalins han obert fruiteries als carrers de la Cera i de Sant Antoni Abat, s'han quedat bars d'espanyols i disposen d'una mesquita, Baba Jalal Shah (Riereta, 16). Aquest i la resta de llocs de culte dels musulmans s'omplen durant l'oració dels divendres i pel ramadà, i són de lliure accés sempre que es compleixin certes normes. També el temple sikh Gurudwara Gurdarshan Sahib (Hospital, 97), on em reben amb un dolç (*kara parshad*) i un cartell que alerta que s'és benvingut “si abans no s'ha consumit alcohol, tabac, drogues i carn animal” i “si no se'n porta a les butxaques”. Aquí comença i culmina cada abril la processó amb motiu del *vaishaki*, la festa del baptisme, que deixa al seu pas una catifa immensa de pètals de rosa.

FilCo, territori filipí

Els diumenges, on cal anar és a la parròquia de Sant Agustí. La “catedral dels pobres” celebra, matí i tarda, missa en tagal. Aquest dia, la plaça s'inunda de feligresos que, acabada l'Eucaristia, regressen al seu territori, l'anomenat Triangle de Ponent (ronda de Sant Antoni - Joaquín Costa - Riera Alta), rebatejat pels filipins de manera estranya: FilCo. N'hi resideixen més de quatre mil. Alguns oriünds d'aquestes illes del Pacífic compren al Filipino Foods (Peu

Els noms de Rawal o Ravalkistan defineixen bé quina població predomina a l'antic Xino.

de la Creu, 17) o al *take-away* Pinoy Fiesta, just al davant. D'altres acuden a cases d'empenyorament, i els més joves demostren les seves aptituds a la pista de bàsquet de Vallonzella. Mitja dotzena de tavernes cuinen plats típics: *crispy pata*, *adobo* i *pancit*. El Tropical (Paloma, 19) és la més antiga. Una mica més enllà, un forn del 1848, La Valenciana (Paloma, 18), va optar fa cinc anys per vendre *pan de sal*, *monay pinoy* i *pan de coco*, malgrat que els propietaris són naturals de Xella.

Des de les Filipines havien emigrat els primers xinesos que va acollir Barcelona al nucli de barraques de Pequín, ja desaparegut. Avui uns setze mil, la majoria de la regió de Qingtian, viuen entre nosaltres. Regenten bars sense encant, basars i centres d'estètica; als entorns de Trafalgar, fan la competència a majoristes del tèxtil catalans, i de nit persones adinerades juguen al *mahjong* en cantines clandestines. Al Bon Pastor i a Montigalà (Badalona), disposen de grans polígons on famílies gitanes s'aprovisionen de productes a preus de saldo. I al Fondo (Santa Coloma) i al Fort Pienc, han creat petites empreses per a la seva pròpia subsistència: autoescoles, oficines jurídiques, agències de viatges i immobiliàries.

El Chinatown de l'Eixample és cada vegada més extens: als carrers d'Alí Bei, Nàpols i Roger de Flor se succeeixen les botigues amb rètols amb caràcters xinesos: sabateries, floristeries, botigues de moda coreana, estudis de fotografia i supermercats. A Yang Kuang (passeig de Sant Joan, 12) costa triar amb tants fideus, verdures, salses i congelats. Hi trobo meduses, crispetes de sèsam, litxis deshidratats i pots de mango en almívar. I a la ferreteria Panda Decoración (passeig de Sant Joan, 10) es fa realitat el somni de qualse-

vol manetes. A totes hores, asiàtics i autòctons abarroten el restaurant Chen Ji (Alí Bei, 65): confirmo que hi preparen unes crestes magnífiques (*quo tie*).

Els colombians es fan notar a l'Eixample

L'Eixample no està a l'abast de tothom, però mentre s'ho puguin permetre, els colombians estan decidits a fer-s'hi notar. En un dels barris més turístics, la Sagrada Família, molts s'hi han establert com a veïns, i molts d'altres hi peregrinen amb l'estómac buit. Una parada obligada és Colombia Pan (Rosselló, 396), un forn d'un català que es va enamorar del país sud-americà i en el qual és costum esmorzar *pandebono*, *brazos de reina* farcits d'*arequipe* o un tall de *torta negra*. Dues hores després hi ha clients a qui, incomprendiblement, entra la gana, i demanen una *bandeja paisa*, pantagruèlica, en algun dels restaurants colombians que proliferen prop del temple. La Fonda Paisa, als baixos de la Casa Planells (Diagonal, 332) és, segurament, el més autèntic. "Mengem amb desmesura però les noies s'operen i llestos. I si no, *se enfajan*", admet una dependenta de Jaco Jeans (Lepant, 293), que es fa un fart de vendre a colombianes cotilles i *levantacolas*, uns texans que ressalten els glutis. *Areperías*, autoserveis *latinos*, perruqueries i clíniques dentals també afloren a Lepant i Cartagena.

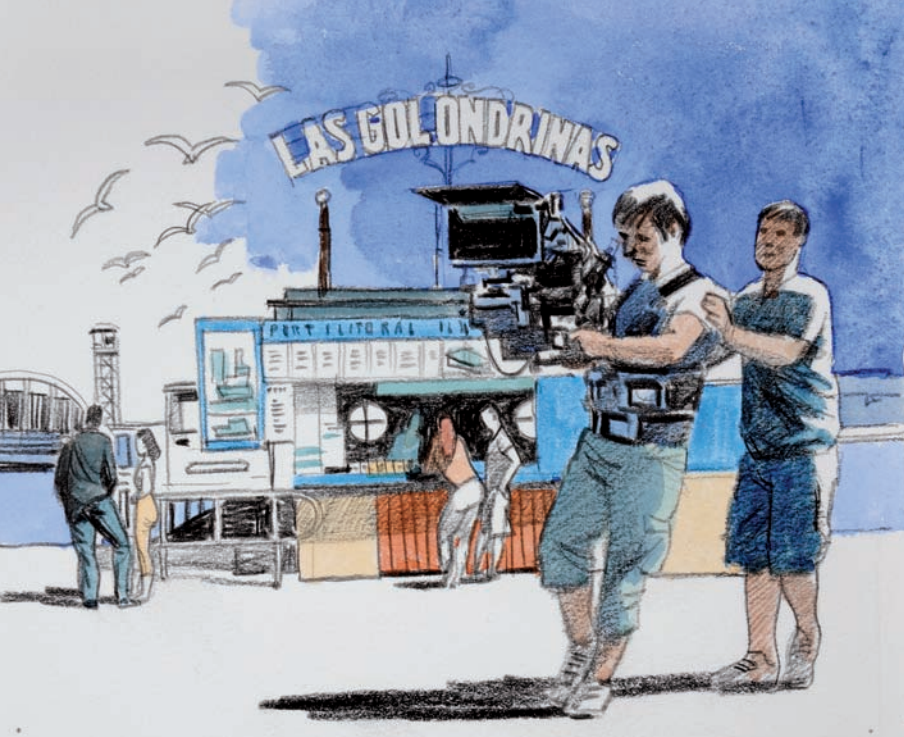
Els dominicans, que s'havien vist obligats a marxar de Santa Caterina, estan abandonant ara un carrer de moda, el de Blai, al Poble-sec. Els caribenys emigren a l'Hospitalet, on van arribar amb anterioritat equatorians i bolivians, en barris que no es diferencien gaire dels de Cochabamba o Guayaquil (la Torrassa, la Florida, Collblanc), replets de *salteñerías*. A Barcelona, el trasllat del consolat bolivià a la vora d'Urquinaona ha generat nova vida comercial. Mentre dino una sopa de maní enmig de rostres quítxues, en un menjador amagat dins un senyor supermercat, repasso la llista de descobertes pendents: els negocis romanesos a tocar de la Model, la petita Armènia de la Prosperitat, Porta i la Trinitat Nova, els habitatges ocupats per nigerians i ghanesos a la zona nord... I m'adono que la ciutat i la seva àrea d'influència han demostrat ser unes amfitriones molt bones. De retruc, tots ens n'hem enriquit. Que res no ho aturi. ■

A l'esquerra, a la pàgina anterior, el temple sikh Gurudwara Gurdarshan Sahib del carrer de l'Hospital. En aquesta pàgina, una botiga xinesa de fotografia a la confluència de Roger de Flor i Alí Bei, i un grup de filipins a la parròquia de Sant Agustí Nou, on els diumenges se celebra missa en tagal.

Fotos: Montse García

© Andreu

Xavier Cazeneuve
Historiador

Una projecció cinematogràfica

Fer un itinerari per Barcelona amb el motiu conductor del cinema comporta establir un diàleg entre la realitat present i la cinematogràfica que ajudi a entendre la ciutat.

Surto de casa per fer un itinerari que em parli de Barcelona mirada pel cinema. Recórrer la ciutat amb aquest objectiu suposa establir un diàleg entre la realitat present i una realitat figurada –aquí, cinematogràfica– amb el nexa de l'estructura urbana, que serveixi per entendre-la i explicar-la. No és, doncs, una bateria de postals ni una llista fílmica. En aquesta ocasió, a més, ha de ser apamable no només caminant, sinó també en l'espai disponible per a l'article. Preveig sacrificis dolorosos.

Las Golondrinas

En tot itinerari cal un ritual en el punt de sortida que separi la realitat coneguda i aquella en què t'endinses, que et digui "a partir d'aquí has de mirar diferent". Escullo embarcar-me en una *golondrina* i sortir de la ciutat. És quan gira i fa el retorn a port que sé que començo l'itinerari. El punt de sortida és sempre un punt d'arribada.

Tinc clar el perquè d'aquest inici: *Barcelona, perla del Mediterráneo* (1911-1913), que comença damunt d'una barca arribant al port, al mateix punt d'on surten les *golondrinas*. L'essencial entrada a Barcelona.

Miro la façana marítima amb la mirada de cent anys enrere, pensant en altres arribades de cinema a Barcelona. És per mar la presentació de la ciutat gris, franquista i moralista de *La familia Vila* (Iquino, 1950) o, només deu anys

després, la plena de llum, color i *joie de vivre* d'uns joves a *Amor bajo cero* (Blasco, 1960). Per terra, a *El cerco* (Iglesias, 1955) entrem a Barcelona per la plaça d'Espanya, a *El judas* (Iquino, 1952) per Esplugues; a *Amor bajo cero* uns altres ho fan per una Diagonal irrecognoscible. Les arribades en avió són internacionals: *Mister Arkadin* (Welles, 1954) o *Todo sobre mi madre* (Almodóvar, 1999), per exemple.

La Rambla

Com diria l'Enric Vila, entendre la Rambla és entendre Barcelona. I la Rambla conté tants itineraris cinematogràfics sobre Barcelona!

La història de la cinematografia a Barcelona la tenim a la Rambla. Des del saló de descans del Teatre Principal, on el 1896 hi hagué una de les primeres projeccions, fins als cinemes Alexandra, passant pel Rambla, el Poliorama, el Capitol, el Catalunya, el Kursaal... Un altre itinerari: el de la Barcelona-postal, la de les pel·lícules –ara més nombroses– que apliquen a la ciutat una mirada epidèrmica i força buida de sentit narratiu, que té en la Rambla un tòpic fàcil. *Todo sobre mi madre* és el cas recent més evident, encara que *Vicky Cristina Barcelona* (Allen, 2008) és el títol que s'espera llegir (per bé que caldria parlar-ne força). També es pot recórrer la Rambla repassant pel·lícules amb la història de Barcelona com a argument i que en algun moment la tenen com a escenari. Em ve al cap *La ciutat cremada* (Ribas, 1976), amb un tiroteig al terrat de l'església de Betlem, entre moltes altres.

Carrer de Ferran

El carrer de Ferran em porta a recordar *El perfume* (Tykwer, 2006): el protagonista passeja per aquest carrer i darrere seu es veu la plaça de Sant Jaume. Penso en un altre itinerari: el dels anacronismes cinematogràfics. Per bé que hem de creure que estem al París del segle XVIII, el fet és que aleshores ni existia aquest carrer ni la plaça estava urbanitzada com ara.

Segur que hi deu haver algú dedicat a recollir aquestes errades en algun blog. No m'estranyaria.

Plaça d'Antoni Maura

El cinema és un dels paradigmes de la transformació versemblant de la realitat. Una mateixa persona pot ser Moisès i un astronauta i creure'ns-ho. Barcelona té una gran facilitat cinematogràfica per encarnar ficcions de temps i espais diversos i diferents dels seus.

Arribo a la plaça d'Antoni Maura. La presideixen, sense complexos, dos edificis poderosos, la seu del Foment del Treball i l'edifici Caixa Catalunya (fins al 1953, seu del Banc d'Espanya). La plaça duu el nom d'un conservador liberal i la travessa la Via Laietana. Pocs espais hi ha a la ciutat més capitalistes. El 1957, a *Rapsodia de sangre* (Isasi), aquesta plaça va viure la repressió exercida pel poder comunista. Al film la Barcelona franquista és l'Hongria estalinista, convulsa pel desig de canvis de la població: davant d'aquestes dues façanes una manifestació pacífica és dispersada a trets per la policia del comunisme més ferotge.

Via Laietana avall repasso altres pel·lícules en què Barcelona fa d'actriu de caràcter, com *La gran esperanza blanca* (Ritt, 1970), on el parc de la Ciutadella és un parc berlinès i

© El Deseo, DA, SLU

© Mediapro - Antena 3 Films / Gravier Productions / Álbum

l'Estadi Olímpic de Montjuïc l'hipòdrom de l'Havana; o *El viatge dels maleïts* (Rosenberg, 1974), on el port és el d'Hamburg. El Castell de Montjuïc és el d'Enric IV a *Campañades a mitjanit* (Welles, 1965). Somric pensant en altres casos, amb Barcelona fent papers ben galdosos: el Park Güell és el castell de Fu-Manxú a *El castell de Fu-Manxú* (Franco, 1969), el Saló del Tinell i la capella de Santa Àgata el castell de Dràcula a *Dràcula* (Franco, 1970) o Collserola la selva africana a *Tarzán i el misteri de la selva* (Iglesias, 1973).

Plaça del Rei

En tot itinerari el punt final és tan important com el de sortida. Ha de ser compendiós, conclusiu i, si pot ser, amb algun element sorpresa. Que deixi bon record del passeig i reforci el vincle amb la mirada exercida i el gust pel que s'ha après. Si pot ser, amb la sensació que ha valgut la pena el mal de peus de caminar.

Acabo el meu itinerari prenent alguna cosa a les taules de la plaça del Rei. A pocs metres es va rodar una seqüència d'un altre dels films dels cinquanta que tan bé van retra-

© Isasi Producciones / Álbum

tar la ciutat: *El ojo de cristal* (A. Santillán, 1956). En la seqüència, uns nens fabulen sobre un ull de vidre sense saber, encara, que estan sobre la pista correcta d'un assassí. Per la tècnica del pla-contraplà, darrere del primer nen que parla es veu la plaça del Rei amb les escales del Tinell, i darrere del segon, la façana de la Casa Padellàs. Si us hi fixeu, darrere del primer nen hi ha tres persones que puguen amb politja una gran pedra o una caixa fins al terrat de la capella de Santa Àgata. També es veuen altres tres persones que, darrere del segon, entren en un edifici públic: el Museu d'Història de la Ciutat, inaugurat feia no gaires anys. M'agrada pensar que el que feixugament eleven els operaris amb una corda és una peça d'alguna excavació recuperada per Duran i Sanpere, impulsor i director del museu. Un tercer element em fascina: el segon nen seu sobre la basa i s'arpenja en el fust d'una columna de pedra. És una de les grans columnes del temple d'August de Barcino. La columna va estar a la plaça del Rei, accessible a tothom, precisament fins a l'any de l'estrena de la pel·lícula, en què la van traslladar on és ara, l'espai del temple del carrer del Paradís, per ser admirada en la distància museística amb reverència històrica.

D'una banda, doncs, la contemporaneïtat de la pel·lícula es fon amb el passat de la ciutat (a la plaça del Rei hi són presents totes les èpoques històriques de Barcelona); de l'altra, en el film els nens fabulen sobre els fets que viuen (i l'encerten!), i no gaire lluny d'ells la ciutat finalment començava –i continua encara– la construcció del relat rigorós dels fets que ha viscut. Així, només en aquest breu moment de cinema barceloní, Barcelona es mostra en tota la seva historicitat narrativa i en tota la seva narrativitat històrica, en un joc de miralls en què els límits entre realitat i ficció es dissolen a través de la mirada exercida en un itinerari urbà. ■

Damunt d'aquestes línies, Scarlett Johansson passejant per la Rambla a *Vicky Cristina Barcelona*, de Woody Allen (2008). A l'esquerra, una escena de *Todo sobre mi madre*, de Pedro Almodóvar (1999), amb el passeig Marítim de fons. A sota, fotograma de *Rapsodia de sangre*, pel·lícula de 1957 d'Antonio Isasi-Isasmendi que situa l'Hongria comunista a la Barcelona franquista i un episodi de la revolució popular hongaresa a la plaça d'Antoni Maura.

© Andreu

Xavier Theros

Poeta i antropòleg. Cronista de la ciutat al diari *El País*

Viatge al passat a través de la publicitat

La publicitat defineix els nostres temps, però el seu origen és molt antic. Fenomen fantasmagòric, l'anunci perdura moltes vegades més enllà d'allò que anuncia, com es pot apreciar en moltes parets de Barcelona.

Les restes d'antigues mostres comercials presents als carrers de la ciutat ens evoquen uns temps desapareguts, malgrat que la majoria no estiguin incloses en el catàleg de l'Agència del Paisatge Urbà (com sí que hi estan el rètol del mag Fructuós Gelabert al carrer del Pas de l'Ensenyança, o el mural del Callicida Gras a la plaça de la Vila a Gràcia). Aquesta ruta proposa un recorregut per uns supervivents en perill de desaparèixer, la modèstia dels quals contrasta amb la seva aparició espectral al paisatge.

Per barris hauríem de començar pel Raval, a la vella casa-fàbrica dels germans Magarola del carrer dels Tallers número 22, que des del 1881 i fins fa quatre dies va ocupar el magatzem Hijos de Esteban Bachs –del qual encara queden les lletres a l'entrada: “Papeles Bachs. Papeles, cartones y sus anexos”–, un lloc on anaven els joves estudiants d'art a la recerca de papers vells. Seguint per la mateixa vorera es poden veure mig esborrades les lletres dels famosos magatzems El Siglo, que després de patir un incendi a la Rambla es van traslladar al carrer de Pelai. I sobre la porta del número 16 es pot llegir l'anunci del Laboratorio Químico Médico Pelayo, que encara fabrica material

mèdic i odontològic. No gaire lluny d'allà, al carrer de la Riera Alta número 44, queda la publicitat del magatzem de fusta Pérez Ares, que decora part de la façana. I al número 13 de Sant Antoni Abat es veu la propaganda d'una sabateria vuitcentista: “Grandes y variadas existencias. Especialidad en últimos modelos”. Mentre que a la confluència del carrer de l'Hospital amb la plaça del Pedró es veu el reclam vermell de Muebles Padró, d'abans que es traslladés al carrer de la Palla i, posteriorment, al passeig de Gràcia.

No tots els anuncis es reconeixen a primer cop d'ull. Dins del Mercat de la Boqueria es llegeix un anònim: “Ventas al por”. Mentre que al carrer del Carne número 29 queda, molt deteriorat, el reclam de la fàbrica Ftes. de Naipes de España, nom comercial de la firma Successors de Francesc Torras i Lleó (l'element té una importància especial, ja que és l'únic record d'una de les grans indústries barcelonines, quan la ciutat era coneguda arreu del món per la qualitat de les seves baralles de cartes). Al carrer de Sant Rafael número 2 encara es pot veure a la façana de l'antiga farmàcia Tremoleda una copa, amb una serp i quatre càpsules d'opi que algú ha repintat de vermell. El que ja no es veu és l'antiga publicitat del xarop depuratiu “Jarabe Duval, para el dolor del sistema nervioso”: un acte vandàlic comès davant la indiferència municipal va esborrar el rastre d'un producte molt popular des del 1851, quan es comercialitzava aquí juntament amb el conegut digestiu Licor de Café o el reconstituent Tónico Vital.

Si travéssim la Rambla i busquem pel Barri Gòtic ens trobarem que també s'ha pintat a sobre de les lletres que hi havia al carrer de les Moles, al xamfrà amb Comtal (“La Industria. Instalaciones y reposiciones del alumbrado eléctrico. Timbres, teléfonos, fuerza motriz, calefacción”), tot i que encara es poden llegir a contraclaror. I a l'entrada del carreró d'Espolsa-sacs és visible la publicitat dels rellotges Portusach, que durant anys van donar nom a aquell passatge. Alguns anuncis encara fan referència a un negoci en actiu, com les inscripcions “Libros” i “Antigüedades Selectas” al carrer de la Palla número 21, que pertanyen a la llibreria de vell d'Àngel Batllé –una de les més antigues de la ciutat–, fundada pel famós assagista i bibliòfil Joan Baptista Batllé. Altres parlen de negocis desapareguts, com la propaganda en un primer pis del carrer del Cardenal Casañas: “J. Torrens. Calzado de mujer. Despacho Rambla de las Flores”. O la que es veu al damunt de la botiga Piera del mateix carrer: “Posada Nueva del Progreso. Se sirve a cubiertos y a raciones”.

N'hi ha que només són ombres indesxifrables, com la paraula “Herramientas” a l'edifici del carrer Ferran que s'obre al passatge de Madoz i que podria correspondre a l'empresa Clausolles Paulet, fabricants d'aparells ortopèdics i eines de cirurgia. En molt millor estat de conservació, al portal del número 52 del carrer d'Avinyó, seu de l'Espai Avinyó - Llengua i Cultura, queden les lletres d'un “Taller escuela de artesanía” especialitzat en “Alfombras y tapices”. I al carrer d'en Serra, a la façana del número 19, es pot llegir un dels reclams més fantàstics: “Cava Española. Vinos de mesa Pamies y Vallés, Priorato, Alella, Rioja y Valdepeñas. Anís y cognac, vinos de Jerez”, una publicitat que ens permet copsar les preferències alcohòliques de tota una època, quan el conyac encara era una beguda exòtica.

D'esquerra a dreta, mural del bar La Bombeta, a la Barceloneta; la façana del magatzem de fusta Pérez Ares, al número 44 de Riera Alta, i el gran anunci de Centenario Terry en una paret mitgera de la plaça Molina cantonada Balmes.

Fotos: Albert Armengol

Caminem fins al veí carrer Ample i trobarem un gran 22 pintat a sobre d'un portal, que fa pensar en el costum local de retolar més grans els números de les cases on funcionava un bordell. No gaire lluny d'allà, al restaurant Set Portes, es pot llegir: "Antiguo café y billares", darrer record de quan en aquest establiment hi havia taules de billar i hi actuava la gran Carmen Amaya. A la placeta de Sant Agustí Vell es conserva l'anunci d'un antiga posada: "Del Parque. Fundada en 1869", en un edifici que hi ha al xamfrà amb el carrer del Portal Nou. Davant mateix –cantonada amb les Basses de Sant Pere– queda la publicitat vuitcentista del Bazar de Santa Margarita en lletres negres, mig dissimulades darrere d'un fanal. Les lletres més boniques dels voltants són al número 1 del carrer dels Canvis Nous, en una façana decorada amb l'anunci de la fonda El Canigó: "Casa de viajeros, hospedajes económicos, servicios". És un antic hostel rebatejat a partir del 1926 com a pensió Valencia, i després de la guerra com a pensió Real, convertit el 1996 en una escala de veïns.

No tan sols a Ciutat Vella –ni només del segle XIX– hi ha exemplars visibles d'aquesta publicitat de paret. A la plaça Molina queda l'anunci "Brandy Centenario Terry. 'Me va'", que ens remet als anys seixanta, quan la propaganda del conyac s'havia incorporat a les retransmissions radiofòniques dels partits de futbol. I a Balmes cantonada amb Laforja es troba el reclam de les sopes de sobre Liebig –fabricades per la casa Riera Marsá–, que pregonava amb total

convicció: "Regalamos calidad y dinero". A Sants, al carrer de Melcior de Palau, hi ha la publicitat de l'Academia Vianney, una escola parroquial: "Parvulario, 1ª Enseñanza, Comercio, Bachillerato, Escuelas Nocturnas, Idiomas, etc." Al carrer de Sugranyes tot un pany de paret anuncia les finques Niker, i al del Guadiana es veu l'antic rètol de la "Bodega Llopart cervencería", on l'any 1971 va oferir una actuació clandestina el cantant nord-americà Pete Seeger.

A la cantonada del carrer del Mar amb el de la Maquinista –a la Barcelo-

neta– es veu un mural del bar La Bombeta: "Bodega cervencería, calidad en tapas, pan con tomate, buen jamón serrano". I al de Pere IV del Poblenou hi ha tota una col·lecció de marques comercials inexistents, com els "Aceites de oliva" de "Fernando Pallarés y Hermano" al número 67 o el "Taller de construcción de F. Carné" a la cantonada amb el carrer de Zamora, on des del 1881 es fabricava maquinària tèxtil. Un conjunt d'elements publicitaris que –lluny de ser exhaustiu– pot ampliar cada lector per poc que s'hi fixi. ■

Un cartell a la paret del restaurant Set Portes recorda el temps en què a l'establiment hi havia taules de billar i hi actuava Carmen Amaya.

© Andreu

Ignacio Vidal-Folch
Escriptor

Monòleg al Derby

Per què no deixem la Barcelona real als turistes russos i ens en construïm una de falsa per a nosaltres, els barcelonins? Per exemple, al barri de Gràcia o més enllà de Sarrià, on hi ha grans descampats...

Encara que li he dedicat molts articles, un llibre sencer i més que això, Barcelona ha canviat tant que hauria deixat d'interessar-me i fins i tot seria insofrible si no fos pels records, i per la cocteleria Derby. Els records m'ajuden a veure la ciutat com era quan em va deixar les primeres impressions. Baudelaire, en "El cigne", va ser el primer a assenyalar que és característica de l'edat moderna que els veïns de les ciutats hi sobrevisquem. Es transformen i es fan irreconoscibles abans que ho fem nosaltres: "La forme d'une ville / change plus vite, hélas! que le coeur d'un mortel."

Quant a la cocteleria Derby –revelo aquí un secret molt preuat–, és al carrer de Muntaner, és espaiosa i discreta, té una bonica barra de fusta, està decorada amb el gust britànic més convencional, amb motius eqüestres a les parets,

ambientada musicalment amb un *muzak* inofensiu a base de versions anodines de les cançons d'avui i de sempre, està atesa per un barmen excel·lent amb jaqueta blanca d'esmòking, que és alhora l'amo del local, i el nom del qual tinc el plaer d'ignorar, i el millor de tot: no hi sol haver ningú.

Fals: una nit, fa un any o dos, hi vaig trobar un client. Era un subjecte amb barba grisenca però encara jove que escurava lentament els seus còctels en un racó de la barra mentre en veu alta malparlava acerbament contra la classe política, especialment contra les representants del sexe femení, que jutjava amb la major severitat, li semblaven odioses; segurament aquell subjecte acabava de patir un greu revés econòmic del qual es volia consolar a base de Manhattans i de malparlar d'aquestes senyores. El barmen escoltava i assentia, però jo, que l'observava de cua d'ull, vaig notar que li era absolutament igual aquell discurs amarg i masculista; de fet amb prou feines sabia, mentre eixugava copes amb un drap i les observava a contraclaror del llum, de què parlava aquell client malhumorat. A la fi el client malhumorat, i restaurat pel vigor dels Manhattans, va guillar, travessant els cortinatges de vellut verd de tornada a la Barcelona real, i l'atmosfera misteriosa, acollidora, lenitiva del Derby es va recompondre gloriósament. És un misteri com es pot mantenir obert encara aquest local tan clarament al marge de les lleis del mercat, propici a la vida mental i als somiejos, a les recapitulacions i a la fantasia, a

la sensació que res dolent realment no passa perquè el temps està en suspens, en aquests tranquils llimbs solitaris, ja que, com dic, allà mai no hi ha ningú, ni tan sols hi sóc jo, que no hi vaig gairebé mai. Però en tinc prou de pensar-hi. En tinc prou de saber que quan em convingui absentar-me durant una estona dels maldecaps minuciosos de la realitat per una porteta lateral, allà estarà, *tutto in fior*, el Derby.

L'altre dia m'hi vaig aturar una estona i mentre el bàrman em preparava l'Old Fashioned li vaig comentar els últims avenços quant a la indústria del turisme, especialment el turisme rus, que ha salvat Barcelona en aquests anys de vaques magres. Vénen els russos en massa, un incessant pont aeri Moscou-Barcelona, i gasten sense comptar. Els bancs i les companyies telefòniques subministren a les empreses que paguen per això les dades –anònimes, sense violar cap confidencialitat ni dret a la intimitat dels usuaris– dels seus moviments exactes per la ciutat i pel territori que l'envolta.

–De debò? –va dir el bàrman.

–Sí, gràcies a la informació que brinden els caixers automàtics i el senyal de les trucades amb els mòbils s'ha traçat el mapa precís dels moviments dels russos per la ciutat; i s'ha constatat que mai no pugen més enllà de la Diagonal, si no és per visitar el parc d'atraccions del Tibidabo. Si fan una excursió fora de Barcelona, no falla: és a Montserrat. En conseqüència, totes les cadenes comercials instal·len els seus comerços per sota de la Diagonal, tot restaurador despert obrirà el seu bar o el seu restaurant dins el perímetre delimitat entre el nucli antic i la Diagonal...

–Caram –diu el bàrman.

–A la meua amiga Corina, que és d'Iasi, ciutat romana on hi ha molts til·lers, li encanta passejar per la rambla de Catalunya, sobretot si ha plogut, perquè aquest carrer, un dels més bonics de Barcelona, està realçat pel misteri ombrívol dels til·lers i per la seva olor perfumada, però jo ja no noto aquesta delícia, l'encís per mi s'ha perdut, ja només veig les terrasses on estan asseguts els estrangers, i davant d'ells el violinista tocant *Caminito* o *La vie en rose*...

–Vaja.

Sí, miri, vaig dir al bàrman, tenia raó Baudelaire, he sobreviscut a la ciutat que vaig conèixer, i per això aquesta d'ara, aquesta que s'estén a l'altre costat de la cortina verda, que suposo que objectivament és millor, més neta, bonica, higiènica, il·luminada, racionalitzada i fluida, amb prou feines em suggereix res, i com un orat em quedo bocabadat quan descobreixo algun racó, algun bocí intocat d'aquella Barcelona altra de quan jo també era un altre: la llum submarina de les porteries a la nit, els xalets del passatge de Permanyer, els garatges oberts a ran de carrer amb la seva suggestió de dormitoris maquinistes i el seu encarregat amb granota blava, el carrer de Wellington amb la tàpia del Zoo, l'olor de les feres, els rugits dels lleons i els brams dels elefants, les masies ruïnoses d'Horta...

–Sí, és clar –diu el bàrman–. Té raó.

No entenc per què no es reconstrueix aquella Barcelona de quan llavors, li dic. Vostè sabia que el Barri Gòtic és un invent recent, no és gòtic? Sap que per preservar les pintures prehistòriques de les coves d'Altamira se n'ha construït al costat una còpia tan perfecta que un no sap si és a la cova

© Andreu

real o a la imitació? Vostè sabia que el centre de la ciutat de Lió està sent reproduït en no sé quin país del Golf? Sap que fa un parell d'anys va venir a Cadaqués un equip de topògrafs xinesos per prendre les mesures exactes del poble i edificar a la costa d'aquest gran país asiàtic una rèplica perfecta d'aquest poblet de pescadors de la Costa Brava? Avui dia es fan rèpliques exactes de tot. Fins i tot acaben de crear un cromosoma de llevat artificial a partir d'elements químics. Aviat podrem crear també animals i éssers humans al laboratori.

–He sentit parlar d'això, sí.

Llavors per què no deixem la Barcelona real als turistes russos i ens en construïm una de falsa per a nosaltres, els barcelonins? Per exemple, al barri de Gràcia –que per descomptat abans s'hauria de demolir minuciosament, sense deixar pedra sobre pedra– o més enllà de Sarrià, on hi ha grans descampats...

–És una idea.

Que ens tornin aquells carrers llargs i tardorencs sembrats de fulles mortes que es projectaven en perspectives infinites entre els congestos ombrívols i metafísics de les façanes grises de sutge. Que tornin els que mentrestant se n'han anat anant, i al fons del carrer aparegui la seva inconfusible silueta apropant-se pas a pas... Què li dec?

–Res. És tan encertat tot el que ha dit, que convida la casa. ■

© Pérez de Rozas / AFB

Genís Sinca

Periodista i escriptor

L'alcalde Porcioles i l'Operació Catalunya

Com a alcalde de Barcelona (1957-1973), Porcioles va encarnar el retrat robot del col·laborador català de Franco: peça clau de l'operació engegada per netejar la imatge del franquisme al país, se'l va criticar per la construcció de la gran Barcelona, moderna però caòtica, i se'l va lloar per accions com la creació del Museu Picasso o la recuperació de la històrica compilació del Codi Civil català.

Josep Maria de Porcioles i Colomer (Amer, 1904 – Vilassar de Dalt, 1993) ha esdevingut amb el temps una de les figures més paradoxals i difícils d'interpretar del panorama polític català, sobretot per la contradicció enorme de la seva tasca.

D'una banda va participar activament en la dictadura del general Franco, amb actuacions controvertides, com ara, entre altres, la construcció de barriades perifèriques on s'amuntegava la població immigrada del sud de l'estat espanyol, sovint vertaders racons suburbans –Ciutat Diagonal, la Pau, el Turó de la Peira, Sant Roc de Badalona, la Mina de Sant Adrià, Bellvitge de l'Hospitalet, etc.–, o la destrucció parcial de l'arquitectura modernista de Barcelona, fomentant blocs de pisos d'estil populista i la construcció de les famoses remuntes i els sobreàtics, amb un èmfasi especial en el barri de l'Eixample.

Tanmateix, d'altra banda, Porcioles va desenvolupar la necessitat personal de portar a terme una pila de realitzacions que, veient què va significar el franquisme a Catalunya, mereixen ser qualificades de positives. Per primer cop després de la victòria franquista del 1939, Porcioles va donar suport a manifestacions del folklore i la cultura popular catalana, com les ballades de sardanes (prohibides per Franco) o la Festa dels Tres Tombs. En el mateix sentit, també va donar moltes facilitats per a la creació del Museu Picasso i la Fundació Miró. Es miri com es vulgui, es tractava d'una actuació sorprenent, en certa manera compen-

satòria en la personalitat del jurista, molt de l'època: una ambigüitat sui generis, també molt porcioliana, entre el positiu i el negatiu, que va culminar el 1960 amb l'aprovació històrica per part de les Corts espanyoles, i gràcies a les negociacions del mateix alcalde, de l'anomenada *Compilació del dret civil especial de Catalunya*, una fita majoritàriament desconeguda pel gran públic, però d'una importància simbòlica i jurídica cabdal per al país.

Aquesta *Compilació* s'empeltava en l'històric Codi Civil de Catalunya i li restituïa l'antiga fermesa; una obra col·lectiva, consensuada pel Parlament de Catalunya, que donava plena legitimitat a un dret català propi. Per entendre-ho, la recuperació de la *Compilació*, quasi única i pionera a escala europea, retornava la legitimitat a la sèrie de normes civils modernes que havien estat suprimides amb la invasió borbònica de Catalunya el 1714. En resum, en la seva arrel bàsica, simbolitzava el retorn de la llibertat civil de les persones. La *Compilació* culminava un llarg procés històric, fruit de la Renaixença cultural i del catalanisme polític, i per contradictori que pugui semblar, sortia del catalanisme estret, moderadíssim, d'un home proper a la dictadura, com si els orígens i la moralitat fossin més potents que l'alineació política del personatge.

Porcioles també va plantejar l'ambició Pla Barcelona 2000 i una exposició universal per a Barcelona el 1982, que no es va arribar a fer, però que va donar la primera idea

d'uns Jocs Olímpics. Tot plegat, mentre els polígons creixien de manera distorsionada, caòtica i vertical, com si l'alcalde que patrocinava, construïa i feia esclatar l'especulació i els negocis privats en aquella Barcelona dels anys seixanta, desfeta per la postguerra, fos atacat per una mena d'esquizofrènia, que havien de patir igualment nombrosos personatges del règim, com el mateix Joan Antoni Samaranch. L'antic delegat nacional d'Educació Física i Esports de Franco es va enderiar per aconseguir els Jocs de Barcelona 92, en una ambiciosa campanya personal de rentat d'imatge davant la història i els seus paisans, segurament per haver aixecat la mà amb fermesa durant la dictadura. El cas de Porcioles és similar.

Quan el 1957 el dictador el va escollir com a alcalde de Barcelona, per designació directa, sabia molt bé el que es feia. El fidel director general dels Registres i del Notariat del Ministeri de Justícia, així com experimentat notari de Barcelona i procurador a Corts, era el personatge ideal per ocupar el càrrec. Porcioles seria alcalde durant quatre mandats consecutius; setze anys seguits. Però la seva elecció s'havia produït d'acord amb el canvi de rumb urgent que Franco havia hagut d'engegar a finals dels cinquanta, el qual té com a exemple significatiu el retorn de la Compilació catalana.

Segons el notari de Barcelona Lluís Jou, aquest canvi de direcció del règim, "més enllà de la capacitat de convicció de l'alcalde de Barcelona, forma part de l'estratègia del canvi econòmic iniciada dos anys abans i del que després s'ha conegut com a Operació Catalunya, un intent del franquisme de trobar més simpaties al nostre país, de trencar el recel per la nova política econòmica i de guanyar-se a l'estranger una certa credibilitat aperturista que només tenia possibilitat d'èxit si es feia des de Catalunya". Jou també afirma que

"és una estratègia que Porcioles promovia, també amb la idea que una major col·laboració permetria arrencar més concessions" del dictador. Fos com fos, la Compilació recuperada, paradoxalment, va donar ales al règim i d'aquesta manera Porcioles va ser clau per a l'obertura del franquisme cap a nous esquemes polítics i econòmics; la gestió possibilista de la seva gran Barcelona, amb la sèrie d'ambigüitats inconnexes que la van caracteritzar, va esdevenir imprescindible perquè l'Estat espanyol pogués ingressar en les institucions econòmiques internacionals.

Porcioles, com a català integrat en el franquisme, encarnava una gran paradoxa. Ja quan havia estat president de la Diputació de Lleida (1940-43), per exemple, havia aconseguit la devolució a la ciutat de la catedral, convertida en caserna de l'exèrcit per Felip V, i allí va fundar l'Institut d'Estudis Ilerdencs, centre crucial de promoció cultural a les terres de Ponent. Com a alcalde de Barcelona, se li reconeixen els mèrits d'haver promogut una llei especial per a la ciutat, la Carta de Barcelona, que li permetia actuar de manera molt presidencialista prescindint de les estructures del règim; d'haver ideat i portat a terme el sistema d'abastament d'aigües procedents del Ter; d'haver aconseguit també la devolució a Barcelona de la muntanya i del Castell de Montjuïc, i d'haver fomentat la realització de tota mena de fires i congressos, així com les primeres inversions al metro després de la Guerra Civil.

Porcioles era un home de missa, de creences profundes, assenyat; tenia un aire aristocràtic, senyorial, i com que s'entrebancava amb algunes paraules (era quec), resultava encara més entranyable, mesurat, distant. Però el més important és que era notari. Un home de fiar, que havia seguit la carrera del pare i de l'avi. Havia guanyat oposicions per ser notari a Balaguer el 1932 i també havia estat dirigent local de la Lliga. Quan va esclatar la Guerra Civil, després de mesos de detenció a la presó Model, va fugir a França. En tornar, va assumir el destí natural de tanta gent liberal de dretes: es va adaptar al règim franquista, fins al punt d'assumir-ne els tics més criticables i negatius. Sota el lema que "el millor camí és anar de la revolució a la concòrdia", com a alcalde de Barcelona se li ha criticat amb duresa que fomentés en excés el trànsit viari dins la ciutat, amb projectes com la Ronda del Mig, l'avinguda Meridiana, els túnels de Vallvidrera o la xarxa d'aparcaments per concessió.

En el cas dels túnels de Vallvidrera, se'l fa responsable d'haver deixat inacabat el projecte, perquè col·lapsen l'entrada a Barcelona des de la Via Augusta. Segons el projecte inicial, la famosa obra havia de connectar amb una altra gran via que creuaria la ciutat fins al carrer Numància i fins a Montjuïc, objectiu que hauria agilitzat enormement el trànsit en hores punta, però que evidentment no es va acabar d'acomplir. D'altres l'han acusat d'eliminar els tramvies i d'haver municipalitzat excessivament el transport públic amb la implantació de l'autobús urbà, perquè la mesura tampoc no va aconseguir desembussar la ciutat de cotxes. Sigui com sigui, i malgrat les crítiques, que a vegades han estat realment dures, el que ningú no pot discutir és, indubtablement, el caràcter de ciutat moderna que Porcioles va donar a Barcelona, en la línia de les primeres grans urbs del món, i, amb tots els seus pros i contres, també una de les més visitades i admirades. ■

En aquesta pàgina, a sota, portada del diari *La Vanguardia* del 21 de juliol de 1960 amb la notícia de l'aprovació per les Corts franquistes de la compilació del dret civil especial, i la imatge de l'alcalde parlant als procuradors. A la pàgina anterior, obrint l'article, Porcioles *bateja* l'elefant del zoo amb aigua de Canaletes, el 22 de setembre de 1957.

© Hemeroteca de *La Vanguardia*

Fotos: Fabiola Llanos

Aina Vega Crítica musical

Ignasi Cambra o tocar amb els ulls tancats

Tancar els ulls és un acte reflex que fem quan sentim bona música ja que, de manera inconscient, volem desenvolupar al màxim el sentit de l'oïda. La ceguesa d'Ignasi Cambra l'ha fet més proper a les teclès i li ha imprès un caràcter temperamental que ha passejat per sales d'arreu de Catalunya, Espanya, Rússia, Japó i els Estats Units, on ja fa set anys que es forma.

La seva carrera va començar amb Maria Lluïsa Alegre, a l'Escola de Música de Barcelona. Més tard va fer classes amb Albert Attenelle, i als disset i divuit anys va marxar a Indiana per fer cursos d'estiu i va ser acceptat a la Jacobs School of Music de la Universitat Bloomington, on va cursar el grau de piano i, alhora, administració d'empreses a la Kelly School.

Després va estudiar, durant dos anys, sota la tutela d'Alexander Toradze a South Bend. Un programa per a només sis alumnes que el va acostar a la figura de Valery Gergiev. I del fred i la solitud de South Bend, on veia passar els carruatges dels amish, va viatjar a l'epicentre cultural dels Estats Units per

ingressar a la que es considera la millor escola de música del món, la Juilliard d'arts escèniques de Nova York, on actualment cursa un màster.

Cambra considera que ara es troba en un moment molt interessant de la seva carrera, en què se li presenten cada cop més reptes professionals que li suposen canvis ràpids de repertori. Darrerament ha estat resident a La Pedrera i ha actuat a L'Auditori amb Valery Gergiev; i, assegura, s'està acostumant a la velocitat. És l'únic petit handicap que li suposa la seva ceguesa, ja que la seva manera d'estudiar només pot tenir dues vies, o bé el braille, o bé seguir el so d'una gravació que li faciliten sovint la seva mestra Maria Lluïsa Alegre o algun company. La música en braille és molt lenta de llegir, ja que és una escriptura molt lineal que dificulta la percepció vertical completa i el moviment de les harmonies.

Malgrat que de més jove va participar en alguns concursos, Cambra és crític amb els certàmens en els quals, darrerament, i per influència asiàtica, s'ha imposat la pulcritud com a criteri de judici. Cambra considera que hi ha dos tipus de pianistes, els que prioritzen la netedat, com Evgeny Kissin, i els que opten per la màxima expressivitat, com Georgy Sokolov. Ell s'inclou en el segon cas. ■

Marta Rodrigo i la veu amb criteris històrics

Amb la seva veu de mezzosoprano, Marta Rodrigo dedica la vida a cultivar la música amb criteris històrics, que té en compte les condicions en què s'interpretava en el moment en què va ser composta. Per tant, els instruments són de l'època o rèpliques i es tenen en compte les qualitats del so del moment històric. Rodrigo és una cantant que s'ha format a Catalunya, Bèlgica i Alemanya i és el duo del llautista Andreas Martin.

No fa gaire han presentat un disc amb obra de Ferran Sor, del primer Romanticisme, tot i que la seva zona de confort és la música antiga, el Renaixement i el Barroc. A *Amor en tiempos de guerra. The Spanish Romantic Song*, Martin, especialitzat en instruments de corda polsada amb els dits, ha utilitzat una rèplica d'una guitarra romàntica, model de René Lacotte, còpia de Ferran Sor, que, potser, si bé atenua el so, a canvi l'endolceix, ja que les cordes són de budell i no de metall. El disc és el resultat de dos anys de concerts per Alemanya, Gal·les, el Canadà i Itàlia, i per això el resultat és tan rodó.

La carrera internacional de Rodrigo va començar com a solista amb la Capella Currende Consort, de polifonia religiosa, i va cantar per Bèlgica, Holanda i Estònia. El 2007 va fer la seva primera col·laboració amb el Collegium Vocale Gent (Flandes) i des de llavors és membre estable de La Hispanoflamenca de Bart Vandewege, una formació a mig camí entre Flandes i Espanya dedicada a la polifonia religiosa de Carles V. També és membre de Musica Reservata de Barcelona, un grup dedicat exclusivament a la interpretació de la polifonia religiosa del segle XVI.

Rodrigo ha fet incursions en el terreny operístic i en la música contemporània. Segons apunta, molts artistes de música antiga passen en algun moment per la contemporània perquè, en l'antiga, la veu està molt despüllada –sovint *a cappella*–, tracten molt la polifonia, canten sense *vibrato* i, per tant, cal una afinació extremadament precisa. Per aquesta raó, especula, els cantants d'aquest registre es busquen per interpretar contemporània, perquè cal tenir molt bona oïda per a les relacions intervàliques que es presenten en les noves estètiques del segle XX, en què la tonalitat ha arribat al seu esgotament.

Els seus propers projectes l'encaminen cap a l'Orient, on té ganes de descobrir nous públics i noves maneres de fer música. ■

Joan Bagés ens acosta a la música acusmàtica

Joan Bagés s'autodenomina artista sonor, un concepte que, considera, reflecteix d'una manera més completa la tasca del creador musical d'avui, ja que entén la seva obra com un projecte transversal, interdisciplinari, paral·lel al concepte d'artista visual i que queda lluny del compositor que desenvolupava una tasca artesanal.

Bagés, que s'ha format a Barcelona i París i ha fet sonar la seva música en diferents racons d'Europa i Amèrica, fa interaccionar el so i el silenci amb la revolució visual i tecnològica, com una oportunitat d'ampliar la paleta de recursos compositius. La seva música es considera holofònica, un concepte que s'encamina cap a una textura global i inclou recursos performàtics que funcionen conjuntament en un tot de relacions que aglutina les arts visuals i plàstiques, la instal·lació, la dansa, el vídeo, la música electroacústica i l'acústica, amb microfonia o sense. Darrerament, s'interessa a cultivar un fenomen sonor punter, la música acusmàtica, un corrent depurat de la música electroacústica, en el qual l'element performatiu converteix l'artista en un director que, a la taula de so, controla les dinàmiques dels diferents altaveus disposats a consciència.

miques dels diferents altaveus disposats a consciència.

En la mesura que no podem apai-vagar el sentit de l'oïda com ho fem amb el de la vista tancant els ulls, les sensacions que percebem amb aquesta música, sovint, ens imposen respecte, perquè no n'identifiquem la font. És per aquest motiu que Bagés considera que la gran revolució sonora de les darreres dècades rau en la manera d'escoltar. En l'acusmàtica, el creador treballa amb la juxtaposició d'elements, de manera que els sons ens sorprenen constantment i qualsevol expectativa que ens plantegem sobre què sentirem a continuació és susceptible de quedar truncada, ja que el cànon s'ha dissolt en múltiples possibilitats de textures i morfologies musicals i metamusicals que condueixen a una pèrdua del confort de l'auditor.

La música electroacústica representa una revolució compositiva que permet a l'artista sentir instantàniament el resultat del treball que fa i interaccionar-hi, sense haver de passar pel sedàs del temps que implica que un instrumentista l'il·lustri. Per tant, el resultat final és conegut en el moment creatiu perquè s'aconsegueix un *feedback* entre l'acció i la percepció. Un procés que integra tots els elements de la cultura del *fast* –el canvi constant de textures al·ludeix al zàping, per exemple– i, anant més enllà, la pèrdua de referències auditives ens permet apreciar el pols d'una crisi ideològica global. ■

D'esquerra a dreta, a la pàgina anterior i en aquesta, el pianista Ignasi Cambra, la mezzosoprano Marta Rodrigo i el compositor o "artista sonor" Joan Bagés.

Josep Sala i Cullell

Professor d'ensenyament secundari i ambientòleg

Un lloc meravellós però imperfecte, màgic però cruel

Per als noruecs, Barcelona és una destinació ideal: una gran metròpoli europea, un estatus que Oslo no té ni de lluny. Però el catalanet s'enfonsa quan recorda la gerontocràcia, les desigualtats, les escenes de misèria als carrers i als parcs, la ciutat desapareguda per sempre.

“*Hvor er du fra?*” (d'on ets?), pregunta el noruec de torn, i el catalanet emigrat sospira i té el conflicte habitual. Sap que si li contesta “*Jeg er katalansk*” (sóc català) haurà de donar una sèrie d'explicacions que li fan una mica de mandra, perquè les ha repetides mil vegades, però tampoc no vol dir que és *spansk*, perquè no se'n sent. En aquests casos, com enveja els amics que poden contestar *italiensk* o *fransk*, sense més ni més! Però el catalanet té una arma secreta, i tot i que és gironí de família empordanesa sempre acaba dient: “*Jeg er fra Barcelona*” (sóc de Barcelona). De fet hi va viure uns anys, i també la considera casa seva.

Al noruec se li il·luminen els ulls, recorda les vegades que hi ha estat de cap de setmana llarg, i com li va agradar tantíssim. Per als noruecs, Barcelona és una destinació ideal. És una gran metròpoli europea, un estatus que Oslo no té ni de lluny: hi ha platja, està plena de restaurants i botigues de moda i, a sobre, el gran referent cultural, el modernisme de Gaudí, no implica estar-se hores tancat dins un museu, sinó que es pot contemplar des d'una terrassa prenent cafè.

Llavors el noruec pregunta amb estranyesa: què fas vivint aquí, al costat del fiord, si véns d'una ciutat extraordinària?

I just en aquest moment, al catalanet se li fa un nus a l'estómac, perquè voldria explicar que sí, que ve d'un país apassionant i ple de coses meravelloses, però que també té un costat fosc agreujat per la crisi i que –i ja és ben trist dir-ho– segurament va tenir sort de marxar-ne.

La gerontocràcia hispana

Per on podria començar? L'emigrant li diria que ve d'una societat gerontocràtica, on els joves que van fer la nefasta transició continuen acumulant el poder i tots els càrrecs. Se'n va adonar quan va llegir que el ministre d'educació noruec té trenta-cinc anys –com ell–, la ministra de defensa trenta-set o la d'agricultura trenta-sis. En canvi, a Espanya, els posseïdors d'aquells càrrecs passen sobradament dels seixanta anys, sense intenció de retirar-se o de deixar pas.

Pensa en els seus amics periodistes de poc més de trenta anys, que al començament dels vuitanta haurien pogut ser directors de diaris o d'informatius i que ara s'han de buscar la vida com poden. En els que van apostar per fer carrera a la universitat i van perdre, expulsats per no ser capaços de consolidar una plaça. En els del sector sanitari, molt ben preparats tècnicament però sense cap oportunitat per les retallades. En els que van ser embargats per hisenda i ara no tenen més remei que treballar en negre. En els que s'han quedat atrapats en un pis que ara val la meitat.

Els amics de l'emigrat van creure els seus pares quan els van dir que estudiant millorarien el seu estatus i formarien part d'una confortable classe mitjana. Durant cinc o sis anys ho van tocar: l'iPhone, la Wii, la quota del gimnàs i els dos viatges anuals amb Ryanair. Però, quan el món es va ensorrar, no van poder lluitar contra els drets consolidats dels més veterans, per més que aquests sovint fossin menys aptes i productius. L'obsoleta estructura funcional, les indemnitzacions elevadíssimes i el suport dels sindicats van crear una protecció decisiva que va deixar els joves a la intempèrie.

Però tot això no és res comparat amb els germans petits dels seus amics, els menors de trenta. Ells ni tan sols van tocar l'època de bonança i, sense temps per formar una xarxa o intentar trobar un lloc segur, van ser abocats al món salvatge dels contractes escombraria, dels 800 euros mensuals i la precarietat com a horitzó vital. La situació és tan greu que alguns d'ells han anat cap a Noruega, intentant guanyar-se la vida lluny de casa. Si el 2007 hi havia dos catalans a la ciutat de la riba del fiord, ara en són més de quinze.

Naturalment, no tots els problemes que li veu a Barcelona són producte de la crisi. El catalanet emigrat està molt content amb el seu horari laboral de 8 a 16 h, i ja fa temps

© Elisenda Llorch

que va descobrir, amb sorpresa, que a la feina tothom treballava per tenir un ambient agradable, un que fomentés la companyonia i la productivitat. També té l'edat per fundar una família, i sap que si té fills a Noruega gaudirà d'un any de permís per compartir amb la parella, d'una plaça pública a la llar d'infants garantida i de molts més avantatges. No s'explica com se'n surten els seus amics barcelonins, especialment els que no són funcionaris, amb els seus horaris impossibles o l'obligació d'anar amb cotxe a buscar els nens a l'escola privada. Els avis hi tenen molt a veure, suposa.

L'emigrant s'ha acostumat a viure en una societat igualitària sense classes socials aparents i on no hi ha la fatxenderia tan pròpia de casa seva. Noruega és un país de tradició luterana, i la riquesa i l'èxit s'han de viure amb discreció. També les dones han aconseguit una independència i unes quotes de poder inaudites al món, i tant el govern com la majoria de partits tenen un lideratge femení. Això provoca un xoc cultural al català quan queda amb noruegues i intenta convidar-les, o actua de manera massa cavallerosa. Però vaja, aquesta és una altra història.

En el fons, l'emigrant sap que integrar-se a Noruega no és tan difícil. Només cal estar disposat a comportar-se de manera senzilla, respectar els altres per més humils que siguin, seguir les lleis i els protocols i estar disposat a sacrificar una petita part de la llibertat individual pel bé comú. Fent tot això les portes del país s'obren de bat a bat.

A vegades el català es planteja si podria tornar-se'n. No té cap parent amb influències per col·locar-lo, l'únic mètode d'ascensió social que funciona al sud, i la seva xarxa de contactes fa temps que es va rovellar. Tampoc no s'hi veu, en una feina amb un superior d'estil mediterrani, la veritat. I fer servir els estalvis per muntar algun negoci? Només d'imaginar-se la burocràcia hispànica, els tràmits absurds i els notaris, ja es posa nerviós.

Però el catalanet s'enfonsa sobretot quan recorda allò que veu quan hi torna per vacances. Les botigues de barri on anava a comprar de nen que han tancat per sempre. Les escenes de misèria als carrers i als parcs. Les cares de tristesa o d'enuig i, darrerament, de resignació. I, per què amagar-se'n, també les enveges que creu detectar.

Revolució amb la gent

I llavors pensa en com la seva societat ha començat a mobilitzar-se al marge dels poderosos, en experiències com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca i la Via Catalana, en el voluntariat, en tots els que donen diners als micromecenatges, en la força que encara tenen les associacions de veïns i les agrupacions de tota mena. I sap que si algun dia la seva societat es vol assemblar a les del nord, la revolució haurà de començar a la base, amb la gent.

Per què vius aquí, si véns d'una ciutat fantàstica?, repeteix el noruec. Però l'emigrant ja fa força anys que és fora i sap que catalans i noruecs comparteixen la síndrome del país petit: no hi ha res que ens agradi més que algú de fora parlant bé de nosaltres. Així doncs, comença a lloar la igualtat escandinava, les grans oportunitats per als joves, la natura exuberant, el caràcter franc i acollidor dels seus habitants... I, de mica en mica, Barcelona va quedant lluny, com un lloc meravellós però imperfecte, una ciutat màgica però cruel amb els dèbils i que, finalment, l'emigrant pot gaudir de la millor manera possible: com a turista. ■

Jordi Amat

Filòleg i investigador de la Universitat de Barcelona

L'elegia barcelonina de Gaziell, una antologia inèdita

Agustí Calvet va preparar durant el seu exili interior a Madrid dues antologies d'articles escrits després de la Gran Guerra, una sobre política catalana, publicada fa poc, i una altra sobre Barcelona, encara inèdita. Els textos revelen una ciutat que evoluciona de capital provinciana a gran metròpoli.

© A. Ribé / Biblioteca de Catalunya. Unitat gràfica. Fons Gaziell

Tinc un record estranyament precís d'aquell dia de ja fa més de quinze anys. Com cada matí dels darrers tres cursos dels estudis secundaris, cap a quarts de vuit del matí agafava la línia 22 per baixar de la Bonanova als Escolapis del carrer de la Diputació. Em vaig asseure als seients finals del passadís de l'autobús, i de la motxilla vaig treure la lectura obligatòria que estàvem treballant de cara a la selectivitat a la classe de literatura catalana que impartia el professor Lluís Busquets. Aquell dia vaig acabar *Vida privada*. Tot i que la meva parada era la tercera del passeig de Gràcia, si anava amb prou temps baixava a la de Diagonal, just a sobre del Palau Robert, per recórrer a peu la rambla de Catalunya fins a Diputació.

Recordo l'olor dels til·lers a la primavera, sobretot si havia plovisquejat, quan gairebé ningú no caminava pel tram central del carrer i el terra encara estava una mica mullat. I el record d'aquelles passejades es concentra en el dia que vaig acabar de llegir la novel·la de Josep Maria de Sagarra. A la casa del carrer Ample ha mort Pilar Romaní. De seguida arriba Hortènsia Portell, una bona amiga, per vestir el cadàver i fer costat a Bobby Xuclà, el fill granadet de la difunta. El narrador arrisca a donar una volada majestàtica als sentiments que viuen els dos actors de l'escena: "Només Hortènsia i ell podien comprendre la gràcia i la bellesa d'un cos de vuitanta anys que, glaçant-se de mica en mica, s'endua l'aire excels d'una Barcelona que ja ha passat."

Com les *Memòries* de Sagarra, potser *Vida privada* s'ha de llegir, finalment, com una fastuosa elegia urbana dedicada a la fi d'una època de Barcelona. Bobby baixa el carrer i es dirigeix a la Rambla: "Entre les roses vermelles, caminava, una mica insegur, un home gris, de galtes indefinides, d'edat indefinida, amb l'estómac ple de whisky i amb el cor ple de roses vermelles." Què fa que un llibre ens emocioni? Segurament la capacitat de les paraules per activar, d'una manera directíssima, un territori de la nostra sensibilitat que està predisposat perquè una experiència—la lectura és una experiència— el sotraguegi. Recordo aquell dia de primavera, als disset anys, perquè contemplava la ciutat a través de la mirada elegíaca amb què Sagarra feia veure Barcelona a Bobby Xuclà mentre, amb llàgrimes als ulls, jo anava rambla de Catalunya avall.

El periodista filòsof

"Recuerdo perfectamente, con su mismo deajo monótono, como si acabara de oírlo, la recomendación que se nos daba todas las mañanas, en verano, cuando salíamos de casa para ir a los baños de mar: *No paseéis por la Rambla de Cataluña...*" Amb aquesta frase comença "Una sombra, unos árboles", l'article que, a la pàgina 10 del diari *La Vanguardia*, Agustí Calvet, *Gaziell*, va publicar la diada de Sant Jordi del 1919. És boníssim. Descriu la successiva contemplació en el temps dels til·lers de la rambla de Catalunya, *Gaziell*, fregant la temptació costumista, es va revelant com allò que era essencialment: un periodista filòsof, en feliç expressió de J.S. de Montfort.

La frase inicial de l'article ens retrotraïa a la infantesa de l'escriptor. La tardor del 1893 el matrimoni Calvet i Pasqual, enriquit gràcies a una indústria surera, es va establir amb

els seus fills a Barcelona. Fins aquell moment havien viscut a Sant Feliu de Guíxols, el poble de mar del qual provenien els llinatges tant del pare com de la mare. Gaziel va arribar al cap i casal, doncs, als sis anys. La frase que rememora per iniciar “Una sombra, unos árboles” l’escoltaria poc temps després. “Esta avenida era entonces una interminable línea recta de sol. El ardor de julio se desplomaba verticalmente sobre ella. No pasaba un alma”.

A l'article, a cada moment, s'estableix un contrast entre els antics records del carrer i una passejada que Gaziel havia fet darrerament. “Los transeúntes desfilaban todos, en la paz dominical, bajo la relativa densidad del ramaje. Recordé la soleada sequedad del paseo como cosa todavía de ayer, y el tierno verdor de ahora me sorprendió suavemente, con una leve punzada de melancolía. ¿Eran esos los mismos tilos escuálidos que vimos plantar? ¿Cómo podían ya dar sombra?”

L'antiga calorada havia quedat temperada per l'ombra actual. Però la descripció d'aquell canvi urbà que s'havia produït, provocat pel creixement dels arbres, era només el tema específic de l'article. El tema genèric era la constatació de com els canvis a la nostra ciutat ens fan veure que ens anem fent grans. El tema, ras i curt, era el pas del temps. “Y una mañana de primavera, al salir del hogar recordado, esos tilos que olvidamos nos sorprenden y nos encantan con su inesperada frescura, y nos recuerdan, de manera suave, que estamos tocando al crítico *mezzo del cammin*: que en tantas andanzas se nos está yendo la vida, y que el ayer de nuestra infancia se halla separado del hoy de nuestra cercana madurez –como aquella sequedad, de esta sombra– por un irreparable lapso de veinte años.”

Quan Gaziel va publicar “Una sombra, unos árboles” tenia trenta-dos anys i ja s'havia convertit en un periodista de molt èxit gràcies als centenars de cròniques que, des del setembre del 1914, va escriure explicant la Primera Guerra Mundial, i que en bona mesura i ben aviat –entre el 1915 i el 1918– es van recopilar en quatre volums publicats per l'editorial Estvdio. Si durant els anys de corresponsalia bèl·lica va tenir el seu centre d'operacions a París, de retorn a casa aquell prototip del catalanisme noucentista madurat al tram mancomunitari de Prat de la Riba es va professionalitzar com a articulista de referència de *La Vanguardia*, el diari que acabaria dirigint.

Sagaç analista polític

Dels perfils d'aquell segon Gaziel periodista sobretot en destaca el d'analista polític de la Catalunya i l'Espanya del seu temps (l'agonia de la Restauració, la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República). Però no només va escriure sobre política nacional. Ni molt menys. Durant gairebé vint anys va tocar altres registres periodístics –la sagaç interpretació de la política internacional, l'actualitat cultural a Catalunya–, i un dels que ell més s'estimava era la crònica de temàtica urbana que va dedicar a la ciutat de Barcelona. Ho crec així perquè molts anys després, quan a la postguerra franquista vivia a l'exili interior de Madrid i feia temps que havia deixat per imposició el seu ofici, va recopilar tota la seva obra publicada a la premsa després de la Gran Guerra, la va fer transcriure i amb aquell material va preparar una antologia amb articles sobre política catalana (publicada

recentment amb el títol *Tot s'ha perdut*) i una altra sobre la ciutat de Barcelona que encara roman inèdita. L'original, conservat al Fons Gaziel de la Biblioteca de Catalunya, recopila trenta articles publicats entre el 2 de gener de 1919 i el 2 de juny de 1933, que l'escriptor va corregir a fons (sobretot des d'un punt de vista estilístic).

A l'antologia compareix l'intel·lectual d'actitud senatorial que, igual com pretenia amb l'anàlisi política, mirava d'orientar, amb considerable supèrbia il·lustrada, una burgesia barcelonina que, comparada amb l'europea, judicava espiritualment de baixa qualitat (havia estat incapaç de dotar-se d'un diari propi en català, per exemple, com explica en un dels articles, tal vegada adreçat a Francesc Cambó) i massa lligada als hàbits i costums de la seva procedència menestral (com mostra, amb sarcasme, al segon dels articles de l'antologia, “La incòmoda incomodidad”, constatació de la grolleria que es vivia a les representacions teatrals, com un vell vestigi d'allò que Albert García Espuche ha reconstruït als seus grans llibres).

Gaziel, com sosté Enric Juliana, renyava. Renyava, fustigava i allionava. Als articles sobre Barcelona l'intel·lectual Gaziel volia donar forma a la sensibilitat dels seus lectors com a veïns de la seva ciutat i pretenia fer-los prendre consciència crítica d'algunes tares que patia Barcelona. En aquest sentit hi ha dos temes recurrents a l'antologia que van dur Gaziel a batallar des de dalt del seu pedestal paraules contra els poders oficials. D'una banda va criticar l'Ajuntament, denunciant més d'una i de dues vegades la seva manca d'exigència i planificació a l'hora de reformar la plaça de Catalunya. A la qüestió hi va dedicar quatre articles, l'últim dels quals s'hauria d'haver publicat el 3 de novembre de 1927, però la censura ho va impedir (i ell el va rescatar, amb comentaris, al cap de cinc anys). Dos dies

© Biblioteca de Catalunya. Unitat gràfica. Fons Gaziel

Gaziel, a l'esquerra, passejant amb el pintor Joaquim Sunyer –“un dels millors amics que jo he tingut”– per la Diagonal de Barcelona, l'abril de 1946. A la pàgina anterior, el periodista en un retrat de 1934.

La plaça de Catalunya l'any 1890, amb l'edifici de l'espectacle Panorama de Waterloo i tropes de cavalleria patrullant. Al centre, el començament de les obres de reurbanització de la plaça, el febrer de 1925.

© Frederic Ballell / AFB

© AFB

abans, el dilluns dia 1, Alfons XIII havia inaugurat la nova plaça. A la crònica de l'acte publicada a *La Vanguardia* es reproduïa el diàleg que aquell migdia havien mantingut el rei i el baró de Viver, l'alcalde de l'època:

“–Realmente, este proyecto está bien y tiene sobre el anterior la ventaja de dejar más espacio libre. Pero, ¿ha tomado –preguntó el monarca– el Ayuntamiento algún acuerdo relativo a la arquitectura de los edificios de la plaza de Cataluña, con el fin de que ésta revista el necesario carácter de monumentalidad?”

“–Señor, el Ayuntamiento se preocupa de ello con el mayor interés y lo está estudiando.

“–Bien –contestó el Rey–. Pero creo que también existe un proyecto de construcción, aquí alrededor de la plaza de Cataluña, de un edificio de carácter monumental, en el cual puedan prestarse todos los servicios del Estado, servicios que cuestan al erario de Madrid unos cuatro millones de pesetas.

“–Señor –contestó el barón de Viver–, es cierto cuanto acaba de decir V. M. El Estado paga por el alquiler de sus servicios en Barcelona unos dos millones de pesetas. Y ante la importancia de esa cantidad el Ayuntamiento acordó levantar el referido edificio monumental, que está pendiente de estudio.

“–En toda esta clase de grandes obras –dijo el Rey– debe tenerse en cuenta siempre el interés general de la ciudad.”

No sé com Gaziell va tenir coneixement d'aquesta conversa, però *l'off the record* no és el més sorprenent. Allò realment curiós és que l'argumentari exposat pel rei a l'alcalde coincidia, implícitament, amb aquell que el periodista havia defensat una vegada i una altra als seus articles: la vàlua d'una plaça no ho era tant per ella mateixa sinó per allò que l'encerclava, i Gaziell havia criticat i criticaria que ningú no s'havia preocupat d'establir uns criteris sobre edificis entorn de la plaça de Catalunya, i això va fer que el conjunt es caracteritzés, a diferència de les places més belles del món, per un disseny anàrquic. Hi havia insistit tant i tant, i era tan respectada la seva veu, que l'Ajuntament fins i tot va crear una comissió per estudiar el cas. A la fi, però, res de res, i el seu judici final va ser inapel·lable:

la plaça, va sentenciar el 1927, era la inacabada. I quan el 1932 va decidir recuperar aquella reflexió censurada, encara va anar més lluny: “La Plaza está peor que nunca. Desde entonces acá, han sufrido mutilación algunos de sus edificios, dejándolos asquerosamente decapitados, a la vista de todos. Otros han sido modificados, a la buena de Dios. Han surgido nuevos solares sórdidos, sin edificar. Y el marco de la primera plaza de Cataluña ofrece un aspecto intolerable, de anarquía absoluta, que yo me atrevería a calificar de anarquía profundamente representativa.”

L'Exposició Internacional

L'altre tema sobre el qual va actuar com un intel·lectual incisiu, és a dir, com un crític lliure i raonat contra el poder, estava relacionat amb l'Exposició Internacional que es va celebrar a Barcelona entre el 20 de maig de 1929 i el 15 de gener de 1930. Quan ja feia uns mesos que s'havia inaugurat, el general Miguel Primo de Rivera va fer publicar un article firmat per ell mateix, datat a la Ciutat Comtal, en què defensava la seva obra de govern i la seva política econòmica. Es va publicar el 9 d'octubre. Enfront d'un passat caòtic, ell, argumentava, havia capgirat el país i la millor prova del seu èxit era Barcelona:

“Barcelona, la de las revoluciones y complots, es hoy una urbe ejemplar en su vida ciudadana robusta y bien orientada, que consciente de su importancia e influencia, repugna comprometer el presente ni el porvenir de la patria, con diabluras, habilidades y extravagancias, que serían sólo despreciables, si no dieran armas a los enemigos y competidores de España, para dañarla en sus más vitales intereses y en su prestigio mundial.”

Dos dies després d'haver-se publicat aquest text, Gaziell va escriure l'article “A D. Miguel Primo de Rivera, colaborador de La Vanguardia”, en el qual, presentant-se com un “puro barcelonés”, demanava que l'Estat augmentés el suport econòmic a l'Exposició. “V., mi ilustre compañero en periodismo, que tanta influencia tiene entre unos y otros, pues dispone de todos y de casi todo, estoy seguro que dirá para sus adentros, con el decidido propósito de exteriorizarlo luego en actos, Barcelona tiene razón”.

El rei Alfons XIII visitant el pavelló d'Àustria de l'Exposició Internacional de 1929.

© AFB

Ho cregués o no el dictador, el problema és que li quedaven tres mesos i escaig al capdavant del Govern. Quan l'Exposició Internacional va tancar les portes, el president del Govern espanyol ja era Dámaso Berenguer. Gaziell va escriure un article posant el dit a la nafra: darrere la fastuositat que s'havia viscut a Montjuïc, s'amagava un deute enorme que finalment haurien d'assumir els ciutadans de Barcelona. Aquesta càrrega es va confirmar el 3 de febrer de 1931, a través d'un decret subscrit al Palau Reial de Madrid, en virtut del qual eren els ciutadans de Barcelona a qui els tocava pagar. Gaziell, molt crític, encara va dedicar dos durs articles a l'assumpte. El primer, titulat "Hemos perdido una guerra".

Ni el cost de l'Exposició Internacional ni la crítica a la urbanització de la plaça de Catalunya no componen, tanmateix, l'eix d'aquesta antologia barcelonina. Hi ha altres fils col·laterals, com ara la crítica al tipus d'urbanització que s'estava duent a terme en contrast amb Madrid o la demanda a l'autoritat (al penúltim article, el més podat de tots per a l'antologia) de mà dura davant la profusió de tants "paràsitos sociales". Perquè "cuando no hay bombas, hay pistoleros, y cuando no pistoleros, atracos, y a veces, como ahora, bombas, atracos y pistoleros, todo revuelto y a la vez". Allò que singularitza el recull, però, és la posició en la qual Gaziell se situa respecte a l'evolució de la seva ciutat.

Una mutació imparable

El periodista filòsof –fi espectador, en el sentit orteguian, d'allò que succeeix entorn seu– té la sensació d'estar assistint a una mutació definitiva de la seva ciutat. La idea que està immers en un canvi imparable –un canvi urbà que és el correlat d'un canvi de civilització– és el baix continu de l'original des del primer article fins al darrer.

El primer es titula "La vitalidad de Barcelona", i es va publicar el 28 de gener de 1928. Es construeix, bàsicament, a partir de la reflexió que a l'autor li provoca la lectura d'*Un hiver a Majorque*, de George Sand. El llibre, com el seu títol indica, explica l'estada de l'autora a Mallorca amb Frédéric Chopin. Hi havien anat, cap al final de la quarta dècada del segle XIX, per mirar que el músic es guarís, però

aviat van decidir tornar a França i durant el viatge de retorn es van aturar a Barcelona. Aquests són els fragments que impacten l'afrancesat Gaziell i que transcriu al seu article. Allò que el commou és constatar la profunda transformació que Barcelona ha viscut durant aquells anys. "Ya no queda ni rastro de las murallas, los puentes levadizos, los fosos, y almenas, los centinelas, los pavorosos escopetazos nocturnos, las fortificaciones rurales, las cuadrillas de bandoleros y las patrullas de cristianos. En la quietud de la noche, muy relativa en estos tiempos, ya no se percibe el rumor fatigado del mar. Y hasta los serenos han enmudecido". I una mica més endavant, en un fragment que va eliminar de l'article de diari quan el va refer per a l'antologia, explicita quina ciutat s'ha construït damunt d'aquella que ha desaparegut: "Nadie reconocería la villa provinciana de Jorge Sand en nuestra aspirante a metrópoli. Barcelona ha llegado a tener su característica de modernidad: Barcelona es ya la ciudad de los bancos mercantiles y de los garajes."

El relleu de la capital provinciana per una metròpoli: aquest, em sembla, és el tema de l'antologia. Un canvi que Gaziell no vol que li passi per alt sinó que pretén anar-lo explicant fixant moments significatius, detallant què desapareix i què emergeix –què lliga el present de la ciutat amb el seu passat, i la projecta, així, cap endavant–, provant de posar seny i memòria per tal que la nova ciutat sigui més culta, rica i plena, per tal que esdevingui una ciutat de qualitat burgesa homologable a altres ciutats europees i que, en el seu procés de modernització, no acabi esdevenint una megalòpolis deshumanitzada.

Preservar el patrimoni espiritual

No era una reflexió excepcional a l'Europa del seu temps. L'octubre del 1923 Gaziell va llegir la conferència "Les viles espirituals" a Girona. La seva base teòrica era *La decadència d'Occident*, l'assaig més influent de la primera meitat del segle XX (en paraules de Ferran Sáez). "Nosaltres som avui –va dir aquell dia– els primers que, passatgerament, enfoquem la llanterna de Spengler damunt la terra catalana. Cal confessar que la primera impressió d'aqueixa nova llum és sinistra."

La Via Augusta amb el baixador de les Tres Torres dels Ferrocarrils de Catalunya (actuals FGC), l'any 1932. Les vies de l'esquerra són les del tramvia del carrer d'Anglès. Gaziell evoca amb nostàlgia la visió del mar des del tren entre les estacions de les Tres Torres i la Bonanova.

© Josep Domínguez / AFB

La primera part del llibre d'Oswald Spengler, publicada el 1918, sostenia que la civilització europea es precipitava a l'abisme. Era un cicle vital imparabile. Les masses vivien apilotades a les ciutats, sense energia moral i obsessionades pels diners ("La ciudad de Mercurio" a la qual Gaziell faria referència el 24 de juny de 1927). Però Catalunya, sostenia Gaziell, se salvaria si insuflava cultura a través de poblacions de segon ordre que conservessin encara una espiritualitat autèntica.

I se salvaria també si Barcelona aconseguia preservar un patrimoni espiritual assetjat. D'això parla l'article "Cancionero barcelonés", del 10 de març de 1920, en el qual s'elogia la cupletista catalana Pilar Alonso com a testimoni de "las espontaneidades más locales del arte menor" que s'estaven extingint. En parla també "Un voto por la barbarie", aparegut el 8 de juny de 1921 i que descriu la instal·lació del Planas Park a les Planes, un centre d'oci que trencava l'harmonia del boscatge a canvi de "el ensordecedor estruendo de montañas rusas, tiovivos, *watching waves*, tiros al blanco, zazarracatruquis, ¡pim-pam-pum!, pianolas eléctricas y tracas monumentales". Gaziell ho concebia com una invitació a l'amoltonament de la ciutadania. "Lo único importante es lograr remover grandes masas, grandes cantidades de hombres, y contentarlas entonteciéndolas, para que suelten sus votos o sus perras gordas. Y nada hay que mueva las masas –inertes o humanas– como los mecanismos, sean grúas o plataformas de la risa."

Per contraposició destacava formes de vida típicament barcelonines, com el passeig dominical. Una tradició que havia evolucionat també amb l'eixamplament de la ciutat. El seu avi l'havia fet sortint de missa pels volts del carrer Ample; ell, de petit, li veia fer-lo entorn del carrer de Ferran i, cap amunt, pel passeig de Gràcia fins a la Diagonal. Els cotxes, intueix, modificarien ja per sempre aquell costum.

El tren de Sarrià com a símbol

Es percep, doncs, com una certa nostàlgia per un món més pur que va desapareixent. La mirada elegíaca es mostra aquí i allà. Ho fa, per exemple, a "Un municipio que muere", rememorant el dia que el nunci de Sarrià va convocar els

vilatans a cop de trompeta per comunicar-los que s'havien de posar d'acord per evitar l'agregació del municipi a la ciutat. I ho fa, sobretot, al colossal article "Pequeña elegía urbana", secretament connectat amb aquest que acabo de citar. Connectat perquè el seu tema específic és la descripció del darrer viatge que va fer amb el tren de Sarrià. Un tren que "ha sido siempre, por misteriosos designios, el eje de mi vida. Hace cerca de cuarenta años que viajo en él", escrivia el 26 d'abril de 1929.

D'aquesta llarga experiència com a viatger dels Ferrocarrils de Catalunya n'havia sorgit un article anterior, "Una franja de mar". Gaziell hi explicava quines eren les zones més boniques de la ciutat en funció de l'estació de l'any: el passeig de Gràcia, a l'hivern; la primavera, "bajo esos amados tilos de la Rambla de Catalunya"; la tardor, al voltant dels carrerons de la catedral. Però per a l'estiu, sobretot per al seu preludi, res no era millor que la contemplació del mar en un tram de trajecte entre la parada de les Tres Torres i la de la Bonanova. Una estampa que, soterrada aquella línia, ja no podria tornar a contemplar mai. Era una pèrdua espiritual per a la ciutat o, més aviat, la consciència del pas del temps en el nostre esperit.

El periodista filòsof ho va formular amb aquesta imparable precisió: "Es delicioso recordar lo que eran el tren de Sarrià y la ciudad de Barcelona hace ocho lustros, pero es amargo pensar que dentro de ocho lustros más ya no sabremos nada de ellos. Que la ciudad amada se engrandezca y prospere, ya que es nuestra y que en ella vivimos. Pero, ¿por qué nosotros no podemos hacer lo mismo? Su vitalidad en cierto modo anonada la nuestra y cada día nos va dejando un poco rezagados con respecto a ella. Al constatar sus extraordinarias mudanzas, es forzoso sentir que, en nuestra brevedad, todo lo que fuimos en el seno de esa vida municipal gigantesca se borra paulatinamente, y nuestra propia vida se va convirtiendo poco a poco en estampas del tiempo pasado."

Del tema específic saltem al genèric. A la presa de consciència de la nostra vida perquè és indeslligable de la seva circumstància. Per a Gaziell, la més sentida, la que ens emociona com a lectors, va ser la seva Barcelona. ■

Marcel Ventura

Els escriptors que es van estimar tant

Aquello años del boom
Premi Gaziél de Biografies i Memòries 2013
Autor: Xavi Ayén
RBA
Barcelona, 2014
800 pàgines

Les ciutats estan fetes del que obliden i al periodista Xavi Ayén l'inquietava que a la seva Barcelona no hi hagués rastres del moviment literari en castellà més important del segle XX. El boom latinoamericà és una estructura polièdrica amb tantes capitals com nacionalitats hi ha entre els seus autors, però és innegable que tots ells van passar anys decisius a Catalunya. Aquí Gabriel García Márquez va aprendre a gestionar la fama mundial i va emprendre la seva novel·la més ambiciosa, *El otoño del patriarca*. Aquí Mario Vargas Llosa va viure l'apogeu i caiguda de la seva passió revolucionària. Aquí l'agent literària Carme Balcells va donar direcció i sentit al que en altres circumstàncies hauria estat un grup de genis disfuncionals –valgui la redundància– a la deriva.

Aquello años del boom li va valer, a Xavi Ayén, el premi Gaziél de Biografies i Memòries 2013, una sort de conclusió forçosa a aquesta investigació que treballava intermitentment des de feia deu anys. En gairebé mil pàgines, el periodista mostra una precisió en el maneig de dades i una documentació exhaustiva que no resultaran alienes als qui acostumen a llegir-ho a la secció de llibres de *La Vanguardia*, encara que

potser sigui més important dir que mil pàgines no sempre són sinònim de totxo.

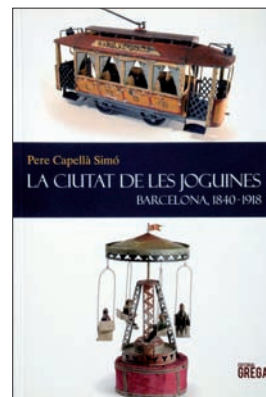
El llibre s'atura en un període que va des del 1967 fins al 1975, així que, d'una banda, és la història d'una ciutat que se sacseja davant aquell franquisme esclocat. Els anys de la *gauche divine*, de les nits al Bocaccio, de les cases d'estiu a Cadaqués. A aquesta Barcelona van arribar escriptors llatinoamericans per treballar tranquils, lluny de les convulsions polítiques dels seus països, i Ayén fa un exercici de nostàlgia imaginada passant pels restaurants, les fleques, les guarderies i les cases on alguna vegada van viure.

En paral·lel a aquesta lectura urbana, *Aquello años del boom* és el relat de trobades: el dels dos premis Nobel d'aquella generació i l'àmplia xarxa d'escriptors exiliats que van arribar fins aquí amb ells. El xilè José Donoso, el peruà Alfredo Bryce Echenique, el mexicà Sergio Pitòl. D'altres, simplement, hi van estar de passada, com l'argentí Julio Cortázar, el mexicà Carlos Fuentes i el cubà Guillermo Cabrera Infante. I altres, la majoria, van quedar en l'anonimat de buscar a la ciutat la fibra màgica que va donar èxit als altres.

L'assoliment més gran d'Ayén va ser comprendre des del principi que aquesta no havia de ser una anàlisi crítica sinó una suma d'històries humanes, així que en la reconstrucció per mitjà de testimonis, cartes i memòries, *Aquello años del boom* demostra que a Barcelona es van donar, per primera vegada, les circumstàncies perquè un grup improbable d'amics s'ajuntessin a celebrar que estaven canviant la història de la literatura. Celebraven, és clar, perquè encara no ho sabien. Perquè eren joves i el món hauria de trencar-se de tantes formes en les dècades següents. ■

Carles Domènec

La ciutat modernista de les joguines

La ciutat de les joguines.
Barcelona, 1840-1918
Premi Agustí Duran i Sanpere d'Història de Barcelona 2013
Autor: Pere Capellà Simó
Editorial Gregal i Ajuntament de Barcelona
Maçanet de la Selva, 2014
436 pàgines

La joguina és un objecte històric. Ho confirma el professor, investigador i pintor Pere Capellà Simó (Palma, 1981) al llibre *La ciutat de les joguines*, mereixedor del premi Agustí Duran i Sanpere d'Història de Barcelona 2013, atorgat en el marc dels premis Ciutat de Barcelona el mes de febrer passat.

L'evolució de les joguines en el canvi de segle proposa una revisió de la història d'aquest període, un moment d'agermanament entre l'art i la indústria, símbol de l'expansió econòmica i cultural de la burgesia emergent. L'acabament de la guerra francoprussiana va donar pas a una edat d'or de les joguines. Va néixer la gran indústria del joguet. Alemanya era el principal productor europeu i París exercia d'epicentre de la innovació. Els primers anuncis d'artesans del món de la joguina a Barcelona es van difondre l'any 1840. La capital catalana va rebre sucursals d'empreses alemanyes i franceses. La ciutat es va consolidar com a metròpoli europea i va acollir seixanta fàbriques de joguines i un centenar de comerços especialitzats. Tanmateix, la Gran Guerra va provocar que les nacions bel·ligerants deixessin de produir jogui-

nes i Barcelona, seguida de València i Madrid, en va potenciar el sector. Es van fundar les primeres col·leccions d'Apel·les Mestres, la dibuixant Lola Anglada, Maria Junyent o els pintors Manuel Rocamora i Lluís Tolosa. Una segona generació els va seguir: l'escultor Frederic Marès va construir el Museu Sentimental del segle XIX, i el pintor Alfred Opisso i Cardona va reunir les joguines de la seva infantesa.

El llibre ens endinsa en el món de la joguina en temps del Modernisme i en una indústria accessible per a bona part de la població. La infantesa del XIX és llarga i, segons Charles Baudelaire, les joguines esdevindran el primer contacte de la criatura amb l'art. Els intel·lectuals reclamaran la col·laboració entre els artistes de prestigi i els fabricants de joguines, com a eines profitoses per a l'adquisició de criteris estètics i el refinament del gust abans de l'edat adulta.

El lector percebrà la importància que l'autor atorga al valor simbòlic dels aparadors. Com una mena de forat pel qual Alicia entra en el món de la fantasia, els mostradors de joguines representaran per a l'infant una visió desitjada de felicitat, moltes famílies sense recursos imitaran els artefactes que hi veuen amb els materials que tenen més a mà, i els adults hi projectarem la nostra experiència amb fascinació.

L'origen de *La ciutat de les joguines* és una tesi doctoral que Capellà Simó va presentar l'any 2012. La investigació té dos eixos més, Barcelona-Palma i el model de París, que inspiraran futures publicacions. El text no és una novel·la però l'estil directe, precís i sense petulàncies fa que t'hi capbussis com en un relat d'entreteniment, amb històries com l'episodi de Salomon Heischmann, director de la Société Française de Fabrication de Bébes et Jouets, refugiat a Barcelona l'agost de l'any 1914.

Capellà Simó és el comissari de la futura exposició permanent de la col·lecció de nines del Museu Romàntic de Sitges, i ens avisa que els aparadors s'han vist avui suplantats per les vitrines dels museus. Ben mirat, l'evolució de la joguina escriu la nostra història en minúscules, la dels fets quotidians i íntims, tan transcendent com la de les grans efemèrides. ■

Oriol Lladó

Un parc nou, una vida millor

Passejades per la Barcelona verda
Autors: Xavier Muniesa (textos)
i Jordi Play (fotografies)
Ajuntament de Barcelona
Barcelona, 2014
270 pàgines

Passejades per la Barcelona verda és més que una llista fotogràfica de parcs i jardins, i supera igualment el recull d'itineraris habitual en algunes guies turístiques. En realitat és una invitació a viure la ciutat, una eina per aproximar-se d'una altra manera al paisatge quotidià.

Al text de contraportada es posa l'accent en la descoberta i en el secret desvelat, i certament el llibre mostra alguns tresors amagats, fins i tot al ciutadà més inquiet; però allò que l'explica bé és la cura amb què es posa la lupa en allò menys excepcional, el dia a dia d'una ciutat que és molt més verda del que segurament tenim assumit.

Passejades per la Barcelona verda és, d'alguna manera, un intent de reconduir el relat de la ciutat i reivindicar-ne l'escala humana, present en els seus espais naturals. Les vint rutes escollides per Muniesa enfilen una ciutat variada, viva, on passen coses. És un encert haver defugit la temptació de fer només un retrat naturalista. Hi trobem, a banda de la informació relativa a la qualitat ambiental dels espais, molts apunts d'arquitectura, cultura, esports, tradicions, costums, tecnologia... L'obra ens proposa abaixar les revolucions per fruitar millor d'un itinerari obert on trobem múltiples capes d'informació.

Xavier Muniesa aposta per una llengua ràpida, radiofònica fins i tot, que interpel·la directament el lector i li fa venir ganes de trepitjar ciutat. Parla de tu a tu i combina consells pràctics i informació d'utilitat amb una erudició molt digerible, que admet una lectura ràpida. Es nota que l'autor ha trepitjat cadascun dels espais relatats i que n'ha gaudit. El text detalla l'ús actual dels diversos espais i sobretot el lligam amb una ciutat que no para quieta: tenint en compte aquest compromís amb el present, es tracta, també, d'un retrat de la Barcelona d'avui.

Muniesa és un periodista especialitzat en rutes per Barcelona. Coautor d'uns altres dos llibres editats per l'Ajuntament (*Barcelona hora màgica*, escrit amb Eulàlia Iglesias, i *Barcelona, ciutat de teatres*, escrit amb Carme Tierz), va ser director de *Time Out* en els inicis de la revista, i durant un parell de temporades va elaborar l'espai *De ruta amb Xavier Muniesa* a COMRàdio.

L'aposta del fotògraf Jordi Play també és singular. Allò que fa interessant les seves fotos és la naturalitat, l'alegria amb què es mostren persones gaudint de la ciutat. Les fotos són d'una gran qualitat i estan preses amb una mirada neta, que defuig la sobreproducció i l'excés de filtres i tractament. Lliguen perfectament, doncs, amb el to que Muniesa vol donar al llibre.

Aquest s'estructura amb claredat i va reproduint la mateixa estructura a cada apartat, fet que en facilita la comprensió i en reforça el rol com a obra de consulta habitual i ràpida. A l'apartat "Informació pràctica" es fa un resum dels espais per visitar, detallant-ne els horaris i altres informacions d'interès. Potser s'hi troben a faltar mapes més grans i més interacció amb els recursos virtuals, com ara a través de codis QR.

Hi trobem vint rutes enclavades en set grans espais de ciutat. A través d'aquests itineraris anem transitant de la línia de mar a Collserola, passant per Montjuïc, Ciutat Vella i la Barcelona burgesa, sense deixar de banda la Barcelona nord, on el llibre reivindica amb encert el verd com a conquesta ciutadana. Un parc nou, una vida millor, se sintetitza en una de les rutes. Resum perfecte del conjunt de l'obra. ■

© Lluísot

Isabel Sucunza

El Raval, ciutat oberta

Venint en el cotxe havien proposat entrar a la Filmoteca. La Raquel ha vist que en passaven una de la Magnani, “que segur que t’agrada molt, oi?”

“Això d’aquí davant, a l’esquerra, és la Filmoteca. I si mires a la dreta, tens la rambla del Raval, per on hem entrat.” Teníem els nassos aixafats contra el vidre dels finestrans que permetien veure des de dins el bar de l’hotel la plaça contigua, la que li havien dedicat a Vázquez Montalbán. Jo, quan era jove, passava cada setmana per Casa Leopoldo. Els caps de setmana pujàvem amb els pares al poble i tornàvem amb una barca de verdures que dilluns, jo, de camí a l’acadèmia, l’havia d’entrar fins a la cuina. Entrava, la deixava, em donaven uns xurros per esmorzar i seguia el meu camí; el pare hi anava després per passar comptes amb ells.

Avui, mentre menjàvem a casa, la Raquel s’ha entestat que jo havia de tornar al barri. “Deixa’l en pau”, li ha dit el meu fill, “deu fer quaranta anys que no hi va”. “Doncs per això hi hauria de tornar”, ha contestat ella contundent. I com que potser sí que feia quaranta anys que no venia, i la Raquel és tan simpàtica i el meu fill està tan content amb ella i tan decebut sembla amb mi de vegades, doncs he pensat que va, que aniríem a fer-hi una passejada tots tres. I hem agafat el cotxe, l’hem aparcat a Comte Borrell i després, passejant junts, hem arribat fins a l’hotel.

I aquí estem, amb els nassos aixafats contra un vidre. I jo ja fa una estona que no sento les indicacions de la Raquel perquè he començat a donar voltes a la idea de si això que fem s’assembla més a estar amagats o tancats, allí, tots tres, mirant cap a fora des del finestró d’un bar. “Pare, pugem a la terrassa, que hi ha unes vistes del barri espectaculars”, m’ha dit estirant-me del braç cap enrere. I hem pujat. I “mira aquí sota: a l’esquerra la Filmoteca i a la dreta la rambla del Raval”, ha tornat a dir la Raquel. I jo aquest cop m’he quedat pensant si ara érem espies o si érem guaites: dins, però lluny de tot en qualsevol cas, una altra vegada. I

de nou no ho he acabat de decidir perquè llavors el meu fill ha dit que havíem de tornar a baixar.

Venint en el cotxe havien proposat entrar a la Filmoteca, aquella mateixa; la d’allí, a l’esquerra. La Raquel ha tret el mòbil i ha vist que en passaven una de la Magnani, “que segur que t’agrada molt, oi?”, m’ha preguntat. I jo li he dit que sí, però que tampoc no calia que ens emboliquéssim, que fent un volt n’hi havia prou. “No siguis pesat, pare”, ha dit el meu fill. “Mira, comença d’aquí a tres quarts d’hora; tenim temps de veure la rambla del Raval i entrar a l’hotel”, ho ha acabat de quadrar tot, amb el mòbil a la mà, la Raquel. I ara que creuem la plaça, veig que allò d’allà és el carrer d’en Robador i una mica més avall Sant Pau i aquí davant Sant Ramon. I tot em comença a ser una mica més familiar quan noto que la Raquel m’agafa del braç amb força mentre somriu incòmoda i em diu: “Ja, aquestes sempre hi són, a les seves cantonades.” M’estira una mica amb pressa i obre la porta del vestíbul. Entrem i a la pantalla veig la Magnani despentinada, estupenda; i veig balcones amb la roba estesa i carrers estrets i escales tortes i llambordes soltes i avis al carrer i veïns sempre a punt de brega i nens que corren i tripijocs a les cantonades i xulos i putes i drama i vida.

Tornant amb el cotxe, la Raquel ha anat tot el camí comentant la pel·lícula; que si que n’era de curiosa la cosa aquesta del *cinéma vérité*, que com ho feia semblar tot tan dur, que quins personatges més extrems i que si fixa’t en Roma, que si realment era així, s’assemblava ben poc a la ciutat que havien vist ells l’estiu passat, amb els museus, els restaurants, els hotels.

“És bonica la Roma de la Magnani”, dic jo.

“Tu el que ets és un nostàlgic, papa”, diu el meu fill, mentre maniobra per aparcar. ■

Fotos: Pere Virgili

Imma Merino

Albert Serra

“I go for the works that make us better”

Albert Serra hasn't stopped touring the world with presentations and discussions since he received the Golden Leopard Prize at the Locarno Film Festival for his *Story of my death*, where he imagines a meeting between Casanova and Dracula. And so it continues, this career of a film-maker Olivier Père described as renewing the way pioneers and dreamers made cinema.

When we met Albert Serra he had just arrived from New York, where *Story of my death* was screened at the MoMA and the Lincoln Center as part of the New Directors/New Films. He had already fully displayed his traveller status some years before following the premiere of *Honour of the Knights*, a demystifying but respectful approach to the figure of Don Quixote, and *Birdsong*, a film that daringly takes a poetic and comic approach to the Three Kings of the Orient. The two works, which share errant characters and which Albert Serra created with great faith in his own cinema, revealed a film-maker who – in the words of Olivier Père, his discoverer at the Cannes Festival Director's Fortnight – represents the loveliest cinematographic appearance in the 2000s, because it is completely anarchic, impertinent, enthusiastic and unexpected, and renovates the oldest, fair and free way of making films, that of the pioneers and dreamers. “I'll start by stating that I am not interested in festivals,” explains the film-maker from Bany-

oles. “I don't like travelling either, let alone places out of Europe, except the USA, which fascinates me. The thing is I am a *eurocentric*, I feel I am a part of European culture and it is in cities like London, Paris or Rome where I feel at ease. That said, I travel the world to accompany the films, because I owe it to my fans, to the people who love me and, ultimately, my cinema. In addition, if I accompany the films, they are better understood and the conversation is always interesting. I make films that invite conversation and that really involve the public. Why do they exist? What do they represent in the history of cinema? Every film has a unique feature and there are always reasons for a conversation.”

I heard that when you travel around the world, you never say you're Spanish or Catalan; you always say you're from Barcelona, though you're actually from Banyoles...

Practically no one's heard of Banyoles. The thing is when I say I'm from Barcelona it's not an ideological thing, it's

simply because everyone knows the city, and, what's more, it comes across well. It would be easy to say I'm from Spain, because they can identify it, but I don't want to be linked to Spanish cinema. If I say I'm Catalan, I have found out a lot of people don't know where Catalonia is, let alone what it is, so I lose a lot of my time trying to explain. By the same token, everybody knows Barcelona and many have been to it. But it's not just that: they consider it a modern, nice and pretty city. I haven't found a single person who doesn't like Barcelona. There is a favourable unanimity that even surprises me. It has such a good image abroad that I get to find it exaggerated. So much enthusiasm seems to me unjustified to a certain degree, although I like Barcelona, especially because of the good weather.

If you don't talk about Catalonia around the world, it saves you having to talk about the current political process. I wonder if you'd want to talk about it.

I always read with interest any articles by the journalist Antonio Baños, who is now speaking about the possibility of independence being accompanied by a certain social change in Catalonia. But I'm not interested in politics. I'm completely apolitical. From a cultural point of view, I try to do my bit for humanity in another way. As there is so much evil, it has to be fought...

How do you do it?

Through self-sacrifice. When I speak badly of other directors, actors or whoever, it's actually myself I'm killing off. Many people think I cultivate a character to be in the newspapers. They're wrong. Would I gain with it? Making enemies with people who'll never forget what I've said about them. I don't get anything out of it. I don't do it for my sake, but for humanity, in the long run.

Do you really mean it?

Don't you doubt it. I go for the works that make us better and consequently make humanity better. Let's see, which film generates more good, a Godard or a Spielberg? Do you end up a better person watching a film by Straub or by Scorsese? I don't understand why do we have to be so pleasant with the commercial films that have such a wicked influence. Olivier Père, who is now director of the cinema section of the Arte chain, recently said to me that after watching *The wolf of Wall Street*, he reflected that, at about the same age Scorsese was now, Bergman had directed *Fanny and Alexander*. Who has contributed more to humanity? It is deplorable that, at his age, Scorsese makes such rubbish that causes so much harm. It's about time he produced something worthy.

Can art change society then?

Maybe not in the short term, but it can in the long, and so it must be done in a demanding and radical way: the artists who have followed this path have often been put aside and scorned during their time, but have later been the most recognised with the passage of time because they showed that their works made us better. We must value what is enhancing and denounce what is detrimental. I was criticized for my speech at the Gaudí awards when, on giving

the award to the best film editing, I defended the film editors, who are in my opinion underestimated in the cinema world despite their job being crucial and decisive to the film's result. As much or even more than that of the actors, who are more visible and better paid.

Maybe there wasn't any need, in defending film editors, to suggest that the actors should be expelled from the Academy and sent to Guantánamo...

Was it necessary for Eduard Fernández, in defending actors, to express his sadness for Philip Seymour Hoffman's death, while the public were applauding? This actor was a completely selfish person who died from overdose and caused his family a lot of pain and grief. If we compare him to film editors, who are humble and often poorly paid, is this stinking-rich actor with a multi-million apartment in Manhattan and spending thousands of dollars on drugs any better than them?

Maybe they shouldn't be compared.

You say this, but I'll tell you something else. What have those at the awards, those who felt offended by my remarks, ever done to stop Guantánamo? I'd say the same as me: nothing whatsoever. And I'll tell you another thing. After the awards ceremony, I went to the party. There were technicians, directors and even producers, but I saw few actors. In fact, only three actresses. What's going on? Actors don't mix with the ordinary people? Aren't they interested in the rest of the cinema world's people? I'm hardly a big fan of these parties, but I make an effort and, as it happens, I spoke to a whole range of people, despite the fact that I'm interested in the cinema they make, produce or take part in.

You say that you're not very interested in a lot of films that are made because they come from people who are apparently only influenced by cinema. And that this is not the case with you.

It's a matter of methodology. If you come from surrealism or you like Dada, you know that something done for fun or provocation can become a work of art. And that's why you don't need to learn academically. Anyway, I've never been to a film school. And rock musicians don't go to music school either to make their careers. We also know that in concerts, under not always the best conditions, a sort of magic atmosphere is born that can't be achieved by the same people in a studio recording with all the equipment. This happens too in life: you can prepare a birthday party and die of boredom; on the other hand, you can bump into a few friends by chance and spend one of the most magic nights in your life. I try to get my filming sessions (and even the sets, where I keep choosing, without preconceived ideas, all the possibilities offered by the images) to be a performance: I'd die of boredom if everything was calculated, if there wasn't any risk involved, if everything depended on technique. In the end, as you know, the main thing is the artist's view. Thanks to this view, whatever has to come out of chaos does in fact come out by an inevitable magic. My films depend on me and they would be as good if I made them with other people. I get involved and talk less and less in each shooting session. There's no need.

You've somehow expressed the idea that artists can turn shit into gold, as happens literally and metaphorically in *Story of my death*, with Casanova's excrement.

We have mentioned at some other time that my films are made with detritus: the actors are neither professional nor part of the technicians. In addition I shoot with the worst cameras. But talent, truly, goes a long way.

It's curious how you manage to keep the spirit of performance as your films are created, a long process requiring organised filming, not to mention the laborious stage of editing – which is a way of putting things in order – though in your case you say that what prevails is the random element.

It must be possible to discover new beauty at any given moment. If I am making cinema, it is to be free, to live a different life, more entertaining and crazy, to have more interesting experiences than those in real life. This passes on, because those who make cinema with me want to experience it too. Maybe it is no coincidence that, during the shooting or under the influence of my last film, five of the people who took part in it changed their partner. Art changes you, forcing you to face chaos in a harmonic way. It is a harmonic contrast. As for my way of working, I always put myself in the shoes of the writer. No matter how much they study the rules of writing, a real writer doesn't become one. You don't have to copy a style, or follow an academic methodology. In any case, you can let yourself be influenced by an attitude. I'm fully aware that a writer must be focused and that nobody can write on his place. Even though many people work on a film, it is still me who must make it. Many directors rely on crutches, such as professional actors or directors of photography. They want them to make the films for them and, thereby, they don't take over their own work, which is exposing themselves to empty sheets of paper, as a writer does. Some of them copy, too, which is another way of going nowhere. Others maybe don't aim to copy, but their influences show through too much.

You stated that, in any case, an attitude can influence in a positive way.

As I said, I was influenced by surrealism. Also by literature, which is something serious. In any case, regarding attitude, I am especially inspired by two persons: Fassbinder, although his results don't always convince me, and Warhol, whose works I prefer. They used to work in a focused way, intensively, always with the same people. Fassbinder and Warhol make a mix with Buñuel, Carmelo Bene and Straub, whose formal rigour I admire. But that said, my style has nothing to do with them. I haven't copied it from anybody. In essence, it is a reflection of my personality. And it is non-transferable, as are the styles of the film-makers who have influenced me. They are inimitable and whoever tries to copy them fails. This clearly happens with Warhol. Buñuel and Carmelo Bene weren't influenced by anybody and they didn't influence anybody else either. They can't have followers. In fact, maybe this happens with many of the great film-makers. If I mention Godard you will tell me that...

... he even influenced Tarantino, who, in actual fact, copies from everybody.

But in essence nobody can follow him because Godard is always more radical than his followers. This radicalism is what I am interested in. I insist, I don't see why we should try to make commercial cinema be interesting to us. There are those who make an effort. I don't. I recall now that George Sadoul, a now completely discredited credit, once said that humanity owed much more to Marxist cinema than to commercial cinema. I am not so much interested in the ideological side, but in the formal radicalism that has made contributions to art's history and therefore to humanity. Then referring to this, I state that the importance of Scorsese or Coppola is not linked to art's history, but to the USA's power over the world. I'll tell you something else: it is not unlikely that in a hundred years I'll be recognised as more important than Coppola and Scorsese in art history.

Why would that be likely?

Because I don't make concessions for convenience's sake, when I make or sell a film. Look, I've travelled the world a lot, and I'm starting to think there is no one as incorruptible as me; I am not speaking only of mentality, but of actions. Maybe many end up hiring popular professional actors because the television pays better, or they accept the introduction of some changes to please the audience, despite their initial intentions. Far from submitting myself, I do what I please, and this not only allows me to be free, but will also make me more important than Spielberg, Scorsese and Coppola. An extraordinary thing, but not impossible.

I've always admired the faith you have in your own cinema.

If I didn't have faith in it I couldn't do it. A lot of conviction is needed to give life to my films. This is possible because I have a production company. In reality I consider what I have done as a producer more far-fetched than what I have done as a director. Making my films is easier than making them possible. If I didn't believe in them, how could I go on with them? Would it make sense? Something I'd like to stress is that, with conviction, you are at peace. Talent, the capacity to do things, helps. I think it was Prosper de Mérimée who, with a certain envy, said that Stendhal wrote at peace and never got angry with anybody. He must have been a man convinced of what he did.

Speaking of Stendhal, who wrote about how aesthetic experiences can disturb us, the next film will turn around the world of art, but you say that about its cynicism...

The project is on, but it needs resources to materialise. We are working on it while I still have some shows with *Story of my death*. I fancy a bit of holiday time. When it's summer I'll be spending a few days in Cadaqués with my friends. Do you know when I am most happy? In the sea, looking towards the mountains, at the Llané beach. I was also very happy once flying to Madrid with Ryanair. As we were about to arrive, a big storm broke out. It was a moment of great vitality, both physically and spiritually. ■

© Andreu

Unique routes through Barcelona

We all have an image of Barcelona, an image we have lived through, built on the basis of our experiences and the account the city gives of itself or has communicated to visitors. Barcelona is the image we have formed of it, but also what we have received from others. The vision which outsiders reflect back to us may enlarge our perception of the city, but may often also be confined to stereotype.

In this new dossier we invited seven authors to wander off the beaten track most typically followed by tourists and convention delegates. And we called on them to suggest alternative routes which go beyond the Gothic Quarter and Modernist Barcelona.

The result is a selection of unusual routes which reveal hidden layers of the urban fabric, from Masonic Barcelona to the concealed city of passageways; from Roman remains to the traces of decades-old advertising still to be seen on the walls of certain buildings; from the real Chinatown of the modern era (the district housing the greatest proportion of recent Chinese immigrants), to underground Barcelona.

The tourists who visit us often move within the confines of imaginary walls erected by tour operators. The City Council plans to set about decentralising tourism, so that visitors will spread out to every district. There is another Barcelona to be discovered, but unless we ourselves first become familiar with it, we will hardly be in a position to show it to others.

© Andreu

Daniel Venteo

Historian and museologist

A live account of two thousand years of history

In the streets and squares of the three Barcelonas evoked by Robert Hughes, metropolitan, mediaeval and Roman, over two thousand years of history are summarised with a continuity comparable to that of European state capitals like London, Paris and Rome.

Robert Hughes, author of the most internationally significant work on Barcelona ever, claimed the Catalan capital was, in fact, three cities in one: the metropolitan city stretched between the rivers with the Eixample and the surrounding, perfectly defined, neighbourhoods, within which there is a clearly defined older town, the mediaeval Ciutat Vella, which itself contains yet another, more archaic settlement, the ancient Roman city of Barcino. With his words, the prestigious Australian art critic was proposing a route through Barcelona and its more than two thousand years of history. Let's look, for example, at three areas representing key periods of history in this bimillennial city: the Barcelona of the Roman period and Early Middle Ages, the Late Mediaeval Gothic city, and the metropolis of the early 20th century.

In recent years, archaeology has recovered one of the most surprising finds in the history of Barcelona: the Christian Visigothic cathedral hidden beneath the Basilica of Sants Just i Pastor (Plaça de Sant Just, 1). It is the baptistery of a cathedral mentioned in ancient documents but which until now had never been proved archaeologically: the most

important temple for the local Catholic population in the 6th century, when the city was governed by elite Visigoths who practised Arianism and worshipped on the site of the current cathedral.

This discovery is part of the *Pla Barcino*, an ambitious plan to reclaim the cultural heritage of Roman and Visigothic Barcelona and make it available to the public through all kinds of public events, including the Urban Archaeology Service website, <http://cartaarqueologica.bcn.cat>, which lists more than three thousand places of interest spanning the entire history of the city.

Like a palimpsest

Barcelona's history can be read like a palimpsest. In ancient times, scribes were often forced to reuse the same parchments, removing the existing texts and adding new ones. By analysing them, literary critics have recovered the value of these texts, which, under the guise of a single document, hide several stories, some more obvious than others. In the same way, the history of the city is written on its stones, and in its documents, not only in what we can see at first glance but also everything that has been deliberately destroyed and goes unnoticed. A typical example is the archaeological subsoil of the old Born market (Plaça Comercial 12), together with the remains of the Ribera neighbourhood that was destroyed by order of the Bourbon authorities, post-1714. Centuries before this, the 1391 annihilation of the local Jewish community and the physical destruction of their quarter, El Call, had been its equally bloody and traumatic forerunner.

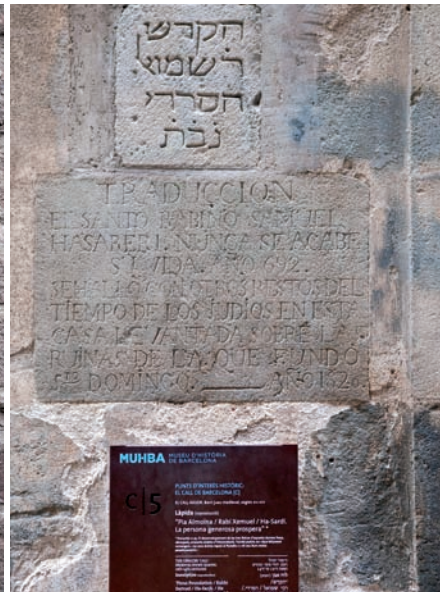
The names in the area round Placeta de Manuel Ribé remind passers-by of the Jewish presence in mediaeval Barchinona. From Plaça de Sant Jaume it is easy to enter El Call, either by following the street of the same name and then continuing down Sant Domènec del Call, or along Carrer Sant Honorat and then down Carrer Fruita. Both lead the pedestrian to what is considered to be the site of the main synagogue (Carrer de Marlet, 5). A few steps away a Hebrew marker stone – in fact it is just a copy; the original is preserved in the Museu d'Història de Barcelona – recalls the 13th century founding of a hospital for the needy (C. Marlet, 1).

A visit to the El Call Interpretation Centre (Placeta de Manuel Ribé, 3) is essential in order to discover the impression Jewish Barcelona left on other places in the city, like the remains of the necropolis on Montjuïc, recently declared a Cultural Asset of National Interest, the tombstones that have been reused as building materials in the Palau del Lloctinent (Carrer dels Comtes, 2), and the subsoil of the Saló del Tinell (Plaça del Rei, 9). Despite the destructive efforts of the Mediaeval Christian city to wipe out the Jewish one, the remains of El Call crop out, unstoppably, in modern Barcelona, just like on a palimpsest.

The Middle Ages revisited in the 20th century

The cathedral quarter, more popularly known as the Barri Gòtic [Gothic Quarter], is a slice of the city where Barcelona reveals itself to be an urban patchwork. Today, the truly mediaeval constructions, like the Romanesque Santa Llúcia Chapel (Carrer de Santa Llúcia, 3) and the Gothic Santa

On the left, the remains of the gravestones reused for the walls of the Palau del Lloctinent, visible in the courtyard of the Museu Marès. In the centre, a reproduction of the Jewish gravestone dating from the thirteenth century, to mark the foundation of a hospital, on Carrer de Marlet. On the right, a detail of the façade of Casa Padellàs. Below, the cathedral, with a Neo-Gothic nineteenth century façade, between Pia Almoïna and the Casa de l'Ardiaca, historic buildings with contemporary interventions: examples of the mix of styles and eras that speak to us of two thousand year history.

Photos: Dani Codina

Àgata Chapel (Plaça del Rei, 9), jostle with buildings that were substantially remodelled in the mid-20th century, such as the home of the Centre Excursionista de Catalunya and the remains of a Roman temple (Carrer del Paradís, 10), the Palau Reial Major and the Saló del Tinell in Plaça del Rei, and, above all, the Casa dels Canonges (Carrer de la Pietat, 2). Connected to the neighbouring Palau de la Generalitat via a 1928 neo-Gothic bridge across Carrer del Bisbe, the reinvention of this building in the 1920s is considered to be the founding action for the modern Barri Gòtic.

Even more surprising is the story of the travelling buildings, like Casa Padellàs (Carrer del Veguer, 2), transported stone by stone from its original location in Carrer dels Mercaders to where it now rests at the monumental site in Plaça del Rei, an act that made it possible to uncover the archaeologically important Roman subsoil.

In the case of the Cathedral, the contrast in historical periods and artistic styles is subtle, from the late 19th century neo-Gothic facade to the rest of the essentially mediaeval building. In front of it, two more buildings, Pia Almoïna, home of the Museu Diocesà (Avinguda de la Catedral, 4), and Casa de l'Ardiaca, home of the City History Archives (Carrer de Santa Llúcia, 1), are both good examples of how mediaeval buildings constructed on the ancient Roman wall have gradually been transformed, becoming modern sites whose architectural evolution relates two thousand years of urban history.

The Barri Gòtic is anything but an invented neighbourhood, as is often claimed. Its transformation is the result of a perfectly designed plan responding to the opening up of Via Laietana in 1908 and a 1922 conference on making the Cathedral Quarter into a monument. The plan was carried out by the architect Adolf Florensa and the archaeologist and archivist Agustí Duran i Sanpere. One aspect of the Barri Gòtic that still draws the attention of locals and visitors alike is the solidity and the absolute pre-eminence of the

stone facades. In 1511, the Florentine ambassador Francesco Guicciardini wrote in his travel journal, his *Diario del viaggio in Spagna*: unlike other peninsular towns, Barcelona stands out for having a city which is principally built of stone.

In the streets and squares of the three Barcelonas evoked by Robert Hughes, over two thousand years of history are summarised with a continuity only comparable to that of European state capitals like London, Paris and Rome. ■

© Andreu

Mireia Valls

Director of the Centre d'Estudis de Simbologia de Barcelona and author of the book *La Barcelona subterrània*, 2013

Journey into the underground world

Reality is very different from what we expect. The invisible and the hidden are the origin of that to be revealed. The beginnings and the *raison d'être* of Barcelona are hidden in its entrails, a place we cannot delve into, unless we keep a tight grip on Ariadna's thread.

Under the plain on which Barcelona was built there runs a host of streams that have been carrying water, uninterrupted, since time immemorial, and which were used by the Romans to set up the small settlement of Barcino. To get to these natural watercourses, over the centuries a series of extremely long, man-high tunnels known as "mines" were constructed. Today, a large number of these adits are still in perfect condition. Such is the case of the mines in the Monestir de Pedralbes, Can Travi, Can Masdeu, and one in a property in Putxet.

As well as this, during different historical periods innumerable wells of various depths were dug. For example, those hidden under several houses in the Gothic Quarter and the 40m deep one that Gaudí drilled at Bellesguard. Water also accumulates in natural deposits in the belly of the Montjuïc mountain – in ancient times an island at the foot of which it is said that the mythical Hercules created the city – in small lagoons currently sealed or buried under new buildings, where local children bathed in the middle of

the last century. And while clean water makes life possible, we also have to get rid of dirty water. So, Barcelona has a sewer system of over a thousand kilometres in length, parts of which are as curious as the stretch that runs under Carrer de la Bòria and Plaça de la Llana, along a section of the ancient Via Augusta, and the one in Palma de Sant Just, which is a perfectly preserved Roman example.

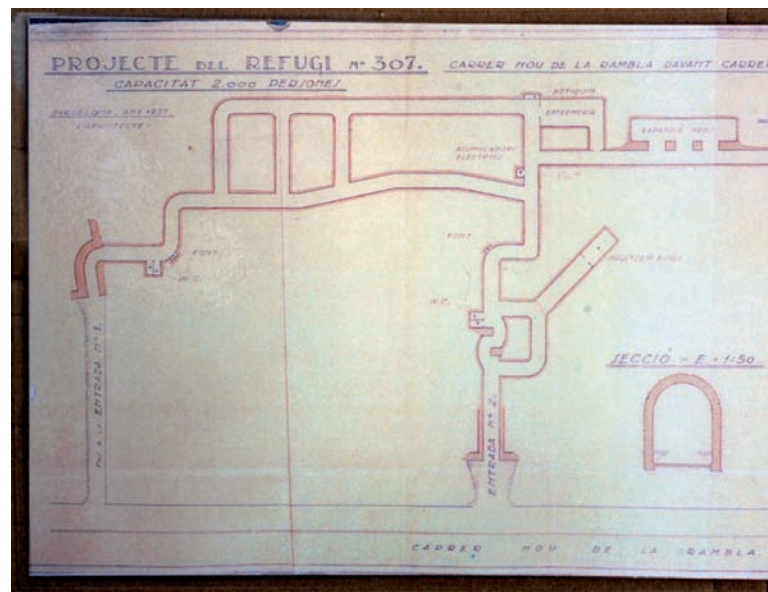
The Civil War shelters

The underground world is the perfect place to hide oneself, be protected in and escape to. During the Civil War, more than fourteen hundred shelters were constructed around the city to keep the population safe from the bombardments (you can visit them in Plaça del Diamant, Plaça de la Revolució and at number 307, on Carrer Nou de la Rambla at the foot of Montjuïc), but there are also hideaways from much earlier times, like the strange circular room for seven people under Pati Llimona, and the one that is thought to have been a secret meeting place for Serralonga and his henchmen, in a collapsed basement near Palau Mercader.

We could also talk about the countless passageways (of which no one dares speak out of fear or prudence) that connect many of the iconic buildings of Ciutat Vella and even go beyond the old Roman wall, tunnels that were used for escaping unseen. There is, for example, a network of galleries linking the centre of the city with Mas Guinardó (the former home of another bandit, Rocaguinarda), and there are several tunnels that even cross the Collserola range, one of which reaches the Palau de les Hores and was used by the Catalan government during the war, although today it is no longer in service.

The underworld also took refuge below Barcelona, in the famous Punta del Morrot tunnels, popularly known as the Hotel Montecarlo, and even in the sinister passages under the an old toy factory in Horta – currently known as "La Jungla" – where a horde of violent people terrorised the neighbourhood. But surely, one of the darkest facets of the urban underground are the *txeques*, the torture chambers used during the Civil War from which few people left with their lives.

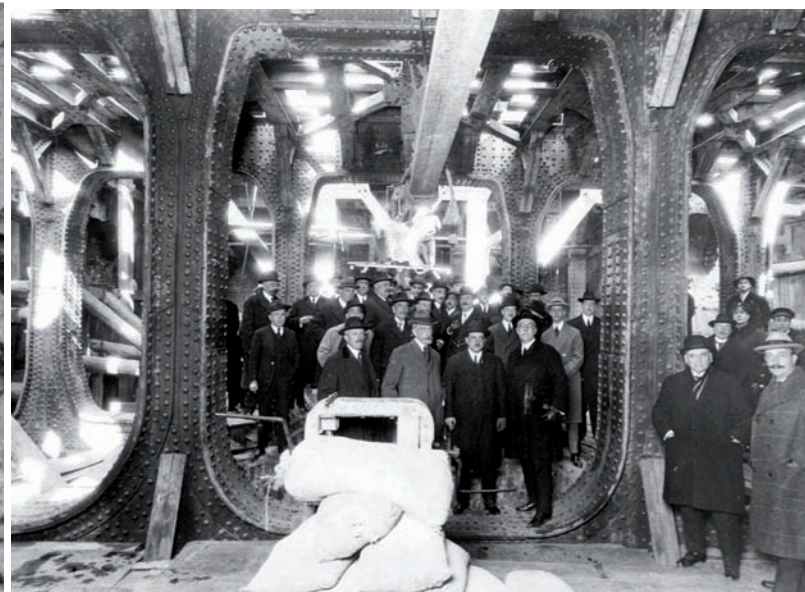
© Dani Codina

© Pérez de Rozas / AFB

© Josep Domínguez / AFB

Even so, the belly of the city has a charming and maternal side: the cave. A dark, quiet corner, perfect for meditating and finding oneself. Barcelona hides some particularly poorly known caves; we have already mentioned those of Montjuïc, but there are others that, during the 19th century, were inhabited by hermits in the Penitents neighbourhood. And we cannot forget the one discovered by Gaudí and Güell on the Carmel mountain, located precisely at the spot where the Park Güell bar, services and preservation store are today, and in which the remains of a primitive man and a mammal were found. Or, of course, the secret room known as Capelya, which the architect built under the Tres Creus hill, a sealed enclosure that can only be reached via the network of galleries that burrow through this mountain. This is an extremely long web of passageways dug out in the Middle Ages, or even before, for extracting iron. These are the so-called Xiroto and Cimany caves, which give their names to a school in the area.

Finally we should mention the extraordinary grotto built by the eccentric businessman in the Americas, Altimira,

During the Civil War, more than 1,400 shelters were constructed around the city.

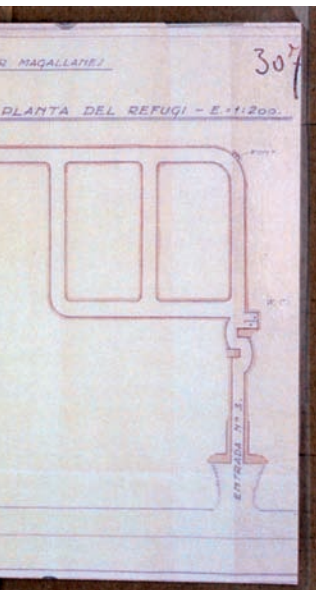

On the left, the civil governor of Barcelona, Bartolomé Barba, giving donations to occupants of the caves of Montjuïc, in December 1945. Above, a visit of authorities and journalists to the Plaça de Catalunya metro station, in March 1925.

under his property in Bonanova, with real stalactites and stalagmites, aquariums, skylights and a strange oval room known as the Echo. A place just for fun?

All these worlds within worlds, secret spaces, lonely, full of dangers and snares, often very close to the metro and rail networks on which we travel from A to B so often, make up an extensive maze that should be entered and explored. If we don't let go of Ariadna's thread, it will lead us straight to the centre, to the site of the temple of the Sagrada Família. And we can get back out into the light. ■

© Fototeca CLABSA

© Fototeca CLABSA

From left to right, a plan of air refuge 307, in Poble Sec; the overflow pipe of Bogatell and the rainwater tank of the Joan Miró park.

© Andreu

Joan de Déu Domènech
Historian

There is no bridge for the devil

The private bridges are the oldest in Barcelona, but there are also among them a couple of modern and well-known ones: the false Gothic bridge in Carrer del Bisbe, and the “bridge of shame” in Carrer de les Egipcíaques. But there is no bridge dedicated to the devil.

Barcelona does not have a river, but, my goodness, it has a lot of bridges. Pont de Marina, Pont de Mühlberg and Pont de la Foixarda are just some which exist today. Pont de la Riera d’Horta, Pont dels Àngels and Pont de l’Esparver, to name three that were around in the 20th century. And there are yet more: in Sant Martí there is an area called El Barri del Pont, bridge district, and Nova Icària Park is known as the park of bridges.

A bridge is a construction erected over a depression or an obstacle, like a river, valley or train line, which allows passage from one side to the other. A bridge makes you happy. It is always beneficial. Think about the Game of the Goose, and *ponts* in the calendar, those extra days off between public holidays and weekends. On top of this, a bridge always has a little bit of magic and wonder about it. We journey from here to there without getting muddy, going up or down or sweating, just straight ahead and there we are. A bridge unites things that are separated, and a car thief hot wiring a car bridges the circuit to start the engine. No wonder that some bridges are supposedly fingers of the devil, because all bridges remake nature; some people even claim that they alter divine creation. Pont del Diable, the

Devil’s Bridge, just legends, but Satan’s appearance is something that remains in the spoken word and the world of bridges. There is a phrase *salvar un riu*, save a river, where *salvar* means to avoid an obstacle or overcome a difficulty; even so, the first meaning of save is to protect from death: salvation; or in other words, to remove yourself from evil, from the Devil.

In Barcelona there are no devil’s bridges, and these days there are not many that overcome geography. The majority are railway bridges, and, particularly ring roads, fast lanes and motorways. Those in Barcelona are bridges of the industrial revolution; bridges of modernity. It was not always like this. When there were no trains or cars, geography was much more in evidence. You could see that Barcelona is on an inclined plane, boxed in between the Collserola range and the sea and hemmed in by two rivers. This, as well as the series of hills (Rovira, Peira, Creueta, Carmel, Putxet and Monterols), mean that in some places the slope is quite pronounced. To “save” this topography there is the Vallcarca viaduct, and the neighbouring Plaça Mons bridge, which span two branches of the Vallcarca creek; and the Reina Elisenda bridge over J.V. Foix and the Duquessa d’Orleans, where the Sarrià stream bed passes. Watercourses that have disappeared because they have been buried or channelled into the sewer system. And what was once water is now the land of cars and people.

Most bridges communicate and solve problems of physical geography, and have a particular orientation. Parallel to the Collserola and the hills, to allow passage between the waters that descended to the sea. The railway bridges have a different orientation. They are other way round, perpendicular. The train lines crossing Barcelona were problematic and dangerous. More than just the noise and smoke was the trench, a new and terrible frontier imposed by industrialisation. It separated streets and neighbourhoods, living spaces that until then were next to each other. The solution was to build some bridges. Although, really, only a few. On Carrer d’Alcolea and Carrer del Nord (today Galileu), in Sants. Pont del Mico, in Aragó/Casanova. And on the east side, the bridges of Marina, Espronceda, Treball and Maquinista. A handful of bridges and some level crossings, always cheaper than building an overpass. And we know that cheap things often end up being expensive. If only in terms of human life.

The bridges go over water torrents, expanses of rails, even the sea, like the Porta d’Europa, a bascule bridge connecting the Ponent and Adossat quays, and, sometimes, also “saving” streets. These are private overpasses. Like all bridges, they make life easier; in this case, only for individuals as they are not public.

Between home and paradise

Of all Barcelona’s bridges, these include the oldest in the city. Carrer Carabassa has two. They joined houses on one side to gardens on the other. They appear to be 18th century. The one on Carrer dels Ocells must have had the same function. That on Mercè and the one on Sant Pere are in very claustrophobic neighbourhoods. Narrow streets and small plots. Anyone who could, bought the space opposite to make an allotment or a garden. On one side a dwelling and on the other a little slice of heaven, a corner of paradise.

There is another special iron and glass bridge on Passatge Bacardí. Whilst the Carabassa and Ocells bridges are open, that on Bacardí is not. This is one of the things that makes it unique: a covered bridge in a covered space, as is this passageway. The other is that the glass had been painted with tropical landscapes. The bridge still exists, but there is not a trace of the decoration left.

The most common private bridges are those that run between the different parts of institutional buildings. The Carrer del Bisbe bridge, joining the Palau de la Generalitat with the Cases dels Canonges, is perhaps the best known example. It is by Joan Rubió Bellver and was inaugurated in 1928, in those delirious years when, demolishing something here, moving buildings there, the Barri Gòtic was invented. Because of its pretentiousness, a Gothic overload, no one liked the bridge, and it was the butt of many jokes. Ricard Opisso created a series of four drawings, where in each one he pointed out the ridiculousness of the construction. It is now one of the most photographed sites in Barcelona. If the Generalitat had a bridge, City Hall could not be left out, and they, too, have their own. It is more discrete and tucked away. It runs from Carrer de la Font de Sant Miquel, and links the old building with that in Plaça de Sant Miquel.

The Santa Maria bridge

Private bridges isolate folk; they pass over the street, over other people. They are the symbol of a way of life. Such is the case of the nobility. In Pla de Palau, in front of the Llotja,

there was a Gothic building, remodelled over and over again, property of the city, which in 1654 King Philip IV made his own. The king decided that it would be home to his viceroys. In the Bourbon era, and up until 1844, it was

© Frederic Ballell / AFB

© AFB

Opening of the bridge over the Font del Bou stream, in Sarrià, in 1912; bridge over the railway tracks on Carrer d'Aragó, in an image from 1915, and the Santa Maria bridge, which linked the Basilica of Santa Maria and the Palau Reial, which partially stood until the nineteen eighties, in an image from the start of the twentieth century.

© AFB

Photos: Dani Codina

From left to right and from top to bottom: one of the domestic bridges of Carrer de la Carabassa; the iron and glass bridge of Passatge Bacardí; the bridge of the Post Office building and the bridge that goes from the CSIC headquarters toward the Institut d'Estudis Catalans.

the residence of the captain-generals and from that time on it became the royal palace, housing the monarchs when they happened to visit the Catalan capital, right up until Christmas 1875 when it was entirely destroyed by fire. Or almost entirely: the bridge was saved.

The viceroy, Prince of Darmstadt, had had it built in 1700. It was covered

and left from the palace, ran down Carrer de Malcuinat, continued along Fossar de les Moreres, Carrer de Santa Maria, and reached the temple at the height of a spacious gallery on the Epistle side. The bridge was demolished in 1823 by resolution of the City Council and rebuilt again in 1827. It lasted quite a few years and can still be seen in photos from the 1980s, as well as in

private collections. It was one of the first paintings of Santiago Rusiñol: *Façana lateral de Santa Maria del Mar, des del passeig del Born* (1887).

In fact, the Santa Maria bridge was not a unique construction; instead, it followed tradition. In the cathedral there was a bridge linking the Royal Palace with The See. Its remains can be seen on the facade in Plaça de Sant Iu. This bridge is from the time of the fat and devout King Martin the Humane. As it was difficult for him to get about, the chapter agreed to this construction as a work of piety and to save the monarch from the breathlessness and fatigue of the steps. The bridge was demolished "in our days", wrote Pi i Arimon in 1854.

Bridges in the Generalitat, City Hall, the Church, more bridges in the State's administrative buildings. Behind the main post office is another special bridge, put up at the same time as the building (1926–1927). Not far from there, in Carrer d'Ocata, is yet another. It is lower and shorter, and joins the two station buildings a way to remind us that many of Barcelona's bridges are there to "save" the railway lines.

In Carrer de les Egipcíaques there is another unusual bridge with sad memories. It goes from the regional seat of the Spanish National Research Council (known as the CSIC) to the Institut d'Estudis Catalans: a bridge that reminds us of Franco's occupation. Thanks to a decree signed in Burgos in 1938, the Instituto de España was founded, which one year later became the CSIC. Like all institutions created in times of conflict, it took away everything it could: the work, premises and property of the Junta para Ampliación de Estudios, and, in Catalonia, the Institut d'Estudis Catalans. In 1942 it reached Barcelona. It was housed in flats until 1952–1954, when it built itself a colossal building, and, in the middle, was a bridge: an advance to occupy enemy territory. A bridge of shame that still exists.

There are further bridges; they are happy and fun. And in Barcelona there are almost as many as there are parks. Recently it has been typical to put bridges in newly designed parks. They are only decorative and serve to show just how deeply the art of building nativity scenes is rooted in this country. ■

Neus Bergua Joanpere
Cultural manager. Author of *Barcelona insòlita* (2010)

The city in ten passageways

Each Barcelona passageway is a different world, in its origin, current use, location and shape. Below we underline the uniqueness of these access routes using ten diverse examples from different districts in the city.

What exactly is a passageway? What is its function? Traditionally they were considered to be shortcuts connecting two streets, but they can also be dead ends. Some are purely residential, majestic or common, but others have become true commercial hubs; they cross parks and gardens and break the urban sprawl; may be paved or lack any kind of surfacing, open to traffic or not, have trees or be vegetative wastelands.

Some are practically invisible, others hide inside neighbourhood doorways, and there are even those that do not exist despite having been given names.

As far as urban typology goes, in the Dreta de l'Eixample they break the regularity of Ildefons Cerdà's design and cross the blocks horizontally or vertically; in Sagrada Família and Poblenou we find them resulting from the best use of space in industrial land; they are diagonal, zigzags, T- or L-shaped, separate houses from gardens and are even made up of steps.

In the ten districts of the city, we have tried to choose examples that illustrate the various types and their uniqueness.

© Andreu

The Cadena in Ciutat Vella

It is necessary to get to the inner terrace of the Bitàcora restaurant to discover the ancient Cadena passageway, which still has its signage. It was located near the Estació de França station and had a chain across it due to its proximity to the train line to Mataró.

It marked the northern limit of Barceloneta, was made of sand, and was oriented diagonally, leading directly towards Torín, the city's first bullring, opened in 1834 and which was in use up until 1923. The Mas dels Arcs shop, on Carrer Balboa, 13, also recalls it, since the store is located on a stretch of the alley.

Eleven little white houses in the Eixample

If you cross the stairwell of the flats at number 29 Carrer de Rocafort, you will be surprised to find yourself in the middle of this urban delight made up of eleven single-storey white houses with roof terraces, built around an unnamed interior passageway that is not found on any map or in any guidebook.

Passatge de la Cadena, in the vicinity of the Estació de França, and the passageway accessible from number 29, Carrer de Rocafort, with no name or representation in maps and guides.

Photos: Albert Armengol

Passatge de Mistral, comprising 25 houses in the Coll neighborhood; Passatge del Dipòsit, with steps, in Can Baró; the small English quarter of Les Corts, officially Passatge de Tubella, and the Vial de l'Esperança, to the East of Virrei Amat.

It is made up of two narrow streets filled with the residents' plants. They are 35m² dwellings that have a little covered yard in the rear – the original site of the latrines – with a staircase going up to the roof. In 1924, the owner asked the City Council for planning permission. It is possible that they were housing for the people working on the 1929 International Exposition.

Ministral, enchanting in Gràcia

A large, curved portal announces the charming Ministral passage, set on private land, in the Coll neighbourhood. It takes its name from the land's owner since 1922. The construction of the 25 houses is very unusual and original, as it overcomes the steep slope with three different levels and the houses have ventilating skylights.

It is said that the buildings were the homes of construction workers, many from the quarry in the Creueta del Coll hill, and that during the Civil War, the deepest part served as a shelter for a group of anarchists.

Horta-Guinardó: the surprising Dipòsit

In the highest part of the Can Baró neighbourhood there is the surprising Dipòsit passage, comprising a stairway with 248 steps on a steep incline. At the top is a fantastic vantage point overlooking both the urban landscape and the sea.

We can see the old circular tank, situated at a height of 95 m, which lends its name to the place. It was built in 1870, after the expropriation of the land from the Can Baró estate by the Societat General d'Aigües de Barcelona, a Belgian company founded in Liege in 1867.

The English neighbourhood in Les Corts

The Tubella passage makes reference to the name of the merchant who developed the area from 1925 onwards. Twenty-two two-storey family homes were built there, on either side of the road, with small, gated front gardens and interior patios. We should point out the style, which includes a mix of Modernisme and Noucentisme influences, and their different colours. They are very well preserved and, with the exception of two newly constructed blocks, make up a stylistically harmonious unit.

Created to provide housing for English technicians who had to work in Joan Tubella's textile factory, they were ultimately sold to the skilled workers from the industries in Les Corts and Sants.

Esperança in Nou Barris

On the eastern side of Plaça del Virrei Amat is the Esperança passage, made up of 15 terraced family houses that date back to 1927. They are single storey with a ground floor and a backyard, Noucentisme in style. All follow the same architectural type, with small variations.

The passage was developed as an initiative of the Societat Cooperativa de Cargadores y Descargadores de Algodón, the cotton handlers' association. Like other professional bodies, the Society welcomed the laws brought in during the Primo de Rivera dictatorship which encouraged the building of affordable housing to alleviate the shortage of housing.

Photos: Albert Armengol

Passatge Artemis, in the Navas neighbourhood; that of the Robacols, in the Clot district, accessible from number 37, Carrer de Rossend Bobas; the *pasillo* de la Bordeta and the small Mallofré road, connecting Major de Sarrià and Carrer del Clos de Sant Francesc.

Sant Andreu: magnolia passage

In the Navas neighbourhood, between Olesa and Juan de Garay streets, is the calm Àrtemis passage, wall-to-wall with magnolias. Here is a relatively uniform set of dwellings, built around 1932, that follow the same pattern of semi-base-ment, main floor and balconied first floor, and backyard.

The name refers to the Greek goddess of hunting and nature, twin sister of Apollo, and a symbol of virginal beauty, often represented holding a golden bow and arrow. A section of the old Guineu watercourse, after which the Guinardó area is named and which rose from the communal Cuento spring, crosses this passageway.

Sant Martí: rural remnants

Through the large entryway into number 37 on Carrer de Rossend Nobas, in the Clot neighbourhood, you reach the curious Robacols passage, a clear example of the last vestiges of rural Barcelona and one of the most simple specimens of popular architecture. Although it is mostly abandoned, there are still nine terraced houses, with a ground floor and upper storey, all located on the right of the passageway; on the other side are the remains of former yards, previously gardens or for growing vegetables, now overgrown and full of junk.

The passage was developed in the second third of the 19th century and the houses were for local workers. The name “cabbage stealer” comes from the popular nickname for the Casas family, who owned a lot of land in Clot and Camp de l’Arpa.

Sants-Montjuïc: the Bordeta corridor

To solve the 19th-century housing shortage, it was typical to build houses along very narrow alleyways, the so-called *pasillos*, or corridors. One of the last-surviving examples in the city is in Bordeta, on Carrer de Bartomeu Pi, named after the old leather manufacturer who owned the land.

The passageway is unnamed and comprises ten very simple houses, of around 30m², that were constructed between 1925 and 1930 in the stables and fodder stores of an old factory.

The Sarrià-Sant Gervasi shortcut

The little, semi-covered Mallofré alleyway, open between 1866 and 1870, connects Major de Sarrià and Clos de Sant Francesc streets. It is named after the trader Josep Mallofré i Trius, who bought the land occupied by a former barracks, and which was used as a car park by a transport company.

After demolishing the existing buildings he built three houses: one on Carrer Major, one on Clos de Sant Francesc, and the other in the interior, in such a way that they formed a passageway that was also used as a shortcut between the two main streets. ■

© Andreu

Xavi Casinos
Periodista

Following in the discrete footsteps of the Masons

At the top of an imposing staircase a replica of the Statue of Liberty welcomes visitors into the Arús Public Library. This is the first stop along the route initiating us into the symbols and areas in Barcelona related to Freemasonry.

Although Barcelona does not have as many Masonic symbols as other European cities there are still some that survived the bloody years of Francoist persecution. The dictator not only ordered the shooting, imprisoning and disabling of lodge members, he also gave instructions for the symbols on buildings, monuments and in cemeteries to be destroyed.

It is a miracle really that the Biblioteca Arús, at 26 Passeig de Sant Joan, is preserved intact and its treasures did not end up in the National Historical Archive in Salamanca, which was originally a documentation centre that directed the repression of Freemasonry and Communism. The library was donated to the city by the Catalan dramatist and journalist Rossend Arús, the great mid-19th-century proponent of Freemasonry in Catalonia, who left instructions in his will that his home be made into a library for the education of the working class. Freemasonry and the workers' movement were his two great specialities. The confiscation order of the Franco police was never carried out. The library was simply closed and someone, who must have been fairly influential, ensured that no harm came to it until it reopened in the mid-1960s.

On the following page, at the top, sculptures above the door of number 11 of Carrer de la Portaferrissa, with two children holding medieval masons' tools. In the centre, pieces of pottery from the Castell dels Tres Dragons de la Ciutadella, featuring one of the symbols of Freemasonry, the pentagram with a G inside. Below, the square and compass visible on the edge of one of the doors of the old barracks of Carrer del Comerç.

Here, at the beginning of the journey, we can already feel the mysterious atmosphere of the secret society, or discrete society, as the Masons prefer it to be known. There are hundreds of books to be consulted, and it has even been learnt that the colours of the Barça football club could have their origins in a lodge, the one to which Arús himself belonged, along with the Swiss Emili Gaissert, a relative of Joan Gamper, the founder of the Barça club, who he was host to in Barcelona.

Going down Passeig de Sant Joan and crossing Arc de Triomf and the Saló de Lluís Companys – the president of the Generalitat who was certainly a Mason – we arrive at Ciutadella Park, where we find, on the corner with Passeig de Picasso, the present day Natural Sciences Museum, a building also known as Castell dels Tres Dragons, the castle of three dragons. It was designed by Lluís Domènech i Montaner as a restaurant for the 1888 Universal Exposition. Its upper perimeter is ringed with ceramic pieces depicting animal species. One of them is a five-legged starfish, which has something similar to a G at its centre. It may be a coincidence, but a five-legged starfish with a G in the middle is one of Freemasonry's most important symbols. The G represents origin – Genesis – Geometry and God.

Militia and food

Close to the Ciutadella is Carrer del Comerç, and before we get to the Born we find the 18th-century barracks constructed on the site of the former Convent de Sant Agustí, a building that now houses the Ciutat Vella Civic Centre, the Barcelona Photographic Archive and the Chocolate Museum. On two of the three doorways in Carrer Comerç we can see the best-known Masonic symbol, a set square and compass, which suggests this may have been a lodge, at the time of the Napoleonic occupation, or later, when it was home to the Acadèmia Militar de Matemàtiques. There is no symbol over the third door, but it is clear that it has been removed: it is probable that Franco's soldiers got tired before finishing the job and left the other two doors intact.

Now we go towards the Born and Santa Maria del Mar to end up in Passeig d'Isabel II, where we find the well known Porxos d'en Xifré. The building was funded by Josep Xifré, a businessman who made his fortune in America. While many people imagine they see abundant Masonic elements on the front, these probably have more to do with the mythology of the sea and the Zodiac. Where we do find traces of Freemasonry is the well-known restaurant Set Portes, on the ground floor. It is said that the first owner, Josep Cuyàs, was a Mason, and in fact the establishment was frequented by many Masons during the 19th century. The chessboard floor, like those found in lodges, and the acacia leaves, another symbol of the Master Masons, distributed all round the restaurant suggests that events took place here that were somewhat more secret than the serving of coffees and food.

After this we can move on to find Carrer Avinyó. On arriving at number 27 we look for the bell to the Gran Logia Simbólica Española (GLSE), the second most important Masonic organisation in the country. If we have arranged a visit, or if we can convince someone who happens to be there, we can visit the temple and the other facilities. We

can also try to pay a call on other organisations: the Gran Logia de España (Gran Via, 617), the Gran Logia Femenina de España (Josep Estivill, 32) and the Gran Orient de Catalunya (Mallorca, 125).

The Masons and the cathedral canon

The origins of Freemasonry date back to mediaeval cathedral builders' guilds. To confirm this, we just need to go to Barcelona Cathedral where we will find the traces of these workers. They had extensive knowledge of geometry and shared moral and working norms, and they recognised each other through words and secret signs. They were organised into categories and had ceremonies, like the initiation of apprentices, in a small building located, logically, next to the cathedral, where they also relaxed, ate and kept their tools and plans.

First, let us have a look at the marks on many stones in the facade of the Santa Llúcia Chapel on Carrer del Bisbe. Working stone was such a specialised skill that each mason signed his work with an identifying symbol. Mediaeval Masonic set squares, compasses and other symbols are also found on some of the windows on the outer part of the apse.

Once within the temple, the most interesting part is the chapel dedicated to Sant Sebastià and Santa Tecla. This was financed in the 16th century by Canon Joan Andreu Sorts, who supervised the cathedral works. The relationship between the canon and the Masonic lodge must have been very important as it is reflected in the chapter's coat of arms, which appears in various places in the chapel as well as on the tomb where his remains lie. On the shield is an open compass with its points facing upwards, a rose and two comets. This relationship between the old constructors' guilds and people outside the profession was crucial in the emergence of modern Freemasonry.

Before leaving the old town behind, we can go to Carrer Portaferriça, where the front door of number 11 bears a small sculpture of two children holding the tools of mediaeval masons.

From Cerdà to Ferrer

Leaving the Ciutat Vella, we enter the Eixample, work of the Mason Ildefons Cerdà. For a long time it was speculated that the engineer was a Mason, but there was no documentary evidence until a phrase was found in one of his diaries that could only have been uttered by a Mason. It was known, though, that one of his daughters, the concert musician Clotilde Cerdà, was a Mason.

There are other interesting Masonic places in Barcelona. On Montjuïc, on Avinguda de l'Estadi, there is a monument to Francesc Ferrer i Guàrdia, a Mason, anarchist and the founder of the Escola Moderna, who was accused of having incited Tragic Week and shot in 1909. The monument, a replica of one in Brussels, was sponsored by the foundation that bears the teacher's name.

And finally, there is nothing like a walk through Barceloneta, where at number 8, Carrer de Santa Clara we find the La Fraternitat library, in the headquarters of a former workers cooperative of this name. On the facade is an extraordinary sculpture, undoubtedly of Masonic significance: two hands entwined in greeting, as the apprentices

do, framed by a triangle. Before the Civil War, there were close links between Masonic lodges, workers cooperatives and cultural centres. ■

Photos: Albert Armengol

Marc Piquer
Journalist

The exotic enriches us all

Barcelona has fewer inhabitants than Paris but a similar number of immigrants, hailing from every continent. The city and its surrounds have been very good hosts: this evolution has enriched us all.

A fascinating and little-known corner of Paris is Little Jaffna, crammed full of Sri Lankan businesses. Going down the Rue du Faubourg-Saint-Denis is priceless. But the cultural shock that years ago caused me to take the metro in the French capital or stroll through La Goutte d'Or was mitigated during my most recent visit to the Sinhala *quartier*. The reason: Barcelona, with fewer inhabitants than Paris and a similar number of immigrants. My city has changed a lot and quickly (it has gone from having 1.9% foreigners registered as residents in 1996 to more than 17% in 2013), creating a mosaic of different ethnicities that is not only limited to a couple of neighbourhoods. In some, though, a tendency to group together is evident. In others where it is not, it could be soon.

The names *Rawal* and *Ravalkistan* clearly show which new population predominates in the old *Xino*. Pakistanis from the Punjab and Kashmir have made it theirs, and they are so many that lots have had to look further afield: Besòs, the neighbouring Poble-sec and Trinitat Vella. The ones that are not unlocking mobiles on Carrer de Sant Pau give four-euro haircuts on Carrer de les Carretes, sit contemplatively on a bench in the Rambla del Raval, or work behind the counter of halal butchers. In *Tejidos Orientales* (Hospital, 88), they sell saris and *salwar kameezes*. A bit further up,

the Kami Bismillah has a little empire, and a notably excellent kebab shop (Joaquín Costa, 22). There is also an out-of-work locale for phoning home from, and one of the many cake shops displaying *gulab jaman* and portions of *barfi* in its windows. There are Pakistani restaurants like the historic Shalimar (Carme, 71) that hide their true origins and declare to all and sundry that they serve “Indian food”. This is not true in the case of the deservedly famous Zeeshan Kebabish (Marquès de Barberà, 26), whose dishes include specialities from Karachi and Lahore: *haleem*, *nihari* and *karhi pakora*. For dessert they bring me *ras malai* and a mango milkshake served in a glass that looks like it came out of the Ark. “When the people come in, they are at home,” Javed Munir, the owner, tells me. And I believe it: everyone has a happy face and a satisfied belly.

Raval Sud is full of surprises. Without a sound, another community, this time from Bangladesh, has recently moved in. Bengalis have opened greengrocers in Cera and Sant Antoni Abat streets, Spanish bars have remained and there is a mosque, Baba Jalal Shah (Riereta, 16). This and other Muslim places of worship fill up during Friday prayers and on Ramadan, and are easily accessed, provided certain standards are met. There is also the Sikh temple Gurudwara Gurdarshan Sahib (Hospital, 97), where they receive me with a sweet dish (*kara parshad*) and a poster announcing that you are welcome if “you have not been consuming alcohol, tobacco, drugs and animal flesh” and if “you are not carrying any of these substances in your pockets”. Each April, this is the place the baptism festival’s vaishaki procession begins and ends, which leaves behind it an immense carpet of rose petals.

FilCo, Filipino territory

On Sundays, you should visit the parish of Sant Agustí. In the *cathedral of the poor* you can hear the morning and evening masses given in Tagalog. On this day, the square is inundated with parishioners who, once they have received the Eucharist, go back to their home turf, known as the Triangle de Ponent (Ronda de Sant Antoni/Joaquim Costa/Riera Alta), rechristened by the Filipinos with the

odd name of FilCo. More than four thousand of them live there. Some of these Pacific island natives shop at Filipino Foods (Peu de la Creu, 17) and the Pinoy Fiesta take-away, just in front. Others go to pawnshops, and the youngest demonstrate their skills on the Valldonzella basketball court. Half a dozen taverns cook typical dishes: crispy *pata*, *adobo* and *pancit*. El Tropical (Paloma, 19) is the oldest. A little bit further on, a bakery from 1848, La Valenciana (Paloma, 18), five years ago decided to sell *pandesal*, *monay pinoy* and *pan de coco*, despite the owners being from Xella.

The Philippines were the home to the first Chinese immigrants to Barcelona, whom the city housed in the Pequin shanty towns that have since disappeared. Today around 16 thousand, the majority from Qingtian, live among us. They run charmless bars, bazars and beauty centres; in the surrounds of Carrer de Trafalgar, they compete with the Catalan textile wholesalers, and at night wealthy individuals play *mahjong* in clandestine saloons. In Bon Pastor and Montigalà (Badalona), there are large estates where Gypsy families sell things at rock bottom prices. And in Fondo (Santa Coloma) and Fort Pienc, small subsistence businesses have been created: driving schools, legal offices, travel agencies and estate agencies. Chinatown in Eixample is getting bigger and bigger: the streets of Ali Bei, Nàpols and Roger de Flor are full of shops with signs bearing Chinese characters: shoe shops, florists, Korean fashion boutiques, photo studios and supermarkets. In Yang Kuang (Passeig de Sant Joan, 12) it is difficult to choose between so many noodles, vegetables, sauces and frozen products. There I find jellyfish, sesame popcorn, dehydrated lychees and pots of mango in syrup. And the Panda Decoración iron-mongers (Passeig de Sant Joan, 10) is the dream of every handyman. At all hours of the day and night, the restaurant Chen Ji (Ali Bei, 65) is packed with Asians and locals alike: I can confirm that they make magnificent *guo tie* dumplings.

Colombians make their presence felt in the Eixample

The Eixample is not in everyone's reach, but while they can, the Colombians have decided to make an impact. Many have moved into one of the most important tourist neighbour-

hoods, Sagrada Família, and many others flock there with empty stomachs. A must is a visit to Colombia Pan (Rosselló, 396), the bakery of a Catalan who fell in love with the South American country and where it is customary to breakfast on *pandebono*, *brazos de reina* stuffed with the sweet, caramelised arequipe or slice of *torta negra*. Two hours later there are clients who, incomprehensibly, are hungry again, and will order a gargantuan *bandeja paisa* in one of the Colombian restaurants that proliferate near the church. The Fonda Paisa on the ground floor of Casa Planells (Diagonal, 332) is, surely, the most authentic. "We eat to excess, but the girls just get surgery and fix it. And if not, they corset themselves up," admits a shop assistant from Jeans (Lepant, 293), who is sick of selling corsets and *levantacolas*, buttock-emphasising jeans, to Colombian ladies. *Areperías*, Latino supermarkets, hairdressers and dental clinics are also cropping up on the streets of Lepant and Cartagena.

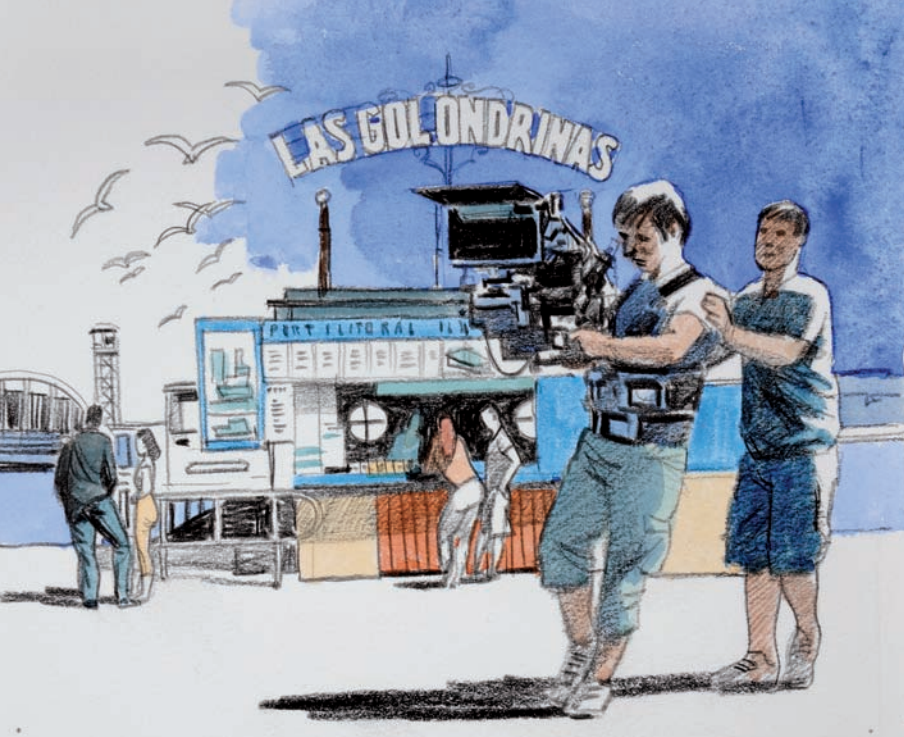
The Dominicans, who have been forced to leave Santa Caterina, are now abandoning a fashionable street, Blai, in Poble-sec. The Caribbeans are emigrating to L'Hospitalet, previously reached by the Equatorians and Bolivians, in neighbourhoods that are little different from those of Cochabamba and Guayaquil (La Torrassa, La Florida, Collblanc), full of *salteñería* bakeries selling the savoury Bolivian pastries. In Barcelona, the Bolivian Consulate's move to near Urquinaona has given new life to the businesses. While I eat a *sopa de mani*, amid Quechua faces in a hidden room in a big supermarket, I go over the list of discoveries still to be made: the Romanian businesses near La Model, Little Armenia in Prosperitat, Porta and Trinitat Nova, the dwellings of the Nigeria and Ghana natives in the northern district... And I realise that the city and its surrounds have proved to be very good hosts. The result is, we have all been enriched. And nothing can stop it. ■

On the left on the previous page, the Colombian clothes shop Jaco Jeans, on Carrer de Lepant. On this page a Chinese photography shop at the junction of Roger de Flor and Ali Bei, and a supermarket stocking major Latin American products at one end of Carrer de Trafalgar.

Photos: Montse García

© Andreu

Xavier Cazeneuve
Historian

A cinematographic projection

Taking a cinema-driven route through Barcelona means establishing a dialogue between present-day reality and the cinematographic one to help understand the city.

I leave home to take a route that speaks to me of Barcelona seen through cinema. Traversing the city with this aim means establishing a dialogue between the present day reality and a figurative one – in this case, cinematographic – linked by the urban structure, which serves to understand and explain it. So, it is not a set of postcards nor a list of films. On this occasion it must also be short enough, not only in how long the walk is, but also to fit into this article. I see painful sacrifices ahead.

Las Golondrinas

All itineraries need a starting ritual that separates you from the known and internalised reality, that says to you “from here you have to see differently”. I choose to board a Golondrina pleasure boat and leave the city. When it turns round and comes back to port I start my itinerary. The leaving point is always an arrival point.

I am clear about the reason for this beginning: *Barcelona, perla del Mediterráneo* (1911–1913), which starts on a boat arriving in the port, at exactly the same place the Golondrinas leave from. The crucial entry into Barcelona.

I look at the seafront through 100-year-old eyes, and think about cinematic arrivals into Barcelona. It is from the sea that we observe the grey, moralistic Francoist city of *La*

familia Vila (Iquino, 1950) and, only 10 years later, the Barcelona that is full of light, colour and youthful *joie de vivre* in *Amor bajo cero* (Blasco, 1960). On land, in *El cerco* (Iglesias, 1955) we enter Barcelona through Plaça d’Espanya, in *El judas* (Iquino, 1952) via Esplugues; in *Amor bajo cero* others come in through an unrecognisable Diagonal. The arrivals by plane are international: *Mister Arkadin* (Welles, 1954) and *All About My Mother* (Almodóvar, 1999), for example.

La Rambla

As Enric Vila would say, to understand the Rambla is to understand Barcelona. And the Rambla has so many cinematographic routes around Barcelona!

We encapsulate the cinematographic history of Barcelona in the Rambla. From the leisure salon in the Teatre Principal, where in 1896 one of the first projections was screened, to the Alexandra, passing through the Rambla, Poliorama, Capitol, Catalunya, and Kursaal cinemas. Another itinerary: that of postcard Barcelona, that of films – far more numerous – that give the city a superficial glance and a somewhat meaningless narrative, that use the Rambla as an easy subject. *All About My Mother* is the most obvious recent case, although you would be expecting to see *Vicky Cristina Barcelona* (Allen, 2008) (in fact, we should talk about it quite a lot). We could also go down the Rambla reviewing movies where the history of Barcelona is the plot and, at some points, the city is the backdrop. *La ciutat cremada* (Ribas, 1976) pops into my head, with a shootout on the rooftop of the Betlem church, among others.

Carrer de Ferran

Carrer de Ferran reminds me of *Perfume* (Tykwer, 2006). The main character strolls down this street and behind him you see Plaça de Sant Jaume. I think about another route: of cinematographic anachronisms. Although we believe that we are in 18th-century Paris, at that time there was no street and the square was not as built up as it is today.

There must be someone dedicated to collecting these errors in a blog. It would not surprise me.

Plaça d’Antoni Maura

Cinema is a typical example of the plausible transformation of reality. The same person can be Moses and an astronaut and make us believe both. Barcelona is cinematographically flexible enough to portray fictional times and locations different from its own.

I reach Plaça d’Antoni Maura. It is unashamedly dominated by two powerful buildings, the home of the Foment del Treball and the Caixa Catalunya building (up until 1953, the Banco de España headquarters). The square is named after a liberal conservative and is crossed by Via Laietana. There are few more capitalistic places in the city.

In 1957, in *Rapsodia de sangre*, by Antonio Isasi-Isasmendi, this square felt the repression exerted by Communist power. In this movie the Barcelona of the Franco era becomes Stalinist Hungary, convulsed by the population’s desire for change: a peaceful demonstration is completely quashed by the most vicious communist police in front of these two facades.

Walking down Via Laietana I go through other films in which Barcelona is a character actor, like *The Great White Hope* (Ritt, 1970), where the Parc de la Ciutadella is a Berlin park and the Olympic Stadium on Montjuïc is the hippodrome in Havana; or *Voyage of the Damned* (Rosenberg, 1974), where the port is Hamburg. Montjuïc castle belongs to Henry IV in *Falstaff – Chimes at Midnight* (Welles, 1965). I smile as I think about others cases where Barcelona plays a really awful role: Park Güell is Fu Manchu's castle in *The Castle of Fu Manchu* (Franco, 1969), the Saló del Tinell and the Santa Àgata chapel are Dracula's castle in *Dracula* (Franco, 1970), and the Collserola uplands are the African jungle in *Tarzan and the Jungle Mystery* (Iglesias, 1973).

Plaça del Rei

In every itinerary the end point is as important as the start. It must summarise, conclude and, if possible, surprise. It should leave behind it a good memory of the trip, reinforce the links with the view taken and the taste for what has been learnt. And if it can, the feeling that being footsore was worth it.

I finish my route with a pit stop at one of the tables in Plaça del Rei. A few metres away is the filming location of yet another of those 1950s movies that portray the city so well: *El ojo de cristal* (A. Santillán, 1956). In this sequence, some kids tell stories about a glass eye without realising, yet, that they are on the trail of a killer. The technique of plot-counterplot shows us the Plaça del Rei with the Tinell staircase behind the first child, and the facade of Casa Padellàs as the backdrop to the second. If we look behind the first kid there are three people using a pulley to raise a huge stone or box to the terrace of the Santa Àgata chapel. Behind the second are another three people going into a public building.

They enter the Museu d'Història de la Ciutat, which had opened a few years beforehand. I like to think that the stone they are awkwardly lifting with a rope has been recovered from an excavation by Duran i Sanpere, the promoter and director of the museum.

© Mediapro - Antena 3 Films / Gravier Productions / Álbum

A third element fascinates me: the second child is sitting on the base and leaning against the column of a stone pillar. It is one of the great columns of the August de Barcino temple. The pillar was in the Plaça del Rei, accessible to everyone, until precisely the year the film came out, when it was moved to its current location in the temple site on Carrer del Paradís, to be admired, and historically revered, at a museum-like distance.

On the one hand, then, the contemporaneity of the film blends with the city's past (all of Barcelona's historical periods can be found in Plaça del Rei); on the other, the kids tell stories about the present facts (and guess right!), while not far away the city finally starts reconstructing the things that it has lived through. Something it still has not finished doing. So, just in this brief moment of Barcelona cinema, the city is revealed in all its narrative historicity and historical narrative, in a game of smoke and mirrors where the boundaries between reality and fiction dissolve in a glance through an urban itinerary. ■

Above, Scarlett Johansson strolling down the Rambla in *Vicky Cristina Barcelona*, by Woody Allen (2008). Below, Pedro Almodóvar filming *Everything About My Mother*, with the Sagrada Família in the background, and a scene from *Rapsodia de Sangre* ["*Blood Rhapsody*"], a 1957 film setting Communist Hungary in Franco-era Barcelona.

© El Deseo, DA, SLU

© Isasi Producciones / Álbum

© Andreu

Xavier Theros

Poet and anthropologist. City columnist for the newspaper *El País*

A journey to the past through advertising

Advertising defines our times, though its origins are quite ancient. A spooky phenomenon, advertisements often last well beyond the thing they advertise, as can be seen on many of Barcelona's walls.

The remains of the old commercial signs found in the city's streets take us back to faraway times, despite the fact most are not included in the Urban Landscape Agency's catalogue (whereas the Fructuós Gelabert magician's sign on Carrer del Pas de l'Ensenyança and the Callicida Gras mural in Plaça de la Vila in Gràcia are). This route takes you on a journey past surviving signs, in danger of disappearing, whose modesty contrasts with their spectral appearance in the landscape.

As for neighbourhoods, we ought to start with the Raval, at the old factory-house of the Magarola brothers on Carrer dels Tallers, 22, which housed the Hijos de Esteban Bachs store from 1881 until very recently and whose sign remains at the entrance: "Papeles Bachs. Papeles, cartones y sus anexos" [Paper, cardboard and their products]. A place where young art students used to go in search of old paper. Further along, on the same side of the street, you will see the half-rubbed-out letters of the famous El Siglo department store, which moved to Carrer de Pelai after a fire on the Rambla. And above the door at number 16 you will find an announcement for the Laboratorio Químico

On the following page, from top to bottom, mural of the La Bombeta bar in Barceloneta; the former sign for Muebles Padró, on Plaça del Pedró; an advertisement for a craft school/workshop by the doorway of Espai Avinyó, and the huge 22 painted by a doorway on Carrer Ample.

Médico Pelayo, which still manufactures medical and dental materials. A stone's throw away, on Riera Alta, 44, you will find an advertisement for the Pérez Ares wood store decorating part of the facade. And at Sant Antoni Abat, 13, you can see an advertisement for a 19th-century shoe shop: "Grandes y variadas existencias. Especialidad en últimos modelos" [Large and varied stock. Specialising in latest models]. Whereas you can see the red Muebles Padró advertisement at the junction between Carrer de l'Hospital and Plaça del Pedró, before the shop moved.

Not all adverts are recognisable at first sight. Inside the Boqueria market you can read an anonymous sign that says: "Ventas al por". Though you can still make out the considerably worn-out advertisement on Carrer del Carme, 29, for the Ftes. de Naipes de España factory, the trade name for the Successors de Francesc Torras i Lleó firm (this element is particularly important, as it is the only record of one of Barcelona's great industries, when the city was famous world-wide for the quality of its playing cards). If you go to Sant Rafael, 2, you can still see a cup on the facade of the old Tremoleda chemist's, along with a snake and four opium capsules which someone has repainted red. What you can no longer see is the old advertisement for purgative syrup "Jarabe Duval, para el dolor del sistema nervioso" [for pain in the nervous system]: an act of vandalism committed with municipal indifference wiped out all trace of a product very popular since 1851, when it was marketed here along with the famous Licor de Cafè digestivo and Tónico Vital.

If we cross the Rambla and search the Barri Gòtic we will find letters that have been painted over on Carrer de les Moles, on the house corner at the junction with Comtal ("La Industria. Instalaciones y reposiciones del alumbrado eléctrico. Timbres, teléfonos, fuerza motriz, calefacción") [Industry. Installations and replacements of electrical lighting. Doorbells, telephones, motors, heating], although it is still legible when viewed against the light. And an advertisement for Relojes Portusach can still be seen at the entrance to the Espolsa-sacs alley, after which the passage was named for a number of years. Some advertisements refer to businesses that are still going to this day, such as the "Books" and "Select Antiques" lettering on Carrer de la Palla, 21, which belong to the old Àngel Batllé bookshop, one of the oldest in the city. Others speak of long-vanished businesses, such as a first-floor advert on Carrer del Cardenal Casañas: "J. Torrens. Calzado de mujer. Despacho Rambla de las Flores" [Women's footwear. Office on Rambla de las Flores]. Or what can be seen above the Piera shop on the same road: "Posada Nueva del Progreso. Se sirve a cubiertos y a raciones" [Posada Nueva del Progreso. Dishes and portions served].

Some are no more than indecipherable shadows, such as the word "Herramientas" [Tools] on the building on Carrer de Ferran that opens to Passatge de Madoz and which could correspond to the Clausolles Paulet company, manufacturers of orthopaedic equipment and surgery tools. Much better preserved, by the doorway of a cultural centre at number 52 on Carrer d'Avinyó you can still read the letters announcing a "Taller escuela de artesanía" [Craft School and workshop] specialising in "Alfombras y tapices" [Rugs and tapestries]. And on the facade of 19, Carrer d'en Serra, you will find one

of the most fantastic advertisements to have survived: “Cava Española. Vinos de mesa Parnies y Vallés, Priorato, Alella, Rioja y Valdepeñas. Anís y cognac, vinos de Jerez”, an advertisement that gives the low-down, in a flicker of an eye, on the drinking tastes of a whole era, when cognac was still something of an exotic drink.

Let’s walk over to the neighbouring road, Carrer Ample, where we’ll find a large “22” painted over a front door, a reminder of the local custom of enlarging the numbers on houses where a brothel was operating. Not far from there, at the Set Portes restaurant, you can read: “Antiguo café y billares”, the last sign of there once having been billiard tables at this establishment, where the great Carmen Amaya used to perform. An advertisement for an old boarding house remains in Placeta de Sant Agustí Vell: “Del Parque. Fundada en 1869”, on a building at the chamfer with Carrer del Portal Nou. Opposite – on the corner at the junction with Les Basses de Sant Pere – you can find a 19th-century advertisement for Bazar de Santa Margarita written in black letters, half-hidden away behind a street light. The loveliest letters in the vicinity are the ones at 1, Carrer dels Canvis Nous, on a facade decorated with an advertisement for the Fonda El Canigó: “Casa de viajeros, hospedajes económicos, servicios” [Accommodation for travellers, budget board and lodging, services]. It was an old boarding house, renamed in 1926 as Pensión Valencia, and, after the Civil War, as Pensión Real, and has been a block of residential flats since 1996.

It’s not just in Ciutat Vella or from the 19th century that you can see these wall advertisements. Plaça Molina still has an advertisement, “Brandy Centenario Terry ‘me va’”, which takes us back to the 1960s, when cognac was advertised during radio broadcasts of football matches. You can also find an advertisement for Liebig packet soups at the junction between Balmes and Laforja, which proudly announces: “Regalamos calidad y dinero” [We offer quality and money]. At Sants, in Melcior de Palau, you can see an advertisement for Academia Vianney, a parish school. An advertisement on a whole stretch of wall on Carrer de Sugranyes announces the Niker properties, and an old sign can be seen in Carrer del Guadiana for “Bodega Llopart cervecería” [Bodega Llopart. Beer bar], where a clandestine performance was once given by the North American singer Pete Seeger in 1971.

If you go to Barceloneta, to the junction between Carrer del Mar and Carrer de la Maquinista, you will find a mural for the La Bombeta bar: “Bodega cervecería, calidad en tapas, pan con tomate, buen jamón serrano” [Wine and beer bar, quality tapas, bread with tomato, fine cured ham]. And Carrer de Pere IV, in Poblenou, offers a whole collection of long-disappeared commercial brands, such as “Aceites de oliva” [Olive oils] by “Fernando Pallarés y Hermano” at number 67, and the “Taller de construcción de F. Carné” [F. Carné’s construction workshop] at the junction with Carrer de Zamora, where textile machinery had been manufactured since 1881. A series of advertising elements, far from exhaustive, which every reader can elaborate on, no matter how brief their glance. ■

Photos: Albert Armengol

© Andreu

Ignacio Vidal-Folch
Writer

Monologue in the Derby

Why don't we leave the real Barcelona to the Russian tourists and build a fake one for ourselves? In the Gràcia neighbourhood, for example, or beyond Sarrià, where there are large areas of unused land.

Although I have dedicated many articles, an entire book and much more to it, Barcelona has changed so much that it would no longer interest me and would even be insufferable if it weren't for the memories, and the Derby cocktail bar. The memories help me to see the city as it was when I formed my earliest impressions of it. Baudelaire in "The Swan" was the first to point out that it is characteristic of the modern age that city dwellers outlive cities. They are transformed and become unrecognisable before we do: "La forme d'une ville / change plus vite, hélas! que le coeur d'un mortel". The Derby cocktail bar, and here I reveal a very precious secret, is on Carrer de Muntaner, it is spacious and

discreet, has a lovely wooden bar, is decorated according to the most conventional British taste, with equestrian motifs on the walls, an atmosphere of inoffensive *muzak* based on anodyne versions of contemporary and classic songs, it is attended by an excellent barman wearing a white smoking jacket, who is also the owner, and whose name escapes me, and best of all: there is usually nobody there.

Not true: one night, a year or two ago, I came across a customer there. He was a fairly young man with a greying beard who sunk his cocktails slowly at one corner of the bar whilst ranting and raving about the political classes, particularly the female representatives, whom he judged most harshly. He found them odious; I'm sure this young man had just suffered a serious reversal of fortune and wanted to console himself with Manhattans and vent his anger against those women. The barman listened and nodded but, watching him out of the corner of my eye, I noticed that he had absolutely no interest in that bitter, chauvinist rant. In fact, he barely knew, whilst drying glasses with a cloth and holding them up to the light, what the ill-humoured customer was talking about. In the end, the bad-tempered client, restored by the strength of the Manhattans, left the bar, walking through the green velvet curtains, back out into the real Barcelona, and the mysterious, welcoming, soothing atmosphere of the Derby was gloriously restored. It is a mystery how that bar, clearly at the edge of market forces,

still stays open; a bar that is conducive to inner thoughts and fantasy, to recapitulations and imagination, to the feeling that nothing bad ever really happens because time is suspended, in that tranquil, solitary limbo. As I have said, there is never anyone there, not even me, as I hardly ever go. But I just think about the place. It is enough to know that, whenever I want to escape from life's little annoyances for a while, all I have to do is go through a little side door and there I'll find the Derby, *tutto in fior*.

The other day I spent some time there and, while the barman was preparing me an Old Fashioned, I told him the latest news about the tourist industry, particularly Russian tourism, which has saved Barcelona during this lean period. The Russians come here in their droves, an incessant air bridge from Moscow to Barcelona, and they spend like there's no tomorrow. The banks and telephone companies supply the firms that pay for the details – anonymously – of their exact movements in the city and the surrounding area.

"Really?" said the barman.

Yes, thanks to the information they get from cash points and mobile phone signals, they have drawn up a precise map of the Russians' movements in the city; and it shows that they never go further than the Diagonal, except to visit the Tibidabo amusement park. If they go on a day trip outside Barcelona, without fail, it's to Montserrat. As a result, all the retail chains set up shop this side of Diagonal, and all restaurateurs who are on the ball open their bars or restaurants within the area between the old quarter and Diagonal.

"Good heavens!" says the barman.

My friend Corina, who's from Iasi, a Romanian city where there are lots of linden trees, loves to stroll down the Rambla de Catalunya, particularly if it's been raining, because that street, one of the most beautiful in Barcelona, is enhanced by the mysterious shade of the lindens and their fragrance. But I no longer notice that delightful sensation. For me, the spell has been broken. Now all I see are the terraces where the foreigners are sitting and, standing before them, the violinist playing *Caminito* or *La vie en rose*.

"Gosh."

Yeah, look, I say to the barman, Baudelaire was right. I have outlived the city I knew, and that's why this one, the one we have today, the one out there on the other side of the green curtain, which I suppose is objectively better, cleaner, prettier, more hygienic, well lit, streamlined and fluid, suggests nothing to me, and like a fool, I'm left open-mouthed when I discover a little corner, some untouched piece of that other Barcelona from a time when I was also other: the dim light of the porters' desks at night, the houses down the Permanyer alleyway, the open garages that hug the street that appear to be the dorms of machine operators and their blue-overalled manager, Carrer de Wellington with the zoo wall, the smell of the wild animals, the roar of the lions and trumpet of the elephants, the dilapidated farm houses in Horta.

"Yes, of course," says the barman. "You're right."

I don't understand why they don't rebuild that Barcelona from back then, I say. Did you know that the Barri Gòtic is a recent invention, it's not gothic? Did you know that, in order to preserve the prehistoric paintings in the caves of Altamira, they have built a replica beside them that

© Andreu

is so perfect, you can't tell if you're in the real cave or the imitation? Did you know that Lyon city centre is being recreated in some country in the Persian Gulf? Did you know that a couple of years ago a team of Chinese surveyors came to Cadaqués to take exact measurements of the town in order to build a perfect replica of the little Costa Brava fishing town on the coast of that huge Asian country? Nowadays, they're making exact replicas of everything. They've even just created an artificial yeast chromosome from chemical elements. Soon we'll also be able to make animals and human beings in a laboratory.

"I've heard about that, yes."

So why don't we leave the real Barcelona to the Russian tourists and build a fake one for ourselves, the people of Barcelona? For example, in the Gràcia neighbourhood – which of course would have to be thoroughly demolished first, leaving not a single stone – or out beyond Sarrià, where there are large areas of unused land.

"That's an idea."

Then they could give us back those long, autumnal streets covered in dead leaves that were projected in infinite perspectives between the sombre and metaphysical passageways of the buildings, grey from soot. They could give us back the people who have left over the years, and at the end of the street, you'd see their unmistakable silhouettes approaching, step by step. What do I owe you?

"Nothing. What you've said is so spot on, it's on the house." ■

© Pérez de Rozas / AFB

Genís Sinca

Journalist and writer

Mayor Porcioles and Operation Catalonia

As mayor of Barcelona (1957–1973), Porcioles embodied Franco’s prototypic Catalan collaborator. He played a key role in an operation conceived to clean up the image of the regime; he was criticised for the construction of the sprawling urban Barcelona, but he was also praised for achievements such as the Picasso Museum and the return of the Compilation of the Catalan Civil Code.

With the passage of time, Josep Maria de Porcioles i Colomer (Amer 1904 – Vilassar de Dalt 1993) has become one of the most paradoxical and difficult-to-interpret figures of the Catalan political scenario, particularly due to the enormous contradiction of his role.

He was on the one hand actively involved in Franco’s dictatorship, being responsible for controversial actions such as the construction of outlying neighbourhoods crammed with immigrants from southern Spain, often veritable suburban corners, such as Ciutat Diagonal, la Pau, el Turó de la Peira, Sant Roc de Badalona, la Mina de Sant Adrià, Bellvitge de l’Hospitalet and many others; and also, among other things, for the partial destruction of Barcelona’s modernist architecture, promoting populist-style tenements, with the famous small attic flats built on top of existing ones, particularly in the Eixample neighbourhood.

Meanwhile, though, Porcioles also felt personally obliged to carry out many other works that, in view of what Franco’s regime signified in Catalonia, must be seen in a positive light. For the first time since Franco’s victory in 1939, Porcioles lent his support to displays of Catalan folklore and popular culture, such as *sardana* dancing (forbidden by Franco) and the “*fiesta dels tres tombs*” (a celebration in which people bring their animals to receive a blessing). He also did a lot to promote the creation of the Picasso Museum and the Miró Foundation. Whichever way

you look at it, it was a surprising course of action, stemming from the compensatory side of the jurist’s personality, a man of his time: a *sui generis* ambiguity, also very “Porciolian”, straddling the positive and the negative, which culminated in 1960 with the historic approval by the Spanish Parliament, following negotiations involving the mayor, of the so-called special Compilation of Civil Law, a landmark largely unknown to most people but one of capital symbolic and juridical importance for the country.

This Compilation adhered to and recovered the former solidity of the historic Civil Code of Catalonia, a collective work that enjoyed the consensus of the Parliament of Catalonia, according full legitimacy to an independent Catalan Law. To put it another way, the recovery of the Compilation, virtually unique and ground-breaking in Europe, restored legitimacy to the series of modern civil regulations that had been suppressed with the Bourbonic invasion of 1714. In a nutshell, at its most basic level, it symbolised the return of people’s civil freedoms.

The Compilation was the culmination of a protracted historical process, the fruit of the cultural Renaissance and political Catalan nationalism, and however contradictory it may seem, it was born of the highly moderate Catalan nationalism of a man who was close to the dictatorship, as if his origins and sense of morality outweighed his political leanings.

Porcioles also addressed the ambitious Barcelona 2000 plan and a universal expo for the city in 1982, which never came to fruition, but which brought up the idea of the Olympic Games. In short, as the housing estates spread chaotically and vertically, it was as if the mayor who had sponsored, built and spawned the speculation and private business in that Barcelona of the sixties, ravaged by the post-war period, had fallen prey to a bout of schizophrenia, which would also affect numerous key characters in the regime, such as Joan Antoni Samaranch. Franco's former national delegate of Physical Education and Sports became obsessed with bringing the Olympic Games to Barcelona in 1992 in an ambitious personal campaign designed to clean up his image with his countrymen and also for the sake of posterity, in all probability because he had raised his hand firmly during the dictatorship. Porcioles is a similar case.

When the dictator hand-picked him as mayor of Barcelona in 1957 he knew what he was doing. The loyal Director General of Records and Notarial Affairs of the Ministry of Justice, also an experienced notary public in Barcelona and member of Parliament, was the ideal man for the job. Porcioles would be mayor for four consecutive mandates; sixteen years on the trot. But the choice of Porcioles was prompted by the urgent change of tack that Franco was obliged to undertake at the end of the fifties, a significant example of which is the return of the Catalan Compilation.

According to the notary public of Barcelona, Lluís Jou, this volte face by the dictator, "apart from the mayor of Barcelona's power of persuasion, is part of the economic change strategy undertaken two years previously, and which – according to Jou – became known as Operation Catalonia, an attempt by Franco's regime to garner greater sympathy in our country, to allay the suspicion generated by the new

economic policy and gain credibility abroad for its policy of opening up the country, which could only be successful if it was done through Catalonia". Jou also asserts that "it is a strategy that Porcioles also promoted in the belief that closer collaboration would squeeze greater concessions" out of the dictator. This may be so, but paradoxically the recovered Compilation spurred the regime on, and Porcioles thus played a key role in Franco's regime opening up towards new political and economic models; it enabled his great Barcelona, with all its characteristic and disconnected ambiguities, to become indispensable for the Spanish state to be able to join the international economic institutions.

Porcioles, as a Catalan integrated in Franco's regime, embodied the ultimate great paradox. During his spell as president of the county council of Lleida (1940–43), for example, he recovered the cathedral, which had been turned into an army barracks by Philip V, and set up the Institut d'Estudis Ilerdencs there, a pivotal cultural centre in the area of Lleida. As mayor of Barcelona, he is accorded the merit of promoting a special law for the city, the Barcelona Charter, which gave him presidential-like powers, dispensing with the regime's structure; the idea and implementation of the system for using water from the river Ter for the water supply were also his; he also secured the return of the mountain and castle of Montjuïc to the city and fostered all kinds of trade fairs and congresses as well as the initial investments in the underground in the wake of the Civil War.

Porcioles was a church-goer, a man of profound beliefs, wise; he had an aristocratic, stately bearing, and the fact that he had difficulty uttering certain words (he had a stammer) made him more endearing, restrained, distant. But what mattered most was that he was a notary public. A man who could be trusted, who had followed in his father's and grandfather's professional footsteps. He passed the official examination to become a notary public in 1932. He had also been local leader of the Catalanist party Lliga. When the Civil War broke out he eventually fled to France after spending a few months in the Model prison. On his return, he embraced the natural destiny of many liberal right-wingers: he adapted to Franco's regime and even adopted its most censurable and negative traits. With the slogan of "the best path is from revolution to concord", as mayor of Barcelona he was harshly criticised for promoting excessive inner-city traffic through projects such as the Ronda del Mig, Avinguda Meridiana, the Vallvidrera tunnels and the network of paying car parks.

In the case of the Vallvidrera tunnels, he was blamed for leaving the project unfinished because the tunnels cause traffic jams going into Barcelona along Via Augusta. This infrastructure was supposed to link up with another major road that would cross the city as far as Carrer Numància and even reach Montjuïc, which would have greatly improved rush-hour traffic, but which evidently never came to fruition. Others have accused him of doing away with the trams and of over-municipalising public transport with the introduction of the city bus, because this measure failed to alleviate car pressure in the city. But beyond all this criticism, some of it really harsh, the fact that Porcioles made Barcelona a modern city in line with the world's great cities and, with all the related pros and cons, also one of the world's most visited and admired is beyond any dispute. ■

Below, cover of the *La Vanguardia* newspaper from 21 July 1960 announcing the approval by Franco's parliament of the special civil law codification, and an image of the mayor addressing the court agents. On the previous page, Porcioles accompanies Franco in his car on a visit by the dictator to the city on 30 April the same year.

© La Vanguardia news archive

Photos: Fabiola Llanos

Aina Vega Music critic

Ignasi Cambra or playing with closed eyes

Closing our eyes is a reflex action that we find ourselves doing when we hear good music because, unconsciously, we want to enhance our sense of hearing. Ignasi Cambra's blindness has brought him closer to the keys and has given him a temperamental character that has been seen in venues throughout Catalonia, Spain, Russia, Japan and the United States, where he trained seven years ago.

He began his career alongside Maria Lluïsa Alegre, at the Escola de Música de Barcelona. Later he took classes with Albert Attenelle and when he was seventeen and eighteen he went to Indiana to do a summer course and was offered a place at the Jacobs School of Music, Bloomington University, where he studied for a Bachelor's degree in piano and, at the same time, studied Business Administration at the Kelly School.

He then spent two years studying under the tutelage of Alexander Toradze in South Bend, a programme for just six students that introduced him to Valery Gergiev. And from the cold and solitude

of South Bend, where he would often see the Amish carts passing by, he travelled to the cultural epicentre of the United States to enrol in what is considered to be the best music school in the world, the Julliard School of performing arts in New York, where he is currently studying for a Master's degree.

Cambra believes he has now reached a very interesting point in his career, in which he is presented with an increasing number of professional challenges that require rapid changes in repertoire. Recently he has been in residence at La Pedrera and has performed at the Auditori with Valery Gergiev; and, he says, he is getting used to the fast pace. This is the only handicap of his blindness, as he only has two possible ways of studying, either using Braille or following one of the recordings that are often provided for him by his teacher Maria Lluïsa Alegre, or another of his colleagues. Braille music is slow to read, as it entails a very linear way of writing that makes full vertical perception difficult and makes it hard to interpret the movement of harmonies.

Although he used to take part in competitions when he was younger, Cambra is critical of the competitions that, recently, and due to the Asian influence, have introduced perfection into the judging criteria. Cambra believes there are two types of pianist, those that prioritise tidiness, such as Evgeny Kissin, and those that go for maximum expressiveness, such as Giorgy Sokolov. He includes himself in the second category. ■

Marta Rodrigo and the voice with historical criteria

With her mezzosoprano voice, Marta Rodrigo dedicates her life to creating music with historical criteria, taking into account the conditions in which it was performed at the time it was composed. Therefore, the instruments are either from the period or are replicas and she thinks about the sound qualities of the historical moment. Rodrigo is a singer who studied in Catalonia, Belgium and Germany and is half of a duo, together with the lute player Andreas Martin.

They recently released an album featuring the work of Ferran Sor, from the Early Romantic period, although their comfort zone is early Renaissance and Baroque music. On *Amor en tiempos de guerra. The Spanish Romantic Song*, Martin, who specialises in hand plucked string instruments, has used a replica of a Romantic guitar, model by René Lacotte, a copy of Ferran Sor, which, if the sound is softened, perhaps makes it sweeter as the strings are made from gut rather than metal. The album is the result of two years of concerts in Germany, Wales,

Canada and Italy, which is why the result is so well rounded.

Rodrigo began his international career as a soloist with the religious polyphonic Currende Consort Chapel, and sang in Belgium, Holland and Estonia. In 2007, he first collaborated with the Collegium Vocale Gent (Flanders) and since then has been a regular member of Bart Vandeweghe's La Hispanoflamenca, a Flemish-Spanish group dedicated to the religious polyphony of Charles V. He is also a member of Musica Reservata de Barcelona, a group dedicated exclusively to performing 16th-century religious polyphonic music.

Rodrigo has also dabbled in opera and contemporary music. As he points out, many early music artists play contemporary music at some point because, in early music, the voice is very naked, often a cappella, it involves a lot of polyphony, without vibrato, and therefore it requires extremely precise tuning. It is for this reason that he thinks singers of this type of music are sought to perform contemporary music, because you need to have a really good ear for the intervals found in the new 20th-century aesthetics, in which tonality has been exhausted.

His next projects take him eastwards, where he is keen to discover new audiences and new ways to make music. ■

Joan Bagés presents acousmatic music

Joan Bagés calls himself a sound artist, a concept that, he believes, more fully reflects the task of contemporary music creators, as he understands his work to be a cross-cutting, interdisciplinary project, on a par with the concept of a visual artist and far from the work of the composer who practised an artisan craft.

Bagés, who studied in Barcelona and Paris and whose music has been heard in various corners of Europe and America, makes sound and silence interact with the visual and technological revolution as a means of expanding the range of composition tools. His music is considered to be holophonic, a concept that aims to embody a global texture and includes performance tools that work together to create a series of relationships, encompassing visual and plastic arts, installations, dance, video, electro-acoustic and acoustic music, with or without microphones. Lately he has become interested in cultivating a cutting-edge sound phenomenon, acousmatic music, a refined version of electro-acoustic music in which the performance element turns the artist into a director who, from his sound

desk, controls the dynamics of the various, carefully arranged speakers.

To the extent that we are unable to control our hearing in the way we can control our vision by closing our eyes, the sensations we perceive in this music often demand respect because we cannot identify their source. It is for this reason that Bagés believes the great sound revolution of recent decades has had an impact on the way we listen. In acousmatics, the creator works with a juxtaposition of elements so that we are constantly being surprised by the sounds and any expectations we may have about what we're going to hear next can be thwarted, as the rules have dissolved, leaving room for multiple textural and musical possibilities and meta-musical morphologies that leave the listener feeling a certain degree of discomfort.

Electro-acoustic music represents a compositional revolution that enables the artist to instantly hear the results of their work and to interact with it, without having to pass through the sieve of time it takes for an instrumentalist to illustrate it. So the end result is already known at the moment of creation because it creates a feedback between action and perception. A process that involves all the elements of fast culture – the constant change in textures alludes to zapping, for example – and, beyond this, the loss of auditory references enables us to pick out the pulse of a global ideological crisis. ■

From left to right, on the previous page and this one, pianist Ignasi Cambra, mezzosoprano Marta Rodrigo and composer or 'sound artist' Joan Bagés.

Josep Sala i Cullell

Secondary education teacher and environmentalist

Marvellous and yet imperfect, magical and yet cruel

For the Norwegians, Barcelona is an ideal destination: a large European metropolis, a status that Oslo can only dream of. But the Catalan's heart sinks when he remembers the gerontocracy, the inequalities, the scenes of poverty in the streets, the city disappeared forever.

Hvor er du fra? [where are you from?], asks the Norwegian, and the Catalan emigrant takes a deep breath and is faced with the usual dilemma. He knows that if he responds by saying *Jeg er katalansk* [I am Catalan] he will have to give a series of explanations that he can't really be bothered to give, because they are explanations he has repeated a thousand times: but then he doesn't want to say he's *spansk* either, because he doesn't feel Spanish. In these situations, he really envies those friends who are able to say they are *italiensk* or *fransk*, and leave it at that! But the Catalan has a secret weapon and, even if he's from Girona, from a family from the Empordà region, he ends up saying: *Jeg er fra Barcelona* (I'm from Barcelona). In fact, having lived there for a few years he does happen to consider it his home.

The Norwegian's eyes light up; he remembers the times he spent long weekends there and how much he loved it. For the Norwegians, Barcelona is an ideal destination: it is a large European metropolis, a status Oslo can only dream of, there are beaches, it is bursting with restaurants and fashion stores, and what's more, one of its great cultural icons – Gaudí's modernism – doesn't involve spending hours shut up inside a museum. You can admire it from a terrace, drinking a cup of coffee.

Then the Norwegian asks with surprise: what are you doing living here, next to the fjord, if you come from such an extraordinary city? And just at that moment, the Catalan feels a knot in his stomach, as he wants to explain that, yes, he does come from an amazing country full of wonderful things, but that it also has a dark side, worsened by the crisis, and that – while it is sad to have to say so – he was very lucky to be able to get away from there.

Where to begin? The emigrant could say that he comes from a gerontocratic society, where the young people who brought about the terrible Transition continue accumulating all the power and taking all the jobs. He realised this when he read that the Norwegian Minister of Education was 35 years old (just like him!), the Minister of Defence, 37, the Minister of Agriculture, 36. In Spain, by contrast, these

posts are held by people well over 60 years old, who have no intention of retiring or making way for others.

He thinks about his journalist friends in their early 30s who would have been able to become newspaper or news-programme executives in the early 1980s but who are now making a living any way they can. About those who decided to go for a university degree but lost out because they were unable to secure a place. About those in the health care sector, who were technically very well prepared but who found no opportunities because of the cuts. About those who have had their property repossessed and now have no other option but to work on the black market. About those who find themselves trapped in a flat that is only worth half as much as they paid for it.

The friends of the emigrant believed their parents when they told them that studying would improve their status, and that they would be part of a comfortable middle class. For five or six years they lived that life: the iPhone, the Wii, the gym membership and the two holidays a year with Ryanair. But when the world collapsed around them, they were not able to compete with the more established older generations, even though these people were often less suitable and productive. The obsolete civil service structure, the sky-high compensation levels and the support of the unions created a protective wall that left young people at the mercy of the elements.

However, this is nothing compared to the younger brothers and sisters of his friends, those under the age of thirty. They didn't even get to experience the good times, and with no time to form a network or find a secure job, they were thrown into the savage world of precarious contracts, earning 800 euros a month, with no security whatsoever. The situation is so bad that some of them have gone to Norway, in an attempt to earn a living far from

© Elisenda Llorch

home. Whilst in 2007 there were two Catalans living by the fjord, now there are more than fifteen.

Naturally, not all the problems experienced in Barcelona are a result of the crisis. The Catalan emigrant is very happy with his 8 to 4 working hours, and he discovered with surprise that everyone worked to create a pleasant atmosphere, one that promotes companionship and productivity. He is also at the age where he can start a family and he knows that if he has children in Norway, he will be entitled to a year's paternity leave that he can share with his partner, a guaranteed place in a state nursery and lots of other benefits. He doesn't explain what it's like for his friends in Barcelona, particularly those who are not civil servants, with their impossible working hours or those who have no choice but to pick the children up by car from a private school. Their grandparents have a lot to do with it, he supposes.

The emigrant has become accustomed to living in an egalitarian society, with no apparent social classes, without the showing off that is so familiar at home. Norway has a Lutheran tradition and wealth and success have to be experienced discretely. Also, women in Norway have achieved a level of independence and share of power unprecedented anywhere else, and both the government and the majority of political parties have female leaders. This can come as a culture shock to a Catalan man when he meets up with a Norwegian woman and tries to pay for her drink, or acts in a way that is too chivalrous. But that is another story.

In his heart, the emigrant knows that it is not that hard to integrate into Norwegian society. You just have to be prepared to behave in a simple manner, respect others, however lowly they might be, follow the rules and the protocols and be prepared to sacrifice a small part of your personal freedom for the common good. If you do all of this, the doors of the country are wide open to you.

Sometimes, the Catalan thinks about whether he could come home. He doesn't have any relatives who could find him a good position, the only means of social climbing that works in the south; and his network of contacts has long since gone rusty. Nor can he see himself in a job with a Mediterranean-style superior, truth be told. And using his savings to start up a business? Simply thinking about the Spanish bureaucracy puts him on edge. But the Catalan's heart sinks even further when he thinks about what he sees when he goes home for holidays. The neighbourhood shops where he used to shop as a child have closed forever. The poverty in the streets and parks. The sad and angry faces or the look of resignation. And also the envy.

But then he thinks about how his society has started to mobilise itself to confront those in power, with experiences such as the Mortgage Victims Platform and the Via Catalana, he thinks about the volunteering, about all those who donate money to crowdfunding, about the power the residents' associations and groups of all kinds still have. And he knows that if one day his society wants to be like those of the north, the revolution will have to start from the bottom, with the people.

Why do you live here if you come from such a fantastic city? says the Norwegian again. But the emigrant has been away from home for a number of years now and he knows that Catalans and Norwegians share the same small-country syndrome: there's nothing we like more than some outsider saying nice things about us. So he starts to praise the Scandinavian equality, the great opportunities for young people, the exuberant nature and open and welcoming character of the inhabitants. And Barcelona becomes a distant memory, a marvellous yet imperfect place, a city that is magical yet cruel to the weak, and that eventually the emigrant will be able to enjoy in the best possible way: as a tourist. ■

Jordi Amat

Philologist and researcher at the University of Barcelona

Gaziel's Barcelona elegy, an unpublished anthology

During his internal exile in Madrid, Agustí Calvet prepared two anthologies of articles written after the First World War, one on Catalan politics that was published recently, and another on Barcelona, still unpublished. These articles reveal a city turning from a provincial capital into a great metropolis.

© A. Ribé / Library of Catalonia. Graphics Unit. Gaziel Collection

I keep a strangely precise memory of that day, now more than fifteen years ago. At about half-past seven in the morning, as I did every morning during the last three years of my secondary-school studies, I got on the number 22 bus that went from Bonanova to the Escolapis in Carrer de la Diputació. I sat on the seats at the end of the aisle and out of my bag I took the compulsory book we were working on for the university entrance exam in the Catalan literature class, taught by the teacher Lluís Busquets. I finished *Vida privada* [Private Life] that day.

Although mine was the third stop on Passeig de Gràcia, if I had enough time I would get off at the Diagonal stop,

just past Palau Robert, and I would walk to Diputació via the Rambla de Catalunya. I recall the smell of the lime trees in spring, especially if there had been a spot of rain, when almost nobody walked along the central part of the street and the ground was still a little wet. And the memory of those strolls is concentrated on the day I finished reading Josep Maria de Sagarra's novel. Pilar Romani has died at the house in Carrer Ample. Hortènsia Portell, a good friend, arrives in no time to dress the body and give some support to Bobby Xuclà, the grown-up son of the deceased. The narrator risks giving a lofty air to the feelings that the two actors in the scene are experiencing: "Only he and Hortènsia could understand the grace and beauty of an eighty-year-old body which, freezing little by little, was carrying away the sublime air of a long-gone Barcelona."

Like Sagarra's *Memòries*, maybe *Vida privada* has to be read as a splendid urban elegy dedicated to the end of a Barcelona age. Bobby walks down the street and heads for the Rambla: "Among the red roses there walked, a little unsteadily, a grey man of uncertain age with undefined cheeks, his stomach full of whisky and his heart full of red roses." What causes a book to move us? Probably the very direct triggering ability of words, a part of our sensitivity that is predisposed to be shaken by an experience. And reading is an experience. I remember that spring day, when I was seventeen, because I contemplated the city with the mournful gaze through which Sagarra made Bobby Xuclà observe Barcelona while, with tears in my eyes, I walked down the Rambla de Catalunya.

Philosopher journalist

"I can perfectly remember, with that monotonous tone, as if I had just heard it, the advice we were given every summer morning, when we left home heading for the beach: 'Don't walk down the Rambla de Catalunya'..." This is the opening sentence of *Una sombra, unos árboles* [A shadow, some trees], the article which Agustí Calvet, Gaziel, published in *La Vanguardia*, page 10, on St George's Day in 1919. It is brilliant. While describing the successive contemplation in time of the lime trees on Rambla de Catalunya, Gaziel, almost tempting *costumbrismo*, gradually reveals himself as what he essentially was: a philosopher journalist, in the words of J.S. de Montfort. The initial sentence of the article drew us back to the writer's childhood. In the autumn of

1893, the Calvet and Pasqual married couple, who had become wealthy thanks to the cork industry, settled in Barcelona with their children. Until then, they had lived in Sant Feliu de Guíxols, the small port town from which both the mother's and father's families came. So Gaziel arrived in Barcelona at the age of six. Soon after he would hear the sentence he recalls to start writing *Una sombra, unos árboles*. "This avenue was then a never-ending straight line of sun. July's burning bore straight down on it. Not a soul passed by."

All the time the article contrasts old memories of the street with a walk that Gaziel had taken recently. "The passers-by paraded in the Sunday peace, under the relatively thick foliage. I remembered the sunny dryness of the avenue as if it was yesterday, and the current tender greenness gently surprised me, with a slight twinge of sadness. Were those the same squalid lime trees we had seen being planted? How could they now offer shade?"

The old heat had been softened by the present shadow. But the description of that urban change, caused by the growth of the trees, was only the specific subject of the article. The main point was the confirmation of how the changes in our city make us aware of our ageing. The subject, in short, was the passage of time. "Leaving our recovered home one spring morning, those lime trees we often forget surprise and charm us with their freshness, and quietly remind us that we are nearing the critical *mezzo del camin*: that with many ups and downs our life is slipping away, and that the yesterday of our childhood is separated from the today of our approaching maturity – like the dryness from this shade – by an irretrievable period of twenty years."

Gaziel was thirty-two years old when he published *Una sombra, unos árboles* and he had become a very successful journalist thanks to the hundreds of reports he wrote from September 1914 on, explaining the First World War, most of which were very soon (between 1915 and 1918) compiled in four volumes published by the Estvdio publishing house. While Paris was his operations' centre during his years as a war correspondent, on his return home, this prototype of 20th-century Catalanism who had matured under Prat de la Riba's *Mancomunitat* [municipal commonwealth] became a leading columnist for *La Vanguardia*, the newspaper he would later edit.

Sharp political analyst

Among the profiles of that second Gaziel, that of a political analyst of the Catalonia and Spain of his time (the agony of the Restoration, the Primo de Rivera dictatorship and the Second Republic) stands out above all. But he did not only write about national politics. Not by a long chalk. During nearly twenty years he turned to other areas of journalism, offering a shrewd analysis of international politics, reporting on cultural affairs in Catalonia and writing about urban matters in Barcelona, one of his favourite subjects. I believe that because many years later, when he was living in internal exile in Madrid during the post-war Franco period and had been forced to abandon his profession some time before, he compiled all his work published in the press after the Great War, had it transcribed and, with that material, prepared an anthology with articles on Catalan politics (recently

published under the title *Tot s'ha perdut* [All is lost]) and another on Barcelona, which still remains unpublished. The original, preserved in the Biblioteca de Catalunya's Gaziel Collection, includes thirty articles published between 2 January 1919 and 2 June 1933, which the writer thoroughly revised (especially from a stylistic point of view).

The anthology shows an intellectual with a senatorial attitude who, as he intended with his political analysis, sought to guide, with considerable illustrated pride, a Barcelona middle class that, compared to Europe's, he judged to be spiritually poor (it had been unable to produce its own newspaper in Catalan, for example, as he explains in one of the articles in *La Vanguardia*, maybe aimed at Francesc Cambó) and too closely linked to its working class origins (as shown, with some sarcasm, in the second of the anthology's articles, *La incòmoda incomodidad*, confirmation of the coarseness present in the theatre plays).

Gaziel, as the journalist Enric Juliana maintains, scolds people. He would tell them off, censure them and lecture them. In the articles about Barcelona, the intellectual Gaziel aimed to shape his reader's feelings as residents of his city, and he sought to make them critically aware of some of the faults that Barcelona suffered. In that sense, there are two recurring topics in the anthology that led Gaziel to fight the authorities from his word pedestal. He criticised the City Council, attacking it more than once for its lack of thoroughness and planning when it came to redesigning Plaça de Catalunya. He dedicated four articles to this matter, the last one of which should have been published on 3 November 1927, but the censors prevented it (and he rescued it, with comments, five years later). Two days before, on Monday 1, Alfonso XIII had inaugurated the new square. The report of the ceremony, published in *La Vanguardia*, reproduced the

© Library of Catalonia. Graphics Unit. Gaziel Collection

Gaziel, on the left, strolling with the painter Joaquim Sunyer – "one of the best friends I have ever had" – along Avinguda Diagonal in Barcelona, April 1946. On the previous page, the journalist in a portrait from 1934.

Plaça de Catalunya in 1890, with the Panorama de Waterloo show building and cavalry troops patrolling. On the right, work begins to redevelop the square in February 25.

© Frederic Ballell / AFB

© AFB

conversation that had taken place that midday between the king and the Baron of Viver, the city's mayor at the time:

“Actually, this project is good and it has the advantage over the previous one of allowing more free space. But has the Council,” asked the monarch, “signed any agreement regarding the architecture of the buildings in Plaça de Catalunya, in order to give it the necessary monumental character?”

“Sire, the Council is very concerned about this and is examining the issue.”

“Good,” answered the king. “But I believe there is also a project to build here, around Plaça de Catalunya, a building with a monumental character in which all the State services can be provided, services that cost Madrid's public funds about four million pesetas.”

“Sire,” answered the Baron of Viver, “everything Your Majesty has just said is true. The State pays around two million pesetas for the rent of its services in Barcelona. And considering the importance of this amount, the Council agreed to erect the monumental building you referred to, pending a study.”

“With all these big public works,” said the king, “the general interest of the city must always be taken into consideration.”

I do not know how Gaziél got to learn about this conversation, but the off-the-record comments in them are not the most surprising thing. What is really odd is that all the arguments the king outlined to the mayor coincided, implicitly, with those defended time and again by the journalist in his articles, namely that the value of a square was to be found not so much in the square itself but in what surrounded it. Gaziél had criticised and would continue to criticise the fact that nobody had taken the trouble to establish some criteria for the buildings around Plaça de Catalunya and this meant that, contrary to the most beautiful squares in the world, the ensemble was characterised by an anarchic design. He had insisted so much, and his opinion was so respected, that the Council even set up a commission to study the case. But in the end, nothing came of it, and his final judgement could not be argued against: the square, he pronounced in 1927,

was unfinished. And when, in 1932, he decided to revive that censored reflection, he went even further: “The square is worse than ever. Since then, some of its buildings have suffered mutilation, leaving them disgustingly beheaded for everyone to see. Others have been remodelled any-old-how. New squalid plots have appeared, without being built on. And the frame of the first Plaça de Catalunya offers an unbearable appearance of absolute anarchy, which I would venture to describe as broadly representative anarchy.”

The International Exhibition

The other subject over which he acted as an incisive intellectual, that is to say, as a free and reasoned critic of the established power, was linked to the International Exhibition held in Barcelona between 20 May 1929 and 15 January 1930. Some months after the inauguration, General Miguel Primo de Rivera had an article published, signed by him and dated in Barcelona, where he defended his government and economic policy. Faced with a chaotic past, he argued it was he who had managed to turn the country round and the best proof of his success was Barcelona:

“Barcelona, the city of revolutions and conspiracies, is today a model metropolis as regards its strong and well directed civic life, aware of its importance and influence, appalled by the idea of compromising the homeland's present or future through mischief, clever tricks and excesses that would merely be despicable if they did not give weapons to Spain's enemies and competitors, to harm its most vital interests and its worldwide prestige.”

Two days after its publication, Gaziél wrote the article “To Mr. Miguel Primo de Rivera, contributor to *La Vanguardia*”, in which he introduced himself as a “true Barcelona citizen” and asked the State to increase economic support for the exhibition. “You, my distinguished journalist colleague, who has so much influence among one and all, who rules everyone and almost everything, I am sure will inwardly say, with the solid intention of revealing it later in public acts, that Barcelona is right.” Even if the dictator believed it or not, the problem was that he only had just over three months left as head of the government. When the ex-

King Alfonso XIII visiting the Austrian pavilion at the 1929 International Exposition.

© AFB

hibition closed, Dámaso Berenguer was already the prime minister. Gaziel wrote an article that touched a raw nerve: behind the pomp witnessed on the newly developed Montjuïc mountain there was a huge debt, which ultimately would have to be assumed by Barcelona's citizens. This burden was confirmed on 3 February 1931, via a decree endorsed in Madrid's Palacio Real, stating that it would indeed be up to Barcelona's citizens to pay. Gaziel, who was very critical, devoted two more articles to the subject. The first was entitled "Hemos perdido una guerra" [We have lost a war].

But neither the cost of the International Exhibition nor the criticism of Plaça de Catalunya's redevelopment form the crux of this Barcelona anthology. There are other collateral threads, for example, the criticism of the type of urban development that was being carried out in contrast to Madrid, or the demand (put forward in the penultimate article, the one pruned the most for the anthology) that the authorities show a firm hand in dealing with the profusion of so many "social parasites". Because "when there are no bombs, there are gunmen, and when there are no gunmen, then there are robberies, and sometimes, as now, bombs, gunmen and robberies all mixed up together". What sets this collection apart is the stance Gaziel adopts towards his city's evolution.

An unstoppable mutation

The philosopher journalist, a keen observer – in the Ortega sense – of what was happening around him, had the impression he was witnessing a definitive mutation of his city. The idea that he was immersed in an unstoppable change – linked to a change of civilisation – is the continuous undertone of the original, from the first article to the last.

The first, "La vitalidad de Barcelona" [Barcelona's vitality], was published on 28 January 1928. Basically, it is built around the author's thoughts after he read *Un hiver a Majorque* [A Winter in Majorca] by George Sand. The book, as its title indicates, describes the author's stay in Majorca with Frédéric Chopin. They had gone there at the end of the 1840s, to help the musician's recovery, but they soon decided to go back to France and, during the return trip,

they stopped in Barcelona. These are the fragments that had an impact on the Francophile Gaziel and which he transcribes in his article.

What disturbs him is the confirmation of the profound transformation Barcelona had undergone during those years. "No trace is left of the walls, the drawbridges, the moats, the battlements, the sentinels, the terrifying gunshots at night, the rural forts, the gangs of bandits and Christian patrols. In the stillness of night, very relative in these times, the weary murmur of the sea can no longer be heard. Even the night-watchmen have become silent." And a little further on, in a fragment that he had erased from the newspaper article when he revised it for the anthology, he explains in detail what sort of city has been built on top of the one that has disappeared: "Nobody would recognise Jorge Sand's provincial town in our aspiring metropolis. Barcelona has achieved its modern character: Barcelona is now the city of merchant banks and garages."

The change from provincial capital to a metropolis: this, I think, is the theme of the anthology. A change that Gaziel does not wish to overlook but tries to explain by focusing on significant moments, detailing what disappears and what emerges – what links the city's present with its past, thereby projecting itself forward – trying to put some sense and memory into it, so the new city might be more learned, richer and fuller, so it might become a city of bourgeois quality comparable to other European cities and which, in its modernising process, does not end up becoming a dehumanised megalopolis.

Preserving spiritual heritage

These were not exceptional thoughts in the Europe of his time. In October 1923 Gaziel gave a lecture entitled "Les viles espirituales" [Spiritual Towns] in Girona. Its theoretical basis was *The Decline of the West*, the most influential essay of the first half of the 20th century (in the words of Ferran Sàez). "Today we are," he said that day, "the first to fleetingly shine Spengler's light on the Catalan land. We have to admit that the first impression produced by this new light is sinister."

The Via Augusta with the Les Tres Torres stop of the Railways of Catalonia line (now the FGC), in 1932. Gaziol nostalgically evokes the view of the sea from the train before the line was undergrounded.

© Josep Domínguez / AFB

The first part of Oswald Spengler's book, published in 1918 and which Ortega had translated into Spanish before the French version came out, stated that European civilisation was heading for disaster. It was an unstoppable cycle. The masses lived on top of each other in the cities, with no moral energy and obsessed by money – “La ciudad de Mercurio” [The city of Mercury] Gaziol would refer to on 24 June 1927. But Catalonia, Gaziol claimed, would save itself if it introduced culture via second-tier towns that still preserved a genuine spirituality.

And it would also save itself if Barcelona managed to preserve a spiritual heritage under siege. This is what the article “Cancionero barcelonés”, published on 10 March 1920, is about. It praises the Catalan music-hall singer Pilar Alonso as an example of “the most local spontaneities of the *arte menor* [Spanish lyrical form]” that were being extinguished.

He speaks of it too in “Un voto por la barbarie” [A vote for barbarism], which appeared on 8 June 1921 and describes the installation of Planas Park in Les Planes, a leisure centre that disrupted the harmony of the woods in exchange for the “deafening din of the roller coasters, carousels, watching waves, target practice, electric pianos and huge strings of fireworks”. Gaziol saw it as an invitation to turn the public into sheep. “The only thing that matters is to stir up great masses, vast numbers of people, and keep them happy by stupefying them, so they cast their votes and spend their coppers. And nothing moves masses, inert or human, better than mechanisms, whether they are cranes or platforms for laughter.”

Nostalgia: the Sunday walk and the Sarrià train

In contrast to that, Gaziol highlighted in his articles typical Barcelona customs such as the Sunday walk. A tradition that had also evolved as a result of the city's expansion. His grandfather had practised it after mass in the area round Carrer Ample. When he was little, he had seen him do it around Carrer Ferran, and going uptown, via Passeig de Gràcia to Diagonal. Cars, he sensed, would change that habit forever.

A certain nostalgia can be seen here for a purer world that is gradually disappearing. The mournful gaze appears here and there. For example, in “Un municipio que muere” [A dying town], where he recalls the day that Sarrià's messenger sounded his trumpet and called the residents together to avoid their town being annexed by the big city. And especially in the colossal article “Pequeña elegía urbana” [Little urban elegy], secretly linked to the one just quoted because its specific subject is the description of the last trip Gaziol took on the Sarrià train. It “has, in mysterious ways, always been the centre of my life,” he wrote on 26 April 1929. “I have been travelling on it for about forty years.” This long experience as a traveller on the Ferrocarrils de Catalunya had given rise to a previous article, “Una franja de mar” [A stretch of sea]. In it, Gaziol described the prettiest areas of the city: Passeig de Gràcia, in winter; “under those beloved lime trees on the Rambla de Catalunya” in spring; round the narrow streets of the Cathedral in autumn. But for summer, nothing could be better than contemplating the sea along a stretch between the Les Tres Torres and La Bonanova stops. A picture which, with that line covered over, he would never be able to enjoy again. It was a spiritual loss for the city or, more accurately, the awareness of the passage of time in our spirit.

The philosopher journalist put it with the following priceless precision: “It is delightful to recall what the Sarrià train and the city of Barcelona were like forty years ago, but it is bitter to imagine that in another forty years we will know nothing more about them. Let the beloved city grow and prosper, as it is ours and we live in it. But, why can we not do the same? Its vitality somehow stuns our own, and every day it leaves us a bit further behind. In confirming its extraordinary changes, we inevitably feel that, in our brevity, everything we used to be in this huge municipal life is gradually being erased, and our own life is slowly becoming a picture of past times.” We jump from the specific subject to the generic. To an awareness of our own life because it is inseparable from its circumstances. According to Gaziol, the most heartfelt, what moves us as readers, was his Barcelona. ■

Marcel Ventura

The writers who admired each other so much

Aquello años del boom
[Those Boom Years]
2013 Gaziél Biographies and
Memoirs Prize
By: Xavi Ayén
RBA
Barcelona, 2014
800 pages

Cities are made by what they forget and the journalist Xavi Ayén was troubled because in his Barcelona there remained no trace of the most important 20th-century literary movement in Spanish. The Latin American boom was multifaceted, with as many capitals as nationalities among its authors, but it is undeniable that they all spent some decisive years in Catalonia. Here Gabriel García Márquez learned to handle his international fame and set about writing his most ambitious novel, *The Autumn of the Patriarch*. Here Mario Vargas Llosa experienced the rise and fall of his revolutionary passion. And here the literary agent Carme Balcells gave meaning and direction to what, in other circumstances, would have been a group of dysfunctional geniuses – forgive the repetition – adrift.

Aquello años del boom earned Xavi Ayén the Gaziél Biographies and Memoirs Prize in 2013, a lucky but necessary conclusion to the research he had been carrying out intermittently for ten years. In almost a thousand pages the journalist shows a data handling precision and thorough documentation that will come as no surprise to those

used to reading his work in the book section of *La Vanguardia*, although it might be more important to say that a thousand pages does not always mean a hefty tome.

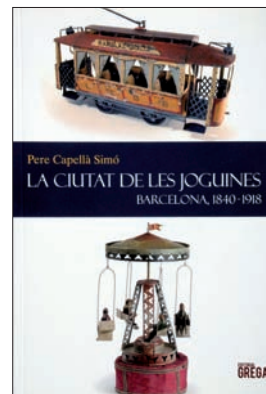
The book covers the period from 1967 to 1975 so, in one sense, it is the history of a city stirring before a cracking Franco regime. The years of the *gauche divine*, nights at the Bocaccio, summer houses in Cadaqués. This was the Barcelona that the Latin American writers landed in, to work in peace, far away from the political convulsions of their own countries, and Ayén conducts an exercise in imagined nostalgia passing through the restaurants, bread shops, nurseries and houses where, at one time, they lived.

Alongside this urban perspective, *Aquello años del boom* is the story of encounters: the meeting of the two Nobel Prize winners of that generation and the broad network of exiled writers who arrived here with them. The Chilean José Donoso, the Peruvian Alfredo Bryce Echenique, the Mexican Sergio Pitol. Others who were just passing through, for example, the Argentinian Julio Cortázar, the Mexican Carlos Fuentes and the Cuban Guillermo Cabrera Infante. And yet others, the majority, who remained anonymous, searching the city for that magic vein that would give them the success of the rest.

Ayén's biggest achievement is to have understood from the beginning that this should not be a critical analysis but the sum of human stories, so that, in reconstructing them from the tetsimony of witnesses, letters and memoirs, *Aquello años del boom* shows how, for the first time, circumstances combined in Barcelona to allow a group of unlikely friends to come together to celebrate the fact that they were changing the history of literature. They were celebrating but, obviously, they still did not know it. Because they were young and the world would have to be shattered in so many ways in the following decades. ■

Carles Domènec

The modernist city of toys

La ciutat de les joguines [City of Toys]. *Barcelona, 1840–1918*
2013 Agustí Duran i Sanpere
Barcelona History Prize
By: Pere Capellà Simó
Editorial Gregal and Barcelona City
Council
Maçanet de la Selva, 2014
436 pages

Toys are historical objects. The teacher, researcher and painter Pere Capellà Simó (Palma, 1981) confirms that in his book *La ciutat de les joguines* [City of Toys], which merited the 2013 Agustí Duran i Sanpere Barcelona History Prize, awarded in February as one of the City of Barcelona awards.

Toy development at the turn of the 20th century suggests a review of that period's history, which saw a twinning of art and industry that symbolised the economic and cultural expansion of the rising bourgeoisie. The end of the Franco-Prussian War led to a golden age of toys. A huge toy industry was born. Germany was the main European producer and Paris was the centre of innovation. The first adverts by craft toy makers in Barcelona were distributed in 1840. Catalonia's capital welcomed branches of French and German companies. The city established itself as a European metropolis and became the home of 60 toy factories and a hundred specialist toy shops. But the Great War would force the warring nations to halt toy production, leaving Barcelona, followed by Valencia and Madrid, to drive the sector forward. The first collections of Apel-les

Mestres, the sketch artist Lola Anglada, Maria Junyent and the painters Manuel Rocamora and Lluís Tolosa were established. They were followed by another generation. The sculptor Frederic Marès built the Sentimental Museum of the 19th century and the painter Alfred Opisso i Cardona gathered together the toys of his childhood.

The book explores the world of toys during the years of Modernisme, Catalan Art Nouveau, and an industry that was within the reach of a large part of the population. In the 19th century childhood was long and, according to Charles Baudelaire, toys would become a child's first contact with art. Intellectuals called for collaboration between prestigious artists and toy manufacturers, so that aesthetic criteria and refined taste would be developed before adulthood.

Readers will notice the importance the author attaches to the symbolic value of shop windows. Like the hole through which Alice enters wonderland, for a child, toy counters represent the happiness they wish for. Many families without means copy the toys they see there using materials closer to hand and, fascinated, we adults project our own experiences onto them.

La ciutat de les joguines arose out of a doctoral thesis that Capellà Simó presented in 2012. His research has two further threads, namely, Barcelona-Palma and the Paris model, which will inspire future publications. This work is not a novel but the direct, precise, straightforward style means you dive into it as if it were an entertaining narrative, with stories like that of Salomon Heischmann, director of the Société Française de Fabrication de Bébes et Jouets, who took refuge in Barcelona in August 1914.

Capellà Simó is the curator of the future permanent doll exhibition at the Museu Romàntic in Sitges and he warns us that shop windows have been replaced by museum display cases. All things considered, the development of toys is our own history written in small print, that of personal, everyday happenings, which is just as important as that of the great events. ■

Oriol Lladó

A new park, a better life

Passejades per la Barcelona verda
[Walks through Green Barcelona]

By: Xavier Muniesa (texts) and
Jordi Play (photographs)
Barcelona City Council
Barcelona, 2014
270 pages

Passejades per la Barcelona verda is more than a photographic list of parks and gardens, and it is more than the usual collection of routes found in some tourist guides too. In fact, it is an invitation to experience the city, a tool for getting to know the everyday landscape in a different way.

The synopsis on the back cover puts the emphasis on *discovery* and secrets exposed, and the book certainly reveals some hidden treasures, even to the most restless. But what describes it best is the care with which it runs the magnifying glass over the least exceptional thing, the everyday of a city that is much greener than we no doubt assumed.

In one way *Passejades per la Barcelona verda* is an attempt to redirect the city narrative and reassert it on a human scale, which is present in all its natural spaces. The twenty routes Muniesa has chosen wind through a varied city that is alive and where things happen. He made the right decision in avoiding the temptation to just do a naturalistic *portrait*. What we have here, aside from information on the environmental quality of these spaces, are lots of impressions of architecture, culture, sport, traditions, customs, technology and so on. The book invites us to slow down, all the better to enjoy

an open route with multiple layers of information.

Xavier Muniesa has opted for a rapid, radio-style language that talks directly to the reader and makes him or her want to set foot in the city. It talks one-to-one and combines practical advice and useful information with erudition that is easy to digest, that allows you to read it quickly. You can tell the author has walked round each of the places described and that he enjoyed it. His texts detail the current use of these places, especially their link with a city that never stands still. Given this commitment to the present, it is also a portrait of Barcelona today.

Muniesa is a journalist who specialises in routes round Barcelona. He is the co-author of two other books published by the City Council (*Barcelona hora màgica*, which he wrote with Eulàlia Iglesias, and *Barcelona, ciutat de teatres*, with Carme Tierz), and he was the editor of *Time Out* in the early days. For a couple of seasons he also produced the programme *De ruta amb Xavier Muniesa* on COMRàdio.

Jordi Play was also a unique choice as his photographer. What makes his photographs interesting is their natural look, the joy with which they show people enjoying the city. They are of a very high quality and were taken with a clear perspective, avoiding overproduction and excessive filtering and treatment. So they tie in perfectly with what Muniesa wanted to give the book.

It has a very clear structure that is repeated in each section. This makes it easier to follow and reinforces its role as a book to be consulted regularly and quickly. The "Useful information" section summarises the places to visit, gives opening times and provides other useful information. Maybe it could do with bigger maps, though, and more interaction with virtual resources such as QR codes.

There are twenty routes set in seven big city areas. These routes take us from the coastline to Collserola, via Montjuïc, Ciutat Vella and bourgeois Barcelona, without forgetting northern Barcelona, where the book rightly claims the green spaces are a conquest by the people. A new park, a better life, is summed up by one of the routes. It is a perfect summary of the book. ■

© Lluïset

Isabel Sucunza

The Raval, an open city

They suggested we went to the Filmoteca. Raquel saw that they were showing a film starring Magnani, “which I’m sure you’ll really like, won’t you?”

“You see that building opposite, on the left, that’s the Filmoteca. And if you look to the right, you’ll see the Rambla del Raval, which we came down.” Our noses were squashed against the window panes, inside the hotel bar, from where we could see the adjacent square, the one that had been dedicated to Vázquez Montalbán. When I was young, I would go to Casa Leopoldo every week. At the weekends, my parents and I would visit the village and come back with a boat of vegetables, which on Mondays, on my way to school, I would have to take to the kitchen. I would go in, drop it off, they would give me some churros for breakfast and I was on my way; then my father would come and sort them out.

Today, whilst having lunch at home, Raquel insisted that I go back to the neighbourhood. “Leave him alone,” my son said to her. “It’s been at least forty years since he went there.” “Well, that’s why he should go back,” she replied. And since it had indeed been forty years since I went there, and Raquel is so kind and my son is so happy with her and sometimes so disappointed, it seems, with me, I decided to go, that we should all three go there for a stroll. And here we are, with our noses pressed up against the window. And it’s been a while since I stopped listening to Raquel pointing things out, because I’ve been thinking about whether what we are doing is more like being hidden away or locked up. “Dad, we’re going to go up to the terrace. There are great views of the neighbourhood from there,” my son told me, pulling me backwards by the arm. So we went up. And “look down here: to the left is the Filmoteca and to the right, the Rambla del Raval,” Raquel said again. And this time I started thinking about whether we were now spies or whether we were on lookout: inside, but far from everything anyway, once again. And again I didn’t make up my mind because then my son said we had to go back down again.

On our way here in the car they suggested we went to the Filmoteca, that building over there, on the left. Raquel took out her mobile phone and saw that they were showing a film starring Magnani, “which I’m sure you’ll really like, won’t you?” she asked me. I told her that I would but that we didn’t need to complicate matters, that we could just go to have a look around. “Don’t be such a bore, dad,” my son said. “Look, it starts in three quarters of an hour; that gives us enough time to see the Rambla del Raval and go to the hotel.” Raquel, mobile in hand, had got it all worked out. And now that we’re crossing the square, I can see that the street over there is Calle En Robador and a little farther down is Sant Pau and there in front, Sant Ramon. And everything is starting to feel a bit more familiar when Raquel pulls me by the arm, whilst smiling uncomfortably and says: “Yeah, they’re always there, on the corners.” She pulls me rather forcefully and opens the door to the hall. We go into the film theatre and on the screen I see a dishevelled Magnani, looking great; and I see the balconies with the clothes hung up to dry and narrow streets and winding stairways and loose paving stones and old men in the street and neighbours at loggerheads and children running about and shady deals being carried out on street corners and pimps and whores and drama and life.

On our way back in the car, Raquel spends the whole time talking about the film; about *cinéma vérité* and about how harsh it makes everything seem, what extreme characters they portray and, think about it, if Rome really was like that, how different it is from the city they saw last summer, with its museums and restaurants and hotels.

“Magnani’s Rome is really beautiful,” I say.

“You are such a nostalgic person, dad,” says my son, manoeuvring the car ready to park. ■

Fotos: Pere Virgili

Imma Merino

Albert Serra

“Apuesto por las obras que nos mejoran”

Desde que obtuvo el Leopardo de Oro del Festival de Locarno con *Història de la meva mort*, donde imagina el encuentro de Casanova y Drácula, Albert Serra no ha parado de recorrer el mundo con presentaciones y coloquios. Continúa la trayectoria de un cineasta de quien Olivier Père dijo que renovaba la manera de hacer cine de los pioneros y los soñadores.

Cuando nos encontramos para hacer la entrevista, Albert Serra acababa de llegar de Nueva York, donde *Història de la meva de mort* se proyectó en el MoMA y en el Lincoln Center en el marco del New Directors/New Films. Esta condición de viajero ya la había ejercido a placer años atrás a raíz del estreno de *Honor de cavalleria*, una aproximación desmitificadora y a la vez respetuosa a la figura del Quijote, y *El cant dels ocells*, film que se atreve con poesía y humor con los tres Reyes de Oriente. Las dos obras, que comparten unos personajes errantes y que Albert Serra realizó con una gran fe en el propio cine, revelaron a un cineasta que, en palabras de Olivier Père, su descubridor en la Quincena de Realizadores del Festival de Cannes, representa la aparición cinematográfica más bonita de los años 2000 porque es completamente anárquica, impertinente, entusiasta e inesperada, y renueva la manera más antigua, justa y libre de hacer películas, la de los pioneros y los soñadores.

“Empezaré por decir que los festivales no me interesan –aclara el cineasta de Banyoles–. Tampoco me gusta viajar, y menos a lugares que no sean de Europa, exceptuando los EE. UU., que me fascinan. El caso es que soy *eurocéntrico*, siento que formo parte de la cultura europea y donde me encuentro a gusto es en ciudades como Londres, París o Roma. Dicho esto, recorro el mundo para acompañar las películas porque me debo a mis fanes, a la gente a quien gusto o, en fin, a quien le gusta mi cine. Además, si acompaño las películas se entienden mejor y la conversación es siempre interesante. Yo hago películas que dan para la conversación, que dan mucho juego al público de los festivales. ¿Por qué existen? ¿Qué representan en la historia del cine? Cada película tiene una singularidad y siempre hay motivos para la conversación’.

Me ha llegado que, cuando va por el mundo, no dice que es español, pero tampoco que es catalán; que siempre dice que es de Barcelona, aunque sea tan de Banyoles...

Banyoles se conoce poco. El caso es que si digo que soy de Barcelona no es por nada ideológico, sino porque todo el mundo conoce la ciudad y, además, quedo bien. Sería fácil decir que soy de España, porque la identifican, pero no quiero que me vinculen al cine español. Si digo que soy catalán he comprobado que mucha gente no sabe dónde está Cataluña y menos qué es, de modo que pierdo mucho tiempo explicándolo. En cambio, todo el mundo conoce Barcelona y muchos han estado aquí. Pero no es solo eso: la consideran una ciudad moderna, bonita, agradable. No he encontrado ni una sola persona a la que no le guste Barcelona. Hay una unanimidad favorable que hasta me sorprende. Tiene una imagen tan buena en el exterior que lo encuentro exagerado. Tanto entusiasmo me parece injustificado hasta cierto punto, aunque a mí Barcelona me gusta, sobre todo porque hace muy buen tiempo.

Si no habla de Cataluña por el mundo, se ahorra hacerlo del actual proceso político. No sé si quiere referirse a ello ahora.

Siempre leo con interés al periodista Antonio Baños, que ahora habla de la posibilidad de que con la independencia haya un cierto cambio social en Cataluña. Pero no me interesa la política. Soy apolítico total. Desde un punto de vista cultural, procuro hacer el bien a la humanidad de otra manera. Como hay tanto mal, se tiene que luchar en contra...

¿Cómo lo hace?

Autoinmolándome. Cuando hablo mal de otros directores, de los actores o de quien sea, se trata de una inmolación de mí mismo. Mucha gente piensa que cultivo a un personaje para salir en los diarios. Se equivocan. ¿Qué obtengo a cambio? Crearme enemigos, que no olvidarán nunca qué he dicho. Yo no saco ningún beneficio. No lo hago por mí, sino porque a la larga será un beneficio para la humanidad.

¿Lo dice de verdad?

No lo dudes. Yo apuesto por las obras que nos hacen mejores y que por eso mejoran a la humanidad. ¿Genera más cantidad de bien una película de Godard o una de Spielberg? ¿Sales mejor persona de un Straub o de un Scorsese? No sé por qué hemos de ser tan complacientes con las películas comerciales que tienen una influencia perversa. Olivier Père, ahora director de la unidad de cine de la cadena Arte, me decía que, después de ver *El lobo de Wall Street*, pensó que, más o menos a la misma edad que ahora tiene Scorsese, Bergman dirigió *Fanny y Alexander*. ¿Quién ha hecho más bien a la humanidad? Es lamentable que, a su edad, Scorsese haga estas chorradas que causan tanto daño. Quizás sería hora de que empezara a producir algo digno.

¿El arte, pues, puede cambiar a la sociedad?

Quizás no lo parece a corto plazo, pero sí a la larga, y por eso se debe hacer de una manera exigente, radical, en cuanto a la forma: los artistas que han seguido ese camino a menudo han sido difamados y despreciados en su época, pero son los más reconocidos con el paso del tiempo porque se ha puesto en evidencia que sus obras nos hacen mejores. Se tiene que valorar lo que mejora y se tiene que denunciar lo que es perjudicial. He sido criticado por mi intervención en

los Premios Gaudí cuando, al dar el premio al mejor montaje, defendí a los montadores y las montadoras, una gente infravalorada en el mundo del cine, aunque su trabajo es determinante para el resultado de la película. Tanto o más que el de los actores, que son mucho más visibles y están mejor pagados.

Quizás no era necesario que, para defender a los montadores, sugiriera que los actores fueran expulsados de la Academia y enviados a Guantánamo...

¿Era necesario que, para defender a los actores, Eduard Fernández manifestara pena por la muerte de Philip Seymour Hoffman entre los aplausos del público? Ese actor era un egoísta integral que, muriendo de una sobredosis, ha causado mucho dolor a su familia. Si lo comparamos con los montadores, gente humilde y a menudo malpagada, ¿es mejor que ellos ese actor podrido de dinero con un apartamento de multimillonario en Manhattan y que se gastó miles de dólares comprando droga?

Quizás tampoco hay que compararlos.

Tú me dices eso, pero yo te contestaré otra cosa. ¿Qué han hecho en contra de Guantánamo los asistentes a los Gaudí que se indignaron con mi comentario? Diría que lo mismo que yo: nada de nada. Añadiré algo más. Después de la entrega de los premios fui a la fiesta. Había técnicos, directores e incluso productores, pero vi a pocos actores. De hecho, solo a tres actrices. ¿Qué pasa? ¿Los actores no se mezclan con el pueblo? ¿No les importa el resto de la gente del mundo del cine? No soy precisamente un entusiasta de este tipo de fiestas, pero hago un esfuerzo y el caso es que hablé con gente muy variada, a pesar de que no me interesa el cine que hacen o producen o en el que participan.

Dice que mucho del cine que se hace no le interesa porque proviene de gente que parece influida solo por el cine. Y que este no es su caso.

Es una cuestión de metodología. Si vienes del surrealismo o te gusta Dadá, sabes que una cosa que se hace por diversión o para provocar puede convertirse en una obra de arte. Y que para eso no necesitas prepararte académicamente. En fin, yo no he ido a ninguna escuela de cine. Y los músicos de rock tampoco han ido a ninguna escuela de música para serlo. También sabemos que en los conciertos, en unas condiciones que no siempre son óptimas, a veces se crea una magia que la misma gente no consigue en un estudio, grabando con todos los medios. Eso también pasa en la vida: puedes preparar una fiesta de cumpleaños y aburrirte mucho; en cambio, puedes encontrarte por casualidad con dos o tres amigos y pasar una de las noches más mágicas de tu vida. Yo procuro que los rodajes (e incluso el montaje, en el que voy escogiendo sin ideas previas entre todas las posibilidades que ofrecen las imágenes) sean una *performance*: me aburriría si todo estuviera calculado, si no hubiera riesgo, si todo estuviera supeditado a la técnica. Al final, como sabes, lo importante es la visión del artista. Gracias a esta, del caos sale lo que tiene que salir, como si fuera algo mágico inevitable. Mis películas dependen de mí y serían igual de buenas si las hiciera con otra gente. Cada vez intervingo y hablo menos en los rodajes. No hace falta.

De algún modo ha expresado la idea de que el artista puede convertir la mierda en oro, como pasó de manera literal y a la vez metafórica en *Història de la meva mort* con los excrementos de Casanova.

Ya hemos hablado alguna vez de que mis películas están elaboradas con detritus: los actores no son profesionales y tampoco lo son parte de los técnicos. Además, ruedo con las peores cámaras. Sin embargo, ciertamente, el talento todo lo puede.

Resulta curioso que consiga mantener el espíritu de la *performance* en la creación de una película, que es un proceso largo, que requiere una organización del rodaje, que pasa por la laboriosidad del montaje –que es una manera de ordenar–, aunque en su caso diga que prevalece el elemento aleatorio.

En cada momento ha de ser posible descubrir una belleza nueva. Si hago cine es para ser libre, para vivir una vida diferente, más divertida y más loca, por vivir cosas más interesantes que en la vida real. Eso se contagia, porque también lo quieren vivir los que hacen cine conmigo. No debió de ser casual que, durante el rodaje de mi última película o bajo su influencia, cinco de los que participaban en ella cambiaran de pareja. El arte te cambia haciéndote enfrentarte al caos de manera armónica. Es un contraste armónico. Con respecto a mi manera de trabajar, siempre procuro ponerme en la piel del escritor. Por mucho que estudie normas de escritura, un escritor como es debido no se hace. No tienes que copiar un estilo, ni seguir una metodología académica. En todo caso, te puedes dejar influir por una actitud. Tengo muy presente que un escritor debe estar concentrado y que nadie puede escribir por él. Aunque en una película trabaje mucha gente, soy yo quien tiene que realizarla. Hay muchos directores que se ayudan con muletas, como los actores profesionales o los directores de fotografía. Quieren que estos les hagan la película y, por lo tanto, no asumen su trabajo, que es exponerse a la hoja en blanco, igual que un escritor. También hay quien copia, que es una manera de no ir a ningún lado. Otros quizás no quieren copiar, pero se les notan demasiado las influencias.

Ha comentado que, en todo caso, puede influir positivamente una actitud.

Tal como he explicado, a mí me ha influido el surrealismo. Y la literatura, que es una cosa seria. En todo caso, en relación con la actitud, sobre todo me inspiran dos personas: Fassbinder, aunque sus resultados no siempre me convencen, y Warhol, cuya obra me gusta más. Trabajaban concentrados, intensamente, siempre con las mismas personas. Fassbinder y Warhol hacen una mezcla con Buñuel, Carmelo Bene y Straub, de quien admiro el rigor formal. Pero mi estilo no tiene nada que ver con ellos. No lo he copiado de nadie. En el fondo es un reflejo de mi personalidad. Y es intransferible, como el de estos cineastas con una actitud que me ha influido. Son inimitables, y si alguien los ha querido imitar no le ha salido bien. Esto pasa claramente con Warhol. A Buñuel y Carmelo Bene nadie les ha influido y tampoco han influido verdaderamente en nadie. No pueden tener seguidores. Quizás es lo que sucede con muchos de los grandes cineastas. Si nombro a Godard me dirás que...

... incluso ha influido a Tarantino, que, en realidad, copia de todos.

Pero en el fondo nadie lo puede seguir porque Godard siempre es más radical que sus seguidores. Ese radicalismo es el que me interesa. Vuelvo a decir que no sé por qué tenemos que intentar que el cine comercial nos resulte interesante. Hay quien se esfuerza en ello. Yo no. Recuerdo que George Sadoul, un crítico ahora totalmente desprestigiado, decía que la humanidad le debe mucho más al cine marxista que al cine comercial. A mí no me interesa tanto la cuestión ideológica como la radicalidad formal que ha hecho aportaciones a la historia del arte y, por lo tanto, a la humanidad. A partir de ahí, afirmo que la importancia de Scorsese o de Coppola no está ligada a la historia del arte, sino al poder de los EE. UU. sobre el mundo. Te diré algo más: no es improbable que de aquí a cien años se reconozca que yo soy más importante que Coppola y Scorsese para la historia del arte.

¿Qué lo hace probable?

Que no hago concesiones que me podrían resultar convenientes a la hora de hacer o de vender una película. Mira, he recorrido mucho mundo, y empiezo a pensar que no hay persona más incorruptible que yo. No hablo solo de pensamiento, sino de acciones. Quizás hay muchos que acaban contratando actores profesionales conocidos porque las televisiones pagan mejor, o que aceptan introducir algún cambio para complacer el gusto de la gente, a pesar de los propósitos iniciales que tenían. Pero yo, sin someterme, hago lo que quiero, y eso no solo me permite ser libre, sino que me convertirá en más importante que Spielberg, Scorsese y Coppola. Algo extraordinario, pero no imposible.

Siempre me ha admirado la fe que tiene en el propio cine.

Si no la tuviera, no lo podría hacer. Se necesita mucha convicción para dar vida a mis películas. Esto es posible porque tengo una productora. En realidad considero más inverosímil lo que he llevado a cabo como productor que como director. Es más fácil hacer mis películas que hacerlas posibles. Si no creyera en ellas, ¿cómo podría sacarlas adelante? ¿Tendría sentido? Una cosa que me parece importante destacar es que, con convicción, estás tranquilo. El talento, la capacidad para hacer las cosas, ayuda. Me parece que fue Prosper de Mérimée quien, con una cierta envidia, dijo que Stendhal escribía tranquilo y nunca se enfadaba con nadie. También debía de ser un hombre convencido de lo que hacía.

Hablando de Stendhal, que escribió sobre cómo la experiencia estética puede trastornarnos, su próxima película girará en torno al mundo del arte, pero dice que sobre su cinismo...

El proyecto está en marcha, pero necesita recursos para materializarse. Estamos trabajando en ello, mientras todavía tengo pendientes algunos bolos con *Història de la meva mort*. Tengo ganas de un poco de vacaciones. Cuando llegue el verano iré con mis amigos unos días a Cadaqués. ¿Sabes cuándo soy más feliz? Dentro del mar y mirando hacia la montaña, en la playa del Llané. Una vez también fui muy feliz volando en Ryanair a Madrid. A punto de llegar, hubo una gran tormenta. Fue un momento de gran plenitud vital, física y espiritualmente. ■

© Andreu

Rutas insólitas por Barcelona

Todos tenemos una imagen de Barcelona, una imagen vivida que hemos elaborado a partir de nuestras experiencias y del relato que la ciudad explica de sí misma o ha transmitido a los visitantes. Barcelona es la imagen que de ella hemos construido, pero también la que hemos vendido a los demás. La visión que nos devuelven los forasteros puede engrandecer nuestra percepción de la ciudad, pero hay también el riesgo de que la reduzca a un estereotipo.

En este nuevo dossier hemos invitado a siete autores a pasear fuera de los circuitos más frecuentados por los turistas o los congresistas. Y les hemos solicitado que nos propongan rutas alternativas más allá del Barri Gòtic o de la Barcelona modernista. El resultado constituye una serie de itinerarios insólitos que nos descubren capas urbanas recónditas, desde la Barcelona masónica hasta la ciudad oculta de los pasajes; desde los vestigios romanos hasta las huellas de la publicidad centenaria que todavía conservan algunas fachadas; desde el auténtico *barrio Chino* de nuestros días –el distrito más poblado por la nueva inmigración china– hasta la Barcelona subterránea.

Los turistas a menudo se mueven exclusivamente por el recinto de unas murallas imaginarias que les han alzado los operadores turísticos. El Ayuntamiento se ha propuesto descentralizar el turismo para que se desplace a todos los barrios. Existe otra Barcelona por descubrir, pero si antes no la conocemos nosotros mismos difícilmente la podremos enseñar.

© Andreu

Daniel Venteo

Historiador y museólogo

Relato vivo de dos mil años de història

En las plazas y calles de las tres Barcelonas sugeridas por Robert Hughes –la metropolitana, la medieval y la romana– se sintetizan más de dos mil años de historia con una continuidad solo comparable con la de capitales de estado europeas como Londres, París o Roma.

Robert Hughes, autor de la obra sobre Barcelona con más proyección internacional de la historia, afirmaba que la capital catalana era en realidad tres ciudades en una: la metropolitana, extendida de río a río con el Eixample y los barrios del entorno perfectamente delimitados, dentro de la cual se diferenciaba claramente una más antigua, la Ciutat Vella medieval, y en su interior otra aún más arcaica, la antigua ciudad romana de Barcino.

Con sus palabras, el prestigioso crítico de arte austriaco estaba proponiendo un itinerario por los más de dos mil años de historia de Barcelona. Fijémonos, por ejemplo, en tres espacios representativos de periodos clave de la trayectoria bimilenaria de la ciudad: la Barcelona romana y altomedieval, la Barcelona de la época gótica y la metrópoli de principios del siglo xx.

En los últimos tiempos la arqueología ha recuperado uno de los hallazgos más sorprendentes de la historia de Barcelona: la catedral visigótica cristiana oculta en el subsuelo de la basílica de los Sants Just i Pastor (plaza de Sant Just, 1). Se trata del baptisterio de una catedral mencionada en la documentación antigua, pero que hasta

ahora no se había podido certificar arqueológicamente: el templo de referencia para la población local católica del siglo vi, cuando gobernaban la ciudad las elites visigodas, que profesaban el arrianismo y celebraban el culto en el espacio de la actual catedral. El descubrimiento se enmarca en las actuaciones del Plan Bàrcino, un ambicioso proyecto encaminado a recuperar el patrimonio cultural de la Barcelona romana y visigótica y ponerlo al alcance de la ciudadanía mediante todo tipo de acciones públicas, entre las que destaca la web del Servicio de Arqueología Urbana, <http://cartaarqueologica.bcn.cat>, que presenta más de tres mil puntos de interés de todas las épocas.

El Call, antecedente del Born

La historia de Barcelona se puede leer en clave de palimpsesto. En los tiempos antiguos los escribanos se veían a menudo obligados a reutilizar los mismos pergaminos, eliminando los textos ya existentes y añadiendo otros nuevos. A través de su análisis, la crítica literaria ha puesto en valor unos textos que, bajo la apariencia de un único documento, esconden diversos relatos, algunos del todo evidentes y otros ocultos. Del mismo modo, la historia de la ciudad está escrita en sus piedras y en sus documentos tanto a través de lo que podemos reconocer a simple vista como en todo lo que fue destruido premeditadamente y pasa desapercibido. Un ejemplo paradigmático lo ofrece el subsuelo del antiguo mercado del Born (plaza Comercial, 12), que alberga los restos del barrio de la Ribera destruido por orden de las autoridades borbónicas después de 1714. Un antecedente –igualmente sangriento y traumático– de este episodio lo fue siglos antes, en 1391, la aniquilación de la comunidad judía local y la destrucción física de su propio barrio, el Call.

La toponimia de los entornos de la plazuela de Manuel Ribé recuerda al peatón la presencia judía en la Barchinona medieval. Desde la plaza de Sant Jaume es fácil adentrarse en el Call, tanto a través de la calle homónima y continuando por la de Sant Domènec del Call, como también por la calle de Sant Honorat y después por la de la Fruita. Las dos rutas llevan al paseante al que está considerado el emplazamiento de la antigua sinagoga mayor (calle de Marlet, 5). A pocos pasos de ella, una lápida hebrea –en realidad se trata de una copia; la original se conserva en el Museo de Historia de Barcelona– recuerda la fundación, en el siglo xiii, de un hospital para los más necesitados (Marlet, 1).

La visita al Centro de Interpretación del Call (Manuel Ribé, 3) es imprescindible para descubrir la impronta hebrea en otros lugares de Barcelona. Es el caso de los restos de la necrópolis de Montjuïc –recientemente declarados Bien Cultural de Interés Nacional– de las lápidas funerarias reutilizadas en los muros del Palau del Lloctinent (Comtes, 2) o en el subsuelo del Saló del Tinell (plaza del Rei, 9). A pesar del ensañamiento de la ciudad cristiana medieval contra la población judía, los restos del Call han aflorado irreversiblemente en nuestros días, a modo de palimpsesto.

La Edad Media revisitada en el siglo xx

El barrio de la catedral, conocido más popularmente como Barri Gòtic, es una pieza de la ciudad donde Barcelona se muestra a sí misma como un *patchwork* urbano. Hoy, las

construcciones genuinamente medievales, como la capilla románica de Santa Llúcia (calle de Santa Llúcia, 3) y la capilla gótica de Santa Àgata (plaza del Rei, 9), conviven con edificios profundamente remodelados a mediados del siglo XX, como la sede del Centro Excursionista de Cataluña y los restos del antiguo templo romano (Paradís, 10), el Palau Reial Major y su Saló del Tinell en la plaza del Rei y, por encima de todos, la Casa dels Canonges (Pietat, 2). Comunicada con el vecino Palacio de la Generalitat a través del puente neogótico de 1928 de la calle del Bisbe, la reinvencción de este edificio durante los años veinte está considerada la intervención fundacional del moderno Barri Gòtic. Aún más sorprendente es la historia de los edificios viajeros, como la Casa Padellàs (calle del Veguer, 2), trasladada piedra a piedra desde su emplazamiento originario en la calle de los Mercaders hasta donde ahora se encuentra el conjunto monumental de la plaza del Rei, lo que posibilitó el descubrimiento del subsuelo arqueológico romano.

En el caso de la catedral, el contraste de épocas históricas y estilos artísticos se produce sutilmente entre la fachada neogótica de finales del siglo XIX y el resto del edificio, fundamentalmente medieval. Ante él, dos construcciones –la Pia Almoïna, sede del Museo Diocesano (avenida de la Catedral, 4), y la Casa de l’Ardiaca, sede del Archivo Histórico de la Ciudad (Santa Llúcia, 1)– son dos ejemplos paradigmáticos de cómo unos edificios medievales construidos sobre la antigua muralla romana se han ido transformado a lo largo de los siglos hasta nuestros días, convirtiéndose en dos modernos equipamientos cuya evolución arquitectónica relata los dos mil años de historia urbana.

El Barri Gòtic es todo menos un barrio inventado, tal como se afirma a menudo. Su transformación respondió a un plan perfectamente diseñado a raíz de la apertura de la Vía Laietana en 1908 y sobre todo a partir de la constitu-

Fotos: Dani Codina

ción de una ponencia de monumentalización del barrio de la catedral en 1922. Sus factótums fueron el arquitecto Adolf Florensa y el arqueólogo y archivista Agustí Duran i Sanpere. Uno de los aspectos que todavía hoy llama la atención es su solidez y la absoluta preeminencia de las fachadas de sillares de piedra. El embajador florentino Francesco Guicciardini ya lo afirmaba en 1511 en su *Diario del viaggio in Spagna*: a diferencia de otras poblaciones peninsulares, Barcelona sobresalía por el hecho de ser una ciudad construida fundamentalmente en piedra.

En las plazas y calles de las tres ciudades de Barcelona sugeridas por Robert Hughes se sintetizan, en definitiva, más de dos mil años de historia urbana con una continuidad a lo largo del tiempo solo comparable con la de capitales de Estado europeas como Londres, París o Roma. ■

Arriba, acceso a la antigua sinagoga mayor, en la calle Marlet.

Abajo, la Casa dels Canonges, conjunto unido al Palacio de la Generalitat por el famoso puente gótico falso de la calle del Bisbe, y detalle de la fachada de la Casa Padellàs.

© Andreu

Mireia Valls

Directora del Centro de Estudios de Simbología de Barcelona y autora del libro *La Barcelona subterrània*, 2013

Viaje al mundo subterráneo

La realidad es muy diferente de como la suponemos. Lo invisible y oculto es el origen de lo que se acabará manifestando. Los inicios y la razón de ser de Barcelona se esconden en sus entrañas, adonde no podemos descender de cualquier modo, sino bien cogidos al hilo de Ariadna.

Bajo la planicie en donde se erige la ciudad transcurren una gran cantidad de torrentes que transportan agua ininterrumpidamente desde tiempos inmemoriales, los cuales fueron aprovechados por los romanos para fundar la pequeña Barcino. Para llegar a esas corrientes naturales se construyeron a lo largo de los siglos unos larguísimos túneles de la altura de una persona, denominados *minas*, de los cuales todavía hoy en día se conservan un buen número en perfecto estado; es el caso de la mina del monasterio de Pedralbes, la de Can Travi, la de Can Masdeu o la de una finca del Putxet.

También se excavaron innumerables pozos a diferentes profundidades y en diversas épocas históricas; pongamos como ejemplo los que se esconden en los sótanos de algunas casas del Barri Gòtic y el que Gaudí hizo perforar en Bellesguard, con más de 40 m de profundidad. El agua también se acumula en depósitos naturales en el vientre de la montaña de Montjuïc –inicialmente una isla a cuyos pies se dice que el mítico Hércules realizó su obra de fundación–, en peque-

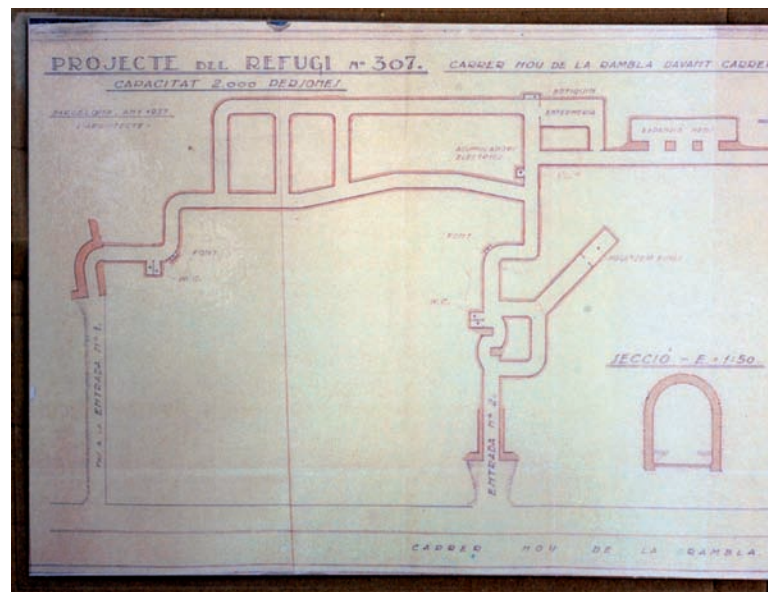
ñas lagunas actualmente selladas o sepultadas bajo nuevas edificaciones, donde los niños de la zona se bañaban a mediados del siglo pasado. Y si las aguas hacen posible la vida, también es imprescindible evacuar las sucias para preservarla. De ahí que Barcelona cuente con una red de alcantarillas de más de mil kilómetros de longitud, algunas tan curiosas como la que discurre bajo la calle de la Bòria y la plaza de la Llana, un tramo de la antigua Vía Augusta, o la de la Palma de Sant Just, de la época romana y perfectamente conservada.

Los refugios de la Guerra Civil

El mundo subterráneo es idóneo para esconderse, protegerse y escabullirse. Durante la Guerra Civil se construyeron más de 1.400 refugios repartidos bajo toda la ciudad con el fin de preservar a la población de los bombardeos (son visitables el de la plaza del Diamant, el de la plaza de la Revolució y el 307, situado en la calle Nou de la Rambla, al pie de Montjuïc), pero también hay escondites de épocas muy anteriores, como la curiosa sala circular para siete personas bajo el Pati Llimona, o bien lo que se supone que fue un lugar de reuniones clandestinas de Serrallonga y sus esbirros, unos subterráneos hoy hundidos cerca del Palau Mercader.

De la misma manera, podemos referirnos a los incontables corredores (de los que nadie se atreve a hablar por miedo o prudencia) que comunican muchos de los edificios emblemáticos de Ciutat Vella entre sí y que llegan incluso a atravesar los límites de la antigua muralla romana, túneles que se emplearon para escapar sin ser visto. Se conoce, por ejemplo, una red de galerías que conectaban el centro de la ciudad con el Mas Guinardó (donde vivía otro bandolero, Rocaguinarda), e igualmente diversos túneles que incluso cruzaban la sierra de Collserola, uno de los cuales –el que empieza en el Palau de les Heures– fue utilizado por el Gobierno de la Generalitat durante la guerra, aunque actualmente está hundido. El mundo del hampa también se ha refugiado en el subsuelo de Barcelona, en los famosos túneles de la punta del Morrot conocidos popularmente como el Hotel Montecarlo, o bien en lóbregos corredores bajo una antigua fábrica de juguetes de Horta –actualmente denomi-

© Dani Codina

© Frederic Ballell / AFB

© Pérez de Rozas / AFB

nada La Jungla- donde una horda de personas violentas tiene atemorizado al vecindario. Pero a buen seguro, una de las facetas más siniestras del subsuelo urbano es la de las checas, aquellas salas de tortura activas durante la Guerra Civil de las que muy pocas personas salieron con vida.

Cuevas poco conocidas

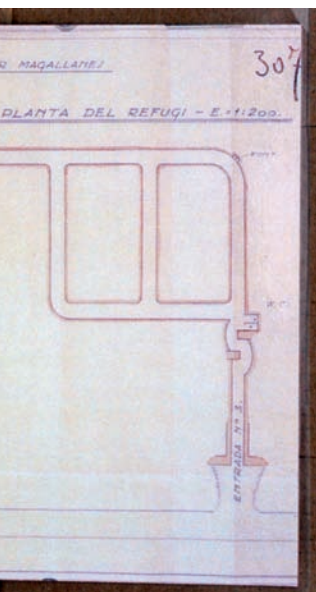
Ahora bien, el vientre de la ciudad tiene también una cara acogedora y maternal: la cueva. Un lugar oscuro y silencioso, apto para el recogimiento y el encuentro con uno mismo. Barcelona esconde algunas cuevas muy desconocidas; ya hemos hecho mención de las de Montjuïc, pero están también las que durante el siglo XIX serían habitadas por ermitaños en el barrio de Els Penitents. Y no podemos olvidar la que descubrieron Gaudí y Güell en la montaña del Carmel, justo en la actual ubicación del bar, los servicios y el almacén de conservación del Park Güell, donde encontraron restos de un hombre primitivo y de un mamífero. Y por descontado, la sala secreta denominada Capelya que el arquitecto hizo construir bajo el Turó de les Tres Creus,

recinto hermético al que solo se podía llegar a través de la red de galerías que surcan el interior de esta montaña. Se trata de un larguísimo entramado de corredores excavados durante la Edad Media, o incluso antes, para extraer mineral de hierro. Son las llamadas cuevas de Xiro y de Cimany, que dan nombre a un centro educativo del barrio. Finalmente, cabe mencionar la extraordinaria gruta que se hizo construir el excéntrico indiano Altimira bajo su finca de la Bonanova, con estalactitas y estalagmitas auténticas, acuarios, lucernarios y una extraña sala en forma ovoide que llamó "del eco". ¿Un lugar solo de diversión?

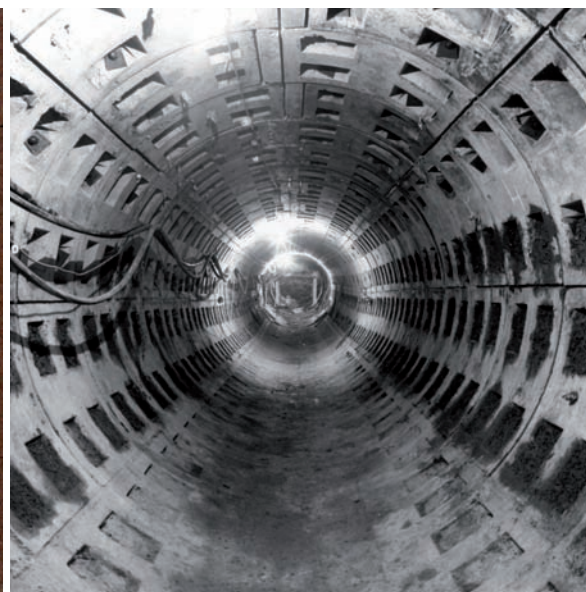
Todos estos mundos dentro de mundos, de espacios secretos, solitarios, llenos de peligros y trampas, a menudo muy próximos a las redes de metro y ferrocarril en las que viajamos con tanta frecuencia, conforman un extenso laberinto que conviene recorrer y atravesar. Si no hemos soltado el hilo de Ariadna, este nos llevará directamente al centro, donde está el templo de la Sagrada Família. Y podremos salir airosos hacia la luz. ■

Arriba, a la izquierda, el tren recreativo de la mina Grott de Collserola, en una imagen de junio de 1908 tomada en Vallvidrera. Sobre estas líneas, el gobernador Bartolomé Barba entregando donativos a ocupantes de cuevas en Montjuïc, diciembre de 1945. Abajo, de izquierda a derecha, plano del refugio antiaéreo 307, en Poble-sec; el colector rebosadero del Bogatell y el depósito de aguas pluviales del parque Joan Miró.

© Fototeca CLABSA

© Fototeca CLABSA

© Andreu

Joan de Déu Domènech
Historiador

El diablo no tiene puente

Los puentes privados se cuentan entre los más antiguos de Barcelona, pero también hay dos modernos y bien conocidos: el falso gótico de la calle del Bisbe y el “de la vergüenza”, en Egipcíaques. Aunque el diablo no tiene puente dedicado.

Barcelona no tiene río, pero puentes, de sobra. El de Marina, el de Mühlberg, el de la Foixarda, entre algunos de los que se mantienen hoy. Puente de la Riera de Horta, puente “dels Àngels”, el del Esparver, por mencionar tres que existían en el siglo xx. Y aún más: en Sant Martí había una zona conocida como el barrio del Pont, y al parque de la Nova Icària se le llama el “parc dels Ponts”.

Un puente es una construcción levantada sobre una depresión o un obstáculo –río, barranco, tren– que sirve para pasar de un lado a otro. Un puente hace feliz. Siempre es beneficioso –véase el juego de la oca, véase el calendario. Además, un puente tiene un punto de magia y de maravilla. Ir de aquí a allá sin embarrarse, ni tener que bajar, subir y sudar, todo recto, y ya estamos al otro lado. Un puente une lo que está separado, y quien roba un coche, hará un puente para hacer contacto y ponerlo en marcha. No es extraño que algunos puentes sean llamados “del Diablo”, porque todo puente rehace la naturaleza; incluso alguien ha dicho que altera la creación divina. Puente del Diablo, leyendas, pero de esta aparición del demonio algo ha quedado en el habla y en el mundo de los puentes. Se dice “salvar un río”, donde *salvar* vale por evitar un obstáculo, vencer una dificultad; sin embargo, la primera acep-

ción de *salvar* es preservar de la muerte: la salvación; es decir, alejarse del mal, del diablo.

En Barcelona no hay puentes del Diablo, y hoy son pocos los que salvan accidentes geográficos. Los que más, vías ferroviarias y, sobre todo, cinturones, vías rápidas, autopistas. Los de Barcelona son puentes de la revolución industrial; de la modernidad. No siempre ha sido así. Cuando no existían trenes ni coches, la geografía era mucho más evidente. Mostraba que Barcelona está en un plano inclinado, encajado entre la sierra de Collserola y el mar, y limitado por dos ríos. Eso y la serie de colinas (Rovira, Peira, Creueta, Carmel, Putxet y Monterols) hacen que el desnivel, en algunos lugares, sea muy pronunciado. Para salvarlo, hete aquí el viaducto de Vallcarca, con el vecino puente de la plaza de Mons, que cubren dos ramales de la riera de Vallcarca; o los puentes de Reina Elisenda, por encima de J. V. Foix y Duquessa d’Orleans, por donde transcurría la riera de Sarrià. Rieras desaparecidas, porque han sido soterradas y canalizadas hacia la red de alcantarillado. Y lo que antes era del agua, ahora es terreno para coches y personas.

La mayoría de los puentes que dialogan y resuelven problemas de la geografía física tienen una orientación concreta. Paralelos a Collserola y a las colinas, para permitir el paso entre las aguas que bajaban hacia mar. Otra orientación tienen los del tren, perpendicular. La línea férrea que atraviesa Barcelona era un problema y un peligro. Más que el ruido y el humo, la zanja, una nueva y terrible frontera que se impuso con la industrialización. Separó calles, barrios, espacios de vida hasta entonces unidos. Para solucionarlo se construyeron algunos puentes. Pocos, todo sea dicho. En la calle de Alcolea, en la del Nord (hoy Galileu), en Sants. El del Mico, en Aragó-Casanova. Y en el lado de levante, los puentes de Marina, de Espronceda, del Treball y de la Maquinista. Pocos puentes y algunos pasos a nivel, siempre más económicos. Y ya se sabe que lo barato siempre acaba saliendo caro. Cuando menos, en vidas humanas.

Los puentes salvan torrentes, playas de raíles, incluso el mar, como el de la Porta de Europa –un puente basculante que comunica el muelle de Ponent y el Adossat–, y, a veces, también salvan calles. Son puentes particulares. Como todos los puentes, hacen la vida más fácil; en este caso, solo para unos, porque son puentes privados. Algunos de los de este tipo son de los más antiguos de la ciudad. En la calle de Carabassa hay dos. Unían las casas de un lado con los jardines del otro. Parece ser que son del siglo xviii. Igual función debió de tener el que se encuentra en la calle de los Ocells. El de La Mercè y el de Sant Pere son barrios muy ahogados. Calles estrechas y solares reducidos. Quien podía compraba el de delante, para tener un huerto, un jardín. A un lado, la vivienda; al otro, un pedazo de cielo, un rincón de paraíso.

Otro puente particular, de hierro y cristal, es el que se encuentra en el pasaje de Bacardí. Mientras que los de Carabassa y Ocells son puentes descubiertos, el de Bacardí no. Este es uno de los elementos que lo hacen singular: un puente cubierto en un espacio cubierto, como lo es este pasaje. El otro elemento es que en los cristales había pintados unos paisajes tropicales. El puente todavía existe, pero de la decoración antillana no queda nada de nada.

De los puentes privados, los más comunes son los que comunican dependencias de edificios institucionales. El

puede de la calle del Bisbe, que une el Palacio de la Generalitat con las casas de los canónigos, quizás es el más conocido. Es obra de Joan Rubió Bellver; se inauguró en 1928, en aquellos años de delirio en los que, derribando por aquí, trasladando edificios por allá, se inventaba un barrio Gòtic. Por pretencioso, con un gótico sobrecargado, el puente no gustó a casi nadie, y fue motivo de todo tipo de burlas. Ricard Opisso hizo una serie de cuatro dibujos en donde apuntaba el ridículo de aquella construcción. Ahora es uno de los elementos más fotografiados de Barcelona. Si la Generalitat tiene un puente, el Ayuntamiento no podía ser menos y también tiene el suyo. Es más discreto y está más escondido. Pasa por la calle de la Font de Sant Miquel, y une el edificio antiguo con el de la plaza de Sant Miquel.

El puente de Santa María

Los puentes particulares aíslan de la gente; se pasa por encima de la calle, por encima de las personas. Son el emblema de una manera de vivir. Es el caso de la nobleza. En el Pla de Palau, ante la Llotja, había un edificio gótico, remodelado una y otra vez, propiedad de la ciudad, que en 1654 Felipe IV se hizo suyo. El monarca decidió que sería la residencia de los virreyes. Con los Borbones, y hasta 1844, fue la de los capitanes generales y, desde entonces, palacio real, para alojar a Sus Majestades cuando tenían la ocurrencia de visitar la capital de Cataluña, hasta que el día de Navidad de 1875 se quemó y no quedó nada. O casi nada. Lo que se salvó fue el puente.

Había mandado construirlo en 1700 el virrey, príncipe de Darmstadt. Era un puente cubierto que salía del palacio, discurría por la calle del Malcuinat y seguía por el Fossar de les Moreres y la calle de Santa María hasta llegar al templo,

Inauguración del viaducto de Vallcarca, en 1926; el puente de Marina durante su construcción, en una fecha imprecisa entre 1930 y 1932, y el de Santa María, que unía la basílica de Santa María y el palacio real, y que perduró parcialmente hasta la década de los ochenta del siglo pasado, en una imagen de principios del mismo siglo.

© AFB

© Josep Domínguez / AFB

A. T. V. - 89 - BARCELONA, Santa María del Mar
Puerta del Borne

© AFB

Fotos: Dani Codina

De izquierda a derecha y de arriba abajo: puente doméstico de la calle de la Carabassa; el de hierro y cristal del pasaje Bacardí; el puente de Correos y el que, desde la sede del CSIC, se levantó hacia el "territorio enemigo" del Instituto de Estudios Catalanes.

a la altura de una espaciosa tribuna, en el lado de la epístola. El puente fue derribado en el año 1823 por acuerdo del Ayuntamiento y vuelto a construir en 1827, cuando se dio vuelta a la tortilla. Duró bastantes años. Todavía puede verse en fotografías de los años ochenta del siglo xx, y en alguna colección particular. Fue una de las primeras pinturas de Santiago Rusiñol: *Façana lateral de*

Santa Maria del Mar; des del passeig del Born (1887).

De hecho, el puente de Santa Maria no era ninguna construcción singular, sino que seguía una tradición. En la catedral había un puente que unía el palacio real con la seo. Se aprecian los restos en la fachada de la plaza de Sant Iu. El puente es de los tiempos de Martín el Humano, rey gordo y devoto.

Como le costaba moverse, el cabildo permitió esa construcción para ahorrarle al monarca el ahogo y la fatiga de las escaleras. Fue derribado "en nuestros días", escribe Pi i Arimon en 1854. Otro puente eclesiástico es el de la parroquia de Sant Martí de Provençals, que une el templo con la rectoría y tiene el aspecto de una obra defensiva.

Puentes en la Generalitat, en el Ayuntamiento, en la Iglesia, puentes, también, en edificios de la Administración del Estado. En la parte posterior del edificio de Correos, en la calle de Àngel Baixeras, hay otro puente particular, construido al mismo tiempo que el edificio (1926-1927) y que comunica dos áreas administrativas. No muy lejos de allí, en la calle de Ocata, hay otro puente, de menor altura y más corto, y une dos edificios de la estación de Francia: un modo de recordarnos que muchos de los puentes de Barcelona se hicieron para salvar las vías del tren.

El puente de la vergüenza

El de Egipcíaques es otro puente particular, y de triste memoria. Va desde la sede regional del Consejo Superior de Investigaciones Científicas a la del Instituto de Estudios Catalanes: testimonia la ocupación franquista de Cataluña. Por un decreto datado en Burgos en 1938 se fundó el Instituto de España, que, al cabo de un año, se transformó en el CSIC. Como toda institución creada en tiempos de guerra, arrambló con todo lo que pudo: la obra y las dependencias y las propiedades de la Junta para Ampliación de Estudios y, en Cataluña, las del Instituto de Estudios Catalanes. En 1942 llegó a Barcelona. Ocupaba pisos del Portal de l'Àngel y la Via Laietana, hasta que en los años 1952-1954 se le construyó un edificio descomunal, obra de Alfons Florensa, en la calle de las Egipcíaques y, en medio, un puente: la avanzadilla para ocupar el terreno del enemigo. Es el puente de la vergüenza y todavía existe.

Hay más puentes; son alegres y divertidos. En los parques que se han diseñado en los últimos años es habitual encontrar un puente; en los jardines Joan Reventós, en los de Can Altamira y en el parque de la Pegaso hay más de dos y de cuatro. Son puentes decorativos que muestran hasta qué punto está aún arraigada en este país la estética del pesebrismo. ■

Neus Bergua Joanpere

Gestora cultural. Autora de *Barcelona insòlita* (2010)

La ciudad en diez pasajes

Cada pasaje barcelonés es un mundo diferente, por el origen, el uso actual, la situación y la morfología. En las líneas siguientes subrayamos la singularidad de esta vía a través de diez ejemplos muy diversos, uno por distrito.

¿Qué y cómo es el pasaje? ¿Cuál es su función? Tradicionalmente se consideran atajos que conectan dos calles, pero también pueden ser callejones sin salida. Unos son meramente residenciales, señoriales o populares, pero otros se han convertido en verdaderos ejes comerciales; atraviesan parques y huertos o rompen la trama urbana; pueden estar empedrados o carecer de todo tipo de pavimento, abrirse o no al tráfico, tener árboles o mostrarse yermos de vegetación. Los hay que son prácticamente invisibles o se esconden al fondo de porterías de vecinos, e incluso algunos no han llegado a existir aunque tengan un nombre asignado.

Con respecto a la tipología urbanística, en la derecha del Eixample rompen la trama regular ideada por Ildefons Cerdà y atraviesan manzanas horizontal o verticalmente; en la Sagrada Família o en el Poblenou los encontramos como resultado del aprovechamiento del espacio en terrenos industriales; los hay en forma de diagonal, en zigzag, de T o L, que separan el huerto y la casa, o bien formados por escaleras.

Hemos escogido un ejemplo de pasaje en cada uno de los diez distritos de la ciudad, intentando mostrar su singularidad y las diferentes tipologías.

© Andreu

La Cadena de Ciutat Vella

Hay que llegar a la terraza interior del restaurante Bitàcora para descubrir el antiguo pasaje de la Cadena, que todavía conserva la rotulación. Como se encontraba en torno a la estación de Francia, lo cerraban con una cadena por la proximidad de la línea del ferrocarril a Mataró.

Delimitaba el barrio de la Barceloneta por la parte norte, era de arena, tenía orientación diagonal y conducía directamente al Torín, la primera plaza de toros de la ciudad, abierta en 1834 y que funcionó hasta 1923. El comercio El Mas dels Arcs, en la calle de Balboa, 13, también mantiene su recuerdo, pues el almacén se ubica en una parte del callejón.

Once casitas blancas de L'Eixample

Tras pasar el acceso a la escalera del número 29 de la calle de Rocafort, nos hallaremos por sorpresa en esta delicia urbanística formada por once casitas blancas de planta y terrado, construidas en un pasaje interior, sin nombre, que no aparece en ningún plano ni guía, formado por dos callejones llenos de plantas que han dejado los vecinos.

El pasaje de la Cadena, en los alrededores de la estación de França, y el pasaje interior accesible desde el número 29 de la calle de Rocafort, sin nombre ni representación en planos y guías.

Fotos: Albert Armengol

El pasaje de Ministral, formado por 25 casas en el barrio del Coll; el pasaje escalonado del Dipòsit, en Can Baró; el pequeño barrio inglés de Les Corts, oficialmente pasaje de Tubella, y el vial de la Esperança, en el lado oriental de Virrei Amat.

Se trata de viviendas de unos 35 metros cuadrados que en la parte de atrás tienen un pequeño patio cubierto –lugar donde originariamente se encontraban las letrinas– y la escalera que da acceso al terrado. Fue en 1924 cuando el propietario pidió el permiso de construcción al Ayuntamiento. Posiblemente eran habitáculos para los trabajadores de la Exposición Internacional del año 1929.

Ministral, el encantador de Gràcia

Un gran portalón de formas redondeadas nos anuncia el encantador pasaje de Ministral, establecido en suelo privado, en el barrio del Coll. Lleva el nombre del propietario de los terrenos desde el año 1922. La construcción de las 25 casas es totalmente curiosa y original, ya que se salva la fuerte pendiente en tres niveles diferentes y las viviendas disponen de claraboyas de ventilación.

Se dice que la edificación fue residencia de trabajadores de la construcción, muchos provenientes de la pedrera del Turó de la Creueta del Coll, y que la parte más soterrada sirvió de refugio durante la Guerra Civil para un grupo de anarquistas.

Horta-Guinardó: el sorprendente Dipòsit

En la parte alta del barrio de Can Baró sorprende el pasaje del Dipòsit, formado por una escalera de 248 peldaños en fuerte desnivel. En la parte superior tenemos un mirador privilegiado sobre la trama urbana y el mar.

Mientras subimos observamos el antiguo depósito circular, situado a 95 m de altura, que le dio el nombre. Fue construido en el año 1870, después de la expropiación de terrenos de la finca de Can Baró por la Societat General d'Aigües de Barcelona, compañía belga fundada en Lieja en 1867.

El barrio inglés de Les Corts

El pasaje de Tubella hace referencia al nombre del comerciante que construyó la urbanización a partir del año 1925, un conjunto de 22 casas unifamiliares de dos plantas, con un pequeño jardín enrejado delante y con patio interior. Cabe destacar el estilo, con una mezcla de influencias modernistas y novecentistas, y los diferentes colores que presentan. Están muy bien conservadas y, si exceptuamos dos bloques de nueva construcción, forman una unidad estilística y armónica.

Pensadas para dar alojamiento a unos técnicos ingleses que tenían que trabajar en la fábrica textil de Joan Tubella, finalmente las casas se vendieron a obreros cualificados de las diversas industrias que se instalaban en Les Corts y en Sants.

La Esperança de Nou Barris

En el lado oriental de la plaza del Virrei Amat se sitúa el pasaje de la Esperança, formado por quince viviendas unifamiliares adosadas que datan del año 1927. Son casas de estilo novecentista con planta baja y un patio posterior, que siguen la misma tipología arquitectónica con pequeñas variaciones.

La urbanización del pasaje se hizo bajo iniciativa de la Sociedad Cooperativa de Cargadores y Descargadores de Algodón. Igual que otros colectivos profesionales, la sociedad se acogió a las leyes impulsadas durante la dictadura de Primo de Rivera para paliar el déficit de vivienda de la ciudad con casas a precios asequibles.

Fotos: Albert Armengol

Sant Andreu: el pasaje de las magnolias

En el barrio de Navas, entre las calles de Olesa y de Juan de Garay, se abre el tranquilo pasaje de Àrtemis, repleto de magnolias a ambos lados. Podemos descubrir un conjunto bastante uniforme de viviendas que siguen la misma tipología, construidas en torno al año 1932, formadas por semi-sótano, piso principal y primera planta con balcón, y patio posterior.

El nombre hace referencia a la diosa griega de la naturaleza y la caza, hermana melliza de Apolo y símbolo de la belleza virginal, que a menudo se representa armada con un arco y una saeta de oro. Un tramo del antiguo torrente de la Guineu, que dio nombre al barrio del Guinardó, y que nació en la popular Font del Cuento, atravesaba este vial.

El pasaje de Àrtemis, en el barrio de Navas; el de Robacols, en el Clot, accesible desde el número 37 de la calle de Rossend Nobas; el *pasillo* de la Bordeta y el pequeño vial de Mallofré, que une la Major de Sarrià y la calle del Clos de Sant Francesc.

Sant Martí: vestigios del mundo rural

Por el portalón del número 37 de la calle de Rossend Nobas, en el barrio del Clot, se accede al curioso pasaje de Robacols, un claro ejemplo de los últimos vestigios de la Barcelona rural y uno de los conjuntos de arquitectura popular más sencillos. Aunque muy abandonado, conserva nueve casas adosadas, de planta baja y piso, todas ellas situadas a la derecha; al otro lado se ven restos de antiguos patios, antes ocupados por pequeños huertos o jardines, y ahora repletos de plantas y trastos viejos.

El pasaje se urbanizó en el segundo tercio del siglo XIX y se dedicó a viviendas para los trabajadores del barrio. El nombre hace referencia al sobrenombre popular de la familia Casas, propietaria de numerosas tierras en el barrio del Clot y en el Camp de l'Arpa.

Sants-Montjuïc: el *pasillo* de la Bordeta

La construcción de viviendas en pasadizos muy estrechos, los llamados *pasillos*, era habitual para buscar una solución a la falta de vivienda desde finales del siglo XIX. Uno de los últimos que sobreviven en la ciudad está en la Bordeta, en la calle de Bartomeu Pi, un antiguo fabricante de objetos de cuero que era propietario de los terrenos.

El pasaje no tiene nombre y lo forman diez viviendas muy sencillas, de unos 30 metros cuadrados, que se construyeron entre 1925 y 1930 en unas caballerizas o almacenes de forraje de una antigua fábrica.

El atajo de Sarrià-Sant Gervasi

El pequeño vial semicubierto de Mallofré, abierto entre los años 1866 y 1870, comunica las calles Major de Sarrià y del Clos de Sant Francesc. Lleva el nombre del bolsista Josep Mallofré i Trius, que compró los terrenos ocupados por un edificio que había sido un cuartel, y que servía de garaje para los coches de una compañía de transportes.

Tras derribar las edificaciones existentes se construyeron tres casas: una en la calle Major, otra en el Clos de Sant Francesc y una tercera en el interior, de manera que formaran un pasaje que al mismo tiempo era un atajo para comunicar las dos calles principales. ■

© Andreu

En la página siguiente, arriba, símbolos masónicos en la fachada de la antigua cooperativa obrera La Fraternitat, hoy biblioteca. En el centro, retablo de la capilla de san Sebastián y santa Tecla, donde se aprecia repetidamente el escudo del canónigo Joan Andreu Sorts con la rosa, el compás abierto con las puntas hacia abajo y dos cometas. Abajo, el compás abierto entre los guarismos del año 1617, sobre una de las ventanas del ábside de la catedral.

Xavi Casinos
Periodista

Con discreción, tras los masones

Una réplica de la Estatua de la Libertad recibe a los visitantes de la Biblioteca Pública Arús en lo alto de una imponente escalinata. Es el primer hito de una ruta iniciática por los símbolos y los lugares relacionados con la masonería.

Aunque Barcelona no tiene tantos símbolos masónicos como otras ciudades europeas, todavía se encuentran algunos que han sobrevivido a los años de sanguinaria persecución franquista. El dictador no solo ordenó fusilar, encarcelar o inhabilitar a los miembros de las logias, sino que también dio instrucciones para eliminar sus símbolos de edificios, monumentos y cementerios.

Es casi un milagro que la Biblioteca Arús, en el 26 del paseo de Sant Joan, se conservara intacta y que todo su fondo no acabara en el Archivo Histórico de Salamanca, que al principio fue un centro de documentación desde donde se dirigía la represión de la masonería y el comunismo. La biblioteca fue una donación a la ciudad del dramaturgo y periodista catalán Rossend Arús, el gran impulsor de la masonería en Cataluña a mediados del siglo XIX, que dejó establecido en su testamento que su residencia se dedicara a este fin para formar a la clase obrera. Masonería y movimiento obrero son sus dos grandes especialidades. La orden de incautación de la policía franquista no se ejecutó nunca. La biblioteca simplemente fue cerrada y alguien, que debía de ser muy influyente, veló por que no sufriera ningún daño hasta que se reabrió a mediados de la década de los años sesenta.

En este inicio de la ruta uno ya puede impregnarse de la atmósfera de los misterios de la sociedad secreta —o discreta, como prefieren calificarla los masones—, además de consultar centenares de libros y documentos e, incluso, enterarse de que los colores del Barça pueden tener origen en una logia, Avant, a la que pertenecían el mismo Arús y el suizo Emili Gaissert, un pariente que alojó a Joan Gamper.

Paseo de Sant Joan abajo y cruzando el Arco de Triunfo y el Salón de Lluís Companys —el presidente de la Generalitat fue, por cierto, masón—, se llega al parque de la Ciutadella, donde en la esquina con el paseo de Picasso se halla el actual Museo de Ciencias Naturales, edificio también conocido como Castillo de los Tres Dragones. Fue diseñado por Lluís Domènech i Montaner como restaurante de la Exposición Universal de 1888. Su perímetro superior está rodeado de unas piezas de cerámica donde aparecen dibujadas especies animales. Una de ellas es una estrella de mar de cinco patas que en el centro tiene algo parecido a una G. Puede ser casualidad, pero una estrella de cinco puntas con una G en su interior es uno de los símbolos más importantes de la masonería. La G representa el origen, el génesis, la geometría, a Dios, *God* en inglés.

Milicia y gastronomía

Cerca de la Ciutadella está la calle del Comerç, y antes de llegar al Born encontramos el cuartel construido en el siglo XVIII en el espacio del antiguo Convent de Sant Agustí, edificio que hoy aloja el centro cívico de Ciutat Vella, el Archivo Fotográfico de Barcelona y el Museo del Chocolate. Pues bien, sobre dos de las tres puertas de la calle del Comerç se puede ver el símbolo masónico más conocido, una escuadra y un compás, lo que hace pensar que en el edificio quizás hubo una logia, bien cuando lo ocupó el ejército de Napoleón o más tarde cuando fue la sede de la Academia Militar de Matemáticas. En la tercera puerta no hay ningún símbolo, pero se ve claramente que lo eliminaron: seguramente los militares franquistas se debieron de cansar antes de acabar el trabajo y dejaron las otras dos puertas intactas.

Ahora vamos hacia el Born y Santa Maria del Mar para acabar en el paseo de Isabel II, donde se encuentran los conocidos Porxos d'en Xifré. El edificio lo financió Josep Xifré, indiano que hizo fortuna en América. Aunque muchos quieren ver abundantes elementos masónicos en la fachada, seguramente tienen más relación con la mitología del mar y el Zodíaco. Donde sí encontramos rastros masónicos es en el conocido restaurante Set Portes de los bajos. Dicen que el primer propietario, Josep Cuyàs, era masón, y de hecho el local lo frecuentaban muchos masones durante el siglo XIX. El suelo en forma de tablero de ajedrez, como el de las logias, y las hojas de acacia —otro de los símbolos de los maestros masones— por todo el restaurante hacen pensar que en el establecimiento tenían lugar actividades mucho más secretas que servir cafés y platos de cocina.

Después podemos dirigirnos a la calle de Avinyó. Llegados al número 27, buscamos el timbre de la Gran Logia Simbólica Española (GLSE), la segunda organización masónica más importante del país. Tanto si tenemos cita previa como si convencemos a la persona que haya en ese momento, podremos visitar el templo y el resto de las instalaciones. También podemos intentar que nos reciban otras

organizaciones: la Gran Logia de España (Gran Vía, 617), la Gran Logia Femenina de España (Josep Estivill, 32) y el Gran Orient de Catalunya (Mallorca, 125).

Los masones y el canónigo de la catedral

El origen de la masonería se remonta a los gremios medievales de constructores de catedrales: para comprobarlo nada mejor que acercarnos a la catedral de Barcelona, donde encontraremos signos del paso de estos obreros, que tenían grandes conocimientos de geometría y reglas laborales y morales compartidas, y que se reconocían entre ellos por palabras y signos secretos. Se organizaban por categorías y practicaban ceremonias, como las de iniciación de nuevos aprendices, en un pequeño edificio situado junto a la obra, llamado logia, donde también descansaban, comían y guardaban herramientas y planos.

Fijémonos en las marcas de muchas piedras de la fachada de la capilla de Santa Llúcia que da a la calle del Bisbe. Tallar una piedra era un trabajo tan especializado que cada masón la firmaba con un símbolo identificativo. También encontramos símbolos masónicos medievales –escuadras, compases y otros– sobre algunas de las ventanas de la parte exterior del ábside. Ya dentro del templo, lo más interesante es la capilla dedicada a san Sebastián y santa Tecla. La financió en el siglo XVI el canónigo Joan Andreu Sorts, que tenía a su cargo la supervisión de las obras de la catedral. Su relación con la logia de masones que las ejecutaba debió de ser tan importante que la reflejó en su escudo capitular, en varios puntos de la capilla y sobre su sepulcro. En el escudo descubrimos un compás abierto con las puntas hacia abajo, una rosa y dos cometas.

Antes de dejar el centro histórico nos podemos acercar a la calle de la Portaferrissa, donde sobre la puerta principal del número 11 hay un pequeño conjunto escultórico formado por dos niños con herramientas propias de los masones medievales.

De Cerdà a Ferrer

Dejando ya Ciutat Vella, accedemos al Eixample, obra del masón Ildefons Cerdà. Durante mucho tiempo se había especulado con la pertenencia del ingeniero a la masonería –estudiosos como Josep M. Carandell mantuvieron la tesis de la concepción masónica del Eixample por su diseño en cuadrícula–, pero no se tenía constancia documental de ello hasta que se encontró en uno de sus diarios una frase que solo podía pronunciar un masón. Sí se conocía la condición de masona de una hija suya, la concertista Clotilde Cerdà.

Hay otros puntos de interés masónico en Barcelona. En Montjuïc, en la avenida del Estadi, está el monumento a Francesc Ferrer i Guàrdia, masón, anarquista y fundador de la Escuela Moderna, que fue fusilado en 1909 acusado de ser el inductor de la Semana Trágica. El monumento, réplica del que se encuentra en Bruselas, fue promovido por la fundación que lleva el nombre del pedagogo.

Y para acabar, nada como un paseo por la Barceloneta, donde, en el número 8 de la calle de Santa Clara, se encuentra la Biblioteca La Fraternitat, en la sede de una antigua cooperativa obrera con ese nombre. En la fachada, un extraordinario conjunto escultórico de indudable significado

masónico: dos manos entrelazadas en forma de saludo, tal como lo hacen los aprendices, enmarcadas en un triángulo. Antes de la Guerra Civil, logias masónicas, cooperativas obreras y ateneos populares solían estar estrechamente vinculados. ■

Fotos: Albert Armengol

© Andreu

Marc Piquer
Periodista

El exotismo que a todos enriquece

Barcelona tiene menos habitantes que París, pero una cantidad similar de inmigrantes, procedentes de todos los continentes. La ciudad y su área de influencia han sido unas anfitrionas muy buenas: esta evolución nos ha enriquecido a todos.

Un lugar fascinante y poco conocido de París es Little Jaffna, a rebosar de comercios de Sri Lanka. Recorrer la Rue du Faubourg-Saint-Denis no tiene precio. Pero el choque cultural que me había causado años atrás coger el metro de la capital francesa o pasear por La Goutte d'Or se ha mitigado durante esta visita más reciente al *quartier* cingalés. La razón: Barcelona, con menos habitantes que París y una cantidad parecida de inmigrantes. Mi ciudad ha cambiado mucho y lo ha hecho muy rápidamente (ha pasado de un 1,9% de extranjeros empadronados en 1996 a más de un 17% en 2013), conformando un mosaico de etnias diferentes que no se limita a solo cuatro barrios. En algunos, sin embargo, la tendencia a agruparse es evidente. Y en otros que no lo es tanto, podría serlo muy pronto.

Los nombres Rawal o Ravalkistán definen con acierto cuál es la población recién llegada que predomina en el antiguo Barrio Chino. Paquistaníes del Punjab y del Cachemir lo han hecho suyo, y son ya tantos, que muchos han tenido que buscar otros destinos: el Besòs, el vecino Poble-sec o Trinitat Vella. Quien no libera móviles en la calle de Sant Pau, corta el pelo por cuatro euros en la calle de las Carretes, se sienta contemplativamente en un banco de la rambla del Raval o despacha detrás del mostrador de una carnicer-

En la página siguiente, de arriba abajo, la pastelería y panadería Ayub, en el número 95 de la calle del Hospital; la Fonda Paisa, restaurante colombiano de Diagonal, 332, y una de las muchas carnicerías del Raval, la de la calle de Sant Antoni Abat, negocio familiar regido por dos hermanos de origen bengalí.

ría *halal*. En Tejidos Orientales (Hospital, 88), se venden saris y *salwar kameezes*. Más arriba, Kami Bismillah tiene su pequeño imperio, del que destaca un local excelente de kebabs (Joaquín Costa, 22). Posee también un locutorio —que va de baja— y una de las muchas pastelerías que exhiben *gulab jaman* y porciones de *barfi* en las vitrinas. Restaurantes pakistaníes como el histórico Shalimar (Carme, 71) ocultan su verdadera procedencia y anuncian a los cuatro vientos que preparan “cocina india”. No es el caso del Zeeshan Kebabish (Marquès de Barberà, 26), de fama merecida, y que incluye especialidades de Karachi y Lahore: *haleem*, *nihari* y *karhi pakora*. De postres, me traen *ras malai* y un batido de mango servido en un vaso que parece salido del arca perdida. “La gente, cuando entra, entra en su casa”, me dice Javed Munir, el dueño. Y me lo creo: todo son buenas caras y estómagos satisfechos.

El Raval sur es una caja de sorpresas. Sin hacer ruido, otra comunidad, proveniente de Bangladés, se ha instalado últimamente. Los bengalíes han abierto fruterías en las calles de la Cera y de Sant Antoni Abat, se han quedado bares de españoles y disponen de una mezquita, Baba Jalal Shah (Riereta, 16). Este y el resto de los lugares de culto de los musulmanes se llenan durante la oración de los viernes y por el Ramadán, y son de libre acceso siempre que se cumplan ciertas normas. También el templo sij Gurudwara Gurdarshan Sahib (Hospital, 97), donde me reciben con un dulce (*kara parshad*) y un cartel que alerta que se es bienvenido “si antes no se ha consumido alcohol, tabaco, drogas y carne animal” y si no se lleva ninguna de esas sustancias en los bolsillos. Aquí comienza y culmina cada abril la procesión con motivo del *vaishaki*, la fiesta del bautismo, que deja a su paso una alfombra inmensa de pétalos de rosa.

FilCo, territorio filipino

Los domingos, adonde hay que acercarse es a la parroquia de Sant Agustí. La “catedral de los pobres” celebra, mañana y tarde, misa en tagalo. Ese día, la plaza se inunda de feligreses que, acabada la Eucaristía, regresan a su territorio, el llamado Triángulo de Poniente (ronda de Sant Antoni-Joaquín Costa-Riera Alta), renombrado por los filipinos de forma extraña: FilCo. Residen más de cuatro mil. Algunos oriundos de estas islas del Pacífico compran en el Filipino Foods (Peu de la Creu, 17) o en el *take-away* Pinoy Fiesta, justo enfrente. Otros acuden a casas de empeño, y los más jóvenes demuestran sus aptitudes en la pista de baloncesto de Valldonzella. Media docena de tabernas cocinan platos típicos: *crispy pata*, *adobo* y *pancit*. El Tropical (Paloma, 19) es el más antiguo. Un poco más allá, una panadería de 1848, La Valenciana (Paloma, 18), optó hace cinco años por vender pan de sal, *monay pinoy* y pan de coco, a pesar de que los propietarios sean naturales de Chella.

Desde Filipinas habían emigrado los primeros chinos que acogió Barcelona en el núcleo de chabolas de Pekín, ya desaparecido. Hoy unos dieciséis mil, la mayoría de la región de Qingtian, viven entre nosotros. Regentan bares sin encanto, bazares y centros de estética; en los entornos de Trafalgar hacen la competencia a mayoristas catalanes del textil, y de noche personas adineradas juegan al *mahjong* en cantinas clandestinas. En el Bon Pastor y en Montigalà (Badalona), cuentan con grandes polígonos

donde familias gitanas se aprovisionan de productos a precios de saldo. Y en el Fondo (Santa Coloma) y en Fort Pienc, han creado pequeñas empresas para su propia subsistencia: autoescuelas, oficinas jurídicas, agencias de viajes e inmobiliarias. El Chinatown del Eixample es cada vez más extenso: en las calles de Alí Bei, Nàpols y Roger de Flor se suceden las tiendas con rótulos con caracteres chinos: zapaterías, floristerías, tiendas de moda coreana, estudios de fotografía y supermercados. En Yang Kuang (paseo de Sant Joan, 12) cuesta escoger entre tantos fideos, verduras, salsas y congelados. Encuentro medusas, palomitas de sésamo, lichis deshidratados y tarros de mango en almíbar. Y en la ferretería Panda Decoración (paseo de Sant Joan, 10) se hace realidad el sueño de cualquier manitas. A todas horas, asiáticos y autóctonos abarrotan el restaurante Chen Ji (Alí Bei, 65): confirmo que preparan unas magníficas crestas (*guo tie*).

Los colombianos se hacen notar en el Eixample

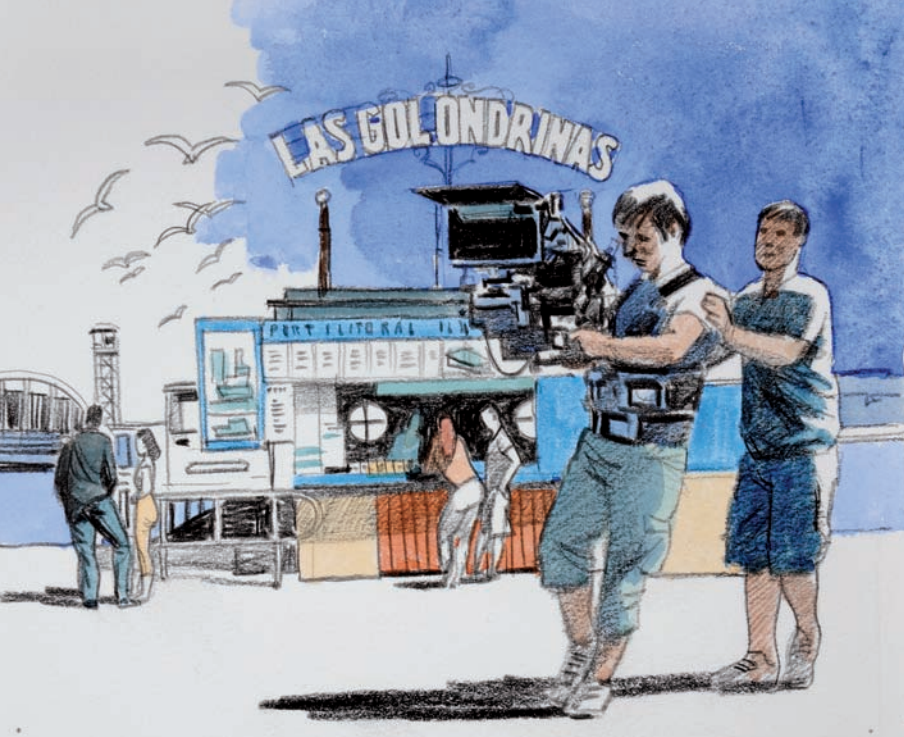
El Eixample no está al alcance de todo el mundo, pero mientras se lo puedan permitir, los colombianos están decididos a hacerse notar. En uno de los barrios más turísticos, la Sagrada Família, muchos se han establecido como vecinos, y muchos otros peregrinan a él con el estómago vacío. Una parada obligada es Colombia Pan (Rosselló, 396), una panadería de un catalán que se enamoró del país sudamericano y en el que es costumbre desayunar *pandebono*, brazos de reina rellenos de arequipe o una porción de torta negra. Dos horas más tarde hay clientes a quienes, incomprensiblemente, les entra hambre, y lo más normal es que pidan una *bandeja paisa*, pantagruélica, en alguno de los restaurantes colombianos que proliferan cerca del templo. La Fonda Paiza, en los bajos de la Casa Planells (Diagonal, 332) es, seguramente, el más auténtico. “Comemos con desmesura, pero las chicas se operan y listos. Y si no, se enfajan”, admite una dependienta de Jaco Jeans (Lepant, 293), que se harta de vender a colombianas corsés y levantacolas, unos tejanos que resaltan los glúteos. Areperías, autoservicios latinos, peluquerías y clínicas dentales también afloran en las calles de Lepant y Cartagena.

Los dominicanos, que se habían visto obligados a marcharse de Santa Caterina, están abandonando ahora una calle de moda, la de Blai, en el Poble-sec. Los caribeños emigran a L'Hospitalet, donde llegaron con anterioridad ecuatorianos y bolivianos, a barrios que no se diferencian mucho de los de Cochabamba o Guayaquil (la Torrassa, la Florida, Collblanc), repletos de salteñerías. En Barcelona, el traslado del consulado boliviano cerca de Urquinaona ha generado nueva vida comercial. Mientras como una sopa de maní en medio de rostros quechuas, en un comedor escondido dentro de un señor supermercado, repaso la lista de descubrimientos pendientes: los negocios rumanos junto a la Modelo, la pequeña Armenia de la Prosperitat, Porta y Trinitat Nova, las viviendas ocupadas por nigerianos y ganeses en la zona norte... Y me doy cuenta de que la ciudad y su área de influencia han demostrado ser unas anfitrionas muy buenas. De paso, todos nos hemos enriquecido. Que nada lo detenga. ■

Fotos: Montse García

© Andreu

Xavier Cazeneuve
Historiador

Una proyección cinematográfica

Realizar un itinerario por Barcelona con el motivo conductor del cine comporta establecer un diálogo entre la realidad presente y la cinematográfica que ayude a entender la ciudad.

Salgo de casa para llevar a cabo un itinerario que me hable de Barcelona vista por el cine. Recorrer la ciudad con este objetivo supone establecer un diálogo entre la realidad presente y una realidad figurada –aquí, cinematográfica– con el nexo de la estructura urbana, que sirva para entenderla y explicarla. No es, pues, una batería de postales ni una lista filmica. En esta ocasión, además, tiene que ser abarcable no solo caminando, sino también en el espacio disponible para el artículo. Preveo sacrificios dolorosos.

Las Golondrinas

Al iniciar cualquier itinerario, se precisa un ritual que separe la realidad conocida de la nueva en que te adentras, que anuncie que “a partir de aquí tienes que mirar diferente”. Escojo embarcarme en una golondrina y salir de la ciudad. Sé que comienzo el itinerario al cambiar de rumbo para volver a puerto. El punto de partida es siempre un punto de llegada. Tengo claro el porqué de este inicio: *Barcelona, perla del Mediterráneo* (1911-1913), que empieza a bordo de una barca que arriba al puerto, al mismo lugar de donde parten las Golondrinas. La esencial entrada a Barcelona.

Contemplo la fachada marítima con la mirada de cien años atrás, pensando en otras llegadas de cine a Barcelona. Es por mar que se presenta la ciudad gris, franquista y mora-

lista de *La familia Vila* (Iquino, 1950) o, solo diez años después, la rebotante de luz, color y *joie de vivre* de unos jóvenes en *Amor bajo cero* (Blasco, 1960). Por tierra, en *El cerco* (Iglesias, 1955) entramos en Barcelona por la plaza de Espanya, en *El judas* (Iquino, 1952), por Esplugues; en *Amor bajo cero*, otros lo hacen por una Diagonal irreconocible. Las llegadas en avión son internacionales: *Mister Arkadin* (Welles, 1954) o *Todo sobre mi madre* (Almodóvar, 1999), por ejemplo.

La Rambla

Como diría Enric Vila, entender La Rambla es entender Barcelona. ¡Y La Rambla contiene tantos itinerarios cinematográficos sobre Barcelona!

La historia de la cinematografía en Barcelona la encontramos en La Rambla. Desde el salón de descanso del Teatro Principal, donde en 1896 se produjo una de las primeras proyecciones, hasta los cines Alexandra, pasando por el Rambla, el Poliorama, el Capitol, el Catalunya, el Kursaal... Otro itinerario: el de la Barcelona-postal, la de las películas –ahora más numerosas– que aplican a la ciudad una mirada epidérmica y bastante vacía de sentido narrativo, que tiene en La Rambla un tópico fácil. *Todo sobre mi madre* es el caso reciente más evidente, aunque *Vicky Cristina Barcelona* (Allen, 2008) es el título que se espera leer (si bien habría bastante que decir al respecto). También podemos recorrer La Rambla repasando películas con la historia de Barcelona como argumento y que en algún momento la tienen como escenario. Me viene a la cabeza *La ciutat cremada* (Ribas, 1976), con un tiroteo en la azotea de la iglesia de Betlem, entre muchas otras.

Calle de Ferran

La calle de Ferran me lleva a recordar *El perfume* (Tykwer, 2006): el protagonista pasea por esta calle y detrás suyo se descubre la plaza de Sant Jaume. Pienso en otro itinerario: el de los anacronismos cinematográficos. Aunque nos corresponde creer que estamos en el París del siglo XVIII, la realidad es que entonces ni existía esa calle ni la plaza estaba urbanizada como ahora.

Seguro que debe de haber alguien dedicado a recoger estos errores en algún blog. No me extrañaría.

Plaza de Antoni Maura

El cine es uno de los paradigmas de la transformación verosímil de la realidad. Una misma persona puede ser Moisés y un astronauta, y nos lo creemos. Barcelona tiene una gran facilidad cinematográfica para encarnar ficciones de tiempos y espacios diversos y diferentes a los suyos.

Llego a la plaza de Antoni Maura. La presiden dos edificios poderosos, la sede del Foment del Treball y el edificio Caixa Catalunya (hasta 1953, sede del Banco de España). La plaza lleva el nombre de un conservador liberal y la atraviesa la Vía Laietana. Pocos espacios hay en la ciudad más capitalistas. En 1957, en *Rapsodia de sangre* (Isasi), la plaza vivió la represión desatada por el poder comunista. En el filme la Barcelona franquista es la Hungría estalinista, convulsa por el deseo de cambios de la población: ante las dos fachadas, una manifestación pacífica es dispersada a tiros por la policía del comunismo más feroz.

© Dreamworks / Jurgen Olczyk / Álbum

© Mediapro - Antena 3 Films / Gravier Productions / Álbum

Vía Laietana abajo repaso otras películas en las que Barcelona hace de actriz de carácter, como *La gran esperanza blanca* (Ritt, 1970), donde el parque de la Ciutadella es un parque berlinés y el Estadio Olímpico de Montjuïc, el hipódromo de La Habana; o *El viaje de los malditos* (Rosenberg, 1974), donde el puerto es el de Hamburgo. El castillo de Montjuïc es el de Enrique IV en *Campanadas a medianoche* (Welles, 1965). Sonríe pensando en otros casos, con Barcelona encarnando papeles más lamentables: el Park Güell es el castillo de Fu-Manchú en *El castillo de Fu-Manchú* (Franco, 1969), el Saló del Tinell y la capilla de Santa Àgata, el castillo de Drácula en *Drácula* (Franco, 1970), o Collserola, la selva africana en *Tarzán y el misterio de la selva* (Iglesias, 1973).

Plaza del Rei

En todo itinerario el punto final es tan importante como el inicial. Debe ser compendioso, conclusivo y, si puede ser, con algún elemento sorpresa. Que deje buen recuerdo del paseo y refuerce el vínculo con la mirada ejercida y el gusto

© Isasi Producciones / Álbum

por lo que se ha aprendido. A poder ser, con la sensación de que ha valido la pena el dolor de pies causado por la caminata.

Acabo mi itinerario tomando algo en las mesas de la plaza del Rei. A pocos metros se rodó una secuencia de otro de los filmes de los cincuenta que tan bien retrataron la ciudad: *El ojo de cristal* (A. Santillán, 1956). En la secuencia, unos niños fabulan sobre un ojo de cristal sin saber –todavía– que están sobre la pista correcta de un asesino. Por la técnica del plano-contraplano, tras el primer niño que habla vemos la plaza del Rei con las escaleras del Tinell y, tras el segundo, la fachada de la Casa Padellàs. Si nos fijamos, detrás del primero hay tres personas que suben con polea una gran piedra o una caja hasta la azotea de la capilla de Santa Àgata. También vemos a tres personas más que, detrás del segundo, entran en un edificio público: el Museo de Historia de la Ciudad, inaugurado no hacía muchos años. Me gusta pensar que lo que pesadamente elevan los operarios con una cuerda se trata de una pieza de alguna excavación recuperada por Duran i Sanpere, impulsor y director del museo. Un tercer elemento me fascina: el segundo niño se sienta sobre la basa y se apoya en el fuste de una columna de piedra. Es una de las grandes columnas del Templo de Augusto de Barcino. La columna estuvo en la plaza del Rei, accesible a todo el mundo, hasta el año de estreno de la película, cuando la trasladaron adonde está ahora, el espacio del templo de la calle del Paradís, para ser admirada en la distancia museística con reverencia histórica.

Por una parte, pues, la contemporaneidad de la película se funde con el pasado de la ciudad (en la plaza del Rei están presentes todas las épocas históricas de Barcelona); por otra, en el filme los niños fabulan sobre los hechos que viven (¡y aciertan!), y, no muy lejos de ellos, la ciudad finalmente empezaba –y continúa todavía– la construcción del relato riguroso de los hechos que ha vivido. Así, solo en este breve momento de cine barcelonés, Barcelona se muestra en toda su historicidad narrativa y en toda su narratividad histórica, en un juego de espejos donde los límites entre realidad y ficción se disuelven a través de la mirada ejercida en un itinerario urbano. ■

A la izquierda, el protagonista de *El perfume* (2006), encarnado por Ben Whishaw, ante el escaparate de la Herboristeria del Rei, en la calle del Vidre, junto a la plaza Reial. Sobre estas líneas, Scarlett Johansson paseando por La Rambla en *Vicky Cristina Barcelona*, de Woody Allen (2008). Abajo, a la izquierda, fotograma de *Rapsodia de sangre*, película de 1957 de Antonio Isasi-Isasmendi que sitúa la Hungría comunista en la Barcelona franquista y un episodio de la revuelta popular húngara en la plaza de Antoni Maura.

© Andreu

Xavier Theros

Poeta y antropólogo. Cronista de la ciudad en el diario *El País*

Viaje al pasado a través de la publicidad

La publicidad define nuestros tiempos, pero su origen es muy antiguo. Fenómeno fantasmagórico, el anuncio perdura a menudo más allá de lo que anuncia, como se puede apreciar en muchos muros de Barcelona.

Los restos de antiguas muestras comerciales presentes en las calles de la ciudad nos evocan unos tiempos desaparecidos, a pesar de que la mayoría no estén incluidos en el catálogo de la Agencia del Paisaje Urbano (como sí que lo están el letrero del mago Fructuós Gelabert en la calle del Pas de l'Ensenyança, o el mural del Callicida Graso en la plaza de la Vila en Gràcia). Esta ruta propone un recorrido por unos supervivientes en peligro de desaparecer, cuya modestia contrasta con su aparición espectral en el paisaje.

Por barrios, tendríamos que empezar por el Raval, en la vieja casa-fábrica de los hermanos Magarola de la calle de los Tallers, número 22, que desde 1881 y hasta hace cuatro días ocupó el almacén Hijos de Esteban Bachs –cuyas letras todavía son visibles en la entrada: “Papeles Bachs. Papeles, cartones y sus anexos”–, un lugar adonde iban los jóvenes estudiantes de arte buscando papeles viejos. Siguiendo por la misma acera, se pueden ver medio borradas las letras de los famosos almacenes El Siglo, que tras sufrir un incendio en la Rambla se trasladaron a la calle de Pelai. Y sobre la puerta del número 16 se puede leer el anuncio del Labora-

torio Químico Médico Pelayo, que todavía fabrica material médico y odontológico. No muy lejos de allí, en la calle de la Riera Alta, número 44, queda la publicidad del almacén de madera Pérez Ares, que decora parte de la fachada. Y en el número 13 de Sant Antoni Abat se ve la propaganda de una zapatería ochocentista: “Grandes y variadas existencias. Especialidad en últimos modelos”. Mientras que en la confluencia de la calle del Hospital con la plaza del Pedró se ve el reclamo rojo de Muebles Padró, de antes de que se trasladara a la calle de la Palla y posteriormente al paseo de Gràcia.

No todos los anuncios se reconocen a primera vista. Dentro del mercado de la Boqueria se lee un anónimo: “Ventas al por”. Mientras que en la calle del Carme, número 29, queda, muy deteriorado, el reclamo de la fábrica Ftes. de Naipes de España, nombre comercial de la firma Sucesores de Francesc Torras i Lleó (el elemento tiene una importancia especial, ya que es el único recuerdo de una de las grandes industrias barcelonesas, cuando la ciudad era conocida en todo el mundo por la calidad de sus barajas de cartas). En la calle de Sant Rafael, número 2, todavía se puede ver en la fachada de la antigua farmacia Tremoleda una copa, con una serpiente y cuatro cápsulas de opio que alguien ha repintado de rojo. Lo que ya no se ve es la antigua publicidad del depurativo “Jarabe Duval, para el dolor del sistema nervioso”: un acto vandálico efectuado ante la indiferencia municipal borró el rastro de un producto muy popular desde 1851, cuando se comercializaba aquí junto con el conocido digestivo Licor de Café o el reconstituyente Tónico Vital.

Si atravesamos la Rambla y buscamos por el Barri Gòtic, nos encontraremos con que también se ha pintado encima de las letras existentes en la calle de las Moles, en el chaflán con Comtal (“La Industria. Instalaciones y reposiciones del alumbrado eléctrico. Timbres, teléfonos, fuerza motriz, calefacción”), aunque todavía se pueden leer al trasluz. Y en la entrada del callejón de Espolsa-sacs es visible la publicidad de los Relojes Portusach, que durante años dieron nombre a aquel pasaje. Algunos anuncios todavía hacen referencia a un negocio en activo, como las inscripciones “Libros” y “Antigüedades Selectas” en la calle de la Palla, número 21, que pertenecen a la librería de viejo de Àngel Batllé –una de las más antiguas de la ciudad–, fundada por el famoso ensayista y bibliófilo Joan Baptista Batllé. Otros hablan de negocios desaparecidos, como la propaganda en un primer piso de la calle Cardenal Casañas: “J. Torrens. Calzado de mujer. Despacho Rambla de las Flores”. O la que se ve sobre la tienda Piera de la misma calle: “Posada Nueva del Progreso. Se sirve a cubiertos y a raciones”.

Los hay que solo son sombras indescifrables, como la palabra “Herramientas” en el edificio de la calle Ferran que se abre al pasaje Madoz y que podría corresponder a la empresa Clausolles Paulet, fabricantes de aparatos ortopédicos y herramientas de cirugía. En mucho mejor estado de conservación, en el portal del número 52 de la calle de Avinyó, actual sede del Espai Avinyó - Llengua i Cultura, quedan las letras de un “Taller escuela de artesanía” especializado en “Alfombras y tapices”. Y en la calle de Serra se puede leer uno de los reclamos sobrevivientes más fantásticos, concretamente en la fachada del número 19: “Cava Española. Vinos de mesa Pamies y Vallés, Priorato, Alella,

De izquierda a derecha, el reclamo de Fabricantes de Naipes de España, en el número 29 de la calle del Carne; mural de la Cava Española, en el 19 de la calle de En Serra, y un cartel del restaurante Set Portes que recuerda los tiempos en que en el establecimiento había mesas de billar y actuaba la gran Carmen Amaya.

Fotos: Albert Armengol

Rioja y Valdepeñas. Anís y cognac, vinos de Jerez”, una publicidad que de un vistazo nos permite captar las preferencias alcohólicas de toda una época, cuando el coñac todavía era una bebida exótica.

Si caminamos hasta la vecina calle Ample, encontraremos un gran 22 pintado encima de un portal, que remite a la costumbre local de rotular a un mayor tamaño los números de las casas donde funcionaba un burdel. No muy lejos de allí, en el restaurante Set Portes, se puede leer: “Antiguo café y billares”, último recuerdo de cuando en este establecimiento había mesas de billar y actuaba la gran Carmen Amaya. En la plazoleta de Sant Agustí Vell se conserva el anuncio de una antigua hostería: “Del Parque. Fundada en 1869”, en un edificio ubicado en el chaflán con la calle del Portal Nou. Enfrente –en la esquina con Basses de Sant Pere– queda la publicidad decimonónica del Bazar de Santa Margarita en letras negras, medio disimuladas detrás de una farola. Los caracteres más bonitos de los alrededores se encuentran en el número 1 de la calle de los Canvis Nous, en una fachada decorada con el anuncio de la Fonda El Canigó: “Casa de viajeros, hospedajes económicos, servicios”. Es una antigua hostería rebautizada a partir de 1926 como pensión Valencia y, después de la guerra, como pensión Real, convertida en 1996 en una escalera de vecinos.

No tan solo en Ciutat Vella, ni únicamente del siglo XIX, encontramos ejemplares de esta publicidad mural. En la

plaza Molina queda el anuncio “Brandy Centenario Terry. ‘Me va’”, que nos remite a los años sesenta, cuando la propaganda del coñac se había incorporado a las retransmisiones radiofónicas del fútbol. Y en Balmes, esquina con Laforja, descubrimos el reclamo de las sopas de sobre Liebig –fabricadas por la casa Riera Marsá–, que pregonaba con total convicción: “Regalamos calidad y dinero”. En Sants, en la calle de Melcior de Palau, aparece la publicidad de la Academia Vianney, una escuela parroquial: “Parvulario, 1ª Enseñanza, Comercio, Bachillerato, Escuelas Nocturnas, Idiomas, etc.” En la calle de Sugranyes un lienzo de pared anuncia las fincas Niker, y en la del Guadiana hallamos el antiguo letrero de la “Bodega Llopart cervecería”, donde en 1971 ofreció una

actuación clandestina el cantante norteamericano Pete Seeger.

En la esquina de la calle del Mar con la de La Maquinista, en la Barceloneta, se ve un mural del bar La Bombeta: “Bodega cervecería, calidad en tapas, pan con tomate, buen jamón serrano”. Y en la de Pere IV del Poblenou hay toda una colección de marcas comerciales inexistentes, como los “Aceites de oliva” de “Fernando Pallarés y Hermano” en el número 67 o el “Taller de construcción de F. Carné” en la esquina con la calle de Zamora, donde desde 1881 se fabricaba maquinaria textil. Un conjunto de elementos publicitarios que, lejos de ser exhaustivo, puede ampliar cada lector por poco que se fije. ■

El deteriorado anuncio de la fonda Del Parque, en la plazoleta de Sant Agustí Vell.

© Andreu

Ignacio Vidal-Folch
Escritor

Monólogo en el Derby

¿Por qué no dejamos la Barcelona real a los turistas rusos y nos construimos una falsa para nosotros, los barceloneses? Por ejemplo, en el barrio de Gràcia o más allá de Sarrià, donde hay grandes descampados...

Aunque le he dedicado muchos artículos, un libro entero y más que eso, Barcelona ha cambiado tanto que habría dejado de interesarme y hasta sería insufrible si no fuera por los recuerdos, y por la coctelería Derby. Los recuerdos me ayudan a ver la ciudad como era cuando me dejó las primeras impresiones. Baudelaire en "El cisne" fue el primero en señalar que es característica de la edad moderna que los vecinos de las ciudades las sobrevivamos. Se transforman y hacen irreconocibles antes de que lo hagamos nosotros: "La forme d'une ville / change plus vite, hélas! que le coeur d'un mortel".

En cuanto a la coctelería Derby –revelo aquí un preciadísimo secreto–, está en la calle de Muntaner, es espaciosa

y discreta, tiene una bonita barra de madera, está decorada con el más convencional gusto británico, con motivos ecuestres en las paredes, ambientada musicalmente con un *muzak* inofensivo a base de versiones anodinas de las canciones de hoy y de siempre, está atendida por un barman excelente con chaqueta blanca de *smoking*, que es a la vez el dueño del local, y cuyo nombre tengo el placer de ignorar, y lo mejor de todo: no suele haber nadie.

Falso: una noche, hace un año o dos, encontré allí a un cliente. Era un sujeto con barba entrecana pero aún joven que apuraba despaciosamente sus cócteles en un rincón de la barra mientras en voz alta despotricaba acerbamente contra la clase política, especialmente contra las representantes del sexo femenino, a las que juzgaba con la mayor severidad, le parecían odiosas; seguramente aquel sujeto acababa de sufrir un grave revés económico del que quería consolarse a base de Manhattans y de despotricar contra esas señoras. El barman escuchaba y asentía, pero yo, que le observaba con el rabillo del ojo, noté que le daba absolutamente igual aquel discurso amargo y machista; de hecho, apenas sabía, mientras secaba copas con un trapo y las observaba al trasluz de la lámpara, de qué hablaba aquel cliente malhumorado. Al fin, el cliente malhumorado, y restaurado por el vigor de los Manhattans, se largó, atravesando los cortinajes de terciopelo verde de vuelta a la Barcelona real, y la atmósfera misteriosa, acogedora, lenitiva del

Derby se recompuso gloriosamente. Es un misterio cómo puede mantenerse todavía abierto ese local tan claramente al margen de las leyes del mercado, propicio a la vida mental y a las ensoñaciones, a las recapitulaciones y a la fantasía, a la sensación de que nada malo realmente pasa porque el tiempo está en suspenso, en ese tranquilo limbo solitario, pues, como vengo diciendo, allí nunca hay nadie, ni siquiera estoy yo, que no voy casi nunca. Pero me basta pensar en él. Me basta saber que cuando me convenga ausentarme durante un rato de los fastidios minuciosos de la realidad por una puercecita lateral, ahí estará, *tutto in fior*, el Derby.

El otro día me detuve un rato allí y mientras el barman me preparaba el Old Fashioned le comenté los últimos adelantos en cuanto a la industria del turismo, especialmente el turismo ruso, que ha salvado a Barcelona en estos años de vacas flacas. Vienen los rusos en masa, un incesante puente aéreo Moscú-Barcelona, y gastan sin tasa. Los bancos y las compañías telefónicas suministran a las empresas que pagan por ello los datos –anónimos, sin violar ninguna confidencialidad ni derecho a la intimidad de los usuarios– de sus movimientos exactos por la ciudad y por el territorio que la envuelve.

–¿De verdad? –dijo el barman.

Sí, gracias a la información que brindan los cajeros automáticos y la señal de las llamadas con los móviles se ha trazado el mapa preciso de los movimientos de los rusos por la ciudad; y se ha constatado que nunca suben más allá de la Diagonal, salvo para visitar el parque de atracciones del Tibidabo. Si hacen una excursión fuera de Barcelona, no falla: es a Montserrat. En consecuencia, todas las cadenas comerciales instalan sus comercios por debajo de la Diagonal, todo restaurador despierto abrirá su bar o su restaurante entre el casco antiguo y la Diagonal...

–Caramba –dice el barman.

A mi amiga Corina, que es de Iasi, ciudad rumana donde hay muchos tilos, le encanta pasear por la rambla de Catalunya, sobre todo si ha llovido, porque esa calle, una de las más bonitas de Barcelona, está realizada por el misterio umbrío de los tilos y por su olor perfumado, pero yo ya no noto esa delicia, el hechizo para mí se ha perdido, ya solo veo las terrazas donde están sentados los extranjeros, y delante de ellos al violinista tocando *Caminito o La vie en rose*...

–Vaya.

Sí, mire usted, le dije al barman, tenía razón Baudelaire, he sobrevivido a la ciudad que conocí, y por eso esta de ahora, esa que se extiende al otro lado de la cortina verde, que supongo que objetivamente es mejor, más limpia, bonita, higiénica, iluminada, racionalizada y fluida, apenas me sugiere nada, y como un orate me quedo boquiabierto cuando descubro algún rincón, algún jirón intocado de aquella Barcelona otra de cuando yo también era otro: la luz submarina de las porterías por la noche, los chalets del pasaje de Permanyer, los garajes abiertos a ras de calle con su sugestión de dormitorios maquinistas y su encargado con mono azul, la calle de Wellington con la tapia del zoo, el olor de las fieras, los rugidos de los leones y barritar de los elefantes, las masías ruinosas de Horta...

–Sí, claro –dice el barman–. Tiene usted razón.

No entiendo por qué no se reconstruye aquella Barcelona de cuando entonces, le digo. ¿Sabía usted que el Barri

© Andreu

Gòtic es un invento reciente? ¿Sabe que para preservar las pinturas de Altamira se ha construido al lado una copia tan perfecta que uno no sabe si está en la cueva real o en la imitación? ¿Sabía usted que el centro de Lyon está siendo reproducido en no sé qué país del Golfo? ¿Sabe que hace un par de años vino a Cadaqués un equipo de topógrafos chinos para tomar las medidas del pueblo y edificar en la costa del gran país asiático una réplica perfecta del pueblecito de la Costa Brava? Hoy día se hacen réplicas exactas de todo. Incluso acaban de crear un cromosoma de levadura artificial a partir de elementos químicos. Pronto podremos crear también animales y seres humanos en laboratorio.

–Oí hablar de eso, sí.

Entonces, ¿por qué no dejamos la Barcelona real a los turistas rusos y nos construimos una falsa para nosotros, los barceloneses? Por ejemplo, en el barrio de Gràcia –que por supuesto habría antes que demoler minuciosamente, sin dejar piedra sobre piedra– o más allá de Sarrià, donde hay grandes descampados...

–Es una idea.

Que nos devuelvan aquellas calles largas y otoñales sembradas de hojas muertas que se proyectaban en perspectivas infinitas entre los desfiladeros sombríos y metafísicos de las fachadas grises de hollín. Que vuelvan los que se han ido yendo, y al fondo de la calle aparezca su inconfundible silueta acercándose paso a paso... ¿Qué se debe?

–Nada. Es tan acertado lo que ha dicho, que invita la casa. ■

Genís Sinca

Periodista y escritor

El alcalde Porcioles y la Operación Cataluña

Como alcalde de Barcelona (1957-1973), Porcioles encarnó el retrato robot del colaborador catalán ideal de Franco: pieza clave de la Operación Cataluña para limpiar la imagen del franquismo en el país, fue criticado por la construcción de la gran Barcelona urbanística, moderna a la vez que caótica, y también alabado por acciones como la creación del Museu Picasso o el retorno de la histórica compilación del Código Civil catalán.

Josep Maria de Porcioles i Colomer (Amer, 1904 – Vilassar de Dalt, 1993) se ha convertido con el tiempo en una de las figuras más paradójicas y difíciles de interpretar del panorama político catalán, sobre todo por la contradicción enorme de su labor.

Por un lado participó activamente en la dictadura del general Franco, con actuaciones controvertidas como, entre otras, la construcción de barriadas periféricas en las que se amontonaba la población inmigrada del sur de España, a menudo verdaderos rincones suburbanos –Ciutat Diagonal, la Pau, el Turó de la Peira, Sant Roc de Badalona, la Mina de Sant Adrià, Bellvitge de L'Hospitalet, etc.–, o la destrucción parcial de la arquitectura modernista de Barcelona, fomentando bloques de pisos de estilo populista y los famosos *remontes* y sobreáticos, con un énfasis especial en el barrio del Eixample.

Sin embargo, por otro lado, Porcioles desarrolló la necesidad personal de ejecutar numerosas realizaciones que, viendo lo que significó el franquismo en Cataluña, merecen ser calificadas de positivas. Por primera vez tras la victoria franquista de 1939, Porcioles da apoyo a manifestaciones del folclore y la cultura popular catalana, como los bailes de sardanas (prohibidas por Franco) o la fiesta de los *Tres Tombs*. En el mismo sentido, también dio muchas facilidades para la creación del Museu Picasso y la Fundació Miró. Se mire como se mire, se trataba de una actuación sorprendente, en cierto modo compensatoria en la personalidad del jurista, muy de la época: una ambigüedad *sui generis*, también muy porciolesca, entre lo positivo y lo negativo, que

© Pérez de Rozas / AFB

culminó en 1960 con la aprobación histórica por parte de las Cortes españolas, y gracias a las negociaciones del propio alcalde, de la llamada *Compilación del derecho civil especial de Cataluña*, un logro mayoritariamente desconocido por el gran público pero de una importancia simbólica y jurídica capital para el país.

Esta *Compilación* se inserta en el histórico Código Civil de Cataluña y le devolvía su antigua solidez; una obra colectiva, consensuada por el Parlamento de Cataluña, que daba plena legitimidad a un derecho catalán propio. Para entenderlo, la recuperación de la *Compilación*, casi única y pionera a escala europea, devolvía la legitimidad a la serie de normas civiles modernas que habían sido suprimidas con la invasión borbónica de 1714. En resumen, en su raíz básica, simbolizaba el retorno de la libertad civil de las personas. La *Compilación* culminaba un largo proceso histórico, fruto de la Renaixença cultural y del catalanismo político y, por contradictorio que pueda parecer, salía del catalanismo estrecho, moderadísimo, de un hombre cercano a la dictadura, como si los orígenes y la moralidad fuesen más potentes que la alineación política del personaje.

Porcioles también planteó el ambicioso Plan Barcelona 2000 y una exposición universal para Barcelona en 1982, que no llegó a realizarse, pero que dio la primera idea para unos Juegos Olímpicos. Todo ello, mientras los polígonos crecían de manera distorsionada, caótica y vertical, como si el alcalde que patrocinaba, construía y hacía estallar la especulación y los negocios privados en aquella Barcelona de los años sesenta, arruinada por la posguerra, fuese atacado por

una especie de esquizofrenia que tenían que sufrir igualmente otros numerosos personajes del régimen, como Joan Antoni Samaranch. El antiguo delegado nacional de Educación Física y Deportes de Franco se empeñó en conseguir los Juegos de Barcelona 92, en una ambiciosa campaña personal de lavado de imagen ante la historia y ante sus paisanos, seguramente por haber alzado la mano con firmeza durante la dictadura. El caso de Porcioles es similar.

Cuando en 1957 el dictador le escogió como alcalde de Barcelona, por designación directa, sabía muy bien lo que se hacía. El fiel director general de los Registros y del Notariado del Ministerio de Justicia, así como experimentado notario de Barcelona y procurador en Cortes, era el personaje ideal para ocupar el cargo. Porcioles sería alcalde durante cuatro mandatos consecutivos; dieciséis años seguidos. Pero su elección se había producido a tenor del cambio de rumbo urgente que Franco había tenido que poner en marcha a finales de los cincuenta, que tiene como ejemplo significativo el retorno de la *Compilación catalana*.

Según el notario de Barcelona Lluís Jou, dicho cambio de dirección del régimen, "más allá de la capacidad de convicción del alcalde de Barcelona, forma parte de la estrategia del cambio económico iniciada dos años antes y de lo que después se ha conocido como Operación Cataluña, un intento del franquismo de encontrar más simpatías en nuestro país, de romper el recelo por la nueva política económica y de ganarse en el extranjero una cierta credibilidad aperturista que solo tenía posibilidad de éxito si se hacía desde Cataluña". Jou también afirma que "es una estrategia que Porcioles promovía, también con la idea de que una mayor colaboración permitiría arrancar más concesiones" del dictador. En cualquier caso, la *Compilación* recuperada, paradójicamente, dio alas al régimen, y de este modo Porcioles fue clave para la apertura del franquismo hacia nuevos esquemas políticos y económicos; la gestión posibilista de su gran Barcelona, con la serie de ambigüedades inconexas que la caracterizaron, se volvió imprescindible para que el Estado español pudiera ingresar en las instituciones económicas internacionales.

Porcioles, como catalán integrado en el franquismo, encarnaba una gran paradoja. Ya cuando había sido presidente de la Diputación de Lleida (1940-43), por ejemplo, había logrado la devolución a la ciudad de la catedral, convertida en cuartel del ejército por Felipe V, y allí fundó el Instituto de Estudios Ilerdenses, centro crucial de promoción cultural en las tierras de Poniente. Como alcalde de

Barcelona, se le reconocen los méritos de haber promovido una ley especial para la ciudad, la Carta de Barcelona, que le permitía actuar de manera muy presidencialista, prescindiendo de las estructuras del régimen; de haber ideado y llevado a cabo el sistema de abastecimiento de aguas procedentes del Ter; de haber conseguido también la devolución a la ciudad de la montaña y del castillo de Montjuïc, y de haber fomentado la realización de todo tipo de ferias y congresos, así como las primeras inversiones en el metro después de la Guerra Civil.

Porcioles era un hombre de misa, de creencias profundas, juicioso; tenía un aire aristocrático, señorial, y como se encallaba con algunas palabras (era tartamudo), resultaba aún más entrañable, comedido, distante. Pero lo más importante es que era notario. Un hombre de fiar, que había seguido la carrera de su padre y de su abuelo. Había ganado oposiciones para ser notario en Balaguer en 1932 y también

había sido dirigente local de la Lliga. Cuando estalló la Guerra Civil, después de meses de detención en la cárcel Model, huyó a Francia. Al volver asumió el destino natural de tanta gente liberal de derechas: se adaptó al régimen franquista, hasta el punto de asumir sus tics más criticables y negativos. Bajo el lema de que "el mejor camino es ir de la revolución a la concordia", como alcalde de Barcelona se le ha criticado con dureza que fomentase en exceso la circulación y el tráfico viario dentro de la ciudad, con proyectos como la Ronda del Mig, la avenida Meridiana, los túneles de Vallvidrera o la red de aparcamientos por concesión.

En el caso de los túneles de Vallvidrera, se le hace responsable de dejar inacabado el proyecto, porque colapsan la entrada en Barcelona desde la Via Augusta.

Según el proyecto inicial, la famosa obra tenía que conectar con otra gran vía que cruzaría la ciudad hasta la calle Numància y hasta Montjuïc, objetivo que habría agilizado enormemente el tráfico en horas punta, pero que evidentemente no se acabó de llevar a cabo. Otros lo han acusado de eliminar los tranvías y de haber municipalizado excesivamente el transporte público con la implantación del autobús urbano, porque la medida tampoco logró desatascar de coches la ciudad. Sea como fuere, y pese a las críticas, que a veces han sido realmente duras, lo que nadie puede discutir es, indudablemente, el carácter de ciudad moderna que Porcioles dio a Barcelona, en la línea de las primeras grandes urbes del mundo y, con todos sus pros y contras, también una de las más visitadas y admiradas. ■

En la página anterior, el gorila albino del zoológico de Barcelona, Copito de Nieve, visita al alcalde en el Ayuntamiento, en marzo de 1967. Abajo, portada de *La Vanguardia* del 21 de julio de 1960 con la noticia de la aprobación por las Cortes franquistas de la compilación del derecho civil especial, y la imagen de Porcioles dirigiéndose a los procuradores.

Fotos: Fabiola Llanos

Aina Vega Crítica musical

Ignasi Cambra o tocar con los ojos cerrados

Cerrar los ojos es un movimiento reflejo que realizamos cuando oímos buena música ya que, de modo inconsciente, queremos desarrollar al máximo el sentido del oído. La ceguera de Ignasi Cambra lo ha hecho más próximo a las teclas y le ha imprimido un carácter temperamental que ha paseado por salas de toda Cataluña, España, Rusia, Japón y los Estados Unidos, donde ya hace siete años que se forma.

Su carrera empezó de la mano de Maria Lluïsa Alegre, en la Escola de Música de Barcelona. Más tarde tomó clases con Albert Attenelle, y a los diecisiete y dieciocho años marcha a Indiana para realizar cursos de verano y es aceptado en la Jacobs School of Music de la Universidad Bloomington, donde cursa la licenciatura en piano y, al mismo tiempo, administración de empresas en la Kelly School.

Después estudió, durante dos años, bajo la tutela de Alexander Toradze, en South Bend. Un programa para solo seis alumnos que lo acercó a la figura de Valery Gergiev. Y del frío y la sole-

dad de South Bend, donde veía pasar los carruajes de los amish, viaja al epicentro cultural de los Estados Unidos para ingresar en la que se considera la mejor escuela de música del mundo, la Juilliard de artes escénicas de Nueva York, donde actualmente cursa un máster.

Cambra considera que ahora se encuentra en un momento muy interesante de su carrera, en la que se le presentan cada vez más retos profesionales que le suponen cambios rápidos de repertorio. Últimamente ha sido residente en La Pedrera y ha actuado en L'Auditori con Valery Gergiev; y, asegura, se está acostumbrando a la velocidad. Es el único pequeño obstáculo que le supone su ceguera, ya que su manera de estudiar solo puede tener dos vías, o bien el braille, o bien seguir el sonido de una grabación que le facilitan a menudo su maestra Maria Lluïsa Alegre o algún compañero. La música en braille es muy lenta de leer, ya que es una escritura muy lineal que dificulta la percepción vertical completa y el movimiento de las armonías.

Aunque de más joven participó en algunos concursos, Cambra es crítico con los certámenes en los que, últimamente, y por influencia asiática, se ha impuesto la pulcritud como criterio de juicio. Cambra considera que hay dos tipos de pianistas, los que priorizan la pulcritud, como Evgeny Kissin, y los que optan por la máxima expresividad, como Grigory Sokolov. Él se incluye en el segundo caso. ■

Marta Rodrigo y la voz con criterios históricos

Con su voz de *mezzosoprano*, Marta Rodrigo dedica su vida a cultivar la música con criterios históricos, que tiene en cuenta las condiciones en que se interpretaba cuando fue compuesta. Por lo tanto, los instrumentos son de la época o réplicas, y se piensa en las cualidades del sonido del momento histórico. Rodrigo es una cantante que se ha formado en Cataluña, Bélgica y Alemania y forma dúo con el laudista Andreas Martin.

Recientemente han publicado un disco con obra de Ferran Sor, del primer Romanticismo, aunque su zona de confort es la música antigua, Renacimiento y Barroco. En *Amor en tiempos de guerra. The Spanish Romantic Song*, Martín, especializado en instrumentos de cuerda pulsada con los dedos, ha utilizado una réplica de una guitarra romántica, modelo de René Lacotte, copia de Ferran Sor, que, quizás, si bien atenúa el sonido, a cambio lo endulza, ya que las cuerdas son de tripa y no de metal. El disco es fruto de dos años de conciertos por Alemania, Gales, Canadá e Italia, y por ello el resultado es tan

redondo.

La carrera internacional de Rodrigo empezó como solista con la Capella Currende Consort, de polifonía religiosa, y cantó por Bélgica, Holanda y Estonia. En el 2007 lleva a cabo su primera colaboración con el Collegium Vocale Gent (Flandes) y desde entonces es miembro estable de La Hispanoflamenca, de Bart Vandewege, una formación a medio camino entre Flandes y España dedicada a la polifonía religiosa de Carlos V. También es miembro de Musica Reservata de Barcelona, un grupo dedicado exclusivamente a la interpretación de la polifonía religiosa del siglo XVI.

Rodrigo ha realizado incursiones en el terreno operístico y en la música contemporánea. Según apunta, muchos artistas de música antigua pasan en algún momento por la contemporánea porque, en la antigua, la voz se presenta muy desnuda –a menudo a *cappella*–, tratan mucho la polifonía, cantan sin *vibrato* y, por lo tanto, se requiere una afinación extremadamente precisa. Por esta razón, especula, los cantantes de este registro son buscados para interpretar contemporánea, porque hay que tener muy buen oído para las relaciones interválicas que aparecen en las nuevas estéticas del siglo XX, en el que la tonalidad ha llegado a su agotamiento.

Sus próximos proyectos la encaminan hacia oriente, donde tiene deseos de descubrir nuevos públicos y nuevas maneras de hacer música. ■

Joan Bagés nos acerca a la música acusmática

Joan Bagés se autodenomina artista sonoro, un concepto que, considera, refleja de manera más completa la tarea del creador musical de hoy, ya que entiende su obra como un proyecto transversal, interdisciplinar, paralelo al concepto de artista visual y que queda lejos del compositor que desarrollaba una tarea artesanal.

Bagés, que se ha formado en Barcelona y París y ha hecho sonar su música en diferentes rincones de Europa y América, hace interaccionar el sonido y el silencio con la revolución visual y tecnológica, como oportunidad de ampliar la paleta de recursos compositivos. Su música se considera holofónica, un concepto que se encamina a una textura global e incluye recursos performáticos que funcionan conjuntamente en un todo de relaciones que aglutina las artes visuales y plásticas, la instalación, la danza, el vídeo, la música electroacústica y la acústica, con o sin microfónica. Últimamente se interesa en cultivar un fenómeno sonoro puntero, la música acusmática, una corriente depurada de la música electroacústica, en la que el elemento performativo convierte al artista en un director que,

en la mesa de sonido, controla las dinámicas de los diferentes altavoces dispuestos a conciencia.

En la medida en que no podemos amortiguar el sentido del oído como hacemos con el de la vista cerrando los ojos, las sensaciones que percibimos con esta música, a menudo, nos imponen respeto, porque no identificamos la fuente. Por ello Bagés considera que la gran revolución sonora de las últimas décadas radica en la forma de escucha. En la acusmática, el creador trabaja con la yuxtaposición de elementos, de modo que los sonidos nos sorprenden constantemente y cualquier expectativa que nos forjamos sobre qué oiremos a continuación es susceptible de ser truncada, ya que el canon se ha disuelto en múltiples posibilidades de texturas y morfologías musicales y metamusicales que conducen a una pérdida del confort del auditor.

La música electroacústica representa una revolución compositiva que permite al artista oír instantáneamente el resultado de su trabajo e interaccionar con él, sin tener que pasar por el tamiz del tiempo que supone que lo ilustre un instrumentista. Por tanto, el resultado final es conocido en el momento creativo porque se consigue un *feedback* entre la acción y la percepción. Un proceso que integra todos los elementos de la cultura *fast* –el cambio constante de texturas alude al *zapping*, por ejemplo– y, yendo más allá, la pérdida de referencias auditivas nos permite apreciar el pulso de una crisis ideológica global. ■

De izquierda a derecha, en la página anterior y en esta, el pianista Ignasi Cambra, la mezzosoprano Marta Rodrigo y el compositor o "artista sonoro" Joan Bagés.

Josep Sala i Cullell

Profesor de enseñanza secundaria y ambientólogo

Un lugar maravilloso pero imperfecto, mágico pero cruel

Para los noruegos, Barcelona es un destino ideal: una gran metrópoli europea, estatus que Oslo no podría ni soñar. Pero el catalán se hunde cuando recuerda la gerontocracia, las desigualdades, la miseria en las calles y los parques, la ciudad desaparecida para siempre.

“*¿Hvor er du fra?*” (¿de dónde eres?), pregunta el noruego de turno, y el catalán emigrado suspira y se enfrenta al conflicto habitual. Sabe que si le contesta “*Jeg er katalansk*” (soy catalán) tendrá que dar una serie de explicaciones que le provocan una cierta pereza, porque las ha repetido mil veces, pero tampoco quiere decir que es *spansk*, porque no se siente tal. En estos casos, ¿cómo envidiaba a los amigos que pueden contestar *italiensk* o *fransk*, sin más! Pero el catalán tiene un arma secreta y es que, aunque sea gerundense de familia ampurdanesa, siempre acaba diciendo: “*Jeg er fra Barcelona*” (soy de Barcelona). De hecho, vivió allí unos años, y también la considera su casa.

Al noruego se le iluminan los ojos, recuerda las veces que ha estado allí de fin de semana largo y lo muchísimo que le gustó. Para los noruegos Barcelona es un destino ideal. Se trata de una gran metrópoli europea, estatus que Oslo no podría ni soñar: hay playa, rebosa de restaurantes y tiendas de moda y por si fuera poco el gran referente cultural, el modernismo de Gaudí, no requiere pasar horas encerrado en un museo, sino que se puede contemplar desde una terraza tomando café.

Entonces el noruego pregunta con extrañeza: ¿qué haces viviendo aquí, junto al fiordo, si procedes de una ciudad extraordinaria?

Y justo en este momento al catalán se le hace un nudo en el estómago porque querría explicar que sí, que viene de un país apasionante y repleto de cosas maravillosas, pero que también tiene un lado oscuro agravado por la crisis y que –y es muy triste decirlo– seguramente tuvo suerte de marcharse.

La gerontocracia hispana

¿Por dónde podría empezar? El emigrante le diría que viene de una sociedad gerontocrática, donde los jóvenes que llevaron a cabo la nefasta transición continúan acumulando el poder y todos los cargos. Cayó en la cuenta cuando leyó que el ministro de educación noruego tiene treinta y cinco años,

¡como él!; la ministra de defensa treinta y siete o la de agricultura treinta y seis. En cambio, en España los poseedores de esos cargos pasan sobradamente de los sesenta años, sin intención de retirarse ni de dejar paso.

Piensa en sus amigos periodistas de treinta y pocos, que a principios de los ochenta habrían podido ser directores de diarios o de informativos y que ahora se tienen que buscar la vida como pueden. En los que apostaron por hacer carrera en la universidad y perdieron, expulsados al no ser capaces de consolidar una plaza. En los del sector sanitario, muy bien preparados técnicamente pero sin ninguna oportunidad por los recortes. En los que fueron embargados por hacienda y ahora no tienen más remedio que trabajar en negro. En los que se han quedado atrapados en un piso que ahora vale la mitad.

Los amigos del emigrado creyeron a sus padres cuando les dijeron que estudiando mejorarían su estatus y formarían parte de una confortable clase media. Durante cinco o seis años lo tocaron: el iPhone, la Wii, la cuota del gimnasio y los dos viajes anuales con Ryanair. Pero cuando el mundo se hundió no pudieron luchar contra los derechos consolidados de los más veteranos, por mucho que estos a menudo fueran menos aptos y productivos. La obsoleta estructura funcional, las indemnizaciones elevadísimas y el apoyo de los sindicatos crearon una protección decisiva que dejó a los jóvenes a la intemperie.

Pero todo eso no es nada comparado con los hermanos pequeños de sus amigos, los menores de treinta. Ellos ni siquiera tocaron la época de bonanza, y sin tiempo de formar una red o de intentar encontrar un sitio seguro, fueron lanzados al mundo salvaje de los contratos basura, de los 800 euros mensuales y la precariedad como horizonte vital. La situación es tan grave que algunos de ellos se han ido a Noruega, intentando ganarse la vida lejos de casa. Si en

© Elisenda Llorch

el 2007 había dos catalanes en la ciudad de la orilla del fiordo, ahora hay más de quince.

Naturalmente, no todos los problemas que le ve a Barcelona son producto de la crisis. El catalán emigrado está muy contento con su horario laboral de 8 a 16 h, y ya hace tiempo que descubrió con sorpresa que en el trabajo todo el mundo se esforzaba por tener un ambiente agradable, un ambiente que fomentara el compañerismo y la productividad. También está en edad de fundar una familia, y sabe que si tiene hijos en Noruega disfrutará de un año de permiso para compartir con la pareja, de una plaza pública garantizada en el jardín de infancia y de muchas más ventajas. No se explica cómo se las apañan sus amigos barceloneses, especialmente los que no son funcionarios, con sus horarios imposibles o la obligación de ir a buscar en coche a los niños a la escuela privada. Los abuelos tienen mucho que ver, supone.

El emigrante se ha acostumbrado a vivir en una sociedad igualitaria sin clases sociales aparentes y donde no existen las fanfarronadas tan propias de su casa. Noruega es un país de tradición luterana, y la riqueza y el éxito se tienen que vivir con discreción. También las mujeres han conseguido una independencia y unas cuotas de poder inauditas en el mundo, y tanto el gobierno como la mayoría de partidos tienen un liderazgo femenino. Eso al catalán le provoca un choque cultural cuando queda con noruegas e intenta invitarlas, o cuando actúa de manera demasiado caballerosa. Pero vaya, esa es otra historia.

En el fondo, el emigrante sabe que integrarse en Noruega no es tan difícil. Solo hay que estar dispuesto a comportarse de modo sencillo, respetar a los demás por más humildes que sean, seguir las leyes y los protocolos y estar dispuesto a sacrificar una pequeña parte de la libertad individual por el bien común. Haciendo todo eso las puertas del país se abren de par en par.

A veces el catalán se plantea si podría volver. No tiene parientes con influencias para colocarlo, el único método de ascensión social que funciona en el sur, y su red de contactos está oxidada. Tampoco se ve en un trabajo con un superior de estilo mediterráneo, la verdad. ¿Y gastar los ahorros para montar algún negocio? Solo de imaginarse la burocracia hispánica ya se pone nervioso.

Revolución con la gente

Pero el catalán se hunde sobre todo cuando piensa en lo que ve cuando vuelve por vacaciones. Las tiendas de barrio donde iba a comprar de niño que han cerrado para siempre. Las escenas de miseria en las calles y los parques. Las caras de tristeza o de enfado y, últimamente, de resignación. Y, por qué esconderlo, también las envidias que cree detectar.

Pero luego recuerda cómo su sociedad ha empezado a movilizarse al margen de los poderosos, en experiencias como la Plataforma de Afectados por la Hipoteca y la Vía Catalana, en el voluntariado, en los que dan dinero para micromecenazgo, en la fuerza de las asociaciones de vecinos y las agrupaciones de todo tipo. Y sabe que si algún día su sociedad quiere parecerse a las del norte, la revolución tendrá que empezar por la base, con la gente.

¿Por qué vives aquí, si vienes de una ciudad fantástica?, repite el noruego. Pero el emigrante, que lo es desde hace años, sabe que catalanes y noruegos comparten el síndrome del país pequeño: nada nos gusta más que alguien de fuera hablando bien de nosotros. Y comienza a alabar la igualdad escandinava, las grandes oportunidades para los jóvenes, la naturaleza exuberante, el carácter franco y acogedor de sus habitantes... Y Barcelona va quedando lejos, como un lugar maravilloso pero imperfecto, una ciudad mágica pero cruel con los débiles y que, finalmente, el emigrante puede disfrutar de la mejor manera posible: como turista. ■

Jordi Amat

Filólogo e investigador de la Universidad de Barcelona

La elegía barcelonesa de Gaziel, una antología inédita

Agustí Calvet preparó durante su exilio interior en Madrid dos antologías de artículos escritos después de la Gran Guerra, una sobre política catalana, publicada hace poco, y otra sobre Barcelona, todavía inédita. Los textos revelan una ciudad que evoluciona de capital provinciana a gran metrópoli.

© Biblioteca de Cataluña. Unidad gráfica. Fondo Gaziel

Tengo un recuerdo extrañamente preciso de aquel día de ya hace más de quince años. Como cada mañana de los últimos tres cursos de los estudios secundarios, hacia las siete y media de la mañana tomaba la línea 22 para bajar de la Bonanova hacia los Escolapios de la calle de la Diputació. Me senté en los asientos finales del pasillo del autobús y de la mochila saqué la lectura obligatoria que estábamos trabajando para la selectividad en la clase de literatura catalana que impartía el profesor Lluís Busquets. Aquel día acabé *Vida privada*. Aunque mi parada era la tercera del paseo

de Gràcia, si iba con bastante tiempo bajaba en la de Diagonal, justo sobre el Palau Robert, para recorrer a pie la rambla de Catalunya hasta Diputació.

Recuerdo el olor de los tilos en primavera, sobre todo si había llovido, cuando casi nadie andaba por el tramo central de la calle y el suelo todavía estaba un poco mojado. Y el recuerdo de aquellos paseos se concentra en el día en que acabé de leer la novela de Josep Maria de Sagarra. En la casa de la calle Ample ha muerto Pilar Romaní. Enseguida llega Hortènsia Portell, una buena amiga, para vestir el

cadáver y apoyar a Bobby Xuclà, el hijo talludito de la difunta. El narrador se arriesga a dar un vuelo mayestático a los sentimientos de los dos actores: “Només Hortènsia i ell podien comprendre la gràcia i la bellesa d’un cos de vuitanta anys que, glaçant-se de mica en mica, s’enduaia l’aire excels d’una Barcelona que ja ha passat” [Solo Hortènsia y él podían comprender la gracia y la belleza de un cuerpo de ochenta años que, helándose poco a poco, se llevaba el aire excelso de una Barcelona que ya ha pasado].

Como las *Memorias* de Sagarra, quizás *Vida privada* se tiene que leer, al cabo, como una fastuosa elegía urbana dedicada al fin de una época. Bobby baja a la calle y se dirige hacia La Rambla: “Entre les roses vermelles, caminava, una mica insegur, un home gris, de galtes indefinides, d’edat indefinida, amb l’estòmac ple de whisky i amb el cor ple de roses vermelles” [Entre las rosas rojas caminaba, algo inseguro, un hombre gris, de mejillas indefinidas, de edad indefinida, con el estómago lleno de whisky y con el corazón lleno de rosas rojas]. ¿Qué hace que un libro nos emocione? Seguramente la capacidad de las palabras para activar un territorio de nuestra sensibilidad que está predispuesto para que una experiencia –la lectura es una experiencia– lo sacuda. Recuerdo aquel día de primavera, a los diecisiete años, porque contemplaba la ciudad a través de la mirada elegiaca con que Sagarra hacía ver Barcelona a Bobby Xuclà, mientras, con lágrimas en los ojos, yo bajaba por la rambla de Catalunya.

El periodista filósofo

“Recuerdo perfectamente, con su mismo dejo monótono, como si acabara de oírlo, la recomendación que se nos daba todas las mañanas, en verano, cuando salíamos de casa para ir a los baños de mar: *No paseéis por la Rambla de Catalunya...*” Con esta frase comienza “Una sombra, unos árboles”, el artículo que, en la página 10 del diario *La Vanguardia*, Agustí Calvet, *Gaziél*, publicó el Día de Sant Jordi de 1919. Es buenísimo. Describiendo la sucesiva contemplación en el tiempo de los tilos de la rambla de Catalunya, Gaziél, rozando la tentación costumbrista, se va revelando como aquello que era esencialmente: un periodista filósofo, en feliz expresión de J. S. de Montfort.

La frase inicial del artículo nos retrotraía a la infancia del escritor. El otoño de 1893 el matrimonio Calvet i Pasqual, enriquecido gracias a una industria corchera, se estableció con sus hijos en Barcelona. Hasta aquel momento habían vivido en Sant Feliu de Guíxols, el pueblo de mar del que provenían los linajes tanto del padre como de la madre. Gaziél llegó a la capital, pues, a los seis años. La frase que rememora para iniciar “Una sombra, unos árboles” la escucharía poco tiempo después. “Esta avenida era entonces una interminable línea recta de sol. El ardor de julio se desplomaba verticalmente sobre ella. No pasaba un alma”.

En el artículo se contrastan los antiguos recuerdos de la calle y un paseo que Gaziél había dado últimamente. “Los transeúntes desfilaban todos, en la paz dominical, bajo la relativa densidad del ramaje. Recordé la soleada sequedad del paseo como cosa todavía de ayer, y el tierno verdor de ahora me sorprendió suavemente, con una leve punzada de melancolía. ¿Eran esos los mismos tilos escuálidos que vimos plantar? ¿Cómo podían ya dar sombra?”

El antiguo calor había quedado templado por la sombra actual. Pero la descripción de aquel cambio urbano que se había producido, provocado por el crecimiento de los árboles, era solo el tema específico del artículo. El tema genérico era la constatación de cómo los cambios en nuestra ciudad nos hacen ver que nos vamos haciendo mayores. El tema, lisa y llanamente, era el paso del tiempo. “Y una mañana de primavera, al salir del hogar recobrado, esos tilos que olvidamos nos sorprenden y nos encantan con su inesperada frescura, y nos recuerdan, de manera suave, que estamos tocando al crítico *mezzo del cammin*: que en tantas andanzas se nos está yendo la vida, y que el ayer de nuestra infancia se halla separado del hoy de nuestra cercana madurez –como aquella sequedad, de esta sombra– por un irreparable lapso de veinte años”.

Cuando Gaziél publicó “Una sombra, unos árboles” tenía treinta y dos años y ya se había convertido en un periodista de mucho éxito gracias a los centenares de crónicas que, desde setiembre de 1914, escribió explicando la Primera Guerra Mundial, y que en buena medida y muy pronto –entre 1915 y 1918– se recopilaron en cuatro volúmenes publicados por la editorial Estvdio. Si durante los años de corresponsalía bélica tuvo su centro de operaciones en París, de retorno a casa aquel prototipo del catalanismo novecentista madurado en el tramado mancomunario de Prat de la Riba se profesionalizó como articulista de referencia de *La Vanguardia*, el diario que acabaría dirigiendo.

Sagaz analista político

De los perfiles de aquel segundo Gaziél periodista destaca sobre todo el de analista político de la Cataluña y la España de su tiempo (la agonía de la Restauración, la dictadura de Primo de Rivera y la Segunda República). Pero no solo

© Biblioteca de Catalunya. Unidad gráfica. Fondo Gaziél

Gaziél, a la izquierda, paseando con el pintor Joaquim Sunyer –“uno de los mejores amigos que he tenido”– por la Diagonal de Barcelona, en abril de 1946. En la página anterior, el periodista en un retrato de 1962.

© Frederic Balcells / AFB

© AFB

© Pérez de Rozas / AFB

escribió sobre política nacional. Ni mucho menos. Durante casi veinte años tocó otros registros periodísticos –la sagaz interpretación de la política internacional, la actualidad cultural en Cataluña–, y uno de los que él más apreciaba era la crónica de temática urbana. Lo creo así porque muchos años después, cuando en la posguerra franquista vivía en el exilio interior de Madrid y hacía tiempo que había dejado por imposición su oficio, recopiló toda su obra publicada en la prensa después de la Gran Guerra, la hizo transcribir y con aquel material preparó una antología sobre política catalana (publicada recientemente con el título *Tot s'ha perdut*) y otra sobre la ciudad de Barcelona que todavía permanece inédita. El original, conservado en el Fondo Gaziell de la Biblioteca de Cataluña, recopila treinta artículos publicados entre enero de 1919 y junio de 1933 que el escritor corrigió a fondo (sobre todo estilísticamente).

En la antología aparece el intelectual de actitud senatorial que, al igual que pretendía con el análisis político, trataba de orientar, con considerable soberbia ilustrada, a una burguesía barcelonesa que, comparada con la europea, juzgaba espiritualmente de baja calidad (había sido incapaz de dotarse de un diario propio en catalán, por ejemplo, como explica en uno de los artículos, tal vez dirigido a Francesc Cambó) y demasiado ligada a los hábitos y costumbres de su procedencia menestral (como muestra, con sarcasmo, en el segundo de los artículos de la antología, “La incómoda incomodidad”, constatación de la grosería presente en las funciones teatrales, como un vestigio de lo que Albert García Espuche ha reconstruido en sus grandes libros).

Gaziell, como sostiene Enric Juliana, riñe. Reñía, fustigaba y aleccionaba. En los artículos sobre Barcelona el intelectual Gaziell quería dar forma a la sensibilidad de sus lectores como vecinos de su ciudad y pretendía hacerles tomar conciencia crítica de algunas taras que sufría Barcelona. En este sentido hay dos temas recurrentes en la antología que llevaron a Gaziell a batallar desde lo alto de su pedestal de palabras contra los poderes oficiales. Por una parte criticó al Ayuntamiento, denunciando más de una y de dos veces su falta de exigencia y planificación a la hora de reformar la plaza de Catalunya. A la cuestión dedicó cuatro artículos, el último de los cuales se tendría que haber publicado el 3 de noviembre de 1927, pero la censura lo impidió (y él lo rescató, con comentarios, al cabo de cinco años). Dos días antes, el lunes día 1, Alfonso XIII había inaugurado la nueva plaza. En la crónica del acto publicada en *La Vanguardia* se reproducía el diálogo que aquel mediodía habían mantenido el rey y el alcalde, el barón de Viver:

–Realmente, este proyecto está bien y tiene sobre el anterior la ventaja de dejar más espacio libre. Pero, ¿ha tomado –preguntó el monarca– el Ayuntamiento algún acuerdo relativo a la arquitectura de los edificios de la plaza de Catalunya, con el fin de que ésta revista el necesario carácter de monumentalidad?

–Señor, el Ayuntamiento se preocupa de ello con el mayor interés y lo está estudiando.

–Bien –contestó el Rey–. Pero creo que también existe un proyecto de construcción, alrededor de la plaza de Catalunya, de un edificio de carácter monumental, donde puedan prestarse todos los servicios del Estado, servicios que cuestan al erario de Madrid unos cuatro millones de pesetas.

© ANC / Fondo Gabriel Casas i Galobardes

El compositor Eduard Toldrà, Gaziel y el escritor Josep Pla, en segundo plano, junto con una cuarta persona no identificada, examinan unas partituras en S'Agaró durante un concurso de sardanas, en una fecha no precisada de los años 1949 a 1959.

En la página anterior, de arriba abajo, la plaza de Catalunya en 1890, con el edificio del espectáculo Panorama de Waterloo y tropas de caballería patrullando; el comienzo de las obras de reurbanización de la plaza, en febrero de 1925, y la inauguración de la Exposición Internacional, el 19 de mayo de 1929.

“–Señor –contestó el barón de Viver–, es cierto cuanto acaba de decir V. M. El Estado paga por el alquiler de sus servicios en Barcelona unos dos millones de pesetas. Y ante la importancia de esa cantidad el Ayuntamiento acordó levantar el referido edificio monumental, que está pendiente de estudio.

“–En toda esta clase de grandes obras –dijo el Rey– debe tenerse en cuenta siempre el interés general de la ciudad.”

La plaza inacabada

No sé cómo Gaziel tuvo conocimiento de esta conversación, pero el *off the record* no es lo más sorprendente. Lo realmente curioso es que el argumentario expuesto por el rey coincidía con el que el periodista había defendido una y otra vez en sus artículos: la valía de una plaza no lo era tanto por ella misma, sino por lo que la rodeaba, y Gaziel había criticado y criticaría que nadie se había preocupado de establecer unos criterios sobre edificios en torno a la plaza de Catalunya, lo que hizo que el conjunto se caracterizara, a diferencia de las plazas más bellas del mundo, por un diseño anárquico. Había insistido tanto y era tan respetada su voz, que el Ayuntamiento incluso creó una comisión para estudiar el caso.

Sin embargo, al final, nada de nada, y su juicio fue inapelable: la plaza, sentenció en 1927, era la inacabada. Y cuando en 1932 decidió recuperar aquella reflexión censurada, todavía fue más lejos: “La Plaza está peor que nunca. Desde entonces acá, han sufrido mutilación algunos de sus edificios, dejándolos asquerosamente decapitados, a la vista de todos. Otros han sido modificados, a la buena de Dios. Han surgido nuevos solares sórdidos, sin edificar. Y el marco de la primera plaza de Cataluña ofrece un aspecto intolerable, de anarquía absoluta, que yo me atrevería a calificar de anarquía profundamente representativa”.

El otro tema sobre el que actuó como un intelectual incisivo, es decir, como un crítico libre y razonado contra el poder, estaba relacionado con la Exposición Internacional que se celebró en Barcelona entre el 20 de mayo de 1929 y el 15 de enero de 1930. Cuando ya hacía unos meses que se había inaugurado, el general Miguel Primo de Rivera hizo publicar un artículo firmado por él mismo, fechado en la Ciudad Condal, donde defendía su obra de gobierno y su política económica. Se publicó el 9 de octubre. Ante un pasado caótico, él, argumentaba, le había dado la vuelta al país, y la mejor prueba de su éxito era Barcelona:

“Barcelona, la de las revoluciones y complots, es hoy una urbe ejemplar en su vida ciudadana robusta y bien orientada, que consciente de su importancia e influencia, repugna comprometer el presente ni el porvenir de la patria, con diabluras, habilidades y extravagancias, que serían sólo despreciables, si no dieran armas a los enemigos y competidores de España, para dañarla en sus más vitales intereses y en su prestigio mundial”.

Dos días después de haberse publicado, Gaziel escribió el artículo “A D. Miguel Primo de Rivera, colaborador de *La Vanguardia*”, en el que –presentándose como un “puro barcelonés”– pedía que el Estado aumentara el apoyo económico a la exposición. “V., mi ilustre compañero en periodismo, que tanta influencia tiene entre unos y otros, pues dispone de todos y de casi todo, estoy seguro que dirá para sus adentros, con el decidido propósito de exteriorizarlo luego en actos, Barcelona tiene razón”. Lo creyera o no el dictador, el problema es que le quedaban poco más de tres meses al frente del Gobierno. Cuando la exposición cerró sus puertas, el presidente del Gobierno ya era Dámaso Berenguer. Gaziel escribió un artículo poniendo el dedo en la llaga: detrás de la fastuosidad que se había vivido en la urbanizada montaña de Montjuïc, se escondía una deuda

Postal coloreada de la plaza de Catalunya tal como era a principios del siglo xx, antes de la reforma que le daría su actual aspecto.

© AFB

enorme que finalmente tendrían que asumir los ciudadanos de Barcelona. Esta carga se confirmó el 3 de febrero de 1931, a través de un decreto suscrito en el Palacio Real de Madrid, en cuya virtud eran los ciudadanos de Barcelona a quienes les tocaría pagar. Gaziol, muy crítico, todavía dedicó dos duros artículos al asunto. El primero, titulado “Hemos perdido una guerra”.

Ni el coste de la Exposición Internacional ni la crítica a la urbanización de la plaza de Catalunya conforman, sin embargo, el eje de esta antología barcelonesa. Hay otros hilos colaterales, como la crítica al tipo de urbanización que se estaba llevando a cabo en contraste con Madrid o la demanda a la autoridad (en el penúltimo artículo, el más podado de todos para la antología) de mano dura ante la profusión de tantos “parásitos sociales”. Porque “cuando no hay bombas, hay pistoleros, y cuando no pistoleros, atracos, y a veces, como ahora, bombas, atracos y pistoleros, todo revuelto y a la vez”. Lo que singulariza la recopilación, sin embargo, es la posición en la que Gaziol se sitúa respecto de la evolución de su ciudad.

Una mutación imparable

El periodista filósofo –fino espectador, en el sentido orteguiano, de lo que sucede en torno suyo– tiene la sensación de estar asistiendo a una mutación definitiva de su ciudad. La idea de que está inmerso en un cambio imparable –un cambio urbano que es el correlato de un cambio de civilización– es el bajo continuo del original desde el primer artículo hasta el último.

El primero se titula “La vitalidad de Barcelona”, y se publicó el 28 de enero de 1928. Se construye, básicamente, a partir de la reflexión que al autor le provoca la lectura de *Un hiver a Majorque*, de George Sand. El libro, como su título indica, explica la estancia de la autora en Mallorca con Frédéric Chopin. Habían viajado a la isla a finales de la cuarta década del siglo XIX para procurar que el músico se curara, pero pronto decidieron volver a Francia y por el camino se detuvieron en Barcelona. Estos son los fragmentos que impactan al afrancesado Gaziol y que transcribe en su artículo. Le conmueve constatar la profunda transfor-

mación que Barcelona ha vivido durante todos aquellos años. “Ya no queda ni rastro de las murallas, los puentes levadizos, los fosos, y almenas, los centinelas, los pavorosos escopetazos nocturnos, las fortificaciones rurales, las cuadrillas de bandoleros y las patrullas de cristianos. En la quietud de la noche, muy relativa en estos tiempos, ya no se percibe el rumor fatigado del mar. Y hasta los serenos han enmudecido”. Y un poco más adelante, en un fragmento que eliminó del artículo cuando lo rehízo para la antología, explicita qué ciudad se ha construido encima de la que ha desaparecido: “Nadie reconocería la villa provinciana de Jorge Sand en nuestra aspirante a metrópoli. Barcelona ha llegado a tener su característica de modernidad: Barcelona es ya la ciudad de los bancos mercantiles y de los garajes”.

El relevo de la capital provinciana por una metrópoli: este, me parece, es el tema de la antología. Un cambio que Gaziol no quiere que le pase por alto, sino que pretende ir explicándolo a través de momentos significativos, detallando qué desaparece y qué emerge –qué liga el presente de la ciudad con su pasado y la proyecta, así, hacia adelante–, intentando aportar buen juicio y memoria para que la nueva ciudad sea más culta, rica y plena, para que se convierta en una ciudad de calidad burguesa homologable a otras ciudades europeas y que, en su proceso de modernización, no se acabe convirtiendo en una megalópolis deshumanizada.

Preservar el patrimonio espiritual

No era una reflexión excepcional en la Europa de su tiempo. En octubre de 1923 Gaziol leyó la conferencia “Les viles espirituals” en Gerona. Su base teórica era *La decadencia de Occidente*, el ensayo más influyente de la primera mitad del siglo XX (en palabras de Ferran Sàez). “Hoy nosotros somos –dijo aquel día– los primeros que, de modo pasajero, enfocamos el fanal de Spengler sobre la tierra catalana. Y hay que confesar que la primera impresión de esa nueva luz es siniestra”.

La primera parte del libro de Oswald Spengler, publicada en 1918 y que Ortega hizo traducir al castellano antes de que apareciera la versión francesa, sostenía que la civili-

© Josep Domínguez / AFB

La Via Augusta con el apeadero de Les Tres Torres de los Ferrocarriles de Cataluña (actuales FGC), en 1932. Las vías de la izquierda son las del tranvía de la calle de Anglí. Gaziol evoca con nostalgia la visión del mar desde el tren entre las estaciones de Les Tres Torres y La Bonanova.

zación europea se precipitaba al abismo. Era un ciclo vital imparable. Las masas vivían apelotonadas en las ciudades, sin energía moral y obsesionadas por el dinero (“La ciudad de Mercurio” a la que Gaziol haría referencia el 24 de junio de 1927). Pero Cataluña, sostenía Gaziol, se salvaría si insuflaba cultura a través de poblaciones de segundo orden que conservaran todavía una espiritualidad auténtica.

Y se salvaría también si Barcelona lograba preservar un patrimonio espiritual asediado. De ello trata el artículo “Cancionero barcelonés”, del 10 de marzo de 1920, en el que se elogia a la cupletista catalana Pilar Alonso como testigo de “las espontaneidades más locales del arte menor” que se iban extinguiendo. También se refiere a ello “Un voto por la barbarie”, aparecido el 8 de junio de 1921 y que describe la instalación del Planas Park en Les Planes, un centro de ocio que rompía la armonía de la floresta a cambio del “ensordecedor estruendo de montañas rusas, tióvivos, *watching waves*, tiros al blanco, zazarracatruquis, ¡pim-pam-pum!, pianolas eléctricas y tracas monumentales”. Gaziol lo concebía como una invitación al aborregamiento de la ciudadana. “Lo único importante es lograr remover grandes masas, grandes cantidades de hombres, y contentarlas entonteciéndolas, para que suelten sus votos o sus perras gordas. Y nada hay que mueva las masas –inertes o humanas– como los mecanismos, sean grúas o plataformas de la risa”.

Por contraposición, Gaziol, en sus artículos, ponía en valor formas de vida típicamente barcelonesas como el paseo dominical. Una tradición que había evolucionado también con el crecimiento de la ciudad. Su abuelo lo había dado, a la salida de misa, por los alrededores de la calle Ample; él, de pequeño, le había visto pasear en torno a la calle de Ferran y, subiendo, seguir por el paseo de Gràcia hasta la Diagonal. Los coches, intuye, modificarían ya para siempre aquella costumbre.

El tren de Sarrià com símbolo

Se percibe, pues, como una cierta nostalgia por un mundo más puro que va desapareciendo. La mirada elegíaca se muestra aquí y allí. Lo hace, por ejemplo, en “Un municipio que muere”, al rememorar el día en que el nuncio de Sarrià

convocó a los vecinos a golpe de trompeta para comunicarles que se tenían que poner de acuerdo para evitar la agregación de su municipio a la gran urbe. Y lo hace, sobre todo, en el colosal artículo “Pequeña elegía urbana”, secretamente conectado con este que acabo de citar. Conectado, digo, porque su tema específico es la descripción del último viaje que Gaziol hizo con el tren de Sarrià. “El tren de Sarrià ha sido siempre, por misteriosos designios, el eje de mi vida escribía el 26 de abril de 1929–. Hace cerca de cuarenta años que viajó en él”.

De esta larga experiencia como viajero de los Ferrocarriles de Cataluña había surgido un artículo anterior, “Una franja de mar”. Gaziol explicaba cuáles eran las zonas más bonitas de la ciudad en función de la estación del año: el paseo de Gràcia, en invierno; la primavera, “bajo esos amados tilos de la Rambla de Catalunya”; el otoño, en torno a las callejuelas de la catedral. Pero para el verano, sobre todo para su prelude, nada mejor que la contemplación del mar en un tramo del trayecto situado entre las paradas de Les Tres Torres y La Bonanova. Una estampa que, soterrada aquella línea, ya no podría volver a contemplar nunca. Era una pérdida espiritual para la ciudad o, más bien, la conciencia del paso del tiempo en nuestro espíritu.

El periodista filósofo lo formuló con esta impagable precisión: “Es delicioso recordar lo que eran el tren de Sarrià y la ciudad de Barcelona hace ocho lustros, pero es amargo pensar que dentro de ocho lustros más ya no sabremos nada de ellos. Que la ciudad amada se engrandezca y prospere, ya que es nuestra y en ella vivimos. Pero, ¿por qué nosotros no podemos hacer lo mismo? Su vitalidad en cierto modo anonada la nuestra y cada día nos va dejando un poco rezagados respecto a ella. Al constatar sus extraordinarias mudanzas, es forzoso sentir que, en nuestra brevedad, todo lo que fuimos en el seno de esa vida municipal gigantesca se borra paulatinamente, y nuestra propia vida se va convirtiendo poco a poco en estampas del tiempo pasado”.

Del tema específico saltamos al genérico. A la toma de conciencia de nuestra vida porque no se puede desvincular de su circunstancia. Para Gaziol, la más sentida, la que nos emociona como lectores, fue su Barcelona. ■

Marcel Ventura

Los escritores que se quisieron tanto

Aquello años del boom
Premio Gaziél de Biografías y Memorias 2013
Autor: Xavi Ayén
RBA
Barcelona, 2014
800 páginas

Las ciudades están hechas de lo que olvidan, y al periodista Xavi Ayén le inquietaba que en su Barcelona no hubiera rastros del movimiento literario en castellano más importante del siglo XX. El *boom* latinoamericano es una estructura poliédrica con tantas capitales como nacionalidades hay entre sus autores, pero es innegable que todos ellos pasaron años decisivos en Cataluña. Aquí Gabriel García Márquez aprendió a gestionar la fama mundial y emprendió su novela más ambiciosa, *El otoño del patriarca*. Aquí Mario Vargas Llosa vivió el auge y caída de su pasión revolucionaria. Aquí la agente literaria Carme Balcells dio dirección y sentido a lo que en otras circunstancias hubiera sido un grupo de genios disfuncionales –valga la redundancia– a la deriva.

Aquello años del boom le valió a Xavi Ayén el Premio Gaziél de Biografías y Memorias 2013, una suerte de conclusión forzosa a esta investigación que llevaba trabajando intermitentemente desde hacía diez años. En casi mil páginas, el periodista muestra una precisión en el manejo de datos y una documentación exhaustiva que no resultarán ajenas para quienes acostumbren a leerlo en la sección de libros de *La Vanguardia*, aunque tal vez sea

más importante decir que mil páginas no siempre son sinónimo de tocho.

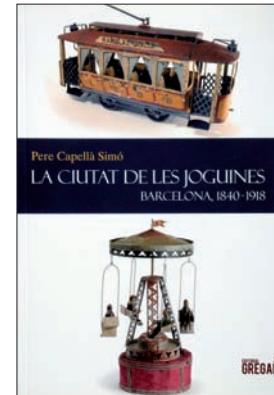
El libro se detiene en un periodo que va desde 1967 hasta 1975, así que por un lado es la historia de una ciudad dando sacudones ante aquel franquismo descascarado. Los años de la *gauche divine*, de las noches en el Bocaccio, de las casas de verano en Cadaqués. A esa Barcelona llegaron escritores latinoamericanos para trabajar tranquilos, lejos de las convulsiones políticas de sus países, y Ayén hace un ejercicio de nostalgia imaginada pasando por los restaurantes, las panaderías, las guarderías y las casas donde alguna vez vivieron.

En paralelo a esa lectura urbana, *Aquello años del boom* es el relato de encuentros: el de los dos premios Nobel de aquella generación y la amplia red de escritores exiliados que llegaron hasta aquí con ellos. El chileno José Donoso, el peruano Alfredo Bryce Echenique, el mexicano Sergio Pitol. Otros, simplemente, estuvieron de paso, como el argentino Julio Cortázar, el mexicano Carlos Fuentes y el cubano Guillermo Cabrera Infante. Y otros, la mayoría, quedaron en el anonimato de buscar en la ciudad la fibra mágica que les dio éxito a los demás.

El mayor logro de Ayén fue comprender desde el principio que este no debía ser un análisis crítico, sino una suma de historias humanas, así que en la reconstrucción por medio de testimonios, cartas y memorias, *Aquello años del boom* demuestra que en Barcelona se dieron por primera vez las circunstancias para que un grupo improbable de amigos se juntaran a celebrar que estaban cambiando la historia de la literatura. Celebraban, claro, porque aún no lo sabían. Porque eran jóvenes y el mundo habría de romperse de tantas formas en las décadas siguientes. ■

Carles Domènec

La ciudad modernista de los juguetes

La ciutat de les joguines.
Barcelona, 1840-1918
Premio Agustí Duran i Sanpere de Historia de Barcelona 2013
Autor: Pere Capellà Simó
Editorial Gregal y Ayuntamiento de Barcelona
Maçanet de la Selva, 2014
436 páginas

El juguete es un objeto histórico. Lo confirma el profesor, investigador y pintor Pere Capellà Simó (Palma, 1981) en el libro *La ciutat de les joguines*, merecedor del Premio Agustí Duran i Sanpere de Historia de Barcelona 2013, otorgado en febrero en el marco de los Premios Ciutat de Barcelona.

La evolución de los juguetes en el cambio de siglo propone una revisión de la historia de este periodo, un momento de hermandad entre el arte y la industria, símbolo de la expansión económica y cultural de la burguesía emergente. El fin de la guerra franco-prusiana dio paso a una edad de oro de los juguetes. Nació la gran industria del juguete. Alemania fue el principal productor europeo y París ejerció de epicentro de la innovación. Los primeros anuncios de artesanos jugueteros en Barcelona se difundieron en 1840. La capital catalana recibió sucursales de empresas alemanas y francesas; se consolidó como metrópoli europea y acogió sesenta fábricas de juguetes y un centenar de comercios especializados. Sin embargo, la Gran Guerra provocó que las naciones beligerantes dejaran de producir juguetes y Barcelona, seguida de Valen-

cia y Madrid, potenció el sector. Se fundaron las primeras colecciones de Apel·les Mestres, la dibujante Lola Anglada, Maria Junyent o los pintores Manuel Rocamora y Lluís Tolosa. Una segunda generación los siguió: el escultor Frederic Marès construyó el Museo Sentimental del siglo XIX y el pintor Alfred Opisso i Cardona reunió los juguetes de su infancia.

El libro nos introduce en el mundo del juguete en tiempos del modernismo y en una industria accesible a buena parte de la población. La infancia del XIX es larga y, según Charles Baudelaire, los juguetes se convirtieron en el primer contacto del niño con el arte. Los intelectuales reclamarán la colaboración entre los artistas de prestigio y los fabricantes de juguetes, como instrumentos provechosos para la adquisición de criterios estéticos y el refinamiento del gusto antes de la edad adulta.

El lector percibirá la importancia que el autor otorga al valor simbólico de los escaparates. Como una especie de brecha por la que Alicia entra en el mundo de la fantasía, los mostradores de juguetes representarán para el niño una visión deseada de felicidad, muchas familias sin recursos imitarán los artefactos que descubren en ellos con los materiales que tienen más a mano, y los adultos proyectaremos sobre ellos nuestra experiencia con fascinación.

El origen de *La ciutat de les joguïnes* es una tesis doctoral que Capellà Simó presentó en el año 2012. La investigación tiene dos ejes más, Barcelona-Palma y el modelo de París, que inspirarán futuras publicaciones. El texto no es una novela, pero el estilo directo, preciso y sin petulancias hace que te sumerjas en él como en un relato de entretenimiento, con historias como el episodio de Salomon Heischmann, director de la Société Française de Fabrication de Bébés et Jouets, refugiado en Barcelona en agosto de 1914.

Capellà Simó es el comisario de la futura exposición permanente de la colección de muñecas del Museo Romántico de Sitges y nos avisa de que los escaparates se han visto hoy suplantados por las vitrinas de los museos. Mirándolo bien, la evolución del juguete escribe nuestra historia en minúsculas, la de los hechos cotidianos e íntimos, tan trascendente como la de las grandes efemérides. ■

Oriol Lladó

Un parque nuevo, una vida mejor

Passejades per la Barcelona verda

Autores: Xavier Muniesa (textos)

y Jordi Play (fotografías)

Ayuntamiento de Barcelona

Barcelona, 2014

270 páginas

Passejades per la Barcelona verda es más que un listado fotográfico de parques y jardines, y supera igualmente la recopilación de itinerarios habitual en algunas guías turísticas. En realidad es una invitación a vivir la ciudad, una herramienta para aproximarse de otro modo al paisaje cotidiano.

En el texto de contraportada se pone el acento en el *descubrimiento* y en el secreto revelado, y ciertamente el libro muestra algunos tesoros escondidos, incluso al ciudadano más inquieto; pero lo que lo explica bien es el cuidado con que se pone la lupa en lo menos excepcional, el día a día de una ciudad que es mucho más verde de lo que seguramente tenemos asumido.

Passejades per la Barcelona verda es, de alguna manera, un intento de acompañar el relato de la ciudad y reivindicar la escala humana, presente en sus espacios naturales. Las veinte rutas escogidas por Muniesa presentan una ciudad variada, viva, donde ocurren cosas. Es un acierto haber rehuido la tentación de confeccionar solo un *retrato* naturalista. Encontramos, aparte de la información relativa a la calidad ambiental de los espacios, muchos apuntes de arquitectura, cultura, deportes, tradiciones, costumbres, tecnología... La obra nos propone moderar las revoluciones para disfrutar

mejor de un itinerario abierto con múltiples capas de información.

Xavier Muniesa apuesta por una lengua rápida, radiofónica incluso, que interpela directamente al lector y hace que le entren ganas de pisar ciudad. Habla de tú a tú y combina consejos prácticos e información de utilidad con una erudición muy digerible, que admite una lectura rápida. Se nota que el autor ha recorrido cada uno de los espacios relatados y que los ha disfrutado. El texto detalla el uso actual de los diferentes espacios y, sobre todo, la vinculación con una ciudad que no se está quieta: considerando este compromiso con el presente, se trata también de un retrato de la Barcelona de hoy.

Xavier Muniesa es un periodista especializado en rutas por Barcelona. Coautor de otros dos libros editados por el Ayuntamiento (*Barcelona hora màgica*, escrito con Eulàlia Iglesias, y *Barcelona, ciutat de teatres*, escrito con Carme Tierz), fue director de *Time Out* en sus inicios y durante un par de temporadas elaboró el espacio *De ruta amb Xavier Muniesa* en COMRàdio.

La apuesta del fotógrafo Jordi Play también es singular. Lo que hace interesante sus fotos es la naturalidad, la alegría con la que aparecen personas disfrutando de la ciudad. Las fotos son de una gran calidad y están tomadas con una mirada limpia, que rehúye la sobreproducción y el exceso de filtros y tratamiento. Ligan a la perfección, pues, con el tono general del libro.

Este se estructura con claridad y va replicando la misma estructura en cada apartado, lo que facilita su comprensión y refuerza su rol como obra de consulta habitual y rápida. En el apartado "Informació pràctica" se ofrece un resumen de los espacios a visitar, con horarios y otras informaciones de interés. Quizás se echan de menos mapas más amplios y una mayor interacción con los recursos virtuales, como la que facilitan los códigos QR.

A través de veinte rutas enclavadas en siete grandes espacios, transitamos de la línea de mar a Collserola, pasando por Montjuïc, Ciutat Vella y la ciudad burguesa, sin omitir la Barcelona norte, donde el verde se vindica acertadamente como conquista ciudadana. Un parque nuevo, una vida mejor, se sintetiza en una de las rutas: he aquí un resumen perfecto del conjunto de la obra. ■

© Lluísot

Isabel Sucunza

El Raval, ciudad abierta

Viniendo en el coche habían propuesto entrar en la Filmoteca. Raquel ha visto que ponían una de la Magnani, “que seguro que te gusta mucho, ¿verdad?”

“Esto de aquí enfrente, a la izquierda, es la Filmoteca. Y si miras a la derecha, tienes la rambla del Raval, por donde hemos entrado”. Teníamos las narices aplastadas contra el cristal de los ventanillos que permitían ver desde dentro del bar del hotel la plaza contigua, la que le habían dedicado a Vázquez Montalbán. Yo, cuando era joven, me pasaba todas las semanas por Casa Leopoldo. Los fines de semana subíamos con mis padres al pueblo y volvíamos con una barca de verduras que el lunes, yo, de camino a la academia, tenía que entrarles hasta la cocina. Entraba, la dejaba, me daban unos churros para desayunar y seguía mi camino; mi padre luego ya se acercaba a pasar cuentas con ellos.

Hoy, comiendo en casa, Raquel se ha empeñado en que volviera al barrio. “Déjale en paz”, le ha dicho mi hijo, “hace igual cuarenta años que no va”. “Pues por eso debería volver”, ha contestado ella tajante. Y como, sí, igual hacía cuarenta años que no venía, y Raquel es tan simpática y mi hijo está tan contento con ella y tan decepcionado a veces, parece, conmigo, pues he pensado que venga, que fuéramos a dar un paseo por allí los tres. Y hemos cogido el coche, lo hemos aparcado en Comte Borrell y luego, paseando juntos, hemos llegado hasta el hotel.

Y aquí estamos, con las narices aplastadas contra un cristal. Y yo ya llevo un rato que no escucho las indicaciones de Raquel porque me he puesto a darle vueltas a la idea de si esto que estamos haciendo se parece más a estar escondidos o a estar encerrados, ahí, los tres, mirando afuera desde el ventanillo de un bar. “Papá, subamos a la terraza, que hay unas vistas del barrio espectaculares”, me ha dicho mi hijo tirándome del brazo hacia atrás. Y hemos subido. Y “mira aquí abajo: a la izquierda, la Filmoteca y, a la derecha, la rambla del Raval”, ha vuelto a decir Raquel. Y yo esta vez me he quedado pensando si ahora estábamos de espías o de

vigías: dentro, pero lejos de todo en cualquier caso, otra vez. Y de nuevo no lo he acabado de decidir porque entonces mi hijo ha dicho que teníamos que volver a bajar.

Viniendo en el coche habían propuesto entrar en la Filmoteca, esa misma; la de ahí, a la izquierda. Raquel ha sacado el móvil y ha visto que ponían una de la Magnani, “que seguro que te gusta mucho, ¿verdad?”, me ha preguntado. Y yo le he dicho que sí, pero que tampoco hacía falta liarnos, que con dar una vuelta ya estaba. “No seas pesado, papá”, ha dicho mi hijo. “Mira, empieza en tres cuartos de hora; nos da tiempo a ver la rambla del Raval y a entrar al hotel”, ha acabado de cuadrarlo todo, móvil en mano, Raquel. Y ahora que estamos cruzando la plaza, veo que eso de allá es la calle de En Robador y un poco más abajo Sant Pau y ahí delante Sant Ramon. Y todo me está empezando a resultar un poco más familiar cuando noto que Raquel me coge del brazo con fuerza mientras sonrío, incómoda, y me dice: “Ya, esas siempre están ahí, en sus esquinas”. Tira de mí un poco con urgencia y abre la puerta del *hall*. Entramos en una sala y en la pantalla veo a la Magnani despeinada, estupenda; y veo balcones con la ropa tendida y calles estrechas y escaleras torcidas y adoquines sueltos y abuelos en la calle y vecinos a la greña y críos que corren y trapi-cheos en las esquinas y chulos y putas y drama y vida.

Volviendo en el coche, Raquel ha ido todo el camino comentando la película; que qué cosa esta del *cinéma vérité*, que qué duro lo hace parecer todo, que qué personajes más extremos y que fíjate, Roma, que si realmente era así, lo poco que se parecía a la ciudad que vieron ellos el verano pasado, con esos museos, esos restaurantes, esos hoteles.

“Es bonita la Roma de la Magnani”, digo yo.

“Tú lo que eres es un nostálgico, papá”, dice mi hijo, maniobrando ya para aparcar. ■